

**ÇİN HALK CUMHURİYETİ'NİN GÜVENLİK VE
İSTİHBARAT YAKLAŞIMLARININ
ULUSLARARASI İLİŞKİLERE ETKİSİ**

**2023
YÜKSEK LİSANS TEZİ
BÖLGE ÇALIŞMALARI**

Azime TURGUT

**Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Muhammed Ali YETGİN**

**ÇİN HALK CUMHURİYETİ'NİN GÜVENLİK VE İSTİHBARAT
YAKLAŞIMLARININ ULUSLARARASI İLİŞKİLERE ETKİSİ**

Azime TURGUT

Tez Danışmanı

Dr. Öğr. Üyesi Muhammed Ali YETGİN

T.C.

Karabük Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Bölge Çalışmaları Anabilim Dalında

Yüksek Lisans Tezi

Olarak Hazırlanmıştır

KARABÜK

Haziran 2023

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	1
DOĞRULUK BEYANI	5
ÖNSÖZ	6
ÖZ.....	7
ABSTRACT.....	8
ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ.....	9
ARCHIVE RECORD INFORMATION	10
KISALTMALAR	11
ARAŞTIRMANIN KONUSU	13
ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	14
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	14
ARAŞTIRMA HİPOTEZLERİ / PROBLEM	15
KAPSAM VE SINIRLILIKLAR/KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER	17
GİRİŞ	1
1. GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE ÇİN HALK CUMHURİYETİ'NİN GÜVENLİK ALGILAMASI	5
1.1. Güvenlik ve Çin Halk Cumhuriyeti.....	8
1.2. Savaş ve Barış Stratejileri.....	27
1.3. Dönemler Halinde Güvenlik Yaklaşımlarının Değerlendirilmesi.....	32
1.3.1. Mao Zedong Dönemi (1949-1976).....	33
1.3.2. Deng Xiaoping Dönemi (1978-1992).....	36
1.3.3. Jiang Zemin Dönemi (1993-2002).....	38
1.3.4. Hu Jintao Dönemi (2003-2012)	41
1.3.5. Xi Jinping Dönemi (2013-.....)	43
1.4. Güvenlik Yaklaşımlarının Parametreler Açısından Değerlendirilmesi ..	45
1.4.1. Siyasi ve Bölgesel Güvenlik.....	46
1.4.1.1. Tayvan	57

1.4.1.2. Denizler.....	62
1.4.2. Toplumsal Güvenlik.....	70
1.4.3. Askeri Güvenlik	81
1.4.4. Enerji Güvenliği	96
1.4.5. Ekonomik Güvenlik	103
1.4.5.1. Kuşak ve Yol Projesi (KVY).....	107
1.4.5.2. Ticaret Savaşı.....	110
1.4.5.3. Dijital Ekonomi.....	112
1.4.6. Siber Güvenlik ve Yapay Zekâ	113
2. ÇİN HALK CUMHURİYETİ'NİN İSTİHBARAT YAPISI VE ÖRGÜTLENMESİ	122
2.1. Çin Halk Cumhuriyeti ve İstihbarat.....	127
2.2. Çin Halk Cumhuriyeti'nin İstihbarat Yapılanmaları.....	130
2.2.1. Sivil İstihbarat Yapılanmaları	131
2.2.2. Askeri İstihbarat Yapılanmaları	135
2.3. Çin Halk Cumhuriyeti İçin Çeşitli İstihbarat Türlerinin Değerlendirilmesi	138
2.3.1. Siyasi İstihbarat Yaklaşımı	138
2.3.2. Askeri İstihbarat	140
2.3.3. Ekonomik İstihbarat.....	141
2.3.4. Siber İstihbarat	144
2.3.5. Sinyal İstihbaratı (SIGINT)	149
2.3.6. İnsan İstihbaratı (HUMINT)	151
2.3.6.1. Casus Kullanımı.....	153
2.3.6.2. Psikolojik Yöntemler.....	159
2.3.7. İstihbarat Karşı Koyma (Kontr-Espiyonaj).....	161
3. ÇİN HALK CUMHURİYETİ'NE KARŞI ULUSLARARASI BAKIŞ.....	163
3.1. Amerika Birleşik Devletleri (ABD)	165
3.2. Rusya Federasyonu.....	169
3.3. Japonya.....	174
3.4. Kore Yarımadası.....	175
3.5. Türkiye Cumhuriyeti	178
3.6. Avrupa	181
3.7. Birleşmiş Milletler (BM)	185
3.8. Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ).....	189
3.9. Güneydoğu Asya Ülkeler Birliği (ASEAN)	193

3.10. Dörtlü Güvenlik Diyalogu (QUAD)	195
4. ANALİZ VE DEĞERLENDİRME.....	197
4.1. SWOT Analizi.....	197
4.1.1. Güçlü (İçsel) Özellikler	198
4.1.2. Zayıf (İçsel) Özellikler	200
4.1.3. Fırsatlar (Dışsal).....	202
4.1.4. Tehditler (Dışsal).....	203
4.2. PESTEL Analizi.....	205
4.2.1. Politika	205
4.2.2. Ekonomi	208
4.2.3. Sosyal.....	209
4.2.4. Teknoloji	210
4.2.5. Çevresel.....	211
4.2.6. Hukuk.....	212
SONUÇ	214
KAYNAKÇA	222
TABLolar LİSTESİ	244
ŞEKİLLER LİSTESİ	245
ÖZGEÇMİŞ	246

TEZ ONAY SAYFASI

Azime TURGUT tarafından hazırlanan “ÇİN HALK CUMHURİYETİ’NİN GÜVENLİK VE İSTİHBARAT YAKLAŞIMLARININ ULUSLARARASI İLİŞKİLERE ETKİSİ” başlıklı bu tezin Yüksek Lisans Tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

Dr. Öğr. Üyesi Muhammed Ali YETGİN

Tez Danışmanı, Bölge Çalışmaları

Bu çalışma, jürimiz tarafından Oy Birliği ile Bölge Çalışmaları’nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir. 19/06/2023

Ünvanı, Adı SOYADI (Kurumu)

İmzası

Başkan : Doç. Dr. Umut KEDİKLİ (MCBÜ)

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Kasım YILMAZ (KBÜ)

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Muhammed Ali YETGİN (KBÜ)

KBÜ Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulu, bu tez ile, Yüksek Lisans Tezi derecesini onamıştır.

Prof. Dr. Müslüm KUZU

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum bu çalışmayı bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı herhangi bir yola tevessül etmeden yazdığımı, araştırmamı yaparken hangi tür alıntıların intihal kusuru sayılacağını bildiğimi, intihal kusuru sayılabilecek herhangi bir bölüme araştırmamda yer vermediğimi, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu ve bu eserlere metin içerisinde uygun şekilde atıf yapıldığını beyan ederim.

Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak ahlaki ve hukuki tüm sonuçlara katlanmayı kabul ederim.

Adı Soyadı: Azime TURGUT

İmza :

ÖNSÖZ

Çalışma sürecinde bilgi ve tecrübeleri ile bana yol gösteren, ihtiyacım olduğu her an ulaşabildiğim değerli tez danışmanım Dr. Öğretim Üyesi Muhammed Ali YETGİN hocama çok teşekkür ederim. Ders sürecinde bilgi ve tecrübelerini bizlere aktararak akademik hayatımızda yol gösteren başta Prof. Dr. Ali ASKER olmak üzere Karabük Üniversitesi öğretim üyelerine, vermiş oldukları değerli önerileri sayesinde akademik olarak daha iyi bir hale gelmesine katkı sunan tez savunmasında jüri üyeleri olarak yer alan sayın Doç. Dr. Umut KEDİKLİ ve Dr. Öğretim Üyesi Kasım YILMAZ hocalarıma da sonsuz teşekkürü borç bilirim.

Benim için zorlu ve stresli geçen bu süreçte desteklerini hiçbir zaman eksik etmeyen ve bana olan güvenlerini hiç kaybetmeyen aileme çok teşekkür ederim. İyi ki varsınız.

ÖZ

Çin halkı, 1839 ve 1860 yılları arasında geçen Afyon Savaşlarını ve sonrasında yaşananları unutamamıştır. Çin halkının utanç yüzyılı yaşamasına neden olan bu savaştan bir asır sonra Çin Halk Cumhuriyeti'nin 1949 yılında bağımsız bir devlet olarak ortaya çıkmasına rağmen uluslararası olarak tanınmayışı ve dışlanmışlığı nedeniyle geçmişten gelen güvensizlik algısına sahiptir. Bu nedenle de Çin Halk Cumhuriyeti dış politikasında daha şüpheli davranmaktadır. Ancak, 1970'li yıllarda atılan adımlar ile başlayan gelişim ve kalkınma süreci ile Çin Halk Cumhuriyeti günümüzdeki önemli aktörlerden birisi haline gelmiştir. Uluslararası politikada giderek güçlenen ve etkisini ortaya koyan Çin Halk Cumhuriyeti, güçlenmesi ve artan etkisi ile paralel söylemlerini de sertleştirmektedir. Çıkar ve tehdit alanını da arttırmakta olan Çin Halk Cumhuriyeti, güvenliğini sağlayabilmek, çıkarlarını koruyabilmek ve caydırıcılık oluşturabilmek amacıyla askeri kuvvetlerini modernize ederek güçlendirmektedir. Aynı zamanda mevcut uluslararası sistemi çok uluslu bir yapıya dönüştürmeye çalışan Çin Halk Cumhuriyeti'nin atmış olduğu adımlar ise başta ABD olmak üzere diğer ülkelerde "Çin tehdidi" düşüncesinin oluşmasına neden olmuştur. Bu çalışmada ise birbirine bağlı ve birbirinden ayrı düşünülemeyecek olan güvenlik ve istihbarat kavramlarının Çin Halk Cumhuriyeti'nin dış politikasından hareketle nasıl algılandığı ve bu kavramlara yönelik davranışlarının ulusal ve uluslararası etkilerinin neler olduğunu araştırılmaktadır. Çin Halk Cumhuriyeti'nin güvenlik ve istihbarat kavramlarını nasıl algıladığını ve geliştirdiğini siyasi, ekonomik, askeri, siber gibi çeşitli parametreler üzerinden ortaya koyan bu çalışmada öncelikle Çin Halk Cumhuriyeti'nin güvenlik yaklaşımlarında etkili olan unsurlar ile tehdit algılamaları ve belirlenmiş olan ulusal ve uluslararası çıkarlar ortaya konulmuştur. Elde edilen bulgular ise SWOT ve PESTEL analiz yöntemleri ile değerlendirilerek sonuçlandırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çin; Güvenlik; İstihbarat; Savaş; Güç; Çin Tehdidi

ABSTRACT

The Chinese people have not forgotten the Opium Wars between 1839 and 1860 and what happened after. Although it emerged as an independent state in 1949, a century after this war, which caused the Chinese people to experience a century of shame, it has a perception of insecurity from the past since the People's Republic of China is not recognized internationally and is excluded. For this reason, the People's Republic of China is more skeptical of its foreign policy. However, with the development and development process that started with the steps taken in the 1970s, the People's Republic of China has become one of the important actors today. The People's Republic of China, which is getting stronger and showing its influence in international politics, is also hardening its rhetoric in parallel with its strengthening and increasing influence. Increasing the area of interest and threat, the People's Republic of China modernizes and strengthens its military forces to ensure its security, protect its interests and create deterrence. At the same time, the steps taken by the People's Republic of China, which is trying to transform the existing international system into a multinational structure, have led to the idea of a "Chinese threat" in other countries, especially the USA. In this study, it is investigated how the concepts of security and intelligence, which are interconnected and cannot be considered separately, are perceived concerning the foreign policy of the People's Republic of China and what are the national and international effects of their behavior towards these concepts. This study, reveals how the People's Republic of China perceives and develops the concepts of security and intelligence through various parameters such as political, economic, military, and cyber, primarily the factors that are effective in the security approaches of the People's Republic of China, threat perceptions and determined national and international interests are revealed. has been placed. The findings were concluded by evaluating with SWOT and PESTEL analysis methods.

Keywords: China; Security; Intelligence; War; Power; China Threat

ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ

Tezin Adı	Çin Halk Cumhuriyeti'nin Güvenlik ve İstihbarat Yaklaşımlarının Uluslararası İlişkilere Etkisi
Tezin Yazarı	Azime TURGUT
Tezin Danışmanı	Dr. Öğretim Üyesi Muhammed Ali YETGİN
Tezin Derecesi	Yüksek Lisans
Tezin Tarihi	19/06/2023
Tezin Alanı	Bölge Çalışmaları Anabilim Dalı
Tezin Yeri	KBÜ/LEE
Tezin Sayfa Sayısı	246
Anahtar Kelimeler	Çin; Güvenlik; İstihbarat; Savaş; Çin Tehdidi

ARCHIVE RECORD INFORMATION

Name of the Thesis	The Impact of the People's Republic Of China's Security And Intelligence Approaches on International Relations
Author of the Thesis	Azime TURGUT
Advisor of the Thesis	Asst. Prof. Dr. Muhammed Ali YETGİN
Status of the Thesis	Master's Degree
Date of the Thesis	19/06/2023
Field of the Thesis	Regional Studies Anabilim Dalı
Place of the Thesis	UNIKA/IGP
Total Page Number	246
Keywords	China; Security; Intelligence; War; China Threat

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
akt.	: Aktaran
ASEAN	: Güneydoğu Asya Ülkeler Birliği
BAE	: Birleşik Arap Emirlikleri
Bkz.	: Bakınız
BM	: Birleşmiş Milletler
BMGK	: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
CIA	: Merkezî İstihbarat Teşkilatı (Central Intelligence Agency)
ÇHC	: Çin Halk Cumhuriyeti
ÇKP	: Çin Komünist Partisi
FBI	: Federal Soruşturma Bürosu (Federal Bureau of Investigation)
KVY	: Kuşak ve Yol Projesi
MİT	: Milli İstihbarat Teşkilatı
MPS	: Kamu Güvenliği Bakanlığı (Ministry of Public Security)
MSS	: Devlet Güvenlik Bakanlığı (Ministry of State Security)
NATO	: Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü (North Atlantic Treaty Organization)
PLA	: Halkın Kurtuluş Ordusu (People's Liberation Army)
QUAD	: Dörtlü Güvenlik Diyalogu (Quadrilateral Security Dialogue)
s.	: sayfa
ss.	: sayfa sayıları
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
ŞİÖ	: Şanghay İşbirliği Örgütü

t.y. : tarih ve yıl yok
vd. : ve diğerleri

ARAŞTIRMANIN KONUSU

Bu çalışmanın ana konusunu ise Çin ana karasında komünizmi benimseyen Mao Zedong'dan sonra iktidara gelen Deng Xiaoping'in atmış olduğu başarılı adımlar sayesinde oldukça kısa bir sürede ekonomik gelişmeyi sağlayarak uluslararası bir aktör olarak ortaya çıkan Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC) oluşturmaktadır. Uluslararası sistemdeki güç dengelerinin Asya-Pasifik bölgesine kaydığı günümüzde ekonomik gelişmişliğinin, uluslararası sistemdeki hakim güç olmasını sağlamak için yeterli olmadığını anlayan ÇHC, askeri modernizasyon çabalarına başlayarak savunma bütçesini arttırmış, yüksek teknolojiye sahip savunma sanayisi ürünleri üreterek önemli silah üreticileri arasında yer alır hale gelmiştir. Soğuk Savaş döneminde uluslararası sistemdeki hakim olan iki bloklu yapıdaki, blok liderleri olan Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) tarafından nükleer silahlarla tehdit edilmesi ve ABD'nin başta Tayvan politikası olmak üzere belirlemiş olduğu politikalar, ÇHC'nin ulusal ve uluslararası güvenliğinin tehdit edildiğini düşünmesinde etkili olmuştur. Bu nedenle kendisini uzun yıllardır tehdit altında hisseden ÇHC için askeri gücünü geliştirerek uluslararası sistemdeki hâkim güçlerden birisi olmayı istemektedir. Çünkü ÇHC, başta ekonomik olmak üzere pek çok alandaki hızlı yükselişi, artan uluslararası etkisi ve kalabalık nüfusu ile kendisine özgü Çin değerlerini de içerecek şekilde belirlenen Çin Komünist Partisi (ÇKP) yönetimindeki “sosyalizm” ile yönetilmesi nedeniyle dikkat çekmektedir. Napolyon'a atfedilen “uyuyan Çin'in uyandığında dünyayı sarsacağı” görüşü ve “Çin tehdidi” kavramı gibi benzer görüşlerin varlığı nedeniyle ÇHC, ABD olmak üzere diğer ülkeler tarafından dikkatle takip edilmektedir. ÇHC'nin yükselişini tehdit ve fırsat olarak algılayan ülke ve organizasyonların ÇHC'nin atmış olduğu politikalar doğrultusunda kendi politikalarını şekillendiği görülmektedir.

Bu çalışmada ÇHC'nin güvenlik algısının nasıl değiştiği, askeri modernizasyon ile artan askeri kapasitesi ve hem kalabalık nüfusu hem de yönetim ve halkın yönetime olan bağlılığı göz önüne alındığında oldukça önemli istihbarat kaynağına sahip olan ÇHC'nin güvenlik ve istihbarat anlayışından bahsedilecektir. Çalışmanın anlamlı hale gelebilmesi için ÇHC dış politikasının nasıl şekillendiği ve uluslararası olarak nasıl algılandığına da değinilecektir. ÇHC'nin bölgesinde yaşamış olduğu ihtilafli alanlara yer yer değinilecek olsa da bu konuların farklı bir çalışma konusu olduğundan

detaylandırılmayacaktır. Diğer ülkeler tarafından çevrelendiğini düşünerek kendisini tehdit altına hisseden ÇHC'nin güvenliği nasıl algıladığı ve askeri kapasitesini nasıl dönüştürdüğü ve tehdit algısını azaltmak amacıyla istihbarat açısından nasıl davrandığı üzerine şekillenecektir.

ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

ÇHC'nin güvenliği nasıl algılamaktadır ve ÇHC'nin güvelik yaklaşımları diğer ülkeler tarafından nasıl algılanmaktadır gibi sorulara cevap arayan bu çalışmada ÇHC'nin güvenlik yaklaşımını etkileyen unsurlar ile güvenlik ve güvenliksiz algısı ele alınarak askeri kapasitesini nasıl dönüştürdüğü, güvenlik ve istihbarat kavramlarını nasıl algıladığı, gelişen güç kapasitesinin uluslararası ilişkilerdeki güç dengesini nasıl etkilediğinin araştırılması amaçlanmıştır.

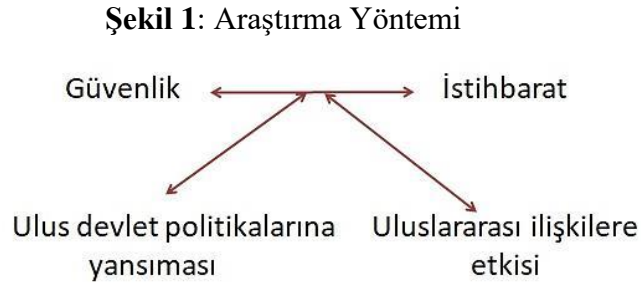
Güvenlik alanında yapılan mevcut çalışmalara bakıldığında iki alan etrafında şekillendiği görülmektedir. Bunlar Batı ülkelerinin merkez olduğu çalışmalar ve terörizm ekseninde hazırlanan çalışmalardır. Bu çalışma ise bu alanların dışındadır. Batıya değil doğuya odaklanmıştır ve terörizm gibi saldırıya odaklanan değil savunmaya odaklanan bir çalışmadır. Çalışmanın ana konusunu oluşturan ÇHC, hakkında yapılan çalışmalar incelendiğinde ise yapılan çalışmaların ekonomi odaklı olduğu görülmektedir. ÇHC'nin ekonomik bir dev haline gelmiş olması dikkate alındığında yapılan çalışmaların ekonomi alanında şekillenmesi şaşırtıcı değildir. Bu çalışma ise bir bütün olarak ele alınması gereken güvenlik, dış politika ve istihbarat kavramları üzerine odaklanılmış olması nedeniyle diğer araştırmacılara farklı bir perspektif sunmaktadır.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

ÇHC'nin güvenlik algısı ve istihbarat yaklaşımlarına değinecek olan çalışmada öncelikle Türkçe ve İngilizce olarak ulaşılabilen kitaplar, makaleler, çeşitli hukuki metinleri ve kanun maddeleri, raporlar gibi yazılı ve görsel iletişim araçları kullanılarak ilgili alan yazın taranmıştır. Elde edilen bulgular tematik içerik analiz

yöntemlerinden olan SWOT analiz yöntemi¹ ve PESTEL analiz yöntemi² ile analiz edilmiştir.

Çalışmanın ilerleyişine katkı sunmak amacıyla dört temel problem ve on adet hipotez belirlenmiştir. Belirlenen hipotezler çalışmanın içeriğindeki ilgili yerlerde açıklanmış olup belirlenen dört temel problem ise çalışmanın sonuç kısmında açıklanmıştır. Çalışmanın modeli ise birbirine bağlı olan güvenlik ve istihbarat kavramlarının hem ulus devlet politikasını hem de uluslararası politikaları etkilemesi nedeniyle aşağıdaki şekilde belirlenmiştir:

ARAŞTIRMA HİPOTEZLERİ / PROBLEM

Bu çalışma belirlenen dört temel problem ve bu problemler dışında belirlenen on adet hipotez doğrultusunda şekillenmiştir. Belirlenen hipotezler ise çalışmanın ilerleyişine göre ilgili bölümlerde açıklanmıştır. Çalışmanın ilerleyişi için belirlenen ana problemler ise çalışmanın sonuç kısmında değerlendirilmiştir.

Araştırmanın yöntemi doğrultusunda belirlenen ana problemler ise şu şekildedir:

¹ SWOT analiz yöntemi: 1960'lı yıllarda geliştirilen bir analiz yöntemidir. Analizin konusunu oluşturan olayın güçlü yönleri (strengths), zayıf yönlerini (weakness), fırsatlar (opportunities) ve tehditlerin (threats) analiz edilmesi ile oluşturulan bir yöntemdir ve İngilizce isimlerinin baş harfleri ile bilinmektedir (Yıldız, 2018).

² PESTEL analiz yöntemi: Politika (political), ekonomi (economical), sosyal (social-cultural), teknolojik (technological), çevresel (environmental), hukuk (legal) kavramları ile yapılan analiz yöntemi olup İngilizce isimlerinin baş harfleri ile bilinen bir analiz yöntemidir (Turkaya, t.y.).

a) ÇHC'nin güvenlik yaklaşımlarının ulus devlet politikalarına etkisinin düzeyi nedir?

b) ÇHC'nin istihbarat stratejilerinin ulus devlet politikalarına yansımaları hangi düzeydedir?

c) ÇHC'nin güvenlik yaklaşımlarının uluslararası ilişkilere etkisinin düzeyi nedir?

d) ÇHC'nin istihbarat alanında uygulamış olduğu stratejilerin uluslararası ilişkilere yansımaları hangi düzeydedir?

Belirlenen hipotezler ise aşağıdaki gibidir:

H₁: ÇHC'nin ulusal güvenlik yaklaşımında inşacılık teorisinin etkisi vardır.

H₂: Şanghay İşbirliği Örgütü'nün (ŞİÖ), ÇHC'nin ulusal güvenliğine önemli bir katkısı vardır.

H₃: ÇHC, İran ve Pakistan ile nükleer güvenlik alanında işbirliği yapmaktadır.

H₄: ÇHC ile Rusya Federasyonu arasında enerji güvenliği alanında işbirliği vardır.

H₅: ÇHC'nin Güneydoğu Asya Ülkeler Birliği (ASEAN) ile arasında ekonomik güvenlik alanında işbirliği vardır.

H₆: ÇHC'nin siber istihbarat alanında yüksek bir teknolojik gücü ve haber alma yeteneği vardır.

H₇: Dörtlü Güvenlik Diyalogu (QUAD) ve ÇHC'nin arasında barış ve güvenlik alanında stratejik bir ittifak vardır.

H₈: Çin Halk Cumhuriyeti'nin Kuşak Yolu Projesi (KVY) ile Orta Asya ülkelerinin güvenliğine olumlu yönde etkisi vardır.

H₉: Koronavirüs sürecinde artan dijitalleşmenin etkisi ile ÇHC insan haklarını ihlal etmiştir.

H₁₀: ÇHC'nin Güney Çin Denizi'nde hukuki anlamda güvenlik sorunları vardır.

KAPSAM VE SINIRLILIKLAR/KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER

ÇHC, 1970'lere kadar uluslararası olarak tanınmadığından bu süre boyunca mesafeli ve dışarıya kapalı bir yönetim sürmüştür. Bu nedenle ÇHC hakkındaki bilgiler kısıtlıdır. Medyanın da devlet kontrolünde olması ve haberlerde kısıtlama ve sansür gibi yöntemlerin kullanılmasından dolayı ulaşılabilen bilgilerin doğruluğu da kesin değildir. ÇHC, Tayvan, toprak bütünlüğünü koruma ve denizlerdeki hak iddiaları gibi konular dışında net ve kesin ifadeler yerine daha kapalı ve farklı yönlere çekilebilecek muğlak ifadeler kullanması da ÇHC'nin nasıl bir düşünce ile hareket ettiğinin anlaşılmasını zorlaştırmaktadır. Örneğin dünya çapında bir orduya sahip olmayı isteyen ÇHC için dünya çapında ifadesi ile kastedilenin ne olduğu belirsizdir.

Çin Halk Cumhuriyeti ile ilgili çalışmalar son yıllarda Türkiye ve uluslararası alan yazınında giderek artsa da hala yeterli düzeyde değildir. Çalışma sırasında kullanılan kaynakların farklı dillere çevrilmesi sırasında oluşan anlam kaybı da anlam bütünlüğüne açısından çalışmayı zorlayan bir diğer etmen olmuştur.

GİRİŞ

Köklü bir tarihe sahip olan ve kendilerini “*merkezi-orta krallık*” anlamına gelen “*Zhonguo*” olarak adlandıran ÇHC, 9 milyon km²’den fazla bir alana yayılmış olan toprakları ile dünyanın en geniş yüzölçümüne sahip ülkesi olmakla birlikte yaklaşık 1,5 milyarlık nüfusu ile de en kalabalık ülkesidir. Aynı zamanda geniş bir alana yayılmış olan toprakları nedeniyle en fazla komşuya sahip olan ülkelerden birisidir. ÇHC’nin komşuları uzun kara sınırına sahip olduğu Moğolistan, bölgedeki etkin güçlerden olan Rusya ve Hindistan dışında Myanmar, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Butan, Nepal, Pakistan, Afganistan ve komünist yönetimlere sahip olan Kuzey Kore, Vietnam ve Laos ile de kara sınırı bulunmaktadır. Denizlerden komşusu olan Güney Kore, Japonya, Filipinler ve bağımsız bir devlet olarak kabul etmeyerek kendisine bağlı olduğunu iddia ettiği Tayvan’da ÇHC’nin komşuları arasındadır.

ÇHC’nin yirmi iki tane eyaleti ve Sincan (Xinjiang) Uygur Özerk Bölgesi, Tibet (Xizang) Özerk Bölgesi, İç Moğolistan (Nei Menggu) Özerk Bölgesi, Guangxi Zhuang Özerk Bölgesi, Ningxia Nanjing Hui Özerk Bölgesi olmak üzere beş tane özerk bölgesi bulunmaktadır. ÇHC; Hong Kong ve Makau’dan oluşan iki tane özel idari bölgeye sahip olmakla birlikte Pekin/Beijing, Şanghay, Tianjin, Chongqing olmak üzere doğrudan yönetilen dört şehirden oluşmaktadır. Hem yayıldığı geniş coğrafya, hem de milattan öncesine uzanan tarihi ile dünyanın en eski medeniyetlerinden birisi olması Çin devletinin çok etnikli bir yapıya sahip olmasına neden olmuştur. Çin devletinin sınırları içinde bulunan etnik gruplar arasında nüfusun çoğunu Han Çinlileri oluştursa da Uygur Türkleri, Moğollar, Tibet gibi çeşitli etnik kimliklere sahip olan bireylerde yaşamını sürdürmektedir.

Çin topraklarındaki son imparatorluk olan Çing (Qing) İmparatorluğu’nu (1644–1912) yıkılışa götüren ve günümüzde de ÇHC’nin politikalarında izler taşıyan en önemli unsur ise Afyon Savaşları ve utanç yüzyılıdır. Afyon Savaşları (1839-1860); Çing İmparatorluğunun, Büyük Britanya’nın önemli gelir elde ettiği afyon maddesinin ülke içinde satılmasına yönelik getirdiği kısıtlamalar nedeniyle Büyük Britanya’nın çıkarlarının sarsılması sonucunda yaşanmıştır (Dillon, 2016; Jacques, 2016, s. 84). Afyon Savaşlarında hezimete uğraması sonucunda yapılan “*eşitsiz anlaşmalar*” nedeniyle Çin imparatorluğunun dünya üzerindeki etkisi sarsılmıştır. Yaşanan olaylar sonucunda ise Çin halkı “*utanç yüzyılı*” olarak adlandırılan ve yarı sömürge

durumunda geçen bir asır yaşamıştır. Utanç yüzyılı olarak bilinen dönemin başlamasına neden Afyon Savaşları (1839-1860) sonucunda işgallere uğraması, yoksulluk ve doğal afetler gibi halkı olumsuz etkileyen etmenlerin artması sonucunda Taiping ayaklanması (1850-1864) gibi çeşitli ayaklanmalar yaşanmış ve sonucunda da halkın desteğini kaybetmiş olan ing İmparatorluğu yıkılış sürecine girmiştir (Dillon, 2016, ss. 55-75, 81; Jacques, 2016, ss. 99-101). 10 Ekim³ 1911'deki Wuchan Ayaklanması ile başlayan Xinhai Devrimi sonucunda da Çin Milliyetçi Partisi (Kuomintang) lideri olan Sun Yat-Sen önderliğinde Çin Cumhuriyeti'ni kurulmuş ve modern Çin tarihi başlamıştır (Dillon, 2016, s.161-163).

İmparatorluğun yıkılarak yeni bir devletin kurulması ve rejim değişikliği nedeniyle Çin toprakları i karışıklığın hâkim olduğu bir döneme sürüklenmiştir. Yıkılan ing İmparatorluğu yerine Çin Cumhuriyeti'ni kullanan Sun Yat-Sen, emrinde olan askeri birliklerin olmaması nedeniyle askeri derebey olan Yuan Shih-Kai ile anlaşma yapmış, askeri derebey olan Yuan'ın ölümünden sonra başlayan isyanlar sonucunda Yuan'ın yerleştirdiği valilerin Çin topraklarını kendi aralarında paylaşması ile “*savaş ağaları dönemi*” başlamıştır (Jacques, 2016, ss. 105-106). Sun Yat-Sen'den sonra başa geçen an Kay şek liderliğindeki Çin Milliyetçi Partisi (Kuomintang) ile birlikte KP, Çin'deki silahları gruplara, savaş ağalarına karşı birlikte mücadele ettiğini ifade eden çalışmalara rastlansa da farklı ideolojilerin benimsemesi nedeniyle 1927-1949 tarihleri arasında iç savaş yaşanmıştır. İç savaştan zafer ile çıkan Mao Zedong liderliğinde komünizmi benimseyen KP yönetimi, 1 Ekim 1949'da Çin Halk Cumhuriyeti'nin (HC) kurulduğunu ilan etmiştir. 1912'de günümüzde HC'ye ait olan ana kara Çin topraklarında Milliyetçi Çin Partisi olan “*Kuomintang*” tarafından kurulan Çin Cumhuriyeti ise Aralık 1949'da Çin Cumhuriyeti yönetiminin Tayvan⁴ adasında olduğunu ilan ederek 1970'li yılların başına kadar Çin devletinin resmi ve tek temsilcisi olmuştur.

Dünyanın, ABD liderliğindeki Batı Bloku ile SSCB liderliğindeki komünist Doğu Bloku olmak üzere ikiye ayrıldığı Soğuk Savaş döneminde SSCB'ye yakın olup komünist ilkeleri benimseyen HC yönetimi daha kalabalık ve daha geniş bir

³ Tayvan'daki Çin Cumhuriyeti tarafından ulusal gün olarak kutlanmaktadır.

⁴ çalışmanın devamında Çin Cumhuriyeti ise Tayvan olarak ifade edilecektir.

coğrafyada hüküm sürmesine rağmen tanınmamıştır. Soğuk Savaş döneminde yumuşamaların başlaması ve sınır sorunları nedeniyle SSCB'den uzaklaşan ÇKP yönetimi, ABD'li bürokrat olan Henry Kissinger'ın girişimleri ile ABD ile yakınlaşmaya başlamıştır. Yakınlaşmanın etkisi ile 1971'de Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinde hem daimi üye hem de veto yetkisine sahip olan Tayvan yerine Çin halkının temsilcisi olarak anılmaya başlanmıştır. ÇHC'nin tanınması ile birlikte Tayvan bağımsız bir devlet olma statüsünü kaybetmiş ve uluslararası politikada Tayvan sorunu ortaya çıkmıştır.

ÇHC, 1970'li yıllarda tanınmaya başlansa da içe kapanık politikalar uygulaması ve uluslararası olarak dışlanmışlığı nedeniyle hem uluslararası olarak hem de ekonomik açıdan zayıf durumdaydı. ÇHC'nin ekonomik ve uluslararası olarak güçlü bir devlet haline gelmesine olanak sağlayan olay ise 2001'de Dünya Ticaret Örgütüne üye olmasıdır. ÇHC'nin kurucu lideri Mao Zedong'dan sonra 1970'lerin sonlarında iktidara gelen Deng Xiaoping'in atmış olduğu ekonomik adımlar ile ÇHC günümüzde çeşitli ülkelerin yatırım yaptığı bir ülke haline geldiği gibi çeşitli ülkelere de yatırım yapan önemli bir ekonomik güç haline gelmiştir. ÇHC'nin özellikle gelişmemiş veya gelişmekte olan ülkelere yapmış olduğu yatırımlar ve yardımlar ile artan siyasi etkisi ve ÇHC'nin askeri modernizasyon çalışmalarına ağırlık vermesi başta ABD olmak üzere pek çok ülkenin dikkatini çekmiştir. ÇKP yönetiminin atmış olduğu adımlar ise hegemonya arayışında olan saldırgan bir devlet olduğu şeklinde görüşlerin meydana gelmesi sonucunda “Çin tehdidi” kavramı ortaya çıkmıştır.

Bu çalışmada ÇHC'nin güvenlik kavramını nasıl algıladığı, uluslararası güvenliği tehdit eden, hegemonya peşinde bir güç olup olmadığı sorusuna cevap arayan bu çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde ÇHC'nin ulusal, uluslararası, bölgesel gibi konularda güvenliği nasıl algıladığına değinilecek olup siyasi, toplumsal, askeri, enerji, ekonomik, yapay zekâ ve siber uzay parametreleri kullanılarak güvenliği nasıl algıladığına değinilecektir. Çin halk cumhuriyeti'nin istihbarat yapısı ve örgütlenmesi başlığını taşıyan ikinci bölümde ise ÇHC istihbaratının tarihi ve istihbarata verilen önemi ise siyasi, askeri, ekonomik, siber gibi çeşitli parametreler üzerinden ifade edilecektir. ÇHC'ye karşı uluslararası bakışın ele alınacağı üçüncü bölümde ise ABD, Rusya, AB ülkeleri ve gelişmekte olan bazı ülkeler ile ŞİÖ, QUAD, ASEAN gibi oluşumları güvenlik açısından nasıl kullandığı ve

ÇHC'nin bu örgütler açısından nasıl bir devlet olarak kabul edildiğine değinilecektir. Analiz kısmını oluşturan son bölümde ise SWOT ve PESTEL analiz yöntemi kullanılarak ÇHC'nin güvenlik ve istihbarat yaklaşımları analiz edilecektir.

1. GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE ÇİN HALK CUMHURİYETİ'NİN GÜVENLİK ALGILAMASI

İnsan hayatı boyunca tartışılan ve muhtemelen de tartışılmaya devam edecek olan güvenlik kavramı, uluslararası ilişkilerde referans alınan temel kavramlardan birisidir. En genel tanımıyla güvenlik kavramı; şiddete maruz kalma, yoksunluk, korku gibi endişeye neden olan risk ve tehdit gibi güvensizlik unsurlarından uzak kalarak varlığını koruma ve devamı sağlama gibi daha önce elde edilen değerlerin korunmasını içeren bir kavramdır (Dedeoğlu, 2020, ss. 28-29; Wolfers, 1952, s. 485). Bir başka tanımda ise güvenlik kavramı, devletlerin varlığı ve refahının sağlanmasını, kimlik-tehdit-çıkar-değerler üzerine kurulan ve güç ilişkileri üzerine inşa edilen bir kavram olarak tanımlandığı görülmektedir (A. B. Varlık, 2012, s. 1). Wolfers (1952) ise çalışmasında, “Güvenlik; nesnel anlamda, kazanılmış değerlere yönelik tehditlerin olmamasını, öznel anlamda ise bu tür değerlere saldırılmasından duyulan korkunun olmamasını ölçer” şeklinde tanımlamıştır (Wolfers, 1952, s. 485).

Güvenlik kavramının içerisinde bulunan tehdit kavramının ise zamana, mekâna, olaylara, nesnelere ve bakış açılarına göre farklılık gösterdiği görülmektedir. Çünkü tehdit kavramı, gerçek olgu ve olaylara dayandığı gibi tahminlere de dayanmaktadır ve güvenlik kavramı ile arasında ayrılmaz bir bağ bulunmaktadır (Dedeoğlu, 2020, ss. 28-33). Güvenlik kavramı, bugünümüzü ve içerisinde bulunduğumuz anı ifade eden bir kavram olmanın ötesinde olup geleceğe yönelik tahminlerimizi, tehdit oluşturabilecek ve güvensizlik oluşturabilecek herhangi bir ihtimalin önlenmesini de içerisinde barındırmaktadır (Dedeoğlu, 2020, ss. 32-34). Bir aktörün kendisine yönelik olası tehditleri önleme amacıyla atmış olduğu adımların diğer aktörler tarafından güvensizlik hissederek tehdit algılaması içerisine girebileceği görülmektedir. Çünkü her ulusun içerisinde bulunduğu tehdit, birbirinden farklı olduğu için bütün devletlerin aynı şekilde hareket etmelerini beklemek doğru olmayacaktır (Wolfers, 1952, s. 486). Bu nedenle çıkarları farklı olan her devletin ulusal güvenliğe yaklaşımı farklıdır ve kendi içerisinde değerlendirilmesi gerekmektedir. Çünkü her devletin tarihi kendisine özel olduğu gibi yaşanmışlıklarından çıkarmış olduğu dersler de kendisine özeldir. Ayrıca her ülkenin çıkarları da farklıdır.

Ulusal güvenlik kavramı “*bir devletin sınırlarını ulusal yapısını, bütünlüğünü ve halkını başka devletlerin (ya da örgütlerin) saldırı ve tehdidinden uzak tutması*” olarak tanımlanırken ulusal çıkar kavramı ise siyasi, askeri, ekonomik, kültürel gibi konularda bir devletin geçekleşmesini istediği olay olarak tanımlanmaktadır (Dağ, 2016, s. 266). Bir başka tanımında ise, “*Ulusal güvenlik kavramı en yalın ifadesiyle, devletin ve yurttaşların güvenliğinin sağlanması*” şeklinde ifade edilmiştir (A. B. Varlık, 2012, s. 1). Ulusal güvenlik ve ulusal çıkar kavramları ile bir ulusu oluşturan ve o ulus içerisinde yaşayan kimliklerin daha fazla güvende ve rahat hissetmelerini sağlamak amacıyla geliştirilen kavramlardır. Bu kavramın temelinde ise askeri ve siyasi konulara ağırlık verildiği görülmektedir. Ancak, Soğuk Savaş döneminin sona ermesi güvenlik kavramında da değişikliklere neden olmuştur. Günümüzde güvenlik kavramı sadece salt askeri güce bağlı olan sınırların, toprak bütünlüğünün, egemenliğin korunmasından ibaret olan bir kavram olmaktan uzaklaşmıştır. Kültürün, toplumsal yapının, ekonominin korunması, terörizm, kaçakçılık, göç, çevre, insan hakları ihlalleri ile mücadele gibi konuların güvenlik yaklaşımlarına eklenmesiyle salt askeri gücü önemseyen güvenlik yaklaşımları etkisini kaybederek “*yeni güvenlik anlayışının*” doğmasına olanak sağlamıştır.

Toplumsal karışıklığın hakim olduğu bir ülkede toplumsal istikrarın sağlanması, ekonomik kriz içerisindeki bir ülke için ekonomik istikrar ve gelişim, terörle mücadele eden bir ülkede terörizmin önlenmesi, yasadışı göç ve kaçakçılık gibi çok boyutlu sorunlara neden olan sorunlar ile uğraşan bir ülkenin bu sorunlar ile mücadele ederek önlenmesi en temel güvenlik konuları arasında yer alırken, doğal afetlere maruz kalan bir ülke için ise doğal afetlerin neden olduğu olumsuzluklara karşı önlem alarak halkının güvenliğini sağlamak güvenlik konusu haline gelebilmektedir. Bu nedenle gelecekte hangi konuların güvenlik kavramı içerisinde dâhil edileceği belirsizdir. Çünkü güvenlik kavramı göreceli, yaşayan ve dinamik olan bir kavramdır. Ancak yine de devletlerin en önemli amacı ulusal güvenliğini korumak ve ulusal çıkarlarını sağlamak olmaktadır.

Devletler sahip oldukları değerleri, çıkarları, stratejik açıdan önem verdiği konuların korunması önem vermektedir. Bu nedenle uluslararası imajın korunmasının giderek önem kazandığı günümüzde devletler görünür bir şekilde savaş cephesinde olmak yerine cephenin arkasından gizlenerek savaşmayı tercih etmektedir. Vekâlet

savaşları, siber savaşlar gibi yeni cepheleer açarak, bir ÷lke için sorun teşkil edebilecek olan olayları kışkırtarak, ekonomik yaptırımlar uygulayarak rakip ÷lkeye karşı düşük yoğunluklu saldırılar gerçekleştirerek sınır aşırı çıkarlarını korumaya çalışmaktadır. Bir devletin, aktörün hangi durumu stratejik önem arz eden bir konu olarak ifade edeceği de devletlere göre farklılık göstermektedir. Uluslararası ilişkilerdeki sorunların devletlerin belirlemiş olduğu stratejik önemdeki konuların diğer devletler tarafından önemsiz görülmesi veya stratejik önemi olan konuların çakışmasından kaynaklandığı gör÷lmektedir. Nitekim Freedman, “Eğer bir karar, stratejik açıdan önemli olarak tanımlanıyorsa, besbelli daha rutin nitelikteki kararlardan daha önemlidir” cümlesi ile bu durumu vurgulamıştır (Freedman, 2015, ss. 11-12). Bu nedenle devletler, stratejik olarak önemli gördüğü konular ve olaylar hakkında diğer aktörler için caydırıcılık unsuru barındıracak nitelikte yol haritaları hazırlayarak güvenliğini sağlamaya çalışan bir strateji arayışı içerisindeydir.

Güvenlik kavramı gibi strateji kavramı da bugünü olduğu kadar geleceği de şekillendiren bir kavramdır. Strateji kavramı bir problemin çözümü veya bir hedefe ulaşabilmek için belirlenen plan ve programlar, uygulamalar bütünü olarak ifade edilmektedir. Öngörü gerektiren bir eylem olan stratejinin, devletlerin dış politikasını da şekillendirmekte olduğu gör÷lmektedir (Goldstein ve Pevehouse, 2015, s. 116). Freedman (2015), “Stratejimiz olmadan herhangi bir sorunla yüzleşmek ya da herhangi bir amaca yönelmek, ihmalkarlık olarak gör÷lmektedir” cümlesi ile stratejinin önemine dikkat çekmiştir (Freedman, 2015, s. 11). Örneğin, ÇHC, Tayvan’ın bağımsızlığını önlemek amacıyla çeşitli BM’de veto yetkisini kullanmak da dâhil olmak üzere çeşitli stratejiler geliştirmektedir. Goldstein ve Pevehouse (2015) yapmış oldukları çalışmada ÇHC’nin Tayvan konusunda atmış olduğu adımların, güç yeteneklerini kullanmasının strateji kullanımına iyi bir örnek olduğunu dile getirmektedir (Goldstein ve Pevehouse, 2015, s. 116).

Güvenlik ve strateji kavramı ile birlikte uluslararası ilişkilerde önemli bir yere sahip olan bir diğer kavram ise savaş kavramıdır. Savaş, bir sorunun çöz÷lmesi için çeşitli yöntemler kullanılmasına rağmen çöz÷lemediği durumda veya karşı tarafın bazı şeyleri kabul etmesini sağlamak, bazı davranışlarını engellemek amacıyla başvuru olan, maliyeti oldukça yüksek olan siyasal bir eylem olup resmi ve gayri resmi ordular kullanılarak gerçekleşen siyasal bir eylemdir (Dedeoğlu, 2020, ss. 204-205). Rousseau

ise mülkiyetin ortaya çıkması, işbölümü, toplumdaki eşitsizliklerin artması ile bozulan insan doğası nedeniyle savaşların meydana geldiğini ifade ederken, kötülüklerin ve şiddetin sorumlusunun ise toplum olduğunu düşünmektedir (Yalvaç, 2012, ss. 24-26). Ünlü stratejist Clausewitz ise savaş kavramını, “*düşmanı irademizi kabule zorlamak için bir kuvvet kullanma eylemidir*” şeklinde tanımlarken kuvvet kullanımında herhangi bir sınırın olmayışının tarafların daha fazla kuvvete başvurmasına ve saldırgan bir tutum izleyerek aşırılığa kaçmasına neden olduğunu ifade etmiştir (Clausewitz, 2019, ss. 29-31). Saldırgan tutum izleyerek aşırılığa kaçan tarafların daha fazla kuvvet kullanması silahlanmayı doğuracak, artan silahlanma ise güvensizliği arttıracaktır. Sonucunda da “*güvenlik ikilemi*” meydana gelecektir. Güvenlik ikilemi kavramı ise; saldırıya uğramak, yok edilmek gibi güvensizliğine neden olan unsurların artması sonucunda bir aktörün güvenliğini sağlamak için daha fazla güç elde etme arayışına girmesi sonucunda diğer devletlerin güvensizlik algısını derinleştirerek onların da güç rekabetine girmesi ile oluşan döngü halidir (Herz, 1950, s. 157). Soğuk Savaş döneminin sona ermesi ve küreselleşme ile devletlerin sınırlarının geçirgenliğinin artması sonucunda devletlerin kaygıları artmıştır. Artan güvensizlik algısı nedeniyle güvenlik ikilemi içerisine düşen devletler savunma harcamalarını arttırarak silahlanmaya neden olmaktadır. Çünkü fiziki açıdan bakıldığında bir savaşın içerisinde gözükmese de herkes farklı şekillerde bir savaşın içerisinde. Devletler açısından bakıldığında da durum değişmemektedir. Topraklar üzerine fiziki bombalar yağmasa, silah sesleri duyulmasa bile her devlet bir savaş içerisinde. Burada kastedilen savaş ise varlık savaşıdır. Bu durum nedeniyle güvenlik tartışmaları her zaman insan hayatında tartışılan bir konu olacaktır.

1.1. Güvenlik ve Çin Halk Cumhuriyeti

Çin geleneklerine bağlı olan, geleneksel değerlerini günümüze de uyarlamaya çalışan bir devlettir. Bu nedenle Çin ile ilgili herhangi bir analiz yapılırken Çin kültürü ve değerleri ile tarihi öğelerine değinilmesi gerekmektedir. Bu nedenler bu çalışmada ÇHC için güvenliğin ne ifade ettiğini açıklamadan önce Çin kültüründeki önemli kavram ve uygulamalar bahsedilecektir. Zira Çin kültüründe önemli izler barındıran bu kavramlar Çin’in güvenlik algılamasında da etkilidir.

Bu unsurlardan ilki ise, Konfüçyüs düşüncesinden izler barındıran iktidarda bulunanın gökyüzünün oğlu olarak tanrısal güç ve yetkilere sahip olduğunu düşünerek saygı duyulmasını ifade eden “*tianxia*” kavramıdır. Konfüçyüs, “*yer ile gök arasında bir ahengin*” bulunduğunu düşünmektedir ve aynı zamanda hükümdar ile tanrı arasında bir sözleşmenin de var olduğunu düşünen Çinliler “*gökyüzünün oğlu*” olarak kabul ettikleri iktidardaki yöneticinin adaletli ve erdemli davrandığında düzenin sağlanacağını düşündüğü gibi yönetimi sağlayabilmek için ceza, kanun gibi sert yöntemlere başvurup adaletli ve erdemli davranmayı bıraktığında ise kargaşa ortamının hâkim olacağına inanmaktadır (Adıbelli, 2009, ss. 27, 31-36; Kissinger, 2015, s. 38). Afyon Savaşlarından bir süre sonra yoksulluk, doğal afetler, gıda maddelerine ulaşımında yaşanan sıkıntılar ile başlayan Taiping Ayaklanması (1850-1864)⁵ Çinlilerin gök tarafından Çing Hanedanına verilen vekâletin sona erdiğini düşünmesine neden olmuş ve hanedan halkın desteğini kaybetmeye başlamıştır (Jacques, 2016, s. 99). Halkın desteğine ve memnuniyetine dayanan tianxia kavramının bozulması Çing İmparatorluğunu yıkılışa götüren unsurlardan birisi olmuştur. Çünkü “*Tianxia’yı yönetebilmek, insanlara baskı uygulamaktan ziyade, tüm insanları memnun etmeyi ve onların desteğini almayı gerektirir. Dünya olarak Tianxia, tüm insanları içerir.*” (Pekcan, 2017, s. 1134). Tianxia kavramı, herkesin uyum içinde yaşayacağı kimsenin ötekileştirilmeyeceği, dışlanmayacağı herkes için adil ve tarafsız bir sistemdir ve hegemonyanın olmadığı uyum ve işbirliği ile bir dünya sistemi oluşturmayı isteyen bir kavramdır (Feng, 2010; akt, Pekcan, 2017, s. 1136). Tianxia kavramı düşünürlerinden olan Zhao ise uyumun barıştan daha önemli olduğu, dünya barışının sağlanması için dünyanın uyum içinde olması gerektiğini ve barışın ise “*yalnızca uyumun bir ürünü*” olabileceğini ifade etmiştir (Zhao, 2012; akt Pekcan, 2017, s. 1136). Dünya barışı için herkesin uyum içerisinde olması gerektiğini ileri sürmesi nedeniyle Tianxia sisteminin uygulanması mümkün gözükmemektedir. Pekcan’da çalışmasında Tianxia sisteminin uygulama bakımından bir ütopya olsa da Batı kültüründe hakim olan ötekileştirme, kendi çıkarlarını önemseme gibi unsurlar nedeniyle farklılaştığını ve Konfüçyüs değerleri ile birlikte ÇHC’nin dış politikasını etkilediği için önem taşıyan bir kavram olduğunu ifade etmiştir (Pekcan, 2017, s.

⁵ Milyonlarca kişinin hayatını kaybetmesine neden olduğu için dünyadaki en büyük ayaklanmalar arasında gösterilmektedir.

1136). Mao dönemindeki Kültür Devrimi hariç olmak üzere, Konfüçyüs değerleri ve kadim Çin tarihinde benimsenmiş olan “*Göğün altındaki her şey*” anlamına gelen *Tianxia* kavramı gibi diğer pek çok Çin değerinin modernize edilerek günümüzde de uygulanmakta olduğu görülmektedir (Kissinger, 2015, s. 28; Pekcan, 2017, s. 1134). Pekcan’da (2017) çalışmasında bu duruma değinerek Hu Jintao döneminde Konfüçyüs değerleri ve *Tianxia* kavramından esinlenilerek politikaların benimsendiğini açıklamıştır (Pekcan, 2017). Alan yazınında da, ÇHC’nin yayınlamış olduğu beyaz kâğıtlarda da sıklıkla barışa ve uyuma vurgu yapıldığı görülmesi de *Tianxia* kuramını geçerliliğini kaybetmediğinin bir göstergesidir.

Çin karakteristiğini yansıttığı için bahsedilmesi gereken bir diğer unsur ise *Tianxia* kuramından izler taşıyan “*vergi/haraç sistemi veya ticaretidir*”. “*Barış için bir devletin başka bir devlete vergi ödemesi*” şeklinde sembolize edilen bu sistem; Çin İmparatorluğu’nun hoş görüsünün, üstünlüğünün ve koruyuculuğunun kabul edildiği, yabancı devletlerin Çin imparatorluğuna hediyeler verdiği ve üçüncü tarafların ikili ilişkilere dâhil edilmeyerek iki taraflı uygulanan bir sistem olup toprak talebi olmayan Çin imparatorluğunun yumuşak güç göstergesi olarak görülmektedir (Kissinger, 2015, s. 30; Luttwak, 2016, ss. 38-46; Pekcan, 2019, ss. 5-6). Joseph Nye tarafından ortaya atılan yumuşak güç kavramı ise “*istediklerinizi, zorlama veya karşılığını ödeme yerine cazibe yoluyla elde etme becerisidir*” (Nye, 2020, s. 12). Çin İmparatorluğu’nun üstünlüğünün kabul edildiği vergi/haraç sisteminin ikili olarak düzenlenmesinin ise bir kişiyi ikna etmenin, iki kişiyi ikna etmekten her zaman daha kolay olması düşüncesinden kaynaklanmakta olduğunu ileri sürmek mümkündür. Zira günümüzde de ÇHC’nin çok taraflı anlaşmalardan ziyade ikili anlaşmalar yapmayı tercih ettiği görülmektedir. Çünkü bir anlaşmanın tarafının çoğalmasının çıkar çatışmasının artması sonucunda uyuşmazlıkların artmasına ve ortaya çıkan görüş ayrılıkları nedeniyle anlaşmalarının imzalanmaması veya ömürlerinin kısa olmasına neden olmaktadır.

Bahsedilecek son kavram ise Çinlileştirme. Çinlileştirme, diğer ülkelerin ideolojisinden, yaşayış şekillerinden, sistemlerinden etkilenerek kendi özelliklerine uygun hale getirmek ve Çin devletinin yok olmasını engelleyen bir güvenlik stratejisidir (Adıbelli, 2009, s. 70; Sezen, 2022). Çin devleti sınırları dışında kalan, “barbar” olarak görülen ve Çin İmparatorluğuna itaat etmeyen kişilere yönelik uyguladığı politikalarıdır. Bunlar, kendi rızası ile ekonomik açıdan bağımlı kılmak ile

zorla kabul ettirmektir (Luttwak, 2016, s. 40). Çin İmparatorluğu karşı tarafta mevcut olmayan veya üretemeyeceği şeyleri vergi/haraç sistemi karşılığında hediye olarak vermiş, ikili ilişkilerin güçlenmesi sonrasında ise daha önce hediye olarak verdiği şeylerin karşılığında bazı hizmetler talep ederek ekonomik olarak kendilerine bağımlı hale getirmiştir (Luttwak, 2016, s. 40). Günümüzdeki uygulaması ise ÇHC'nin geliştirmekte olan veya gelişmemiş ülkelere yapmış olduğu yatırımlar, yardımlar ve kredi ile borç uygulaması şeklinde görülmektedir ve borç tuzağı, borç diplomasisi olarak adlandırılmaktadır.

Bir ülkenin güvenlik politikası sadece o ana göre değil geçmişi içererek geleceğe yönelik planlanmaktadır. Güvenlik politikalarının şekillenmesinde geçmiş referans niteliği taşımaktadır. Bu nedenle ülkelerin güvenlik yaklaşımlarda etkili olan dönüm noktası olarak nitelendirilebilen tarihler vardır ve ÇHC'nin güvenlik yaklaşımında dönüm noktası olarak nitelenebilen üç önemli tarih olduğunu ileri sürülebilmektedir. Bunlardan ilki, Çin'in utanç yüzyılı yaşamasına neden olan Afyon Savaşlarıdır. İkincisi ise 1949'da Çin topraklarında komünist bir ideolojiye sahip olan sosyalist Çin Halk Cumhuriyeti'nin kurulması ile Tayvan adasındaki yönetimin ayrı bir devlet olarak kabul edilmesi sonucunda oluşan Çin devletinin bölünmüş yapısıdır. Son olarak ise Deng döneminde askeri gelişme ve güvenliğin sağlanabilmesi için ekonomik gelişmenin şart olarak düşünülmesi ve sonucunda ÇHC'nin günümüzdeki önemli güce sahip devletlerarasına girmesidir.

a) Afyon Savaşları (1839-1860): Afyon bitkisinin tıbbi amaçlar dışında halkın sağlığını ve toplumsal düzeni sarsılması sonucunda Çing İmparatorluğu afyon satışını yasaklamış, uyuşturucu afyon yapımında kullanılan aletler de dâhil olmak üzere afyon ürününe el koyarak imha etmeye başlanmıştır (Dillon, 2016, ss. 57-75). Çing İmparatorluğu'nun uygulamış olduğu politikalarından rahatsızlık duyan Büyük Britanya (İngiltere) ile yaşanan I. Afyon Savaşı'ndan (1839-1842) sonra eşitsiz anlaşmaların ilki olarak kabul edilen Nanking Antlaşması (1842) imzalanmıştır. Bu antlaşmada Hong Kong'un İngiltere'ye verilmiş, Guangzhou, Şanghai gibi önemli kıyı limanları ile Çing İmparatorluğu'nun yabancılara açık hale gelmesi gibi çeşitli imtiyazlar verilmiş ve Çing İmparatorluğu tazminat ödemek zorunda bırakılmıştır (Dillon, 2016, ss. 57-75). 1856-1860 yılları arasında İngiltere ve Fransa'nın Çing karşısında birleştiği II. Afyon Savaşı yaşanmış ve daha fazla imtiyaz elde ettikleri Tientsin/Tianjin Anlaşması

imzalanmıştır (Dillon, 2016, s. 118). Kendisini üstün olarak gören Çinlilerin barbar olarak niteledikleri dış ülkeler tarafından işgale uğrayarak Çinlilerin toprakları üzerindeki hâkimiyetini kaybetmesi, kendi topraklarında ikinci sınıf bir vatandaş muamelesi görmeleri Çin’de aşağılanmışlık duygusunun oluşmasına neden olduğu görülmektedir. Nitekim Çinliler, Afyon Savaşı’ndan sonra geçen dönemi “*utanç yüzyılı*” olarak adlandırmaktadır. Tarihini unutmayan ÇHC ise yayımladıkları savunma belgelerinde Afyon Savaşı’ndan sonra “*emperyalist güçler tarafından uğramış olduğu işgaller*” ile “*yarı-sömürge, yarı-feodal*” bir ülke haline gelerek “*zorbalığa ve aşağılanmaya*” maruz kaldıklarını ifade etmiştir (*China’s National Defense*, 1998). ÇHC’nin dış politika ve güvenlik odaklı ilkeleri bir daha utanç yüzyılı yaşamamak üzerine şekillendiği görülmektedir. Bu nedenle diğer ülkelerin saldırmaktan çekineceği bir ülke olmayı hedeflemektedir.

b) 1949 yılında ÇHC’nin kurulması ve Tayvan adasının ayrı bir varlık olarak ortaya çıkması: Dünyanın komünist rejimler ve komünist olmayan kapitalist Batılı ülkeler şeklinde iki gruba ayrıldığı Soğuk Savaş döneminde ÇHC, komünist rejime sahip bir devlet olarak kurulması nedeniyle Batılı devletler tarafından kabul edilmemiş ve dışlanmıştır. Çin Milliyetçi Partisi (Kuomintang) hükümetinin Tayvan’a kaçarak ayrı ve bağımsız bir Çin Cumhuriyeti devletinin Tayvan’da kurulduğunu ileri sürmesi ile iki Çin devleti varlık göstermeye başlamıştır. 1971 yılına kadar uluslararası olarak tanınan ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’nin (BMGK) daimi üye olarak kabul edilen Çin devleti de Tayvan’daki Çin Cumhuriyetidir. 1971’den itibaren Tayvan’ın yerini ÇHC almış ve dışlanma sırası Tayvan’a geçmiştir. Günümüzde ise Tayvan’ın bağımsız bir devlet olarak kabul edilip edilmemesi hala tartışmalara neden olmaktadır. ÇHC’nin ABD liderliğindeki Batılı ülkelere karşı güvensizlik algısında da geçmişte dışlanmış olmasının izleri bulunmaktadır. ÇHC, benimsemiş olduğu yönetim şekli ve ideolojisi yüzünden dışlanmayı, aşağılanmak olarak görmektedir. Bu nedenle ideolojisi, mevcut rejimi ve aşağılanmanın bir uzantısı olarak gördüğü Tayvan’ın bağımsız ve ayrı bir devlet olmasını kabul etmemektedir. Tayvan’ın ana karadaki Çin devleti olan ÇHC’ye bağlanmasını sağlamak ve Tayvan’ın ayrı ve bağımsız bir devlet olarak tanınmasını engellemek ÇHC’nin en önemli hedefleri arasındadır. Bir ülkenin en önemli gayesi ulusal egemenlik, bağımsızlık ve toprak bütünlüğünün korunmasıdır.

Bu nedenle Tayvan konusu ÇHC için en önemli olan güvenlik sorunların başında yer almaktadır.

c) Ekonomik gelişmenin şart olarak düşünülmesi: ÇHC için askeri gelişme önemli olarak görülse de ekonomik gelişmenin başarılı bir şekilde sağlanması da önemlidir. 1970’li yıllara denk gelen Deng döneminde “Çin ekonomisinin modernleştirilmesi ulusal güç, güvenlik, uluslararası statü ve Parti’nin korunmasının anahtarı” ve askeri modernizasyon için şart olarak görülmüştür (Harris, 2014, s. 89). Özellikle Deng Xiaoping döneminde atılan adımlar ve başlayan modernize çalışmaları ÇHC’nin bugünkü süper güç olarak adlandırılan devletlerarasında sayılmasına olanak sağlamıştır. Xi Jinping döneminde atılan adımlar ve belirlenen stratejiler ile daha zengin, güçlü ve etkili bir devlet haline gelen ÇHC, daha kararlı bir tutum sergileyerek uluslararası etkisini arttırmaya çalışmaktadır. Uluslararası tanınırlığının ve artan etkisini ekonomik gücüne borçlu olan ÇHC ekonomik gelişmesini sürdürülebilir kılmayı istemektedir.

Soğuk Savaş döneminde hakim olan askeri güvenliği ön plana alan geleneksel güvenlik yaklaşımının hakim olduğu Mao döneminden sonra başa gelen reformcu lider Deng döneminden itibaren Çin’in güvenlik yaklaşımları da değişmeye başlamıştır. Soğuk Savaşın sonuna yaklaşılması ve çok boyutlu birden fazla ülkeyi ve bölgeyi ilgilendiren terörizm gibi sorunların ağırlık kazanması, devlet güvenliğinden toplum ve birey güvenliğine geçiş yaşanması da etkili olmuştur. Günümüzde insan haklarına önem veren, birey güvenliğini önceleyen yaklaşımlar tercih edilmeye başlansa da ÇHC’nin güvenlik yaklaşımının temelinde hala devlet ve ÇKP hükümetinin devamını sağlamak yer almaktadır. Bu açıdan ÇHC’nin güvenlik yaklaşımlarının Batı’da hâkim olan güvenlik yaklaşımlarından farklı nitelikler barındırdığı görülmektedir. Çünkü ÇHC’nin güvenlik yaklaşımlarında temel aldığı unsurlar ve algılamış olduğu tehditler farklıdır.

Adıbelli (2009), ÇHC’nin Soğuk Savaş dönemi sonrasında güvenlik ve dış politikasını şekillendirirken “tehdit algılaması, güvenlik refleksi ve ideoloji” olarak üç unsurun temel alındığını ifade etmiştir (Adıbelli, 2009, s. 285). Adıbelli’nin yapmış olduğu çalışmayı; a) rejimin güvenliği, b) kimlik, c) milliyetçilik, ç) barış içinde bir arada yaşama ilkelerine bağlılık, d) Çin değerlerini de içerecek şekilde uluslararası sistemin değişmesi, e) diğer devletlerin saldırmaktan çekineceği güçlü bir devlet

olmak, f) ABD'nin çevreleme politikasına karşı kendi güvenlik duvarını oluşturmak şeklinde genişleterek günümüze uyarlamak mümkündür. Adıbelli'nin yaptığı gruplandırma ile birleştirildiğinde ise batılı ülkelerden farklı olduğunu göstermeye çalışan ÇHC için ÇKP rejimin değişmesi ideolojik; Çin kimliği ve milliyetçiliğin korunması da tehdit algıladıkları konular içerisinde olduğu; barış içinde bir arada yaşama, uluslararası sistemin değişmesi, ABD'nin politikalarına karşı algılanan tehdit algılamalarına cevap verebilecek güçlü bir devlet olmak ise güvenlik refleksi olarak geliştirdiği politikalar arasında göstermek mümkündür. Bahsi geçen unsurlar aynı zamanda istihbarat faaliyetlerinde de dikkate alınan unsurlardır. Çünkü istihbarat kavramı da güvenliği sağlama amacıyla uygulanan faaliyetler bütünüdür. Güvenliğin sağlanabilmesi için başarılı istihbarat faaliyetleri ve etkili dış politikaya ihtiyaç duyulduğundan bu kavramları ayrı ele almak mümkün değildir. Çalışma sürecinde tekrara düşmemek adına istihbarat bölümünde bu unsurlara tekrar değinilmeyecektir.

a) Rejimin güvenliği: ÇHC'nin güvenlik yaklaşımları arasında bahsedilecek en temel unsurlardan olan rejimin güvenliği ile kastedilenin ne olduğunu açıklanmadan önce mevcut siyasal sistemin anlaşılması önemlidir. ÇHC, komünist ideolojiye sahip olan ÇKP iktidarlığında yönetilir. En yetkili organ ise ÇKP Merkez Komitesine bağlı olan Politbüro Daimi Komitesi'dir. ÇHC, komünist parti tarafından yönetildiğinden sosyalist bir ülke olduğu düşünülse de ÇHC, tek bir siyasal parti ile yönetilen bir ülke değildir. ÇHC'de varlık gösteren ÇKP dışında farklı siyasal partiler de mevcuttur. Ancak bu siyasal partilerin Türkiye'de veya diğer Batılı ülkeler de alışık olduğumuz tarzda aktif politika benimsemedikleri görülmektedir. ÇKP dışında ÇHC'de varlık gösteren siyasal partileri ise Sezen, ÇHC'nin kurulmasında ÇKP'nin yanında yer alan ancak iktidar amacıyla kurulmayan "*siyasal parti olmaktan daha çok dernek/meslek birliği niteliğinde*" olan oluşumlar olarak adlandırmaktadır (Sezen, 2021a, s. 20). Çünkü bir oluşumun parti olarak nitelendirilebilmesi için yönetimde söz sahibi olmak veya bir ideolojinin benimsenmesini sağlamak amacıyla kurulması gerekmektedir. Bu nedenle ÇHC, tek partili bir siyasal sisteme sahip değildir. Tek partili, otoriter rejime sahip oldukları şeklindeki eleştiriler de ÇHC tarafından kabul edilmemektedirler. Çünkü ÇKP, halkın isteklerini, ihtiyaçlarını farklı ideoloji ve tercihlere sahip kişiler tarafından hem parti içerisinde hem de ulusal parlamentoda müzakere edilerek

belirlendiğinden monolitik/totaliter⁶ bir yönetime de sahip değildir (Demir, 2022; Sezen, 2021b, 2022). Ancak bu durum halkın söz sahibi olduğu bir yönetime sahip oldukları anlamına gelmemektedir. Dolayısıyla “*tek parti rejimi*” yerine “*tek iktidar partisi*” sistemine sahip olan ÇHC’de “*ÇKP iktidarını tek ve değişmez*” olarak görülmesinden dolayı ÇKP yerine başka bir partinin yönetime geçmesinin ÇHC’nin varlığının tehdit edilmesi anlamına geldiği görülmektedir (Sezen, 2021b, s. 2, 2022). Bu nedenle ÇHC, rejimin güvenliğinin sağlanması konusunda son derece karardır. ÇKP iktidarının tek ve değişmez olarak görülmesinin ardında yatan sebep, anne ve babaya saygı gösterilmesi gerektiğidir. Çünkü Çin kültüründe otorite-devlet, babanın aile içerisindeki etkisine benzemektedir ve otoriteyi elinde bulunduran baba figürü ise ailede birlik, bütünlük, düzen ve aile üyelerinin güvenliğini sağlamalıdır (Çınar, 2018, s. 335; Jacques, 2016, ss. 157-158, 269). Bu bakımdan ÇHC için Çin halkının atası, otoritenin gücünü elinde bulunduran Çin Halk Cumhuriyeti’nin kurucusu olan ÇKP’dir. Bu nedenle partiye bağlılık, devlete olan bağlılıkla paralel olarak görülmüştür. Devletin, dolayısıyla rejimin güvenliğinin de ÇKP’nin varlığı halinde mümkün olduğu, aksi durumda ÇHC’nin güvenliğinin ve istikrarının sarsılacağı düşünülmektedir. Karaca’da (2008) çalışmasında “*ÇHC’li yöneticiler için rejimin devamlılığı temeldir. Coğrafi anlamda bu devasa ülkeyi bir arada tutmadan bir güç olunamayacağını düşünmektedirler.*” cümleleri ile bu durumu vurgulamıştır (Karaca, 2008, s. 93). Ayrıca ÇHC’deki mevcut ideoloji komünizm, sosyalizm değildir. Kendisine bağlı özellikler içerecek şekilde geliştirilen *Çin’e özgü sosyalizmdir*. Kısacası ÇHC için rejim güvenliği, kendisine özgü nitelikler barındıran Çin’e özgü sosyalizme bağlı olan ÇKP yönetiminin korunmasıdır. ÇHC için sosyalizm, ABD liderliğindeki diğer Batılı ülkelerden farklı olmaktadır. Çin kendisini diğer devletlerden farklı olarak görmektedir ve bu farklılığı var olan komünist partinin mevcudiyetini ve ideolojisini sürdürerek korumaya çalışmaktadır. Eşitlik üzerine kurulmuş olan sosyalist-komünist ideolojinin temel alınarak şekillenen bir ideolojiyi benimseyen ÇHC’de gelir eşitliğinin, yolsuzluğun artması da toplumsal tepkilere yol açtığı da bir gerçektir. Çin, bu nedenle rejimin güvenliğini tehdit ettiği için hızlı ekonomik büyümenin getirdiği gelir adaletsizliği, yolsuzluk gibi sorunlar ile mücadele etmeye öncelik vermektedir. Kapitalist ekonomik sisteme uyum sağlamakta olan ÇHC’nin

⁶ Yetkilerin tek elde toplandığı, tek bir ideolojiye dayalıdır.

modernizasyon ve gelişim çalışmalarının temelinde enerji kaynaklarına ulaşım ve ekonomik gelişmenin sürdürülebilir olması yatmaktadır. Ekonomi ve enerji kaynaklarının güvenliğe de yine rejimin güvenliğini sağlama ile bağlantılıdır. ÇHC'nin rejimin güvenliği ile kastedilen esas olarak ülkenin birliği ve istikrarının korunmasıdır.

b) Kimlik: Ortak çıkarlar ve ortak özelliklere sahip olan kişilerin birleşerek grup oluşturduğu, grubun gelişmesi ve aidiyet duygusunun oluşması sonucunda ise kimliğin oluştuğu bilinmektedir. Farklılıkları ortaya koyan bir kavram olan kimlik, kişinin kendisini nasıl gördüğü ve dışarıdan nasıl algılandığı gibi özellik ve nitelikleri de belirten bir kavramdır (Aşkın, 2010, s. 213). Çinliler genel olarak “*Han*” kimliğini benimsemektedir. Han Çinli kimliği ise tek bir ırkı temsil eden bir kimlik değil, birçok ırkın karışımından oluşturulan bir kimliktir (Jacques, 2016, s. 311). ÇHC'in oluşturduğu kimlik ise etnik Han Çinli kimliği ile Çin uygarlığının dışında ÇKP ideolojisidir. Çünkü ÇHC devletini bir arada tutan şey Han Çinli kimliği ve benimsenen ideolojidir. Çünkü ÇHC'den bahsedildiğinde akla gelen ilk unsur komünist ideolojiye sahip olduğu şeklindeki kimliği ve tanımlayıcı niteliklerden olan fiziksel özellikleridir. Mevcut ÇKP rejiminin korunmasının devletin varlığının devam etmesi sağlayacaklarını düşündüklerinden dolayısıyla Çin kimliğinin de korunmasını sağlayacaktır. Bu nedenle ideolojisine karşı olan söylem ile davranışlar ve değiştirilmesine yönelik talepleri tehdit olarak algılamaktadır (Adıbelli, 2009, s. 157). Çin kimliği ise sadece ana kara Çin devleti tarafından değil Tayvan'daki Çin devleti tarafından da kullanılan bir kimliktir. Tayvan'da her ne kadar bağımsızlık vurgusu ve ayrı bir Tayvanlı kimliği oluşturma konusunda çabalara başlamış olsa da Çinli kimliğinden taviz vermemektedir ve günümüzde ÇHC'ye ait olan toprakların da kendisine ait olduğunu ifade etmektedir. ÇHC'de benzer bir iddia içerisindedir. Çünkü Çin kimliği, Çin tarihinden etkilenen, korunması gereken kültür ve uygarlık ile ilgili bir kavramdır (Jacques, 2016, ss. 130-131, 248-253). Çinlilerin kimlik, kültür ve uygarlığını koruma amacıyla geliştirdiği bir diğer kavram ise Çinlileştirme'dir. Çünkü kimlikler aynı zamanda çıkarların temelini oluşturmaktadır (Wendt, 2013, s. 10). Bu strateji Çin'in uzun yıllar boyunca kullandığı ve kullanmaya devam ettiği önemli bir güvenlik politikası olup Tianxia düşüncesinin bir yansımasıdır. Ahlakı, adaleti, erdemi savunan Çinli bilge Konfüçyüs ise kadim Çin kültürünün ve Çin kimliğinin temsilcisi

olarak görüldüğünden dünyaya yayılan kültür, dil gibi bir ülkenin tanımlayıcı unsurlarının tanıtıldığı enstitüler de Konfüçyüs adını taşımaktadır.

c) Milliyetçilik: Etnik kimlik, ideoloji, kültür gibi unsurlardan etkilenen bir kavram olan milliyetçilik kavramı, ÇHC'nin güvenlik yaklaşımlarını şekillendiren unsurlar arasında yer almaktadır. Çünkü Çin, kendisini diğer etnik kimliklerden farklı ve üstün olarak gördüğü “*merkez ülke veya orta krallık*” anlamına gelen “*Zhongguo*” olarak adlandırmaktadır (Kissinger, 2015, s. 24) ve Kissinger'ın değimiyle Çinlilere göre “*tek gerçek uygarlık*” Çin uygarlığıdır (Kissinger, 2015, s. 112). Afyon Savaşı'ndan sonra milliyetçilik anlayışının hâkim olmaya başladığı görülürken her ne kadar Mao dönemindeki Kültür Devrimi ile kadim Çin değerleri ve Konfüçyüs değerleri yok sayılsa da 1989 Tiananmen olayından sonra ÇKP yönetiminin milliyetçilik ve Konfüçyüs değerlerinin benimsenmesini sağlamak amacıyla çeşitli çabalarda bulunduğu görülmektedir (Adıbelli, 2009, ss. 139, 147; Pekcan, 2017, ss. 1131-1132). Günümüzde ise yaşadıkları bölgeleri kendi toprakları olarak benimseyen ve o bölgenin halkından “*yabancı*” olarak bahseden Çinliler, ÇHC'nin güçlenmesini sağlayacak ve etkisinin artmasına neden olacak her yaklaşımın kabul göreceği, faydayı ön plana alan “*pragmatik milliyetçilik*” anlayışını benimsemiştir (Adıbelli, 2009, ss. 154-156; Jacques, 2016, s. 335). Bu anlayışında daha önceki bölümlerde değinilen Tianxia kuramından izler taşıdığı görülmektedir. Aynı zamanda her şeyin ÇKP yönetimini korumak amacıyla yapıldığı düşüncesinin de hâkim olduğu Çin milliyetçiliği ve vatanseverliği ise devlet merkezli olan bir anlayıştır ve partinin eleştirilmesi ise vatanseverliğe aykırı olarak kabul edilmektedir (Adıbelli, 2009, s. 157). Koronavirüs döneminde yurt dışında yaşayan ÇHC vatandaşlarının ÇHC'ye tıbbi malzemeler ile maske, dezenfektan gibi koronavirüs döneminde sıklıkla kullanılan hijyen malzemeleri gönderdiğine ilişkin haberlerin varlığı düşünüldüğünde Çin milliyetçiliği kavramının oldukça gelişmiş olduğu görülmektedir.

ç) Barış içinde bir arada yaşama ilkelerine bağlılık: 1954 yılında Hindistan ve Myanmar ile beraber ortaya konan “*Barış İçinde Bir Arada Yaşamamanın Beş İlkesi*” olarak bilinen ilkeler ÇHC'nin dış politikasında uyguladığı değişmez ilkeler haline gelmiştir (*China's Policies on Asia-Pacific Security Cooperation*, 2017). Bu ilkeler ÇHC'nin SSCB'den “*bağımsız*” hareket ettiği ve iki ülke arasındaki ayrılıkların ilk belirtisi olan 1955 yılındaki Bandung Konferansında “*temel insan hakları ile BM*

Sözleşmesine saygı, her ulusun kendini savunma hakkına saygı, adalet ve uluslararası yükümlülüklerine saygı, tüm uluslararası çatışmaların barışçıl yollarla çözülmesi, diğer ülkelere baskıdan kaçınma” ilkeleri de dahil edilerek genişletilmiştir (Pekcan, 2019, s. 13). Aynı zamanda bu konferans ÇHC’nin Asya ve Afrika ülkeleri ile ilişkilerini geliştirmesine de olanak sağlamıştır (Harris, 2014, s. 36; Pekcan, 2019, s. 13). Barış içinde bir arada yaşamının beş ilkesi ise şunlardır:

- Toprak bütünlüğü ile egemenliğin korunması ve karşılıklı saygı gösterilmesi: ÇHC; Tayvan, Hong Kong, Makau, Sincan Uygur Özerk Bölgesi, Tibet ve İç Moğolistan’ı içeren ana karanın bütünlüğüne yönelik tehditleri önlemeye çalışmaktadır. Aynı zamanda ÇHC, bağımsız ve egemen bir devlet olarak diğer ülkelerin ve oluşumların ÇHC’nin iç ve dış ilişkilerine karşı saygı gösterilerek üçüncü kişilerin karışmasını önlemeye çalışmaktadır.

- Karşılıklı saldırmazlık: Saldırıya uğramadığı müddetçe saldırmayacağını, kuvvet kullanan ilk ülke olmayacağını her fırsatta dile getirerek güvenlik çemberi oluşturmaya çalışmaktadır. Çünkü ÇHC, enerji kaynakları, hammadde, ticaret akışının devam edebilmesi gibi konularda dışarıya bağımlıdır. Karşılıklı bağımlılık durumunda büyük ve güçlü olan devletin avantajlı olduğunu düşünülse de bağımlılığın derecesine göre küçük devletlerde büyük devletlerin politikasını etkileyebilmektedir (Akçadağ Alagöz, 2016, s. 38). ÇHC, diğer ülkelere karşı olan bu bağımlılığının oluşturduğu güvensizlik algısını hem gelişip güçlenerek hem de benimsemiş olduğu “*karşılıklı saldırmazlık*” ilkesi ile saldırmazlık ve dostluk anlaşması gibi ikili anlaşmalar yaparak azaltmaya çalışmaktadır.

- Birbirlerinin iç işlerine müdahale etmemek: Çin her alanda bağımsız ve kendi kendine yeten bir ülke olmayı istemektedir. Bağımsız, egemen bir devlet olarak başka devletlerin iç işlerine karışmasını güçsüzlük göstergesi olarak gördüğünden iç işlerine karışılmasını istememektedir. Bu nedenle diğer devletlere de iç işlerine karışmayacağı konusunda güvence vermiştir. ÇHC, pek çok ülkenin iç işlerine müdahale ettiği bilinen ABD ile arasındaki önemli bir fark olarak sunduğu bu ilkeyi denizaşırı boyutlara ulaşan çıkarları ve genişleyen tehdit algısı nedeniyle yakın zamanda ÇHC’nin çıkarları

doğrultusunda çeşitli ülkelerin iç işlerine karışmaya başladığına yönelik deliller ile karşılaşmak kuvvetle muhtemeldir.

- Eşitlik ve karşılıklı fayda: Dünya üzerinde tek bir devlet yoktur. Bu nedenle uluslararası sistemin bütün devletlerin çıkarları ve faydaları gözetilerek belirlenmesi gerektiği savunmaktadır.

- Barış içinde bir arada yaşama: Her devlet birbirinden farklı yaşanmışlıklara, kültüre, değer ve düşüncelere sahip olduğundan her devlet, her insan birbirinden farklıdır. Farklılıklara saygı göstermeyerek ötekileştirmek, dışlamak Tanxia kuramına göre de doğru değildir ve Çin değerlerinden olan Tianxia kavramı barıştan ziyade uyumun sağlanmasını gerekli gören bir kavramdır (Pekcan, 2017).

d) Çin değerlerini de içerecek şekilde uluslararası sistemin değişmesi: ÇHC, “*eskimiş, adaletsiz ve mantıksız*” bir düzen olarak adlandırmakta olduğu mevcut uluslararası düzeni değiştirmeyi hedeflemektedir (*China’s National Defense in 2000*, 2000). Çünkü mevcut uluslararası düzenin güçsüz olduğu bir dönemde, güçlü olan Batı tarafından kendi çıkarları doğrultusunda oluşturulduğunu düşündüğü için kendi değerleri ve çıkarlarını da içerecek şekilde genişletilerek kendisi etrafında şekillenen çok kutuplu bir uluslararası düzen oluşturması gerektiğini düşünmektedir (Adıbelli, 2009, s. 90). Çünkü uluslararası sistemde değişiklikler yapılmasını isteyenler mevcut düzen nedeniyle çıkarlarını gerçekleştiremeyip zarar görenlerdir (Dedeoğlu, 2020, s. 62). ÇHC, günümüzdeki sorunların geleneksel yapıdan uzaklaşarak çeşitlenmesi nedeniyle sorunların çözümü için işbirliğinin de önemli olduğunu yayımlamış olduğu resmi belgelerde de işbirliğine sıkça vurgu yaparak ifade etmektedir. Mao’dan sonra iktidara gelen Deng yapmış olduğu bir konuşmada “*Dünyada iki işin bir arada yapılması gerekmektedir. Birincisi uluslararası yeni bir siyasi düzen oluşturulmalıdır. Diğeri ise uluslararası yeni ekonomik düzen oluşturulmalıdır*” cümlelerini kurmuştur (Ekrem, 2003, s. 30). Kendisini güvensiz hisseden ÇHC, mevcut uluslararası sistemi baştan inşa edilmesini sağlayarak güvensizlik algısını azaltmayı arzu etmektedir. ÇHC’nin güvensizlik algısının ne tür bir ikilem sonucu şekillendiğini ise Booth ve Wheeler’ın ortaya atmış olduğu güvensizlik ikilemleri ile açıklayabilmek mümkündür. Booth ve Wheeler (Booth ve Wheeler, 2007; akt, Bilgiç, 2008, ss. 128-133), güvenlik ikilemini karşı tarafın saldırgan politikalar izleyip

izlemeyeceğinin yorumlandığı “*yorum ikilemi*” ve cevap olarak hangi politikayı uygulayacağı ile hangi araçları kullanacağı arasında seçim yaptığı “*karşılık ikilemi*” olarak iki aşamada incelemiştir ve karşılık ikilemi içerisinde güvensizlik mantıklarının etkili olduğunu ifade ederek üç farklı güvensizlik mantığı tanımlamıştır. Bunlardan ilki ise anarşik bir ortamda korku ve belirsizliğin hakim olduğu, güvenliğin başkalarının güvensizliği ile kazanılacağını düşünülerek kendi güvenliklerini sağlamaya çalıştığı ve devletlerin en kötü senaryoya karşı hazırlıklı olduğu korku-merkezli mantıktır. İkinci olarak ise işbirliği yaparak güvenliğin sağlanacağını, oluşturacakları ortak değer ve prensipler ile güvensizlik algıları üzerindeki belirsizliğin ve yok edilme korkusunun azaltılacağını savunan düzen-merkezli mantıktır. Son olarak ise uluslararası politikadaki güven eksikliği nedeniyle güvenlik ikileminin olduğunu, kimlikler ve çıkarlarının değişebileceğini savunarak yeni fikirler ve politikalar üretilerek güvenliğin sağlanacağını ifade eden güven-merkezli mantıktır (Booth ve Wheeler, 2007; akt, Bilgiç, 2008, ss. 128-133). Mao döneminde her ne kadar kargaşa ve düzensizlik hakim olsa da günümüzdeki ÇHC’nin, Booth ve Wheeler’ın belirlemiş olduğu güvensizlik mantıkları arasında yer alan “*düzen merkezli*” güvenlik algısına sahip olduğu görülmektedir. Düzen-merkezli yaklaşımın işbirliğine önem vermesi gibi ÇHC’de karşılıklı saygı, iletişim ve işbirliğinin uluslararası barışa katkı sağlayacağını düşünmektedir. ÇHC’nin uluslararası sistemdeki ilke ve prensipleri belirleyenler arasında olmasını istemektedir. Bu düşüncesinin ardında ise Afyon Savaşı ve ÇHC’nin kuruluşundan sonraki dışlanışlığın giderilmesi yatmaktadır.

e) Diğer devletlerin saldırmaktan çekineceği güçlü bir devlet olmak: ÇHC güçlü ve güçlenmeye de devam eden bir ülkedir. Ancak savunmasız ve yetersiz olduğu konular nedeniyle henüz uluslararası sistemde tek başına egemen olacak kadar güçlü bir ülke değildir. Zayıflıklarının farkında olan ÇHC, güvenliğinden ve gücünden emin olana kadar saldırgan davranışlarda bulunmayacaktır. Nitekim yayımlanmış oldukları belgelerde ilk vuran olmayacağını ancak saldırı olursa da karşılık vereceğini sıklıkla vurgulayarak (Örneğin; *China’s Military Strategy, 2015; China’s National Defense, 1998*) diğer ülkelerin kendisine yönelik saldırgan tavırlarda bulunmasını önlemeye çalışmaktadır.

f) ABD’nin çevreleme politikasına karşı kendi güvenlik duvarını oluşturmak: ÇHC, ABD’nin Asya-Pasifik bölgesinde hakim güç olmasını tehdit olarak algıladığı

için ABD'nin Asya-Pasifik bölgesindeki etkisini azaltmayı hedeflemektedir. Bu nedenle her alanda ABD'ye rakip olarak karşımıza çıkmaktadır. ÇHC'de gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkelere altyapı, ulaşım gibi çeşitli konularda yardım ve yatırım desteği sunduğu bilinmektedir. Bu sayede başta çevresindeki ve stratejik önemde gördüğü ülkeler ile bağımlılık ilişkisi geliştirerek kendi etki alanını geliştirmektedir. ÇHC, Monroe Doktrini ile ABD'nin benimsemiş olduğu “*Amerika, Amerikalıdır*” veya İkinci Dünya Savaşı döneminde Japonya tarafından benimsenmiş olan “*Asya, Asyalıdır*” sloganını benimsemiş olduğu ve bu sloganın da diğer bölge ülkeleri tarafından benimsenmesini sağlayarak ABD ve Avrupa ülkeleri gibi bölge dışındaki ülkelerin Asya bölgesindeki sorunlara müdahil olmasını engellemeye çalıştığı görülmektedir. ÇHC'de yakın çevresi olan ve çıkarlarının olduğu Asya-Pasifik bölgesini faaliyet alanı olarak belirleyen Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) gibi bölgesel örgütleri de hem güvenlik amacıyla hem de dış politikasında etkisini arttırmak amacıyla kullanabileceği bir araç olarak görmektedir.

Yapılan bir çalışmada, ÇHC'nin zafiyet algılarını ise şu şekilde ifade etmiştir. Bunlar, ÇKP liderliği altındaki kırılabilirlik, devlet bütünlüğüne yönelik tarihsel zafiyet algısı, coğrafi bir zafiyet algısı ve son olarak ise uluslararası sistemdeki ABD egemenliği ve Tayvan konusundaki özel zafiyeti olarak ifade edilmiştir (Harris, 2014, ss. 85-86). Wang ise Çin'in dış politikasına etkili olan unsurları; ÇKP tarafından oluşturulan siyasal yapının korunmasını, ekonomik refahın artması ve uluslararası olarak güç sahibi olan bir devlet haline gelmeyi iç içe geçen halkalar olarak ifade etmiştir (Fei-Ling Wang, 2005; akt. Akçadağ Alagöz, 2019b, s. 82). Wang'ın yaklaşımını Dedeoğlu'nun çalışmasında belirttiği kendi iç güvenlik sisteminden oluşan iç halka, yakın çevreleri kapsayan ikinci halka ve son olarak ise en dıştaki küresel tehdit alanını oluşturan halka olarak tanımladığı güvenlik halkaları ile genişletilebilirlik mümkündür (Dedeoğlu, 2020, ss. 89-90). Aycan Cesim'de (2019) yapmış olduğu çalışmada ÇHC'nin güvenlik politikalarını Dedeoğlu'nun çalışmasında belirttiği tehdit halkaları ekseninde ele almıştır (Cesim, 2019).

- Kendi iç güvenlik sisteminden oluşan iç halka: Bu halka siyasal iktidar tarafından güvenlik tanımının yapıldığı “*belirli bir rejimin, düzenin, siyasal iktidarın, sosyal-ekonomik sistemin devamının sağlandığı*” halkadır (Dedeoğlu, 2020, s. 89). ÇHC'nin güvenlik yaklaşımların temelini oluşturan

unsur ise ülke içindeki istikrarı sağlamak ve rejimin devamlılığıdır. Güvenlik yaklaşımlarında ÇHC'nin kendi içsel değerleri olan kültürü ve değerlerini korumak, ekonominin sürdürülebilmesi ve bununla bağlantılı olarak enerji kaynaklarına kesintisiz ulaşımın sağlanması, toplumsal istikrar ve düzenin sağlanması, toprak bütünlüğünü korumak gibi amaçlar ile iç işlerine karışmama politikasını benimseyen ÇHC için diğer devletlerin iç işlerine müdahale etmemesini sağlamak, egemenliğini koruması, bağımsızlık talepleri olan bölgelerdeki politikaları da bu grupta ele almak mümkündür.

▪ Yakın çevreden oluşan ikinci halka: Bir devlet, sınırlarını genişletmeye öncelikle yakın çevresinden başlayacağından dolayı devletler tehditlerin öncelikle bu bölgeden geleceğini düşünmektedir (Dedeoğlu, 2020, s. 89). Tayvan, Orta Asya, Çin denizlerindeki çıkarlarını korumak ve yakın bölgelerde bulunan Japonya, Kore yarımadası, Hindistan, Pakistan, Afganistan, Rusya, Vietnam ve bölgedeki diğer ülkeler ile ilişkileri ile NATO'nun bölgedeki etkisini önleyebilmek bu grupta ele alınabilmektedir. ÇHC'nin ekonomisinin gelişmesini sağlayacak en önemli etmen olan enerji kaynaklarının varlığı nedeniyle Orta Doğu bölgesi ile ilişkiler de bu grupta ele alınabilmektedir. Ayrıca ÇHC'nin bulunduğu bölgedeki terörizm faaliyetleri ile şiddet içeren gruplarının bölgedeki faaliyetlerini önleyerek barış ve düzeni sağlamak, bölgesel silahlanmanın önlenmesi ile birinci halkadan yer alan ekonomi ve enerji güvenliği de bu grupta tekrar ele alınmaktadır. ÇHC, ikinci halkanın güvenliğini sağlayabilmek amacıyla ŞİÖ kurmuştur ve ASEAN da bu minvalde kullandığı oluşumlardandır.

▪ Küresel tehdit alanından oluşan üçüncü halka: Bazı durumlarda ikinci halka ile üçüncü halkanın yer değiştirdiği görülse de ikinci halkanın dışındaki bölgesel ve küresel savaşlar ile çatışma hali, dünyayı etkileyen küresel ekonomik krizler, doğal çevrenin ve uluslararası ticaret yollarının güvenliği gibi konular yer almaktadır (Dedeoğlu, 2020, s. 90). ÇHC'nin güvenliğinin sağlanması için gereken temel unsur olan doğal kaynakların temin edildiği bölgeler olan Orta Doğu, Orta Asya, Afrika gibi bölgeler ile ticaret akışı sürdürebilmek, önemli ticaret ortaklarının olduğu Avrupa, Amerika ile ilişkileri ve Kuşak ve Yol Projesi bu grupta ele alınmaktadır. ABD'nin ÇHC'ye

yönelik çevreleme politikası uygulaması, ticaret savaşları, terörizm, silahlanma, BM'nin sorunların çözümünde aktif rol oynaması gibi sorunlar da üçüncü halkada ele alınabilmektedir. Aynı zamanda daha önceki halka içerisinde değerlendirilebilen, terörizmin ve silahlanmanın önlenmesi, barış ve istikrar, enerji, ekonomi gibi temel unsurlar ile NATO, ŞİÖ, ASEAN da bu grupta değerlendirebilmektedir.

ÇHC'nin güvenlik yaklaşımlarını şekillendirmesinde etkili olan unsurları, uluslararası ilişkilerde hakim olan teoriler ile açıklamaya çalıştığımızda net bir kaniya varmamızın ve tek bir teori ile cevap verilmesinin mümkün olmadığı görülmektedir. Çünkü günümüzde tek bir teoriye bağlı kalınmamaktadır. Bu çalışma teorilere odaklanan bir çalışma olmadığından konu bütünlüğünü sağlayabilmek amacıyla bazı hakim teorilere kısaca değinilecek, ancak detaylandırılmayacaktır. Uluslararası ilişkilerdeki hâkim teoriler ise kısaca şu şekildedir: devleti temel alan ulusal güvenlik kavramı, çıkar ve askeri güce vurgu yapan realizm; bireyi temel alan eşitlik, özgürlük, mülkiyet hakkı, demokrasiye vurgu yapan liberalizm; emek ve sermayeye vurgu yapan, sınıf çatışmasına yoğunlaşan, kapitalist sisteme karşılık sosyalizmi ve sosyalizmin bir sonraki basamağı olarak komünizmin kabul edildiği marksizm; kimlik, çıkar, düşünsel temeller ve davranışların incelendiği inşacı yaklaşım (konstrüktivizm); coğrafya ve devlet üzerine şekillenen jeopolitik teoriler ve güvenlikleştirmeye vurgu yapan teoriler gibi çeşitli teorilerden esinlenerek devletlerin güvenlik yaklaşımlarındaki hakim teorinin oluşturulduğu görülmektedir.

Günümüzdeki tehditlerin geleneksel tehditlerden farklılaşarak şekillerinin değişmesi ve olası zararların boyutunun bilinmezliği de devletlerin politikalarında uygulayacağı teorileri çeşitlendirerek uygulamaya sevk etmektedir. ÇHC'nin kurucu lideri olan kapitalizme karşı komünizmi benimseyen Mao'nun Marksizm düşüncesinden etkilenerek kendi düşüncesi şekillendirdiğini ifade edebiliriz. Günümüzdeki ÇHC, hala komünist bir parti tarafından yönetilmektedir. Ancak günümüzde ÇHC ile Mao dönemindeki ÇHC, düşünsel olarak oldukça farklıdır. Bu nedenle ÇHC'nin güvenlik yaklaşımlarda hakim olan uluslararası ilişkiler teorisinin değişmekte olduğunu ileri sürmek mümkündür. Çünkü tehdit algısı küresel boyuta ulaştığı için güvenlik yaklaşımlarını belirlemede hakim olan uluslararası ilişkiler

teorisi değişmektedir ve günümüzde HC'nin inşacı yaklaşıma daha yakın bir düzlemde hareket edildiği görülmektedir.

Soğuk Savaş döneminin sonlarına denk gelen 1980'lerde ortaya çıktığı ileri sürülen inşacılık teorisi ise yaşadığımız dünyayı açıklama yerine içerisinde bulunduğumuz dünyanın anlaşılmasını sağlamaya çalışan ve devletlerin g politikaları ve güvenlik algısının, devletlerinin davranışlarından etkilendiğini savunmaktadır (Baylis, 2008, s. 79; Flockhart, t.y., s. 80). İnşacılık yaklaşımı; olayların ya da nesnelere ne ifade ettiğini ve olaylar karşısında nasıl tepki verdiğini incelediği gibi aynı zamanda kimlik, norm ve düşüncelerin uluslararası politikadaki yerini ve devletlerin çıkarlarının nasıl inşa edildiğini incelemektedir (Arı & Kıran, 2011, s. 49; Flockhart, t.y., s. 81; Goldstein & Pevehouse, 2015, s. 146). Çünkü "maddi olmayan yapılar, kimlikleri; kimlikler, çıkarları, çıkarlar ise dış politika kararlarını ve aktörlerin eylemlerini" (Yesevi, 2021, s. 55) belirlediği için inşacı yaklaşım; "toplumların veya devletlerin tehlike olarak algıladıkları şeylerin evrensel ve zamandan bağımsız olmadığına" vurgu yapmaktadır (Goldstein & Pevehouse, 2015, s. 149). HC'nin güvenlik yaklaşımlarında son Çin imparatorluğu döneminde yaşanan utanç yüzyılının tekrar yaşanmamasının hala etkisi olduğu görülmektedir. Savunmacı yaklaşımını sürdürme konusunda kararlı olan HC'nin güçlü ve egemen bir Çin devletinin varlığını korumak üzerine şekillendiği düşünüldüğünde HC'nin geçmişinden bağımsız hareket etmediği ve geçmişteki tehdit algılamalarının da hala geçerliliğini koruduğu görülmektedir. Zira dış politikasını, geçmişini göz önünde bulundurarak planlayarak yapılan hataların tekrarlanmasını önlemeye çalışmaktadır.

Dost ve düşman ayrımının zamana ve olaylara göre değişiklik gösterebildiği uluslararası ilişkilerde inşacılık yaklaşımının önemli temsilcilerinden olan Wendt 1992 yılında yayımlanan çalışmasında ise devletlerin dost ve düşmanlara farklı şekillerde davrandığını ileri sürerek çatışma ağırlıklı, rekabet eğilimli ve dostluk ilişkisinin ağırlıklı olduğu anarşi türü olmak üzere üç farklı anarşi kültürünün olduğunu ifade etmiştir (Flockhart, t.y., s. 81). Düşünce ve davranışların önemli olduğu, değişime önem veren inşacı yaklaşımda, uluslararası sistemin; güneş sistemi gibi doğal olmadığına, anarşi kültürü ile birlikte yüklenen farklı anlamlar sonucu ortaya çıktığı ileri sürülmektedir (Arı & Kıran, 2011, s. 53; Flockhart, t.y., ss. 82-83). İnşacı yaklaşımda uluslararası ilişkiler sosyal olarak inşa edilen bir yapı olduğu için farklı

şekillerde ortaya çıkabilir, çünkü hiçbir şey değişmez değildir (Yesevi, 2021, s. 56). Batılı ülkelerin egemen olduğu Soğuk Savaş sonrasında oluşan ABD'nin hakim olduğu tek kutuplu uluslararası sistemin değişmesini isteyen bir ülke olan ÇHC ise günümüzdeki uluslararası sistemin kendi değerlerini de içerecek şekilde değişmesi gerektiğini sıklıkla ifade ettiği görülmektedir. Zira dünya gelişirken mevcut sistemin değişmeden kalması mantıklı değildir ve günümüzdeki egemen ülke sayısı ile Soğuk Savaş dönemindeki egemen ülke sayısı da bir değildir.

Ayrıca sosyal inşacılık yaklaşımının kimlik üzerine şekillendiği ve “ben ile öteki” kavramlarına vurgu yaptığı görülmektedir. Çünkü kimliğin kişilerin davranışlarını yönlendirmede etkili olduğu düşünülmektedir (Flockhart, t.y., s. 86). Bu yaklaşımın önde gelen düşünürlerinden olan Wendt 1994 yılında yapmış olduğu bir çalışmada, kimlik kavramını, sosyalleşmeden önce benimsenen kendi benliğinde olan kurumsal kimlik ile aktörün kendisini konumlandığı yere göre değişen sosyal kimlikler olmak üzere iki farklı perspektifte ele almıştır (Akın, 2021, ss. 425-426). Çinlilerin benimsedikleri ve kendilerini ifade ederken kullandığı Han kimliği ise tek bir ırkı temsil eden bir kimlik değil, birçok ırkın karışımından oluşturulan bir kimlik (Jacques, 2016, s. 311) olduğu düşünüldüğünde Çinli kimliği; kendi benliklerinde olan bir kimlikken, Han Çinli kimliğinin ise bütünleştirilmiş, üstün bir kimlik olduğu görülmektedir. ÇHC’de uygulanan politikalara kimlik açısından bakıldığında ise “ben” kavramı ile Han Çinlileri; “öteki” kavramı ile Han Çinlisi olmayanları dikkate alarak şekillenmekte olduğu ileri sürülebilmektedir. Tibet ve Uygur Özerk bölgesi gibi sorunların yaşadığı bölgelerin uzun bir süredir kendisine bağlı olduğundan dolayı Çinli kimliğine sahip olduklarını ancak üstün kimlik olan Han Çinlileri olmadığını düşündüğü ifade edilebilmektedir.

Sosyal inşacılık yaklaşımı devletlerin farklı benlik, kimlik, davranış tarzlarına sahip olduğunu vurgulamaktadır (Yesevi, 2021, s.58). Bu nedenle, ortak bilgi, kural, semboller ve dil gibi unsurlara önem vererek dünyayı anlamlandırmaya çalıştıkları görülmektedir (Flockhart, t.y., s. 84). Ayrıca inşacı yaklaşım, devletlerin işbirliği yaptığı kimliklerin değişim sürecinde kolektif kimlikleri ortaya çıkarabileceğini ileri sürmektedir (Yesevi, 2021, s. 66). Kolektif kimliklerin oluşabileceği en iyi yol ortak bir örgüt içerisinde bulunmaktadır. Çünkü bir uluslararası örgüt, üye ülkelerin sadece amaç ve çıkar açısından değil kimlik açısından da yakınlaştırarak örgütün siyasi bir

aktör olarak ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır (Yesevi, 2021, s. 64). ŞİÖ’de bu amaca hizmet etmesi düşünülen bir oluşumdur. Çünkü örgüte üye olan Türk devletleri ile ortak bir paydada buluşmasını sağlayarak Avrupa’ya ulaşımının kesilmesinin önleyecek, ayrıca Uygur Türklerine yönelik destek gelmesini de önleyecektir. Bu nedenle ŞİÖ, ÇHC’nin Çinlileştirme politikasının bir uzantısı olduğu ileri sürülebilmektedir. Zira Çinlileştirme, kişilerin kendi kimlik ve değerleri yerine Çin kimliği ve değerlerini benimsemesini temel almaktadır. Çin kimliğinin benimsenmesini sağlamak ÇHC için önemli bir parametredir. Bu nedenler dünyanın çeşitli ülkelerinde açmış olduğu Konfüçyüs Enstitülerinin Çin kimliği ve kültürünün tanıtılması ve benimsenmesini sağlama konusunda çaba verdiği görülmektedir. Çünkü kimlik farklı grupların yakınlaşmasını sağlamaya yarayan bir araçtır. Soğuk Savaş döneminde öteki tarafta yer alarak düşman olarak kabul edilen komünist ideolojiyi benimseyen bir iktidar tarafından yönetilmesi Çinli kimliğinin olumsuz algılanmasına neden olmuştur. ÇHC’de olumsuz algılamayı değiştirmeye çalışmaktadır. Yönetim şekli konusunda eleştiriler alan ÇHC, her ülkenin birbirinden farklı kültüre ve tarihe sahip olduğundan her ülkenin politikasının yönetim şeklinin aynı olmasını beklemenin doğru bir davranış olmayacağını ifade etmektedir (The State of Democracy in the United States, 2021). İnşacı yaklaşımın vurguladığı gibi ÇHC’de devletlerin farklı kimlik, kültür, dil ve din gibi farklı unsurlardan oluştuğundan farklılıkların dikkate alınması gerektiğini ifade etmektedir.

Anlatılanlar ışığında bu çalışmanın şekillenmesine katkı sağlamak amacıyla belirlenen hipotezlerden “Çin Halk Cumhuriyeti’nin ulusal güvenlik yaklaşımında inşacılık teorisinin etkisi vardır.” şeklinde oluşturulan H1 hipotezinin doğru bir hipotez olduğu görülmektedir. Ancak ÇHC’nin günümüzde en çok savunma harcaması yapan ülkeler arasında yer alması ve devletin varlığını korumayı hedefleyerek devlet merkezli bir anlayış geliştirmiş olması, askeri kapasiteye önem vermesi ile realizm teorisinin de etkileri olduğu görülmektedir. Bu ifadeden inşacı yaklaşımın güç kavramını kullanmadığı şeklinde bir algının ortaya çıkmaması gerekmektedir. Zira inşacı yaklaşımda da devlet merkezli bir bakış açısı ve güç kavramı vardır (Yesevi, 2021, s. 55). Ancak ele alış şekilleri arasında farklar vardır. İnşacı yaklaşımın önde gelen isimlerinden olan Wendt’te çalışmasında inşacı yaklaşımın gücün dağılımından ziyade yorumlanması ve anlamlandırılması üzerine çalışılması gerektiğini ileri

sürmüştür (Yesevi, 2021, s. 56). ÇHC'nin diğer ülkeler ile olan ilişkilerinde iç işlerine karışmama, egemenliğine saygı gösterme, bazı davranışları ve politikalarında değişiklik talep etmeyerek gelişmelerine yönelik yardımlarda bulunması ile rasyonalist politikalar izleyen ÇHC'de realizm ile inşacılık yaklaşımının ağır bastığını söylemek mümkündür.

1.2. Savaş ve Barış Stratejileri

Savaş, tehdit algısının üst düzeye ulaştığı durumda başvuru veya maruz kalınan silahlı eylemler şeklinde tanımlanabilmektedir. Günümüzde kullanılan silahların çeşitlenmesi ile savaş kavramında da değişikliklerin olduğu görülmektedir. Çin'in geçmişten günümüze gelen "*savaşmadan savaşmak*" şeklindeki savaş algılaması silahlı eylemlere başvurulmadan istediklerini elde etmeye yöneliktir. Savaşmadan savaşmak düşüncesini ortaya atan ise ünlü Çinli stratejist Sun Tzu, "*Düşman ordularını savaşmadan yenmek en büyük ustalıktır*" demektedir (Tzu, 2018, s. 9). Tzu aynı zamanda "*savaşarak zapt etmek en üstün başarı demek değildir. Üstün başarı düşmanın direncini savaşmadan kırmaktır*" (Tzu, 2018, s. 49) cümleleri ile savaşmadan savaşmak stratejisini tanımlamıştır. Aynı zamanda "*savaşların aldatmaca ve şaşırtmaya dayandığını*" ifade eden Tzu, güçlüyseniz zayıf gibi, uzaksanız yakın gibi şaşırtmacalı davranarak düşmanın hazır olmadığı anda beklemediği şekilde karşısına çıkılması gerektiğini ifade ederek doğru anda doğru hamlede bulunulmasının avantaj sağlayacağını ifade etmiştir (Tzu, 2018, s. 45). Tzu, bu düşünceleri ile psikolojik savaş unsurlarının kullanımına ve istihbarat faaliyetlerinin önemli olduğuna ifade etmektedir.

Tzu'nun bu düşüncelerinin ÇHC'de hala yankı bulduğunu söylemek mümkündür. Çünkü devletler, oluşumlar hatta bireyler de kendilerini savunmak amacıyla kendi içsel özelliklerini dikkate alarak çeşitli savunma yaklaşımları oluşturmaktadır. Adıbelli (2009) çalışmasında Çin'in imparatorluk dönemindeki savunma stratejilerinin gelişimini şu şekilde izah etmiştir. Çin'e bağlı olan krallar veya müttefiklerin bir arada olduğu "*esnek bir savunma*", Çin Seddi'nin bir göstergesi olan sert bir sınır savunmasına önem verilen "*önleyici güvenlik*", ağırlıklı olarak süvarilerin kullanıldığı, savaşın dinsel bir unsur olarak kabul edildiği "*derinliğine savunma*", Çin

devletinin iradesini kabul etme amacı taşıyan “Çin barışı”, düşmanın Çin topraklarına girmeden önlenmesi, imha edilmesi amacı taşıyan, savaşın Çin toprakları yerine düşman toprağında gerçekleşmesini amaçlayan “dışsal derinlikli savunma” stratejileridir (Adıbelli, 2009, ss. 40-41).

Çınar 2018 yılında yayımlanmış olduğu ÇHC’nin çatışma yönetimi stratejisini ele aldığı çalışmasında, ÇHC’nin çatışma yönetimindeki stratejik kültürünü ise şu şekilde ortaya koymuştur. İlki, tehditlere karşı hazırlı olunması gerektiğini, güvenliğin tehdit edilmesi durumunda şiddete başvurulabileceğini kabul eden, daha saldırgan bir strateji olan ve savaş dönemi stratejisi olarak da bilinen “*parabellum*” stratejisidir. Diğer strateji ise yardımseverlik, cömertlik gibi yumuşak güç unsurlarının kullanılmasını, sorunların şiddete başvurulmadan diyalog yoluyla çözülmesi gerektiğini savunan “*Konfüçyüs-Mencian*” stratejisi olarak iki temel stratejik kültüre sahip olduğunu açıklamıştır (Çınar, 2018, ss. 334-335). Parabellum stratejisinin Mao döneminde uygulandığı görülmektedir, çünkü “*Mao döneminde saldırgan bir dış politika izlemek, Çin’in kendisini güvende hissetme yöntemi olmuştur.*” (Çınar, 2018, s. 339). ÇHC, “*gerekli gördüğünde*” Çin-Hindistan Savaşı, Kore Savaşı, Vietnam Savaşı gibi çeşitli savaflara dâhil olmuş ve Tayvan krizlerinde de saldırı eylemlerinde bulunmuştur.

İşgallere ve eşitsizliklere boyun eğmek zorunda kaldıkları utanç yüzyılından sonra ise yeni kurulan dışlanmış bir devlet olan ÇHC’nin savaş dönemlerinde benimsemiş olduğu stratejileri ise şu şekilde gruplandırabilmek mümkündür. Ancak burada dikkat edilmesi gereken bir husus ise stratejilerin başlangıç ve sonunun olmadığı, iç içe geçen halkalar bütünü şeklinde olduğu ile hedefe ve bölgeye göre değişiklik gösterdiğiidir. Mao “*ulusal kurtuluş hareketini*” köylünün desteğini alarak gerçekleştirmiş olması nedeniyle halk, köylü temelli politikalar izlemiştir (Sezen, 2022). Bu nedenle Mao dönemindeki benimsenen strateji ise “*insanın silahtan üstün olduğu*” (Adıbelli, 2009, s. 114) görüşüne dayanan bu strateji, düşmanın üstünlüğünü kabul eden bir strateji olup düşman güçlerini yenebilecek kadar güçlü hale gelene kadar geriye çekilmesi, düşman içeriye doğru ilerlerken kitlelerin seferber edilmesi için zaman kazanması sonucunda zayıf durumda olanların da kitle desteği ile güçlülerle savaşabileceği düşüncesine dayanan bir yıpratma taktiğidir (Adıbelli, 2009, s. 114; Pande, 2000, ss. 2012-2014). Bu stratejide amaç toprak kazanmak değil, zaman

kazanmaktır (Pande, 2000, s. 2013). Karmaşık yolları seçmesi ile bilinen Mao'nun (Kissinger, 2015, s. 200), “*Düşman ilerler, biz geri çekiliriz. Düşman ilerler, biz taciz ederiz. Düşman geri çekilir biz takip ederiz*” (Pande, 2000, s. 2013) cümlelerinden psikolojik savaş unsurlarını benimsediği anlaşılrsa da silahların gücü yerine halkın gücüne güvenildiği bu stratejinin modern silahlar karşısında yetersiz olduğu da Kore Savaşı ile anlaşılmıştır (Pande, 2000, s. 2013). Savaş stratejilerinin günümüzdeki teknolojik gelişme ile entegre edilemediği müddetçe ulusal çıkarları koruma konusunda zafer elde edilmesinin güç olacağı ifade edilerek yerel halk savaşının ilkeleri korunarak modernize edilmesi gerektiğinin Çinli akademisyen ve subaylar tarafından vurgulanması sonucunda ÇHC, “*modern koşullar altında halk savaşı*”⁷ kavramına geçiş yapmıştır (Thomas, 2020, ss. 8-11). Düşmanın ÇHC sınırları içerisine girmeden önlenmesi ve yıpratılmasına dayanan bu strateji aynı zamanda uzun menzilli silahlar, bilgisayarlar, kontrol sistemleri, roketler gibi teknolojilerin kullanıldığı ve lojistiğin korunmasına da önem veren bir stratejidir (Joffe, 1987, s. 561; Vogel, 2017, s. 545). Bu strateji, ÇHC'nin askeri yeteneklerinin diğer süper güçlerden daha düşük bir seviyede olduğunu bilmesine rağmen ikinci vuruş kabiliyetine güvenmeye başladığı ve savaşları kazanmaya yönelik olan bir yaklaşımdır (Pande, 2000, s. 2014; Thomas, 2020, s. 11). ÇHC-Vietnam savaşı (1979), ÇHC'nin askeri olarak eğitim, teçhizat, istihbarat, komuta, kontrol, hızlı hareket etme, planlama gibi konularda eksikliğini göstermiştir (Vogel, 2017, ss. 532-535). ÇHC, 1991'deki Körfez Savaşı ile hem ABD'nin silahlarının etkisini hem de ileri teknoloji ve hızlı hareket edebilmesinin önemini iyice farkına varmıştır. Bu dönemden sonra ÇHC stratejisini hızlı hareket edebilen, kısa sürede hedefine ulaşabilen, ileri teknoloji mühimmatlara sahip olan tehdidi kendi sınırlarına ulaşmadan önleyebilen bir ordu geliştirmeye ağırlık vererek modern koşullar altında halk savaşı olarak geliştirilen strateji Zemin döneminde, hızlı hareket ederek ileri teknolojinin kullanıldığı, tehditleri ÇHC sınırları içerisine girmeden bertaraf etme amacı taşıyan ve savaşa hazırlıklı olmayı gerektiren “*ön vuruş üzerine kurulu olan aktif savunma*” olarak güncellenmiştir (Adıbelli, 2009, ss. 114-117; Pande, 2000, s. 2016). Hu dönemindeki stratejinin ise bilişim teknolojisinin de

⁷ Bazı kaynaklara bu stratejinin 1959 ile 1970'li yıllar arasında uygulandığını belirtirken (Pande, 2000, s. 2014; Yılmaz, 2016, s. 161) bazı kaynaklar ise tam aksine bu tarihlerden sonraya denk gelen Deng döneminden itibaren uygulandığını ve 1977 yılında General Su Yu tarafından ortaya atıldığını ifade etmektedir (Joffe, 1987, ss. 556-557; Vogel, 2017, ss. 544-545).

gelişmesi nedeniyle “*bilgilendirilmiş koşullar altında aktif savunma stratejisi*” olarak güncellendiği ve yakın deniz savunmasının alanı genişletilerek koruma düzeyine gelmiş olduğu görülmektedir, Xi döneminde ise Hu döneminin devamı niteliğinde olan yapay zekâ gibi ileri teknoloji içeren bilim ve teknoloji konularında gelişime ağırlık verildiği ve “*bilgilendirilmiş savaş*” olarak adlandırılan stratejiye geçiş yapıldığı görülmektedir (Thomas, 2020, ss. 14-16).

Günümüzde ise ön vuruş üzerine kurulu olan aktif savunma stratejisini yerine “*Saldırıya uğramadıkça saldırmayacağız, saldırıya uğrarsak mutlaka karşı saldırıya geçeceğiz*” düşüncesi ile hareket eden aktif savunma yaklaşımını benimsemiştir. ÇHC, yayımlanmış oldukları resmi belgeler ve bildirimlerde de bu düşüncüyü vurgulanmaktadır. 2015 yılında yayınlanan askeri strateji belgesi aktif savunma stratejisine geniş yer vererek “*ÇKP'nin askeri stratejik düşüncesinin özü*” olduğu ve “*Çin'in sosyalist doğası, temel ulusal çıkarları ve barışçıl kalkınma yolunda ilerlemesi*” için aktif savunma kavramına bağlı kalınarak zenginleştirilmesi gerektiği ifade edilmiştir (*China's Military Strategy*, 2015). ÇHC'nin stratejisini şekillendirmesinde ise işgallere ve haksızlıklara boyun eğmiş durumda olan Çin devletinin geride kaldığını, savaşma konusunda gerekli olan cesarete ve donanıma sahip olduklarını ancak kendi yaşadıklarını başkalarına yaşatmayacak, hegemonya ve sömürge faaliyetlerine karşı olan savunmacı bir ülke olduğu şeklinde olumlu imaj oluşturmaya çalıştığı görülse de ne kadar başarılı olduğu görecelidir. Zira kendisinden daha emin hala geldiğinde, Tayvan'ın ana karadaki ÇHC ile barışçıl bir şekilde birleşmezse o zaman kendi mevcut rejimi ile birleşmesini sağlamak için sert yöntemlere başvurması olasıdır. Ancak uygulayacağı sert yöntem savaş şeklinde olmayacaktır.

Toparlayacak olursak eğer Mao döneminde aktif savunma ve topyekün savaş kurallarının benimsendiği nükleer savaşa hazırlık yapıldığı halk savaşı strateji; Deng döneminde ise modernize ve düzenli ordular ile aktif savunma ve kıyı savunmasına odaklanan modern koşullar altında halk savaşı stratejisi; Zemin döneminde ise Deng döneminde benimsenen ilkelerin benimsendiğini ancak yüksek teknolojik koşullar altında yerel savaşı kazanma strateji benimsenirken, Hu döneminde ise aktif savunma stratejinin sadece kıyı savunmasından uzaklaşarak yakın deniz savunması ve uzak denizi koruma şeklinde geliştirildiği, bilim ve bilgi teknolojisinin kullanıldığı bilgilendirilmiş koşullar altında yerel savaşı kazanma strateji uygulanırken; Xi

döneminde ise çok boyutlu saldırı ve savunmaya odaklanan hava, uzay, nükleer gibi her alandaki savaşları caydırmak üzerine kurulu olan [aktif savunma ilkelerini barındırarak] bilgilendirilmiş yerel savaşı kazanma stratejisi benimsenmiştir (*ROC National Defense Report 2021*, 2021, s. 37). Stratejiler değişen koşullar ve algılanan tehditlere göre geliştirilse de temel dayanak noktaları Çin halkına yüklenen sorumluluktur.

ÇHC'nin belirlemiş olduğu savaş stratejilerini göz önüne aldığımızda ÇHC'nin hibrit savaşı benimsediğini ifade edebiliriz (Korkmaz, 2021, s. 227). İlk kez Frank Hoffman tarafından kullanılan hibrit savaş kavramı; düşman ile karşı karşıya gelmenin tercih edilmediği, savaş ilan edilmeden düşman ile düşük yoğunluklu çatışmaların yaşandığı bir savaş türüdür (Bıçakçı, 2019; Işık, 2022). Düzenli askeri birliklerin devlet tarafından caydırıcılık ve psikolojik baskı amacıyla tatbikat yaptığı, özel kuvvetleri, istihbarat örgütleri, terör örgütleri, uluslararası örgütler, medya gibi çeşitli araçları kullandığı, düzenli ve düzensiz güçlerin birleştirilerek kullanıldığı asimetrik ve dolaylı bir savaş türüdür (Bıçakçı, 2019; Işık, 2022). Hibrit savaş kavramı oldukça geniş bir alanı kapsamaktadır. Liang ve Xiangsui (1999, s. 12), hem bölgesel hem de teçhizat konusunda sınır olamayan savaş alanının her yer olabileceği, sınırları aşan yeni savaş biçimini “*sınırsız savaş*” olarak adlandırmıştır. Günümüzde yeni teknolojiler ile üretilen silahlar için bir gösteri alanı haline gelen savaşlar düşmana boyun eğdirmekten ziyade kendi çıkarlarını kabul ettirmek amacıyla her türlü aracın kullanılması ile gerçekleşir hale gelmesi sonucunda savaşların biçimin değiştiği görülse de siyasi, ekonomik, teknolojik güç gibi unsurların kullanımının arttığı biçime evrilerek savaşlar devam etmektedir (Liang ve Xiangsui, 1999, ss. 6-12). Doğan ise çalışmasında, ÇHC'nin uyguladığı hibrit tehditleri; “*bilgi operasyonları ve dezenformasyon faaliyetleri, siyasi ve ekonomik zorlama, siber ve uzay operasyonları, demokratik kurumlara saldırı, örtülü kuvvet kullanımı*” gibi genel başlıkları altında toplanabileceğini ifade etmiştir (Doğan, 2022).

ÇHC için savaş düşük yoğunluklu düzenli birliklerin kullanılmasından ziyade askeri unsurlar dışındaki araçların kullanıldığı düşük yoğunluklu savaş şeklini almıştır. ÇHC dış politikasında uyum içinde bir arada yaşama, karşılıklı güven ve işbirliği gibi konulara vurgu yapmıştır. Bu doğrultuda ÇHC için savaşın gereksiz ve boşuna masraf yapmaya neden olan bir eylem olarak görüldüğü ifade edilebilir. Çünkü bir savaşın

kazan tarafı sadece tek bir taraftır; ama kaybeden her iki taraftır. Savaşa neden olan unsur ve kimin ne kadar çok şey kaybettiği savaşın kazanan tarafını belirlemektedir. Savaş ağır maliyet gerektiren ve uluslararası imajını sarsan zor bir süreçtir. ÇHC, gelişmesini ekonomi odaklı olmasını tercih eden bir devlet için ekonomisine zarar verecek seçenekleri uygulamaya sıcak bakmamaktadır. Çünkü fiziki savaşlar büyük ekonomik ve prestij kaybına neden olmaktadır. Çünkü savaş insan zihninde olumlu yansımaları olmayan bir eylemdir. Olumsuz imajının değiştirilmesi için yoğun çabalar sarf eden ÇHC için, imajını daha da sarsan bir davranışta bulunmak ÇHC yönetici eliti için tercih edilen bir davranış değildir. Diğer bir açıdan ise ÇHC için ekonomi, ÇHC'nin güvenliğini sağlayan en temel unsurlar arasındadır. Ekonomik gücü ile kendisini diğer ülkelere kabul ettiren ÇHC için ekonomik gücü azaltacak unsurlardan sakınılması ulusal güvenliğin sağlanması ile eş değer olarak görülmektedir. Çünkü ekonomik sıkıntıların yeniden baş göstermesi durumunda ÇHC içerideki ayrılıkları ve asla taviz vermeyeceği Tayvan gibi ulusal toprak bütünlüğü ve egemenlik gibi konulardaki sert tutumunu sürdüremeyeceğini düşünmektedir. ÇHC az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere karşı yapmış olduğu ekonomik yardımlar, krediler, ülkenin kalkınması ve gelişmesine yönelik yapılan yardımlar nedeniyle dış politikadaki yalnızlığını azaltmayı hedeflemektedir.

Kısacası diğer pek çok devlet gibi ÇHC için de sebebi ne olursa olsun savaş son seçenektir ve ÇHC uluslararası sistemdeki uyum, işbirliği, ekonomik ilişkilerin devam etmesine önem vermektedir. Herhangi bir nedenle sıcak temas içerisine girmesi durumunda oluşturmaya çalıştığı barışçıl ülke olduğuna yönelik olumlu imajın sarsılması, Kuşak ve Yol projesinin getirdiği avantajları kaybetmesi söz konusu olacaktır.

1.3. Dönemler Halinde Güvenlik Yaklaşımlarının Değerlendirilmesi

Daha önceki bölümlerde ÇHC'nin güvenlik yaklaşımlarının rejimin güvenliği, kimlik, milliyetçilik, barış içinde bir arada yaşama ilkelerine bağlılık, Çin değerlerini de içerecek şekilde uluslararası sistemin değişmesi, diğer devletlerin saldırmaktan çekineceği güçlü bir devlet olmak, ABD'nin çevreleme politikasına karşı kendi güvenlik duvarını oluşturmak amacıyla şekillendirdiğini ifade edilmiştir. ÇHC,

hegemonya peşinde olmayan barışçıl politikalar izleneceği, kendi güvenliği ve çıkarları tehdit edilmediği müddetçe güç kullanmayacağı ilkeleri üzerine inşa ederek güvenliğini sağlamaya çalışmaktadır.

ÇHC'nin kuruluşundan günümüze kadar geçen sürede rejimin güvenliği gibi bazı konular ortak olsa da dönemin değişen şartlarına göre öncelik verilen alan değişmekte ve genişlemektedir. Güvenlik yaklaşımlarını genişletmiş olan ÇHC, ekonomik güvenlik, enerji güvenliği, siber güvenlik, toplumsal güvenlik gibi konuları da güvenlik yaklaşımları arasına dahil etmiştir. Xi Jinping, ekonomi ve enerji birbirine bağlı olarak değerlendirilmektedir ve rejimin güvenliğini tehdit edecek en önemli unsurlar arasındadır. Rejimin güvenliğinin sağlanması hala en önemli güvenlik meselesi arasında olduğunun bir göstergesidir. Wu Baiyi'de (2001) çalışmasında, ÇHC'nin güvenlik stratejisinin tüm olumsuzları da hesaba katarak sürekli yenilendiğini ve gerçeğe dayandığını ifade etmiştir (Baiyi, 2001, s. 282).

Bir dönemdeki güvenlik yaklaşımlara konu olan unsurları ortaya koyabilmek için o dönemde uygulanan dış politika ilkelerine bakmak gerekmektedir. Dış politikalar iktidar eliti tarafından ülkenin mevcut durumunu ve geleceğini ulusal ve uluslararası düzlemde ele alınarak planlanmaktadır ve olası tehditleri önleyerek güvenliğini sağlama ve çıkarlarını koruma amacıyla belirlenen yol haritaları niteliğindedir. Bu nedenle ilgili dönemlerde uygulanan dış politika unsurlarına değinilerek güvenlik yaklaşımları ortaya konulmaya çalışılacaktır. Aynı devletten olsa da karar verici siyasal aktörlerin değişmesinin ülkelerin politikalarında değişikliğe neden olduğu veya dönemin değişen koşullarına göre liderlerin politikalarının değiştiği gözlenmektedir. Ancak hangi dönemde olursa olsun ÇHC'nin güvenlik yaklaşımlarında ve uygulamış olduğu dış politika ilkelerinde tekrar bir "*utanç yüzyılı*" yaşanmamasını sağlamak ve rejimin güvenliğini sağlanması değişmeyen bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.3.1. Mao Zedong Dönemi (1949-1976)

Birinci Dünya Savaşından sonra başlayan Çin iç savaşından komünist ideolojinin benimsendiği bir parti ile iktidar olan Mao'nun dönemi, komünizm karşıtlığının zirve yaptığı Soğuk Savaş dönemine denk gelmektedir. Bu dönemdeki

mevcut kutuplaşma nedeniyle yeni kurulan ÇHC egemen, bağımsız bir devlet olarak tanınmamıştır. Bu nedenle Mao için, mevcut komünist rejimi ve ÇKP iktidarını korumak, bağımsızlığının kabul edilmesini sağlayarak egemen bir devlet olarak ortaya çıkmasını sağlamak temel güvenlik konuları arasındadır. Ancak bunlar mevcut rejime zarar verecek şekilde gerçekleşmemelidir. Mao'nun iktidarda olduğu dönemde nükleer savaş tehdidi de hakim olduğundan nükleer saldırılara karşı kendisini koruyabilmek de güvenlik konularının arasında yer alan bir diğer faktördür. Çünkü bu dönem de hem ABD hem de SSCB, ÇHC'yi nükleer silahları ile tehdit etmiştir (Harris, 2014, s. 29, Güneş, 2015, ss. 859-860). Bunun dışında ana karada ÇHC kurulmasına rağmen Tayvan adasında uluslararası olarak tanınan ayrı bir devletin kurulması ve bağımsızlık talepleri olan bölgelerin varlığı ve devam eden çatışma hali nedeniyle Mao döneminde toprak bütünlüğünü korumak da öncelikli hedefler arasında yer almaktadır. Nitekim Mao, Çin iç savaşı döneminde bağımsızlığını ilan eden, ancak günümüzde ÇHC sınırlarındaki Sincan Uygur Özerk Bölgesinde kurulan Doğu Türkistan İslam Cumhuriyeti'ni kendi topraklarına katmıştır. Çünkü Çinlilere göre *“Bir bölge bir kez fethedildikten sonra değişmez biçimde Çinli olarak görülüyordu”* (Jacques, 2016, s. 303). ÇHC'nin, Tayvan adasının da ana karadaki büyük Çin devletine ait olduğunu savunması ile etnik bölgelerde yaşanan halka karşı olan tavırları da bu düşüncenin bir yansımasıdır. ÇHC'nin kuruluş yıllarında dış politikasının temelini oluşturan unsurların *“bağımsızlık, özgürlük, vatanın bütünlüğü ve ülke egemenliğinin korunması, kalıcı uluslararası barış ve bütün ülkelerin halkları arasında dostane işbirliğinin desteklenmesi ile saldırganlık ve savaş siyasetine karşı çıkma”* olduğu görülmektedir (Ekrem, 2003, s. 1). Ayrıca bu dönemde barış içinde yaşamının beş ilkesine uygun davranılmıştır.

Mao, tehdit algısını yönetebilmek adına dış politikasında farklı dinamikler izlemiştir. ÇHC'nin kuruluş yıllarında hem ABD'nin olası saldırılarını önleyebilmek hem de kapitalizme karşı olduklarını gösterebilmek amacıyla komünist ideolojiyi benimseyen SSCB'nin yanında yer alarak *“tek tarafa yaslanma”* politikasını izlemiştir (Adıbelli, 2009, s. 65; Ekrem, 2003, s. 4; Pekcan, 2019, s. 10). 1955 yılında yapılan Bandung Konferansı ise ÇHC'nin dış politika ilkelerinde değişikliklere neden olmuştur. Konferans sonrası üçüncü dünya ülkelerinin önemini anlayan ÇHC, 1960'lı yıllarda ABD ve SSCB arasında kalan ve her iki ülkenin de hegemonyasına karşı

çıktıkları “İki Çizgili Dış Politika” ve bu dönemde mücadele edilen bu iki ülke arasında kalan diğer ülkeler ile yakınlaşma çabası içerisinde olduğu “Üç Dünya Teorisini” uygulamaya çalıştığı görülmektedir (Ekrem, 2003, ss. 4-6). Mao’nun sosyalist ya da emperyalist olmayan, kendi bağımsızlıkları için mücadele eden ülkelerin varlığını ifade eden “Üç Dünya Teorisi” 1974 yılında BM’de Deng Xiaoping’in konuşması ile resmen ilan edilmiştir (Adıbelli, 2009, ss. 74-75; Pekcan, 2019, ss. 14-15; Üngör, 2009, s. 31). Çünkü Mao için, uluslararası barış ortamının oluşabilmesi için emperyalizmin ortadan kalkması gerekmektedir (Pekcan, 2019, s. 13). Mao’nun bu teorisinde birinci dünya olarak adlandırdığı ülkeler ise dönemin süper güçleri olan ABD ve SSCB; ikinci dünya ülkeleri ise Japonya, Avrupa ülkeleri, Kanada gibi ülkeler iken son grup olan üçüncü dünya ülkeleri ise ÇHC ve diğerleridir (Adıbelli, 2009, s. 75; Kissinger, 2015, s. 376; Üngör, 2009, s. 31). ÇHC, üçüncü dünya ülkelerine yapmış olduğu yatırım ve sağlamış olduğu desteklerle etki alanını geliştirmeye çalışmıştır. Ancak günümüzde ÇHC’nin ekonomik büyümesi sonucu enerji, hammadde, pazar gibi konulardaki ihtiyacını karşılamak amacıyla başvurduğu ve geliştirdiği bir yöntem olmuştur (Üngör, 2009, ss. 30-33). Savaşlardan çıkarak yeni kurulan bir devletin refaha erişmesinin ve egemenliğinin tanınmasının zaman alacağı malumdur. Ancak ÇHC’nin günümüzde refah seviyesine ulaşmasının zaman almasının sebeplerinden birisi de Mao’nun karakteridir. Alışılmadık davranışlarda bulunan Mao, zayıflık olarak algılanabilecek davranışlarda bulunmayı reddettiği gibi uzlaşma yapılmasına da karşı çıkmış ve Batılı ülkeler ile temas kurmaya da yanaşmamıştır (Kissinger, 2015, s. 139). Bu durum ÇHC’nin egemen ve bağımsız devlet olarak tanınmasını engellediği gibi ekonomik gelişmesini de engellemiştir.

Mao, uluslararası politika denge siyaseti yürütse de Mao döneminin özelliklerinden birisi de ülke içinde kargaşa halinin var olmasıdır. “Sürekli devrim” stratejisini benimseyen Mao, yeni ve sağlam bir yapı kurarak ilerlemenin sağlanabilmesi için birbirleri ile çelişen güçleri bir araya getirerek ortadan kaldırılmasını, yani kargaşa halinin devam etmesini sağlamayı ÇKP’nin yükümlülüğü olarak görmüştür (Kissinger, 2015, ss. 133-135; Korkmaz, 2021, s. 81). Konfüçyüs ilkelerinden olan uyum halini ise boyun eğme olarak görmüştür (Kissinger, 2015, s. 135). Mao, dönemindeki kargaşa ve uyumsuzluk halinin en somut örneği ise Büyük İleri Atılım Projesi ve Kültür Devrimi sürecinde yaşananlardır. Bu dönemlerde vuku

bulan olaylar nedeniyle Mao'nun toplumsal düzen ve istikrara önem vermediği ve ÇKP'nin ve dolayısıyla lideri olan kendisinin meşruiyetini korumaya çalıştığı görülmektedir. Ekonomik amaçlar ile ortaya atılsa da Büyük İleri Atılım projesinin halkın önerilerini almak veya düşmanları öğrenmek için Mao'nun oluşturduğu bir tuzak olarak görenlerin de mevcut (Kissinger, 2015, s. 232) olduğu düşünüldüğünde Mao, bu proje ile farklı görüşlere sahip olan kişileri tespit ederek otoritesini sağlamaya çalışmıştır. Çünkü Mao'ya göre, dengesizlik ne kadar olağan ise Mao'nun iktidarı da o kadar olağan ve mutlaktı, ayrıca Mao liderliğine karşı çıkmak ÇHC devletine karşı çıkmakla eş değer görülmüştür. Korkmaz (2021), bu durumu şu şekilde dile getirmiştir, “*Mao Zedong döneminde ortaya konulan dış politika daha çok lider merkezli bir karakter izlemiştir. Söz konusu karakter aynı zaman da devletin de resmi söylemi haline gelmiştir.*” (Korkmaz, 2021, s. 99).

1.3.2. Deng Xiaoping Dönemi (1978-1992)

Deng Xiaoping dönemi Mao Zedong dönemine kıyasla oldukça farklı geçen bir dönemdir. Uluslararası politikadaki etkili olan diğer devletlerin ÇHC'nin gelişmesi ve yükselmesine yönelik tepki göstermemelerini sağlamak amacıyla Deng, dış politikada uyumlu, dikkat çekmeyen, sakin bir çizgi belirlenmesini ifade eden “*düşük profil izleme/24 karakter stratejisi*” 1990'lı yılların başında ÇHC diplomasisinin temel prensibi haline gelmiştir (Harris, 2014, s. 39; Pekcan, 2019, s. 19). Sakin bir şekilde harekete geçilmesi için uygun zamanın beklenmesinin gerektiği anlayışının Deng döneminden sonra da devam ettiği görülmektedir (Pekcan, 2019, s. 19). ÇHC, belirlediği hedeflere ulaşmak için dikkat çekmeden, adım adım ilerleyerek gelişme ve kalkınmasını sağlayarak güçlenmiştir. Mao, döneminde uygulanan üçüncü dünya ülkeleri ile olan ilişkilerinin geliştirilmesi de ÇHC'nin gelişmesi için önündeki engellerin kaldırılmasına olanak sağlayan bir politikanın Deng döneminde de devam ettiği görülmektedir. Ekrem (2003) çalışmasında Deng Xiaoping'in dış politikasının üç cümle ile özetlenebileceğini ifade etmiştir. Bunlar hegemonyaya karşı çıkmak, dünya barışını sağlamak ve üçüncü dünya ülkeleri ile işbirliği ve dayanışma olarak ifade edilmiştir (Ekrem, 2003, s. 26). Yapılan bir çalışmada Deng'in, dış politika hedefleri, dünya barışını koruyarak hegemonyaya karşı çıkmak, Tayvan'la yeniden birleşme ve

Çin modernizasyonu için adımın atılması ve son olarak ise diğer hedeflerin temeline modernleşmenin koyulması olarak ifade edilmiştir (Pekcan, 2019, s. 17).

Reformist lider Deng'in, yapmış olduğu reformlarda ki en önemli belirleyici etmen, ÇHC'nin gelişmiş bir ülke olması konusundaki idealleri ile halkının daha kaliteli şartlarda yaşamasını sağlayarak kadim Çin'in eski gücüne kavuşmasını sağlamaktır. Çünkü Kültür Devrimi sırasında görevlerinden azledilerek sürgün hayatına mahkûm edilen Deng, Mao'nun Kültür Devrimi dönemindeki uygulamalarını Çin kültürü ve geleneklerine karşı haksızlık olarak görmektedir (Adıbelli, 2009, s. 78; Kissinger, 2015, s. 397).

Deng'de Mao gibi askeri güvenlik konularına ağırlık vermiştir. Vietnam Savaşı sonucunda askeri kapasitesini güçlendirerek askeri modernizasyona başlamıştır (Vogel, 2017, ss. 532-535). Ancak Deng dönemindeki temel güvenlik parametresi askeri değil, ekonomiktir. Ekonomik gelişmeye ağırlık veren Deng, ÇHC'nin günümüzdeki haline gelmesinin ilk adımları olan ekonomik reformları ortaya atmıştır. *“Dörtlü Modernleşme”* kavramı ile tarım, sanayi, bilim ve teknoloji ile ulusal savunma alanlarının gelişmesine ağırlık vererek ekonomik kalkınma ve gelişmeyi sağlamaya çalışmıştır (Kissinger, 2015, s. 443). Çünkü *“Deng'e göre, Çin için herhangi bir savaş tehdidi yoktu ancak kendi yetersiz ekonomik gelişimi bir tehdit unsuruydu”* (Pekcan, 2019, s. 17). Ekonomik gelişmenin sağlanabilmesi için uluslararası olarak tanınan bir devlet olmanın gerekli oluşu nedeniyle Mao döneminde başlayan uluslararası tanınırlığı ve ticari ilişkileri arttırmaya ağırlık vermiştir. Mevcut ideolojinin ekonomik reformların önünde engel oluşturmaması için Deng, sosyalizmi Çin değerleri ile yeniden tanımlamıştır (Kissinger, 2015, s. 487). Deng *“Çin'e özgü sosyalizm”* kavramını ortaya atarak hem komünist rejimi revize ederek korumaya çalışmış hem de ÇHC'nin kalkınması yönündeki engelleri önlemeye çalışmıştır. ÇHC'nin ekonomik gelişimini sağlayabilmek için ülke genelinde uygulanacak bir program yerine her bölge ve her sektör için ayrı ayrı programlar hazırlamış, geliştirilen *“sosyalist piyasa ekonomisi”* ile fiyatlar da piyasa koşullarına göre serbestleşmeye başlamıştır (Sandıklı, 2009, s. 43).

Deng döneminde göze çarpan en önemli güvenlik sorunu 1989'da Tiananmen meydanında yaşanan olaydır. Eski ÇKP Genel Sekreteri olan Hu Yaobang'ın ölümü üzerine yas tutmak için toplanılan meydanda yönetime yönelik eleştirilerin artması

üzerine yönetimin otoritesine meydan okuyan gösteriler meydana gelmiştir ve Deng yönetiminin protesto gösterilerini sert yöntemler kullanarak bastırması sonucunda da pek çok insan hayatını kaybetmiştir. SSCB'nin lideri Gorbaçov'un gerçekleştireceği ÇHC ziyareti nedeniyle ülkede bulunan uluslararası basın tarafından haberlere konu olan olay ÇHC hükümetini aciz göstermiş ve dezavantajlı bir durumun içerisine sürüklemiştir (Kissinger, 2015, ss. 497-499). Uluslararası basın tarafından canlı bir şekilde yayınlanmasaydı büyük ihtimalle Tiananmen olaylarının etkisi bu kadar büyük olmazdı ve Deng'in olumlu imajı böylesine sarsılmazdı... Deng, Tiananmen Meydanı olaylarını bastırmasaydı, dünyanın en kalabalık ülkesi olan ÇHC'de meydana gelen olumsuzluklar sonucunda oluşacak göç dalgaları dünyanın demografisini önemli ölçüde değiştirerek uluslararası güvenlik sorunlara neden olacağı muhtemeldir. Bu nedenle toplumsal istikrarın sağlanması Deng dönemindeki bir diğer önemli güvenlik konusudur.

Deng dönemindeki uygulanan politikalar ile Mao döneminden kalan unsurlar birleştiğinde Deng dönemindeki temel güvenlik konuları şu şekilde özetleyebilmek mümkündür. Komünist rejimin güvenliğini Çin'e özgü hale getirerek sağlamak, ulusal egemenlik ve bağımsızlığı korumak, toprak bütünlüğünü korumak, tanınan bir ülke olarak uluslararası sistemle uyum sağlamak, ÇHC'nin gelişmesi ve kalkınmasını sağlamak, toplumsal istikrarın sağlanması ve Mao döneminde geliştiren barış içinde bir arada yaşama ilkelerine bağlılıktır. Kısacası Deng döneminin temel güvenlik konuları Mao'nun güvenlik yaklaşımlarını da bünyesinde barındırarak Mao döneminden farklı bir Çin ortaya koymaya çalışmak amacıyla reformlar ortaya atmak olmuştur.

1.3.3. Jiang Zemin Dönemi (1993-2002)

1990'lara kadar ÇHC'nin güvenliğini tehdit edebilecek ülkeler çevre ülkelerinden oluşurken enerji kaynaklarına ulaşım konusunda dışarıya bağımlılığın başladığı yıllarda ÇHC'nin ulusal güvenliği için enerji kaynaklarına kesintisiz ulaşımının öneminin anlaşılması üzerinde enerji temin edilen ülkeleri de çevre ülkeleri içerisine dahil ederek enerji temin ettiği bölgelerdeki varlığını arttırmaya başlamıştır (Adibelli, 2009, s. 105). Hong Kong (1996) ve Makau'nun (1999) ana kara Çin'e

katılması ile ÇHC etkisini arttırmıştır. Bu dönemde başlarda önemsenmeyen Fallun Gong hareketinin çok fazla büyümesi nedeniyle ÇHC, toplumsal istikrarın sağlanmasını da önemli olarak ifade etmiş ve sadece salt güvenlik konuları dışında din, kimlik, birey güvenliği gibi yeni güvenlik kavramı içinde yer alan unsurları da güvenlik kapsamına dahil ettiği görülmektedir.

SSCB'nin dağılması ile dünyanın ABD hâkimiyetine girmesi, komünist rejimlerin sona ermesi ÇKP rejiminin güvenliğine yönelik endişeleri artırmıştır. 11 Eylül 2001 terör saldırısının gerçekleşmesi ve ABD'nin teröre karşı başlattığı savaş ile Afganistan işgali ÇHC'nin bölge güvenliğini tehdit eden unsurlardan birisi olmuştur. Uluslararası terörizmin artması, devletlerin işbirliği yapmasının gerekli olduğunu göstermiştir. Jiang Zemin döneminde ÇHC güvenliğini sağlayabilmek için işbirliğinin gerekli olduğu düşüncesi doğrultusunda ÇHC, 1996'da kurulan Şanghay Beşlisinin kurucuları arasında yer almıştır. Soğuk Savaş döneminden sonra ABD'nin uluslararası sistemdeki hakim güç olarak ortaya çıkması ve kendisine karşı uygulamış olduğu politikalar ve geliştirmekte olduğu ittifaklardan duymuş olduğu rahatsız nedeniyle 1997 yılında ÇHC ve Rusya karşılıklı güven-çıkart ve işbirliğine dayalı, sorunların barışçıl yollardan çözülmesi gerektiği gibi ilkelere vurgu yapan yeni güvenlik konseptinin tanıtıldığı bir bildiriye imza atmıştır (Pekcan, 2019, ss. 25-26). Şanghay Beşlisi ve yeni güvenlik konsepti, Jiang döneminde ÇHC ve Rusya ilişkilerinde belirleyici olmuştur. Bu dönemde yaşanan bir diğer önemli gelişme ise, ÇKP'nin kapılarının açıldığı ve parti içerisinde "*gelişmiş üretici güçlerin, gelişmiş kültürün ve geniş halk kitlesinin çıkarlarının temsilcisi*" olmasını ifade eden "*üç temsil kuramı*" ilan edilerek ÇKP kadrolarının içerisinde özel girişimciler dahil edilmeye başlanmıştır (Pekcan, 2019, s. 23). Jiang Zemin, Deng döneminin ilkelerinden olan dışa açılma sürecini ve ekonomik gelişmeyi devam ettirse de bu dönemde gelir dağılımında adaletsizlikler ve yolsuzlukların arttığı bilinmektedir. Xi döneminde de bu sorunlar ile mücadele edilmektedir.

Jiang Zemin döneminde yayınlanan savunma konulu resmi belgeler döneme ışık tutan niteliktedir. Bu belgelerde barış içinde bir arada yaşamının beş ilkesine bağlılık, hegemonya peşinde koşmayarak uluslararası barışı koruma konusunda kararlı olduğu ve silahsızlanmaya gidilmesi gerektiği, izlenen politikaların ulusal güvenliğini korumak ve çıkarlarını sağlamak amacıyla geliştirilen savunmacı politikalar olduğunun

vurgulandığı görülmektedir. Aynı zamanda 1995 yılındaki belgede ÇHC'nin bir başka ülkede asker konuşlandırmayıp üs kurmayacağını, başka bir ülkeye yönelik saldırgan eylemlerde bulunmayacağını ifade etmiştir (*China: Arms Control and Disarmament*, 1995).

1998 yılında yayınlanan savunma belgesinde ÇHC'nin savunma politikasının, devletin egemenliğini, toprak bütünlüğünü ve ulusal güvenliğini sağlamak; ulusal savunma çalışmalarının sürdürülebilirliğini sağlamak; nefsi müdafaayı içeren aktif savunma askeri stratejisinin uygulanması; Çin özelliklerine sahip modern ve düzenli bir halk ordusu oluşturmak; saldırgan ve genişleme faaliyetlerine karşı çıkarak dünya barışını korumak ilkeleri etrafında şekillendiği görülmektedir (*China's National Defense*, 1998). Ayrıca bu belgede ÇHC, “Ancak hegemonya ve güç siyaseti devam ettiği sürece, bir ülke egemenliğini, birliğini, toprak bütünlüğünü ve güvenliğini askeri yollarla savunma yeteneğine sahip olmalıdır” (*China's National Defense*, 1998) cümlesi ile ABD'nin Tayvan'a yönelik politikaları karşısında kendisinin askeri kapasitesini geliştirmesinin zorunluluk olarak gördüğü ifade edilebilmektedir. 2000 yılında yayınlanan belgede ise 1998 belgesinde bahsedilen ilkeler genişletilerek egemenliğini, toprak bütünlüğünü koruyarak olası saldırılara karşı direnerek kendisini savunmak; diğer ülke-grup-ittifaklara dahil olmadan ulusal bağımsızlığını kendisine güvenerek sağlamak; aktif savunma stratejisi yeteneklerini geliştirmek; Çin özelliklerine sahip modern ve nitelik açısından güçlü bir ordu oluşturmak; silahlı kuvvetlerini halkla birleştirmek ve tüm halk tarafından öz savunma uygulamak; ulusal savunma ile ekonomik gelişmenin koordinesini sağlamak; dünya barışını sağlamak, saldırganlık, genişleme gibi faaliyetler ile diğer devletlere ideoloji, sistem gibi unsurların dayatılmasına karşı çıkmak ÇHC'nin savunma politikasının temel konuları olarak belirlemiştir (*China's National Defense in 2000*, 2000). Jiang döneminde yayınlanan 2002 yılındaki belgenin de benzer özellikler taşıdığı görülmektedir.

Bu dönemdeki hakim olan temel güvenlik konularını kısaca ifade etmek gerekirse, rejimin güvenliği dışında Deng döneminde başlatılan ekonomik reformların devam etmesi sağlanarak ekonomik büyümenin devamını sağlamak, toplumsal istikrarın sağlanması, aktif savunma ilkelerine bağlı kalmak toprak bütünlüğünün ve egemenliğin korunması, çok uluslu uluslararası düzende bir oyuncu olarak ortaya çıkmak, enerji kaynaklarına ulaşımın güvenliğini sağlamak, diğer ülkelerin ideoloji,

sistem gibi konularda dayatılma yapmasına karşı durarak bağımsızlığı korumak ve işlerine karışılmasını engellemek üzerine şekillendiği görülmektedir.

1.3.4. Hu Jintao Dönemi (2003-2012)

Hu döneminde itibaren ÇHC dış politikasında daha aktif ve küresel kararlar alan bir dış politika izlemeye başlamıştır (Korkmaz, 2021, s. 208). Ancak Xi dönemi ile kıyaslandığında Hu'nun politikaları oldukça geri planda ve sakin kalmaktadır. Hu dönemindeki aktif politikalarının en önemli göstergesi denizler konusunda atılmış olduğu adımlardır. Güney Çin Denizi'nin çok büyük bir kısmının kendisine ait olduğunu iddia etmeye devam etmiş, 2010 yılında ÇHC'nin balıkçı gemileri ile Japon sahil koruma gemisinin çarpışması sonucunda kaptanın tutuklanması olayı ile Japonya ile de aralarında Senkaku-Diaouyu Adaların egemenliği üzerinde yaşanan gerginlikler artmıştır.

Uluslararası terörün, şiddet eğilimli grupların, ayrılıkçı faaliyetlerde bulunanların ve renkli devrimlerin yaşandığı bir dönemde iktidarda olan Hu Jintao'nun en önem verdiği konuların başında toplumsal istikrarın sağlanması gelmektedir. Bu nedenle toplum üzerinde kontrolü arttırmak amacıyla çeşitli baskı ve sansür yöntemlerine başvurmuştur. 2015 yılında Xi Jinping döneminde yayımlanan belgede de toplumsal hareketlerin sonucu olarak ortaya çıkan renkli devrimlerin benzerinin ÇHC topraklarında yaşanmasından endişe duyulduğunu ve ÇHC hükümetine karşı olanların Çin'de renkli devrimler başlatmaya çalıştığı ifade edilmiştir (*China's Military Strategy*, 2015). Her ne kadar ÇHC hükümeti uygulamakta olduğu politikalar nedeniyle eleştirilse de uygulanan politikalar toplumsal istikrarın sağlanmasına verilen önemin bir göstergesidir.

Bir ülkenin güvenlik yaklaşımlarını, dış politikasında uygulayacak olan esasları öğrenebilmek için en güzel yol ise white paper olarak adlandırılan savunma belgeleridir. Bu dönemdeki yayımlanan savunma konulu belgesinde ulusal savunmasının amaç ve görevlerini dört madde halinde açıklanmıştır (*China's National Defense in 2010*, 2011). İlk maddesinde vurgulanan ayrılıkçı güçleri ve tehditleri önleyerek toprak bütünlüğün sağlanması, ulusal egemenliğin, güvenliğin ve ulusal kalkınmanın her alandaki çıkarlarının korunmasıdır. Daha sonra ise sosyal uyum ve

istikrarı korumak ilkesi ile Çin silahlı kuvvetlerinin hükümeti ve halkı düşmanlara ve diğer olumsuzluklara karşı koruması, acil kurtarma faaliyetlerinde görev aldığı, ulusal ekonomi ve kalkınmayı desteklediği, hükümet-ordu-halk arasındaki bağın sağlamlaştırılması hedeflenmiştir. Üçüncü madde olan ulusal savunmanın ve silahlı kuvvetlerin modernizasyonunun hızlandırılması ilkesi ile modern savaş koşullarına uygun bir şekilde askeri kuvvetleri teknoloji ve bilim ile birleştirilerek niteliğin artırılmasının sağlanması, bilgi sistemlerine dayalı savaş yeteneklerini geliştirmeye çalışma faaliyetleridir. Son olarak belirtilen ise dünya barışını ve istikrarını korumaktır. Bu ilke ile barış içinde bir arada yaşamının beş ilkesine uyarak karşılıklı saygı, karşılıklı güven, karşılıklı faydaya dayanması, sorunların barışçıl araçlar kullanılarak çözüme kavuşturulması ve saldırganlık, genişleme, hegemonya ve güç politikalarına karşı çıkılmasıdır (*China's National Defense in 2010*, 2011).

Hu dönemindeki temel dış politika ilkeleri, mevcut uluslararası düzeni değiştirmeye değil, mevcut uluslararası normlar içerisinde yükselmeyi ifade eden bir kavram olan “*barışçıl yükseliş*” kavramının saldırgan bir strateji olarak yorumlanabileceğinden dolayı bir süre sonra “*barışçıl gelişim*” olarak ifade etmeye başlandığı görülmektedir (Pekcan, 2019, s. 35). Bu dönemde bahsedilmesi gereken bir diğer kavram ise “*bilimsel gelişim*” kavramıdır. Bu kavram sadece büyümeyi hedeflemek yerine insanların da çıkarları ve faydasını gözeterek büyümeyi temel aldığı insan merkezi yaklaşım, çevre, ekonomi, kültürel gibi diğer pek çok alanda çok yönlü ve istikrarlı gelişimi savunan ve son olarak ise ülke içindeki gelişim ve eşitsizlikler gibi olumsuzlukları azaltarak dengeli gelişmeyi hedeflemektedir (Pekcan, 2019, ss. 37-38). Ortak güvenlik, ortak refah ve uyumlu ilişkilere dayanan “*uyumlu dünya*” kavramı ile düşman edinmeme ve komşular ile iyi ilişkilere sahip olma yönünde politikalar izlenmiştir (Pekcan, 2019, ss. 44-47). Kısacası Hu döneminde hakim olan dış politika ilkeleri barışçıl yükseliş/gelişim, bilimsel gelişim, uyumlu dünya, iyi komşuluk/düşman edinmeme olarak ifade edilebilir.

Bu bölümde ifade edilenler dışında bu dönemde de yine daha önceki dönemlerde etkili olan rejimin korunması, terörizm faaliyetlerine karşı koyabilmek, toprak bütünlüğünün korunması, toplumsal istikrarın sağlanması, ekonomik kalkınmanın sürdürülebilirliği, denizlerdeki güvenliğin sağlanması ve çıkarların

korunması, siber alan ve uzaydaki çıkarların korunması da önemli güvenlik konuları arasında yer aldığı görülmektedir.

1.3.5. Xi Jinping Dönemi (2013-

2012’de ÇKP Genel Sekreteri olup 2013’de ÇHC Başkanı olan Xi Jinping dönemine geldiğinde ise Deng’in modernleşme ve ekonomi konusunda atmış olduğu adımlar meyvelerini vermeye başlamış ve Çin’in dünya devleti olma konusundaki önündeki engeller Deng’in döneminde atılan adımlar ile engellerin aşılması daha kolay bir hale gelmiştir. Bu nedenle kendisine olan güvenini geri kazanan, uluslararası politikada etkinliğini arttıran Xi döneminde ÇHC, saldırgan olarak tanımlanabilecek aktif politikalar izlenmeye başlanmış ve adından sıklıkla söz edilir olmuştur. ÇHC’nin güçlenmesi ile beraber güvensizlik algısı da derinleşmeye başlamıştır. Çünkü geniş bir alana ve kalabalık nüfusa sahip olan ÇHC’nin güçlenmesi bölgedeki –dünyadaki- dengeleri değiştirmekte oluşu diğer ülkelerin ÇHC’yi tehdit olarak algılamasına neden olmuştur. ÇHC’yi tehdit olarak algılayan ülkelerin ise ÇHC’ye karşı geliştirmiş olduğu politika ve söylemler nedeniyle ÇHC, güvenliğinin daha fazla sarsıldığını düşündüğü bir ikilemin içerisine düşmüştür.

Deng döneminde getirilen devlet başkanının en fazla iki dönem (10 yıl) iktidarda kalmasını sağlayan anayasa üzerinde değişiklik yaparak süre üzerindeki kısıtlamayı kaldıran lider algısı yüksek olan bir kişidir. Xi atmış olduğu bu adımla 2022 yılındaki seçimde yeniden ÇKP Genel Sekreteri olarak seçilmesi ile Mao’dan sonra en fazla liderlik yapan kişi olmuştur. Xi’nin bu davranışı ÇHC’nin diktatörlük, demokrasi gibi konularda almış olduğu eleştirilerin de artmasına olanak sağlamıştır.

Xi, döneminin en önemli gündem maddesinin Kuşak ve Yol Projesi (KVY) ile denizler üzerindeki çıkarlarını korumak olduğu görülmektedir. Çünkü ÇHC’nin çıkarları sadece ana kara ve bölgesinden ibaret olmamaya başlamıştır. Pek çok ülkede ve bölgede faaliyet gösteren çok uluslu şirketleri de bünyesinde buldurmaya başlaması ile bu güvensizlik algısı da artmıştır. Xi Jinping, Hu Jintao dönemi ilkeleri arasında olan “*barışçıl kalkınma politikasını*” uygularken daha aktif, saldırgan ve milliyetçi politika izlemesi nedeniyle “*barışçıl yükseliş 2.0*” olarak adlandırılmaya başlandığı görülmektedir (Korkmaz, 2021, ss. 213-214). Refahın artması, reformların

başarıya ulaşması ve ekonomik gelişmenin sürdürülebilir kılınması ile Çin tarzı sosyalizmin gerçekleşmesini hedefleyen “Çin Rüyası” kavramını Çinliler için “Çin’in kaybettiği uluslararası statüsünü ve gücünü yeniden kazanması anlamına gelmektedir” (Aydın, 2020, s. 149). Çin Rüyası, güçlü kadim Çin ulusunun yeniden canlanmasını, lider olmasını sağlamayı hedefleyen, birlik ve istikrara vurgu yapan bireylerin değil bir ulusun arzusudur (Pekcan, 2019, s. 51). KVVY projesi ile hem güvenliği hem de çıkarları korumayı hedeflerken bir yandan da Çin Rüyasını gerçekleştirme konusunda atılan önemli bir adım olarak görülmektedir.

Xi döneminde güvenlik, tehdit ve çıkar ilişkilerinin nasıl gelişeceği konusundaki bilgi veren 2015 ve 2019 yılında yayımlanan belgelere baktığımızda ise ÇHC ordusunun stratejik amaçları; farklı acil durumlar ve askeri tehditler ile başa çıkmak, deniz aşırı, uzay, siber uzaydaki çıkarları dahil olmak üzere ÇHC’nin her alandaki egemenliği ev güvenliğini sağlarken çıkarlarını korumak, stratejik caydırıcılık ve karşı saldırı faaliyetlerini yürütmek, bölgesel ve dünya barışını korumak, ÇHC’nin siyasi güvenliğini, sosyal istikrarı ve Tayvan’ın, Tibet’in, Doğu Türkistan’ın bağımsızlığı gibi toprak bütünlüğünün korunmasına aykırı her türlü davranışı önlemek, ülkenin sürdürülebilir kalkınmasını desteklemek olarak vurgulandığı görülmektedir (*China’s Military Strategy, 2015; China’s National Defense in the New Era, 2019*).

Yeni güvenlik yaklaşımı olan aktif savunma yaklaşımının detaylandırıldığı 2015 belgesinde aktif savunma yaklaşımının halk savaşı ile devrim savaşından yola çıkarak geliştirildiğini “ÇKP’nin askeri stratejik düşüncesinin özü” olduğu ifade edilmiştir (*China’s Military Strategy, 2015*). 2015 yılındaki belgesinde aktif savunmayı uygulayabilmek için Çin silahlı kuvvetlerinin uyması için belirlediği ilkeler ise kısaca şu şekildedir: i) ulusal güvenliği ve ulusal stratejik hedefleri gerçekleştirmek, olası savaşları caydırmak ve kazanmak, ii) doğası gereği savunmacı olan ulusal politikaya bağlı kalarak Çin’in barışçıl gelişmesine uygun politikalar belirlemek, iii) Çin’in hak ve çıkarlarını koruyarak güvenlik ve istikrarı sağlamak, iv) askeri hazırlık yaparak stratejik avantaj sağlamaya çalışmak, v) esneklik ve hareketlilik içeren stratejiler belirlemek ve tüm operasyonel araçları entegre biçimde kullanmak, vi) her zaman ve her koşula uygun askeri hazırlıklar yapmak, vii) ÇKP’nin ordu üzerindeki mutlak liderliğini sürdürmek, viii) halk savaşı kavramını bilim ve teknoloji

ile zenginleştirmek, ix) askeri ve güvenlik işbirliğini genişletmektir (*China's Military Strategy*, 2015).

ÇHC'nin halk savaşı ilkelerine hala önem verdiği ve geliştirerek günümüzde de uygulamaya çalıştığı görülmektedir. Nitekim ÇHC'nin Milli Savunma Kanunu 7. Maddesinde “*Anavatanı savunmak ve saldırılara karşı direnmek Çin Halk Cumhuriyeti'nin her vatandaşının kutsal görevidir. Çin Halk Cumhuriyeti vatandaşları, ulusal savunmaya ilişkin yükümlülüklerini yasalara uygun olarak yerine getireceklerdir.*” denmektedir (*Law of the People's Republic of China on National Defence*, 1997). ÇHC bu ifade ile her vatandaşının ulusal savunma bilince olmasını, ÇHC'nin varlığına, çıkarlarına uygun davranılması gerektiğini anayasal hüküm altına almıştır. ÇHC, ulusal savunmayı sadece askeri kuvvetlerin sorumluluğunda olan bir unsur olarak görmeyip tüm Çin halkına bu sorumluluğu yükleyerek “halk savaşı” ilkelerine de sahiptir (*China's National Defense in the New Era*, 2019). Bu belgede ifade edilen son kavram olan askeri ve güvenlik işbirliğini geliştirmek ifadesi ile ÇHC'nin daha önceki belgelerde belirtmiş olduğu askeri ve güvenlik işbirliklerine taraf olmayacağı ilkenin artık eskide kaldığını, ÇHC'nin güvenlik yaklaşımının değiştiğinin bariz göstergelerinden birisi olmuş, ÇHC'nin askeri olarak uluslararası politikada önemli güçlerden olup diğer ülkeler ile ittifak yapacağını göstermektedir.

Xi döneminde, ÇHC, daha önceki liderlerin temel güvenlik konularını da bünyesinde barındırarak güvenlik algısını daha geniş bir alana yaydığı görülmektedir. Bu dönemin temel güvenlik konuları ise toprak bütünlüğü, bağımsızlık, rejim güvenliğini sağlamak, ekonomik kalkınmanın sürekliliği ve adaletli dağılımı, enerji kaynaklarına güvenli ve kesintisiz ulaşım, başta Güney Çin Denizi olmak üzere denizlerdeki çıkarlarını korumak, ulaşım yollarının güvenliği, toplumsal istikrar, terör ve ayrılıkçı faaliyetler ile mücadele, bölgesel güvenlik, uzay güvenliği, siber güvenlik gibi oldukça geniş bir alana yayılmıştır.

1.4. Güvenlik Yaklaşımlarının Parametreler Açısından Değerlendirilmesi

Devlet güvenliği kavramı genellikle askeri ve siyasi güvenlik olarak ele alınsa da güvenlik kavramı içerisinde pek çok parametreyi barındıran geniş bir kavramdır.

Günümüzde tehditlerin çok boyutlu hale gelmesi nedeniyle sadece kara kuvvetlerini güçlendirilmesi güvenliği sağlama konusunda yeterli olmayacaktır. Büyük bir deniz sınırına sahip olan ÇHC için algıladığı tehditlerinin artması ve denizlerdeki çıkarlarının sağlanması nedeniyle deniz kuvvetlerini güçlendirmek ve dünyada önemli deniz kuvvetlerine sahip ülkelerden birisi haline gelmek önem arz etmektedir. Askeri operasyonlar ve kontrol mekanizmalarında hava kuvvetlerinin başarısı ve uzaydaki uydulardan kontrol takip sistemlerini kullanabiliyor olmak savaşın seyrini etkilemektedir. Bu nedenle dünyadaki önemli askeri güce sahip devletlerden olmayı hedefleyen bir ülke için sadece kara-hava-deniz kuvvetleri değil bunun yanında uzay, siber alan, yapay zekâ ve teknoloji konusunda da gelişmenin sağlanması gerekmektedir. Çünkü günümüzdeki tehditler teknoloji araçları kullanılarak gelmekte ve kısa sürede çok fazla zarar vermektedir. Daha pek çok alan gibi bu alanlarda da gelişmeyi sağlamak ekonomik ve enerji kaynaklarının güvenliğini sağlamaktan geçmektedir. Bu nedenle güvenlik kavramı içerisinde pek çok paradoksu ve ikilemi barındıran bir kavramdır. Sadece salt askeri güvenlik kavramından ibaret değildir.

ÇHC'nin güvenlik kavramının odağında olan konuların; Tayvan'ın ana karadaki Çin devleti ile barışçıl yollarla birleşmesini sağlamak, ÇHC içerisinde yaşayan etnik grupların bağımsızlıklarını veya başka bir ülkenin egemenliği altına girmesini önlemek, toplumsal huzur ve istikrarı sağlamak, ÇKP yönetiminin devamını sağlamak, ekonomik gelişmeyi ve enerji kaynaklarına ulaşımı sürdürülebilir kılmak, başta Çin denizleri olmak üzere ÇHC'nin uluslararası çıkar ve haklarını korumak üzerine şekillendiği daha önceki bölümlerde ifade edilmiştir. Bu bölümde ise siyasi ve askeri güvenlik dışında enerji, ekonomik güvenlik, toplumun güvenliği, siber uzaydaki güvenlik gibi çeşitli parametreler üzerinden analiz edilecektir.

1.4.1. Siyasi ve Bölgesel Güvenlik

Siyasi güç, askeri güç ve ekonomik güç birbirinden bağımsız düşünilemeyen kavramlardır. Askeri ve siyasi gücün, ekonomik güce dayandığını ifade edenler olduğu gibi (Jacques, 2016, s. 8), güçlü bir savunma ve ekonomiye sahip olmanın diplomatik ve siyasi başarıları olumlu yönde etkileyeceğini ifade ederek siyasi gücün ekonomik ve askeri güçten etkilendiğine vurgu yapanlar da mevcuttur (Dedeoğlu, 2020, s. 225).

Siyasi güç, devletlerin veya karar verici aktörlerin ülke-devlet çıkarlarını sağlayabilme gücü olarak ifade etmek mümkündür. Aynı zamanda siyasi güç, diğer devletleri etkileyebilme gücüdür. Siyasi olarak güvenliğini sağlayamamış, kendi çıkarlarını koruyamayan, bağımsız karar verme yeteneğinden yoksun olan devletler kendisini baskı ve tehdit altında hissedecektir. Bu nedenle devletler, diğer devletler ve halkları üzerindeki siyasi etkisini arttırmak çeşitli lobi faaliyetleri, baskı grubu⁸ faaliyetlerinde bulunmakta ve çeşitli kamu diplomasisi araçları da kullanmaktadır. ÇHC’de bu tür faaliyetlerde bulunan önemli ülkelerdendir. Son yıllarında siyasi etkisini hızla artırarak siyasal güvenliğini sağlamaya çalışan ÇHC hükümeti ise yurt dışında bulunan Çinlilerin, ÇHC’ye yönelik başta diplomatik olmak üzere ekonomik, kültürel, teknolojik gibi pek çok alanda destek sağlayacağını düşündüğünden Çin diasporasını desteklemektedir (Topcu, 2021, ss. 746-747). Diğer ülkeler gibi ÇHC’de siyasal güvenliğinin sağlanabilmesi için ekonomik aktörler, bilim insanları, sanatçılar ve turistler dahil olmak üzere vatandaşlarını her türlü lobi faaliyetinde kullanarak siyasi güvenliğini sağlamaya çalışmaktadır. Çünkü siyasi güvenliğin sağlanması hem ulusal hem de uluslararası konularda güvenliğinin sağlanmasına katkı sağlayacaktır. Örneğin, Chinatown olarak bilinen yurtdışındaki Çinlilerin yoğun olarak yaşadığı bölgeler Çin kültürünün tanıtılmasına yardımcı olmakla beraber lobi faaliyetleri için de kullanılmaktadır. Ayrıca ÇHC, mevcut rejimin uluslararası barışı tehdit eder nitelikte olmadığını göstermek amacıyla da kamu diplomasisi araçlarının kullanımına ağırlık verdiği de bilinmektedir. Bu araçlardan birisi ise Çin kültüründe önemli bir yere sahip olan Konfüçyüs adına açılan enstitülerdir. Dünyanın pek çok yerinde açılan ve yumuşak güç unsuru olarak kullandığı Konfüçyüs Enstitüleri; Çin kimliğini, kültürünü, dilini ve değerlerini tanıtmayı amaçlamaktadır. Çünkü yumuşak güç kavramı “*bir ülkenin kültürünün, siyasi ideallerinin ve politikalarının cazibesinden*” etkilenecek ortaya çıkan bir kavramdır (Nye, 2020, s. 12).

ÇHC’nin yumuşak güç unsuru olarak kullandığı Konfüçyüs Enstitülerinde, komünist ideolojiye yönelik propaganda faaliyeti yürütüldüğüne dair çeşitli iddialar da

⁸ Baskı grupları, belirlemiş oldukları çıkarları sağlamak adına daha geniş bir alanda faaliyet yürütürken; baskı gruplarının aktif oldukları ülkedeki siyasal aktörlerin kararlarını etkileme amacıyla faaliyet yürüten oluşumlar lobi olarak adlandırılmaktadır. Detaylı bilgi için bkz. Seyfettin Aslan, (2009). Siyasal İktidarı Etkileme Yöntemlerinden Biri Olarak Lobcilik, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*.

bulunmaktadır. Oysaki ÇHC, bir ülkenin kendi ideolojisini, diğer ülkelere dayatmasına karşı olduğunu belirtmektedir (*China's National Defense in 2000*, 2000). ÇHC, bu ifadesi ile Çin sosyalizmini diğer ülkeler tarafından benimsenmesine yönelik propaganda, içişlerine karışma ya da zor kullanma gibi faaliyetlerde bulunmayacağını; diğer ülkelerin de Çin ideolojisi ve rejimini değiştirmeye, batı değerlerini içeren demokrasi kavramının benimsenmesini sağlamaya yönelik faaliyetlerde bulunmasına karşı olduğunu vurgulamaktadır.

ÇHC'deki mevcut siyasal rejimin güvenliğinin sağlanması, ÇHC devletinin güvenliğinin sağlanması olarak görülmektedir⁹. Ayrıca komünist rejimin varlığını devam ettirilebilmesi, en önemli rakibi olarak gördüğü ve tehdit algıladığı ABD karşısında alternatif olarak kalmasını sağlayacak olan bir etmendir. Çünkü ÇHC için mevcut rejimini değiştirmesi ABD'nin etkisini kabul etmek anlamına gelecektir. Bu nedenle mevcut rejiminin korunması konusunda son derece karardır. Demir'de (2022) çalışmasında bu unsurlara “Çin'in demokrasi tanımındaki birçok nokta doğrudan ABD demokrasisinin zayıflıklarını hedef almaktadır. Diğer bir deyişle Çin kendi modelini ABD modelinin karşısında konumlandırmaktadır” cümleleri ile değinmiştir (Demir, 2022). ÇHC Dışişleri tarafından yayınlanan belgede, ABD'de para politikası araçlarını elinde tutanların demokrasi süreçlerine dahil olduğunu ve insanların siyasi katılımının sınırlı olduğuna değinerek Amerikan tarzı demokrasiyi “bir para politikası oyunu” olarak adlandırmaktadır (*The State of Democracy in the United States*, 2021). Söz konusu belgede demokrasinin; sorunların çözümünde kullanılması gereken insanlığın bir ortak değeri olduğu, “bahane ve süs” amacıyla kullanılmaması gerektiği, seçim bittikten sonra halkın görmezden geldiği demokrasinin de gerçek demokrasi olmadığına vurgu yapılmıştır (*The State of Democracy in the United States*, 2021). Ayrıca, her ülkelerin tarihi ve değerlerinin kendisine özgü olup farklılıklar içermesinden dolayı bütün ülkelere uyan ortak ve tek bir modelin olmadığı, dolayısıyla da uygulanan demokrasi modelinin her ülkenin kendine özgü değerleri ile bağımsız olarak halk tarafından seçilmesi gerektiği ifade edilmiştir (*The State of Democracy in the United States*, 2021). Belgede ifade edilenlerden yola çıkarak ÇHC'nin demokrasi anlayışının temelinde halkın olduğu,

⁹ Güvenlik ve Çin Halk Cumhuriyeti başlığı içerisinde, ÇHC'nin güvenlik yaklaşımında etkili olan unsurların ilk maddesinde değinilmiştir.

bazı ülkeler gibi sadece seçim zamanında değil sürekli olarak halkın yanında olacakları şeklinde bir anlam çıkarılabilir. Ancak ÇHC’de yayımlanmış olduğu belgelerde ifade edilen unsurlar ile uygulamada farklar olduğu da göze çarpmaktadır. Ayrıca ÇKP’ye üye olanların sayısının son yıllarda artış eğiliminde olduğu bilinmektedir. 2017 yılında toplam üye sayısı 89 milyon 500 bin (Durul, 2017) iken 2022’de 96 milyon 700 bin olarak açıklanmıştır (Aytekin, 2023).

ÇHC ile Batılı ülkelerin demokrasi kavramı konusundaki uyuşmazlığın nedenlerine baktığımızda ÇHC’nin siyasi yönetim şeklinin tam olarak anlaşılammış olması olduğu görülmektedir. ÇHC’nin siyasi yönetiminde tek bir siyasi partinin ağırlığı olsa da tek bir siyasi parti rejimi değil, tek iktidar parti rejiminin hakim olduğuna daha önceki bölümlerde değinildiğini de hatırlatmak da fayda vardır (Sezen, 2021b)¹⁰. Aynı zamanda günümüzdeki önemli güçler arasında yer alan ÇHC her ne kadar modernleşme çalışmaları ile sosyalist ilkelere uzaklaşsa da ÇHC iktidarının komünist bir isim taşıyan ÇKP yönetimi olması ve ÇHC’nin de sosyalist ilkelere bağlı olduğuna sıklıkla vurgu yapmasından kaynaklanan hoşnutsuzluk olduğu da ileri sürülebilmektedir. Luttwak’da (2016) çalışmasında ÇHC’ye yönelik tepkilerin, benimsemiş olduğu ideoloji ve siyasi yönetimden ziyade yükselişinden kaynaklandığını dile getirmiştir (Luttwak, 2016, s. 18). ÇHC’nin ekonomik gücünün hızlı bir şekilde büyümesi sonucu artan etkisi nedeniyle ÇHC’nin süper güç haline gelerek ABD’nin uluslararası politikadaki etkisini azaltacağı, ÇHC’nin daha saldırgan bir politika izleyeceği ve benimsemiş olduğu rejimini diğer ülkelerin de benimsemesini sağlayarak mevcut uluslararası düzende değişiklik yapılmasına neden olacağına yönelik endişeler giderek artmaktadır. ÇHC ve Batılı ülkeler demokrasi kavramı farklı şekillerde tanımlıyor olmasının neden olduğu kavram karmaşası da uyuşmazlığın sebeplerinden birisidir.

Bu çalışmada her siyasi konu bölgesel değildir; ama her bölgesel konu siyasidir düşüncesinden hareketle bölgesel güvenlik konusu, siyasi güvenlik başlığı ile birlikte ele alınmıştır. Buzan’a göre, *“dünya çapında, tüm devletler güvenlik açısından birbirine bağımlıdır. Ancak tehdit ve güvensizlikler daha ziyade yakınlık ile alakalı olduğundan, birbirine yakın olan devletlerin bağımlılığı ile uzak olan devletlerin*

¹⁰ Güvenlik ve Çin Halk Cumhuriyeti başlığına bakınız.

bağımlılığı birbirleri ile aynı olamazlar” (Baysal ve Lüleci, 2015, s. 74). Bu nedenle devletler coğrafi yakınlık, geçmişte yaşanan olumsuzlukların oluşturduğu tarihsel düşmanlık gibi olgular nedeniyle bir güvenliğini öncelikle halkının ve topraklarının güvenliğinin sağlanması, daha sonra ise yakın çevrelerinde güvenlik ve istikrarın sağlanması ile bölgesel güvenliği sağlamak ve sonrasında ise küresel etki alanını oluşturmaya çalışmak şeklinde ilerlemektedir. Çünkü bir olay sadece meydana geldiği ülkeleri değil yakın çevresinde bulunan ülkeleri de içerecek şekilde bir etki ağına sahiptir. Dedeoğlu’da (2020, s. 89-90) çalışmasında bu durumu tehdit halkaları¹¹ olarak adlandırarak açıklamıştır. Tehdit halkaları içerisinde yer alan hem de ÇHC’nin bölgesel güvenlik kapsamında ilgilendiği ve konular çevresel aktörler tarafından desteklendiğini düşündüğü Sincan, Tibet, İç Moğolistan gibi etnik sorunların yaşandığı bölgelerde istikrarın sağlanması, Tayvan’ın kendisine karşı silahlı mücadeleye kalkışmayacağı konusunda güvencenin sağlanması ve terörizm ile mücadeledir. Daha sonraki alanlar ise ÇHC’nin Avrupa’ya açılan kapısı olan Orta Asya ile iyi ilişkilere sahip olmak ve Orta Doğu gibi enerji güzergâhı ile ticaret güzergâhlarını korumaktır. Üçüncü aşamada ise ÇHC’nin dâhil olduğu Asya-Pasifik bölgesi ve sonraki aşama ise KVVY projesi ile Avrupa ve Arktik ile küresel etki sahasına sahip olmak üzerine şekillenmektedir.

Hem nüfus hem de toprak bakımında Asya-Pasifik bölgesinde geniş yer kapladığından dolayı ÇHC, güvenliğinin tehdit edilmesi durumunda bölgesel güvenliğinin de tehdit edileceği düşünülmektedir. Asya-Pasifik bölgesinin düzeni ve kalkınmasının sağlanmasından kendisini sorumlu aktör olarak gören ÇHC bölgedeki işbirliğini arttırmaya çalışmakta ve tarafların bölgesel ihtiyaçlarını karşılayan yeni bir güvenlik çerçevesi oluşturmaya çalışmaktadır (Adıbelli, 2009, s. 114; *China’s Policies on Asia-Pacific Security Cooperation*, 2017). ÇHC’nin hem kendi güvenliğini hem de bölgesel güvenliğin sağlanmayı hedeflemektedir. Xi Jinping’in 2014 yılındaki Asya’da Etkileşim ve Güven Artırıcı Önlemler Konferansında “*ortak, kapsamlı, işbirlikçi ve sürdürülebilir bir güvenlik konsepti*” dile getirmiştir; ortak güvenlik kavramı ile ifade edilen sadece bir veya birkaç ülkenin değil her ülkenin güvenlik ile ilgili endişelerine saygı duyulması ve güvenliğinin sağlanması gerektiği; kapsamlı güvenlik kavramı ile

¹¹ Açıklanan tehdit halkalarının ÇHC’nin yaklaşımlarına olan etkisi de çalışmanın ÇHC’nin güvenlik ve tehdit algılamasının ele alındığı Güvenlik ve Çin Halk Cumhuriyeti başlığında ele alınmıştır.

geleneksel ve geleneksel olmayan alanlara karşı çok yönlü ve bütünsel bir yaklaşım oluşturularak güvenliğin sağlanması; işbirlikçi kavramı ile ülkelerin birbirleri ile iletişim halinde olduğu ve anlaşmazlıkların çözümünde ortak zeminin aranması ve son olarak ise sürdürülebilir ifadesi ile de kalkınma ve güvenliğe odaklanması ifade edilmiştir (*China's Policies on Asia-Pacific Security Cooperation*, 2017). Xi'nin, açıklamış olduğu bu konsept, askeri alanda dahil olmak üzere yapılan işbirlikleri bölgedeki düzen ve istikrarın sağlanmasına yardımcı olacaktır. Çünkü istikrarsız bir bölgede yer alan ve kendisini tehlike altında hisseden bir ülke ne kadar güçlü ve gelişmiş olursa olsun, kendisini tam olarak güvende hissetmeyecektir. Bu nedenle devletler olası tehditleri önleyebilmek amacıyla diğer devletler ile çeşitli konularda işbirliği sağlayarak hareket etmek mecburiyetinde kalmaktadır.

ÇHC'nin bölgesel güç mü yoksa küresel güç mü olduğu konusunda alan yazınında görüş birliği henüz oluşmasa da ÇHC'nin küresel güç olmayı hedeflediği ileri sürülebilmektedir. Akçay'da çalışmasında ÇHC'nin son zamanlardaki artan etkisi ile bölgesel bir güç olmaktan ziyade küresel güç olmayı hedeflediğini ifade etmiştir (Akçay, 2019, s. 6). Ancak, sorunların tepeden yani gökten geleceği anlayışına sahip olan ÇHC'nin siyasi politikasında kendisi ilgilendirmeyen konular ve kendisi dışındaki sorunlar karşısında yeterince aktif olarak katılamaması da ÇHC'nin süper güç olmasını etkilemiştir (Kızıltan, 2004, s. 63). Ancak Xi dönemindeki giderek artan güvensizlik duygusu ile diğer ülkelerdeki olaylara daha fazla müdahil olarak daha aktif bir dış politika izlenmeye başlamıştır. Çünkü günümüzde ÇHC'nin çıkarının olmadığı yer neredeyse kalmamıştır.

Hem bölgesel hem de siyasi gücü artıran unsurlardan birisi de askeri üslerdir. ÇHC, 1995 yılından itibaren yayımladığı resmi belgelere bakıldığında bölgesel veya dünya hegemonyası peşinde olmadığını ve herhangi bir ülkede asker bulundurmayıp üs kurmayacağına ilişkin vurgu yapılmış olsa da bu düşüncenin geçmişte kaldığı görülmektedir. ÇHC'nin 2017 yılında Cibuti'ye insani yardım, barışı koruma, tatbikat gibi amaçlar için kullanılacağı ve saldırı amaçlı herhangi bir eylem amacıyla kurulmadığı açıklanan bir üs kurmuştur (*Bu bir ilk*, 2017). Cibuti, Afrika'daki küçük yüzölçümüne sahip ülkelerden birisi olmasına rağmen bulunduğu konum nedeniyle oldukça önemli bir ülkedir. Cibuti, Aden Körfezi ve Kızıldeniz'e kıyısı olup Afrika kıtasında bulunan, ancak enerji rezervi açısından zengin olan Orta Doğu'ya komşu

konumda olan ülkedir. Aynı zamanda KVV projesine de dahil olan ülkelerden birisi olan Cibuti'nin KVV projesindeki deniz ayağındaki lojistik merkezi haline gelmesi planlanmaktadır (Çalışkan, 2021). Hem enerji kaynaklarının kesintisiz ulaşımını sağlamak hem de ekonomik ve ticari çıkarları korunmaya çalışılmıştır. Şu duruma da değinmek gerekmektedir. Cibuti'de askeri üssü bulunan tek ülke ÇHC değildir. ABD, Japonya, İngiltere ve Fransa'nın da askeri üsleri bulunmaktadır (*Bu bir ilk*, 2017). ÇHC'nin, Cibuti'yi seçmesinin bir diğer nedeni ise küresel lider olma konusundaki en önemli rakibi olan ABD ve ezeli düşmanı olan Japonya'nın üssünün bulunması da Cibuti'nin tercih edilmesinin sebeplerinden birisidir. ÇHC'nin ilk üssünü Cibuti'de açması ABD ve Japonya'ya oyunun içerisinde olduğunu, bu bölgede kendisinin de çıkarları olduğunu ve koruma konusunda kararlı olduğunu göstermektedir. ÇHC'nin hiçbir kararı ve uygulaması ani değildir. Yoğun bir düşüncenin ve derin bir planlamanın ürünüdür ve ÇHC ile Cibuti arasındaki ilişki sadece üs ilişkisinden ibaret değildir. ÇHC, Cibuti'ye çeşitli yatırımlar yaparak ülkenin kalkınmasına yardımcı olduğu gibi Cibuti'yi Afrika'nın en büyük serbest ticaret merkezlerinden birisi haline getirmeyi istemektedir (Çalışkan, 2021). ÇHC'nin Cibuti'de açmış olduğu askeri üs, Cibuti'nin konumu nedeniyle ÇHC'nin küresel güç olma konusunda atmış olduğu önemli adımlardan birisidir (Akçay, 2019, s. 2).

Son zamanlarda ÇHC'nin kurmuş olduğu askeri tesisler ve üslere ilişkin iddialara her geçen gün yenileri eklenmektedir. ÇHC'nin radikal Uygurların kullandığını iddia ettiği Tacikistan, Afganistan, Pakistan ile sınırlarının kesiştiği Vahan Geçidi'nde SSCB döneminden kalma bir üssün yanına, askeri üs inşa ettiği gibi bölgede çeşitli üs kurma faaliyetlerinde bulunduğu iddia edilmektedir (Çiçekli, 2022). Birleşik Arap Emirlikleri'nde (BAE), ÇHC'nin ticari faaliyetlerinde kullandığı Khalife Limanını gizli bir şekilde askeri yapıya dönüştürmeye çalıştığı yönelik iddialar da mevcuttur. BAE'nin yapı kurma girişimi hakkında ise bilgilerinin bulunmadığını ifade ettiği askeri üs yapı inşasının ise ABD'nin diplomatik baskısı sonrasında inşaat çalışmalarının durduğu iddia edilmektedir (*WSJ: Çin'in BAE'de "gizlice" askeri tesis kurma girişimi ABD tarafından engellendi*, 2021). ÇHC'nin Tayland Körfezinde olan Kamboçya'da Ream donanma üssü kurmakta olduğu ve ABD'nin bu duruma tepki gösterdiği de medyaya yansıyan bir diğer olaydır. 2021'den itibaren işletmesini 25 yıllığına kiraladığı İsrail'in Hayfe Limanı da gerginliklere neden olan bir diğer unsur

olarak karşımıza çıkmaktadır. ABD donanmasına ait olan savaş gemilerinin Hayfe Limanı yakınlarında demirliyor olması nedeniyle ABD, limanı işletme hakkını elde eden ÇHC'nin ABD donanmasını izleyerek elde edeceği bilgiler doğrultusunda ABD'nin güvenliğini tehlikeye atabileceği konusunda endişelerini dile getirmiştir (Uzgun, 2020, s. 200). ÇHC'nin başlatmış olduğu askeri üs girişimleri ile ÇHC'nin bölgesel güvenlik yaklaşımının Asya ötesine geçtiği ve dünyanın geneline yayılarak ilerlemeye de devam edeceği görülmektedir.

ÇHC'nin bölgesel rekabette en önemli rakibi ise Hindistan'dır. ABD'nin ÇHC'yi dengelemek amacıyla kullanmayı istemesi ve bulunduğu konum nedeniyle Hindistan stratejik bir ülkedir. 2018 yılında ABD'nin, Pasifik Komutanlığının adını Hint-Pasifik Komutanlığına dönüştürmesi ise ÇHC'nin yükselen gücü karşısında Hint Okyanusunu kendi etki alanı olarak gören Hindistan'ı konumlandırarak bölgenin ÇHC'ye ait olmadığını simgeleştirmektedir (Bayram ve Arafat, 2018, ss. 70-74; Korkmaz, 2021, ss. 171-172). ÇHC egemenliğinde olan ve Aksai Çin bölgesi, Hindistan'ın egemenliğinde olan ve ÇHC'nin Tibet'in bir uzantısı olarak gördüğü Arunaçal Pradeş bölgesi ise sınır sorunlarına neden olan bölgelerdendir. Sorun yaşanan bu bölgelerin Sincan Uygur Özerk Bölgesi ve Tibet Özerk Bölgesi ile bağlantılarının olması ve Tibet'in ruhani lideri Dalai Lama'nın Hindistan'da bulunuyor olması da ÇHC'nin Güney Tibet olarak gördüğü Arunaçal Pradeş bölgesindeki hak iddialarında kararlı davranmasına olanak sağlamaktadır. İki ülkenin de sınıra yakın bölgelerdeki asker sayısını arttırdığı, füze, obüs gibi çeşitli savunma ürünleri yerleştirmekte olduğu bilinmekte ve yapmış oldukları tatbikatlar ile de taraflar birbirlerine gözdağı vermektedir. Hindistan'ın ABD tarafından ÇHC'yi çevrelemek amacıyla kullanılıyor olması da ÇHC'nin Hindistan ile sınır anlaşmazlığında kararlı davranmasına neden olmaktadır. İki ülke de birbirine karşı denge unsuru olarak kullanabileceği ülkeler ve oluşumlar içerisinde yer almaya gayret etmektedir. ÇHC-Hindistan arasında ilişkilerde önemli olan bir diğer unsur ise bölgedeki nükleer güçlerden olan Pakistan ile olan ilişkilidir. ÇHC'nin Pakistan ile yakınlaşması karşısında Hindistan'da Pakistan'ı etkisizleştirecek yöntemler aramakta ve ÇHC'ye karşı hamlelerde bulunmaktadır (Bayram ve Arafat, 2018, s. 89).

ÇHC'nin bölgesel ilişkilerde önem verdiği ülkelerden birisi de Myanmar (Burma)dır. Siyasi ve iç karışıklıkların yaşandığı Myanmar'ın hem petrol ve doğalgaz

rezervlerine sahip olması hem de Bengal Körfezinde bulunması nedeniyle jeostratejik, ekonomik ve enerji açısından önemlidir. ÇHC'nin Myanmar ile olan ilişkileri eskiye dayanmaktadır. ÇHC, 1967-1973 yılları arasında Burma Komünist Partisine askeri yardımda bulunmuştur (Karabel, 2021). Darbe gibi siyasi karışıklıkların yaşandığı Myanmar'da iktidara kim gelirse gelsin ÇHC, Myanmar ile ilişkilerini sürdürmeye ve yatırımlarda bulunmaya gayret etmiştir (Karabel, 2021). Çünkü KVVY projesi için önemli bir ülkedir. Bu nedenle Myanmar'daki istikrarsızlıkların ÇHC'nin çıkarlarını ve KVVY projesini olumsuz etkileyeceği düşüncesi, Kyaukpyu Limanının gerginliklerin yaşandığı Arakan Müslümanlarının yaşadığı coğrafyada olması nedeniyle ÇHC, BMGK'da Myanmar'ın Arakan Müslümanlarına (Rohingyalar) karşı şiddet eylemlerine son verilmesine yönelik alınacak karar tasarılarını veto yetkisini kullanmaktadır (Karabel, 2021). Myanmar aynı zamanda ÇHC'nin Hindistan'ı dengelemek ve karşısında güç kazanmak amacıyla kullandığı bir ülkedir. Çünkü bölgesel güç olmayı hedefleyen Hindistan'ın da Myanmar üzerinde çıkarları olduğu gibi Myanmar şiddetinden kaçan Arakanlı mültecilere de ev sahipliği yapmaktadır.

ÇHC'nin siyasi ve bölgesel güvenlik başlığı altında ele alınması gereken bir diğer kavram ise alışlagelmiş olan tehditlerden farklı olan terörizmdir. Günümüzde terörizm faaliyetleri ülke sınırlarını aşmış durumdadır. Bir devletin terörist olarak nitelediği oluşumlar başka devletler tarafından başka şekillerde tanımlanmaktadır. Terörist gruplar ve faaliyetleri hakkındaki karmaşa nedeniyle terörizm ile mücadele siyasi, bölgesel ve küresel bir mücadeledir. Terörizmin önlemesi bütün devletlerin ortak sorumluluğu arasında olup devletlerin hiçbir şekilde terörizme destek sağlamaması gerekmektedir. Ancak savaş başlatan taraf olmanın olumsuz imajı nedeniyle devletler kendi istek ve çıkarlarını gerçekleştirebilmek amacıyla uluslararası terörizmi bir araç olarak kullanmaktadır (Kedikli, 2013, s. 265). Kedikli'de uluslararası terörizmde devletlerinin sorumluluğunu örnek olaylar ve hukuki metinler ile birlikte incelediği çalışmasında devletlerin terörizm ile olan ilişkisini; devletlerin uluslararası terörizmi himaye etmesi, fiili destek sağlaması, ülkesinde gerçekleşen uluslararası terörist faaliyetlere tolerans göstermesi ve karşı harekete geçmekte yetersiz kalması şeklinde dört başlık altında inceleyerek devletlerin terörizme yönelik aktif ve pasif desteklerini ortaya koymuştur (Kedikli, 2013, ss. 127-142).

Terörizmin önlenmesinin öncelikli güvenlik konuları arasına dâhil edilmesinde 11 Eylül 2001 tarihinde El-Kaide'nin ABD'de gerçekleştirmiş olduğu terör saldırısının etkili olduğu şüphesizdir. Gerçekleşen bu saldırı ile dünyanın terörizme bakış açısı değişmiş ve önlemeye yönelik çalışmalara ağırlık verilmeye başlanmıştır. Bu tür şiddet eğilimli grupların saldırgan davranışları önlenemediği takdirde içerisinde bulunduğu ülkeden taşıp konuşlandığı çevreyi, kıtayı ve dahası dünyayı tehdit eder hale gelebilmektedir. Bu nedenle devletlerin önem verdiği güvenlik konuları arasında yer almaktadır. Çünkü hiçbir ülke çevresinde şiddet eğilimli, saldırgan faaliyetlerde bulunan grupları ve bu grupların yönettiği ülkelerin olmasını istemez ve terörist saldırıların kendi topraklarına yönelmeyeceğinin garantisi yoktur.

ÇHC, terörizm, ayrılıkçılık ve aşırıcılık faaliyetlerini “üç güç” olarak tanımladığı görülmektedir (*The Diversified Employment of China's Armed Forces*, 2013). Sincan ve Tibet bölgesinde yaşayanların bağımsızlık arzusunda bulunmalarını terörist olarak nitelemekte ve sert yöntemler uygulayarak bastırmaya çalışmaktadır. ÇHC'nin terör örgütü olarak kabul ettiği Doğu Türkistan İslami Hareketinin, 11 Eylül saldırılarını gerçekleştiren terör örgütü olan El-Kaide'nin lideri olan Usame Bin Ladin, DAESH ve Taliban tarafından desteklendiğini ileri sürülmektedir ve Doğu Türkistan İslami Hareketi ÇHC'nin baskıları sonucunda uluslararası terör listelerine dâhil edilmiştir¹² (Adıbelli, 2009, s. 181; Dağcı ve Keskin, 2013, s. 16). ÇHC, ekonomik ilişkiler geliştirdiği ülkelerden de terörizm ile mücadele etme konusunda destek istemiştir (Dağcı ve Keskin, 2013, s. 16). ÇHC tarafından Uygurlar hakkında hazırlanan 2006 yılındaki Türkçe kitapta Uygurların Sincan bölgesinde ayrı bir şeriat devleti kurmaya çalıştıkları dile getirilmiştir (Li Sheng; akt. Adıbelli, 2009, s. 177). ÇHC, Uygur Türklerine yönelik insan haklarını ihlal eden davranışları ise terörle mücadele bağlamında değerlendirmektedir. Ayrıca Tibet bölgesi, İç Moğolistan gibi ayrılıkçı talepleri olan bölgelerin olması da ÇHC'nin endişeyi arttırmaktadır. Budizmi farklı olarak yorumlayan Falun Gong hareketini terörist gruplarına dahil etmesi ve önlemeye yönelik gerçekleştirdiği faaliyetleri ÇHC'nin devlet terörü uygulamasının bir göstergesi olarak kabul edenler de mevcuttur (Adıbelli, 2009, s. 189).

¹² ABD, Trump döneminde Doğu Türkistan İslami Hareketini terör listesinden çıkarmıştır.

Terörizm ve bölgesel güvenliğin sağlanması noktasında Afganistan'a ayrıca değinilmesi gerekmektedir. ÇHC, siyasi ve toplumsal karışıklığın içerisinde olan Afganistan'ın Soğuk Savaş döneminde SSCB tarafından işgal etmesinden rahatsızlık duymuştur (Adıbelli, 2009, s. 76; Erman, 2019, s. 163). 1984 yılına kadar ÇHC, Afganistan'daki direnişçilere askeri malzeme sağlasa da bir süre sonra bu grupların kendisini içinde tehdit olacağını düşünerek rahatsızlık duymaya başlamıştır (Adıbelli, 2009, s. 76-78; Erman, 2019, s. 163). Aynı zamanda ÇHC, ABD'nin 2001 yılındaki Afganistan müdahalesinden de rahatsızlık duymuştur. Terörle mücadele için sadece ABD güçlerinden oluşan bir yapı yerine çok uluslu bir yapı oluşturulması gerektiğini ifade etmiştir (Erman, 2019, s. 165). Wakhan koridoru ve Müslüman nüfusun yaşadığı Sincan bölgesine yakınlığı nedeniyle Afganistan, ÇHC için önemli bir bölgede bulunmaktadır. Afganistan'da meydana gelen olaylardan her ne kadar hoşnutsuz olsa da çıkarları ve güvenliği için Afganistan ile ilişki kurmak zorundadır. 1990'lı yıllarda Afganistan'da hükümet kuran Taliban ile resmi olmayan yollarla ikili ilişkiler geliştirerek çeşitli alanlarda faaliyet gösterdiği iddia edilmiştir (Erman, 2019, s. 164).

Günümüzde tekrar iktidarda olan Taliban hükümeti ile de ikili ilişkileri geliştirmektedir. ÇHC'nin Afganistan politikasının, lityum gibi doğal kaynakların varlığı ve siyasi istikrarsızlıklar nedeniyle yeterince yatırım alamayan Afganistan'a yapmış olduğu yatırımlar ile hem ekonomik güvenlik hem de askeri oluşumlar ve bölgedeki radikal gruplar nedeniyle Müslüman olan Uygur Türklerinin yaşadığı Sincan Uygur Özerk Bölgesinde güvenliğin tehdit edilmemesi sağlamak amacıyla şekillendiği görülmektedir. Afganistan doğal kaynakları, ticaret, yatırım gibi ekonomik unsurlar ile KVVY projesi için alternatif güzergâhlar oluşturarak genişletilebilme olasılığı ve Afganistan'ın ŞİÖ içerisinde gözlemci üye olarak yer alması gibi sebepler ile Afganistan'da istikrar ve güvenliğin sağlanmasını gerekli olarak görmektedir. Ayrıca ABD ve NATO askerlerinin bölgeden çekilmesi sonrasında oluşacak boşluğun giderilmesi gibi saikler ile hareket etmektedir. Afganistan'daki istikrarsızlığın, karmaşanın sürmesi bölgesel güvenliğini tehdit edebileceği gibi olaylar ÇHC içerisine de sıçrama olasılığının iç güvenliği ve toplumsal güvenliği de tehdit etme edecektir. Geçmişte Taliban'ın yanında savaşanlar içerisinde "*Türkistan Ordusu, Çin Taburu*" olarak adlandırılan grupların olması da ÇHC'yi terörizm nedeniyle hem bölgesel güvenlik hem de toprak bütünlüğü ve istikrarı konusunda endişelendirmektedir

(Adıbelli, 2009, s. 180). ÇHC, Afganistan sorununun “yalnızca Afgan liderliğindeki ve Afganların sahip olduğu kapsayıcı bir uzlaşma” ile çözüme kavuşacağını düşünmektedir (*China’s Policies on Asia-Pacific Security Cooperation*, 2017). Bu nedenle Taliban ile ilişki içerisinde olunması gerektiğini savunmaktadır. Ancak Afganistan’da hala belirsizliklerin var olması nedeniyle temkinli davranmaktadır.

1.4.1.1. Tayvan

Tayvan sorunu ÇHC için hem bölgesel hem de siyasi boyutları olan bir güvenlik sorunudur. Uluslararası ilişkilerdeki en önemli koşullardan birisi de tanınmadır. Uluslararası olarak tanınmayan bir devlet, tam olarak bir devlet değildir, devlet olarak var olamamıştır. Bu nedenle yeni kurulan devletlerin en önemli hedefi uluslararası olarak tanınmak olmuştur. Tayvan’ın bağımsız bir devlet olarak tanınmayışı Tayvan’ı ÇHC karşısında güçsüzleştiren bir unsur olurken ÇHC’in ise uluslararası olarak tanınması ve hızlı yükselişi ÇHC’nin dış politikadaki etkisini arttırıp, güçlendiren bir unsur olmuştur.

Tayvan konusu ÇHC’nin hassas noktasıdır ve ÇHC için geniş kapsamlı bir konudur. Toprak bütünlüğü sağlama hedefi dışında siyasi, bölgesel ve ekonomik hedefleri içerisinde barındırmaktadır. ÇHC’nin Büyük Okyanusa çıkışı için önemli bir bölgede bulunan Tayvan adasının, ÇHC’nin sorun yaşadığı Güney Çin Denizi ve Doğu Çin Denizinde yer alması Tayvan’ı ÇHC için önemli bir bölge yapmaktadır. Olası bir çatışma veya savaş durumunda Tayvan’ın askeri amaçla kullanılması da ÇHC’ye avantaj sağlayacak bir diğer unsurdur ve Tayvan’ı kontrol edecek olan ülkenin ÇHC’yi de tehdit edeceği düşünüldüğünde Tayvan’ın stratejik önemi oldukça yüksektir (Ekrem, 2003, ss. 52-54). Çıkarları düşünüldüğümüzde bağımsız bir devlet olarak tanınmasa da Tayvan gelişmiş bir ekonomiye sahiptir. Pek çok ülke ile resmi olmayan yollarla da olsa ticari faaliyetlerde bulunan ve mikroçip gibi önemli teknolojik ürünlerin üretildiği gelişmiş bir ülkedir. Tayvan’ın ÇHC ile birleşmesi ÇHC’nin ekonomik gücünü daha arttıracaktır. Bu nedenle ABD, Tayvan’ın ÇHC ile birleşmesini istemezken, Tayvan’ın ÇHC’ye dahil olması da ÇHC’nin hem ekonomisinin gelişmesine olumlu katkı sağlayacak, hem de Tayvan’ın bulunduğu konum nedeniyle

ÇHC'nin stratejik üstünlük elde etme olanağına kavuşacağı alan yazımında vurgulanmaktadır.

ÇHC, 1990'lı yıllardan itibaren yayımlamış oldukları belgeler ile Tayvan'ı kendi topraklarına bağlı olarak gördükleri için bir iç mesele olduğunu ve diğer ülkelerin Tayvan sorununa müdahil olmasının ÇHC'nin iç işlerine müdahale edilmesi olarak sayılacağından ÇHC'nin egemenliğinin ihlal edildiği anlamına geleceği, Hong Kong, Makau gibi barışçıl yollarla ve bir ülke iki sistem ilkesine göre ÇHC ile barışçıl şekillerde birleşme sağlanacağını ve Tayvan konusunda ÇHC'nin atacağı adımlar için herhangi bir kişiye veya ülkeye taahhütte bulunma yükümlülüğün olmadığı vurgulanmaktadır (*China's National Defense*, 1998). Tayvan konusunda en son yayımlanan resmi belgeye baktığımızda ise Tayvan yönetiminin Tayvan'ın bağımsızlığını sağlamaya çalışmak gibi kışkırtıcı eylemlerde bulunduğunu ve bir ülke iki sistem yaklaşımı yerine “iki Çin, bir Çin bir Tayvan” gibi yapılar oluşturmaya çalıştıkları, Tayvan halkını ÇHC'ye karşı kışkırtarak Boğazlar arasındaki işbirliği, barış ve istikrar ortamını sarsarak yeniden birleşme sürecini de olumsuz etkilediği ifade edilmiştir (*The Taiwan Question and China's Reunification in the New Era*, 2022). Söz konusu belgede Tayvan'ın barışçıl bir şekilde birleşmesinin sadece ÇHC ve Tayvan'a değil Asya Pasifik bölgesinin gelişmesine katkı sunacağı gibi dünyada barış ve huzur ortamının oluşmasına katkı sağlayacağı da vurgulanmıştır (*The Taiwan Question and China's Reunification in the New Era*, 2022). ÇHC, Tayvan'ın barışçıl bir şekilde yeniden birleşmesinin sağlanması konusunda son derece kararlı olsa da ÇHC, Tayvan'ın bir yabancı tarafından işgal edilmesi, barışçıl birleşmenin engellenmesi ve bağımsızlık ilan edilmesi durumunda savaşa neden olacak olsa bile sert müdahalelerde bulunarak güç kullanacağını ifade etmektedir. Çünkü Deng Xiaoping'in “Tayvan ana kıtayla birleşmezse, her zaman süper güçlerin Çin'e karşı kullandıkları bir koz olacaktır” cümlesi ile Tayvan sorununun ÇHC için onur meselesi haline geldiğine vurgu yapılmıştır (Ekrem, 2003, s. 56). Tayvan'ın ayrı ve bağımsız bir devlet olma konusundaki talepleri ise ÇHC'yi küçük düşüren, diğer etnik gruplara örnek teşkil edebilecek bir unsur olmakla beraber ABD'nin ÇHC'yi çevreleme politikasının bir yansıması olarak görüldüğünden ÇHC, Tayvan konusunda net bir tutum sergilemektedir (Köksoy, 2019a, s. 86). Çünkü ÇHC için, Tayvan konusu tartışmaya kapalı olan bir iç meseledir. Tayvan ÇHC'nin parçasıdır ve er yada geç ana

kara ile birleşecektir düşüncesi hakimdir. ÇHC Dışişleri Bakanı Wang Yi, "Bağımsızlık kazanmak için dış destek aramak beyhude çabadır. Çin'i çevrelemek için Tayvan'ı kullanma planı başarısızlığa mahkumdur" cümlesi ile bu duruma ilişkin görüşlerini dile getirmiştir (Aytekin, 2022a). 2022 yılında ÇHC tarafından yayımlanan belgede ise Sun Yat-Sen'in "Birleşme tüm Çin vatandaşlarının umududur. Eğer Çin birleşebilirse, tüm Çinliler mutlu bir hayatın tadını çıkaracak; eğer olamazsa, herkes acı çekecek" şeklindeki cümlelerine de yer vererek Tayvan ile Çin'in mutlaka birleşeceğini, Tayvan'ın ana kara ile birleşmesi durumunda ÇHC'nin gelişmiş gücünden de yarar sağlayacağına değinilmiş ve Tayvan'ın ÇHC ile yeniden birleşmesinin Çin rüyasına fayda sağlayacağına değinilmiştir (*The Taiwan Question and China's Reunification in the New Era*, 2022).

Tayvan, yayımlanmış olduğu 2021 ulusal savunma raporunda ÇHC'nin Tayvan hedef alan saldırılarını arttırdığını, Tayvan'ı psikolojik baskılar yoluyla savaştan ele geçirmeye çalıştığını, Tayvan Boğazı'ndaki mevcut statükoyu değiştirmeye çalıştığı, Tayvan'ın denizlerdeki ve havadaki sınırlarını ihlal ettiğini, ÇHC'nin artan saldırılarına karşı Tayvan'ın topyekün bir şekilde mücadele edileceğini belirtilmiştir (*ROC National Defense Report 2021*, 2021, ss. 8-9). Bu uğurda kendisini ÇHC karşısında konumlandırmaktadır. ABD ile yapmış olduğu savunma anlaşmasının ise alan yazınında Tayvan'ın koruma şemsiyesi olarak adlandırıldığı da görülmektedir.

ÇHC'nin, Pelosi ziyaretinin ardından 10.08.2022 tarihinde yayımladığı "Tayvan Sorunu ve Çin'in Yeni Dönemde Yeniden Birleşmesi" adlı yeni politika belgesi "Tayvan, Çin'in bir parçasıdır. Bu tartışılmaz bir gerçektir" başlığını taşıyan birinci bölüm ile başlaması da ÇHC'nin, Tayvan'ın statüsü konusundaki kararlılığını göstermektedir (*The Taiwan Question and China's Reunification in the New Era*, 2022). Söz konusu belge Tayvan'ın ayrı bir devlet olmadığını, eski zamanlardan beri Çin'e bağlı olduğunu, BM'nin 2758 sayılı kararında da "Tek Çin" ilkesinin benimsendiğini, başta ABD olmak üzere bazı ülkelerin ÇHC'yi kontrol altında tutabilmek için hem BM kararını hem de diğer uluslararası belge ve anlaşmaları yok sayarak Tayvan'ın ayrı bir devlet olması konusunda çaba gösterdikleri ve uluslararası hukuka aykırı davrandıklarını dile getirmektedir. ABD ile ÇHC arasında mutabakata varılan bildirimlerde ABD'nin Tayvan'ın ÇHC'ye bağlı olduğunu kabul etmiş ve

Tayvan ile olan ilişkilerini ise gayri resmi statüde sürdürecekleri konusunda anlaşıldığı ancak ABD'nin anlaşmalara uygun davranmadığı şu sözler ile dile getirilmiştir:

Dış müdahale, Çin'in yeniden birleşmesinin önündeki önemli bir engeldir. Hâlâ hegemonya kuruntularında kaybolmuş ve Soğuk Savaş zihniyetinde kapana kısılmış olan ABD'deki bazı güçler, Çin'i büyük bir stratejik düşman ve uzun vadeli ciddi bir tehdit olarak algılamak ve göstermekte ısrar ediyor. Tayvan'ı uygun bir araç olarak kullanarak Çin'i baltalamak ve baskı altına almak için ellerinden geleni yapıyorlar. ABD makamları, tek Çin politikasına bağlı kaldıklarını ve "Tayvan'ın bağımsızlığını" desteklemediklerini belirttiler. Ama eylemleri sözleriyle çelişiyor. Tek Çin ilkesini belirsizlikle gölgeliyor ve bütünlüğünden ödün veriyorlar. Tayvan ile "resmi" değiş tokuşlar yapıyorlar, silah satışlarını artırıyorlar ve askeri provokasyonda işbirliği yapıyorlar. Tayvan'ın "uluslararası alanını" genişletmesine yardımcı olmak için diğer ülkeleri Tayvan işlerine müdahale etmeye ve Çin'in egemenliğini ihlal eden Tayvan ile ilgili yasa tasarıları hazırlamaya teşvik ediyorlar. Neyin siyah ve beyaz, neyin doğru neyin yanlış olduğu konusunda kafa karışıklığı yaratıyorlar. Bir yandan, ayrılıkçı güçleri Boğazlar arası ilişkilerde gerginlik ve kargaşa yaratmaya teşvik ediyorlar. Öte yandan, ana karayı, bu güçleri cesaretlendirmek ve Çin'in barışçıl yeniden birleşmesine engel oluşturmak için Tayvan'a baskı yapmak ve statükoyu tek taraflı olarak değiştirmekle suçluyorlar (*The Taiwan Question and China's Reunification in the New Era*, 2022).

Pelosi ziyareti sonrasında ÇHC tarafından yayımlanan belgede Tayvan sorununun çözümü için atılmış oldukları adımların ise kısaca, Tek Çin ilkesi korunarak Tayvan'ın ÇHC'den ayrılmasına izin vermemek, Tayvan'dakiler dahil olmak üzere tüm Çin halkının refahı için çaba sarf etmek, ulusun ve devletin temel çıkarlarını savunmak, ÇHC'nin egemenliği ve toprak bütünlüğünü sarsmak isteyenlere karşı savaşacak güce sahip olmak, yeniden birleşmenin sağlanabilmesi için hareket edilmesi gerektiği şeklinde ifade edildiği görülmektedir (*The Taiwan Question and China's Reunification in the New Era*, 2022). Belirtilen herhangi bir güçle savaşacak cesaret ve beceriye sahip olmak gerekir ifadesi aslında Çin'in Tayvan ile birleşmeyi arzulamasına rağmen henüz bir savaşı kazanacak yeterli güce sahip olmadığını farkında olduğunu ve bu nedenle de Tayvan konusundaki anlaşmazlığın devam ettiğini; birleşmeye karşı olan herhangi bir güç ifadesi ile de ABD'yi kastetmiş ve askeri güç açısından ABD ile eşit olmadan Tayvan'a ana kara ile birleştirme konusunda savaşa girmeyeceklerini üstü kapalı bir şekilde dile getirmiştir.

Peki, ÇHC, Tayvan sorununun çözümü için silah kullanır veya savaşa gider mi? Bu sorunun cevabını ise şu şekilde verebilmek mümkündür. ABD, Tayvan'ı resmi olarak bağımsız bir ülke olarak tanımamaktadır. Ancak Tayvan ile hem askeri hem de ekonomik ilişkilere sahiptir. ABD ile Tayvan arasında 1954 yılında yapılan Ortak Savunma Anlaşması ile ABD, Tayvan'ın korumasını üstlenmiştir (Pekcan, 2019, ss. 61-62). 1979'da ABD'de çıkarılan "*Tayvan İle İlişkiler Yasası*" ile ABD'nin Tayvan'a

savunma silahları sağlanacağı, Tayvan'ın statüsünün değiştirilmesine yönelik barışçıl olmayan faaliyetlere karşı konulacağını ifade ederken 1982 yılında ise ABD'nin Tayvan'a satmış olduğu silahları azaltacağı, ÇHC'nin içişlerine karışmayacağı ve Tayvan'ın bağımsızlığını desteklemeyeceğini ifade eden Çin-ABD Ortak Bildirisi imzalanmıştır (Pekcan, 2019, ss. 72-73). Ancak ABD, Tayvan'a silah satışını arttırması ile vermiş olduğu taahhütlere aykırı davranarak ÇHC'ye karşı vermiş olduğu sözleri yerine getirmediği görülmektedir (Pekcan, 2019, s. 119). ÇHC'nin Tayvan'a yönelik askeri müdahalede bulunması durumunda ABD ile Tayvan arasında yapılan savunma anlaşmaları gereğince ÇHC'nin, ABD ile çatışma haline sürüklenmesi olasıdır. ÇHC her ne kadar askeri kapasitesini geliştirerek günümüzdeki önemli askeri güçler arasında yer bulsa da tecrübe ve diplomatik olarak ABD'nin üstünlüğü tartışmazdır. Bu nedenle ÇHC ile ABD arasında savaşın olması yakın gözükmemektedir. Ancak Tayvan sorunu iki ülke arasındaki ilişkileri gerginleştiren en önemli sorundur. Nitekim ABD Temsilciler Meclisi Başkanı Pelosi'nin 02 Ağustos 2022 tarihinde Asya ziyaretinin bir ayağı olarak Tayvan'ı ziyaret etmesi durumunda yaşananları örnek olarak gösterebilmek mümkündür. ÇHC, Pelosi'nin Asya ziyaretinde Tayvan'ı ziyaret etmesi durumunda uçağın Tayvan'a inişine dahi izin vermeyeceklerini ve gereken müdahaleyi yapacaklarını ifade etmiş, Tayvan Boğazı'nda askeri tatbikatlarda bulunarak boğazın karşısını silahlandırmış olmasına rağmen fiilen söylediklerini gerçekleştiren herhangi bir askeri eylemde bulunmamıştır. 2022'de gerçekleşen ABD'li siyasetçi Pelosi'nin Asya ziyaretinde ÇHC'nin uygulamış olduğu tavırlar da Tayvan'a herhangi bir bağımsızlık kalkışması durumunda karşı karşıya kalacağı askeri güç gösterisi gösterilerek Tayvan'ı bağımsızlık konusunda caydırma amacı taşıdığı görülmektedir. Bush, Glaser ve Hans'da bir yazılarında ÇHC'nin, Tayvan'a karşı psikolojik savaş unsurlarından yararlandığını, büyüyen gücünü gösterip Tayvan'ın izolesini derinleştirmeye çalışarak Tayvan'ı, Tayvan'ın geleceği konusunda karamsarlığa düşürmeye çalıştığını ifade etmişlerdir (Bush vd., 2021). ÇHC, olası bir savaş durumunda savaşı kazansa bile ÇHC'nin uzun uğraşlar verdiği barışçıl imajını sarsacağı ve dolaylı olsa da asıl kaybeden tarafta olacağını bildiğinden askeri bir karşılık vermemiştir. ÇHC'nin askeri karşılık vereceğine yönelik yaptığı blöflerin boşa çıkması Tayvan'a umut verdiği gibi bu turun kazanımı da ABD olmuştur. Ancak ÇHC oyunun bitmediğini ekonomik gücünü kullanarak gösterecek ve oyun uzun bir süre daha devam edecek gibi durmaktadır. Askeri üç açısından ABD'nin

üstünlüğünün tartışmasız devam ettiği günümüzde ÇHC'nin "Tayvan sorununun çözümü için silah kullanır veya savaşa gider mi?" sorunun cevabı ise ÇHC'nin günümüzdeki şartlara göre Tayvan sorununun çözümü için silah kullanarak savaşa girmeyi istemeyeceğini şeklinde olduğunu söyleyebiliriz. Örmeci'de (2013) çalışmasında ÇHC'nin tam anlamıyla güçlenmeden, olası bir savaşı kazanacak duruma gelmeden ABD ile çatışmaya girmeyi istemediğini ifade etmiştir (Örmeci, 2013, s. 4).

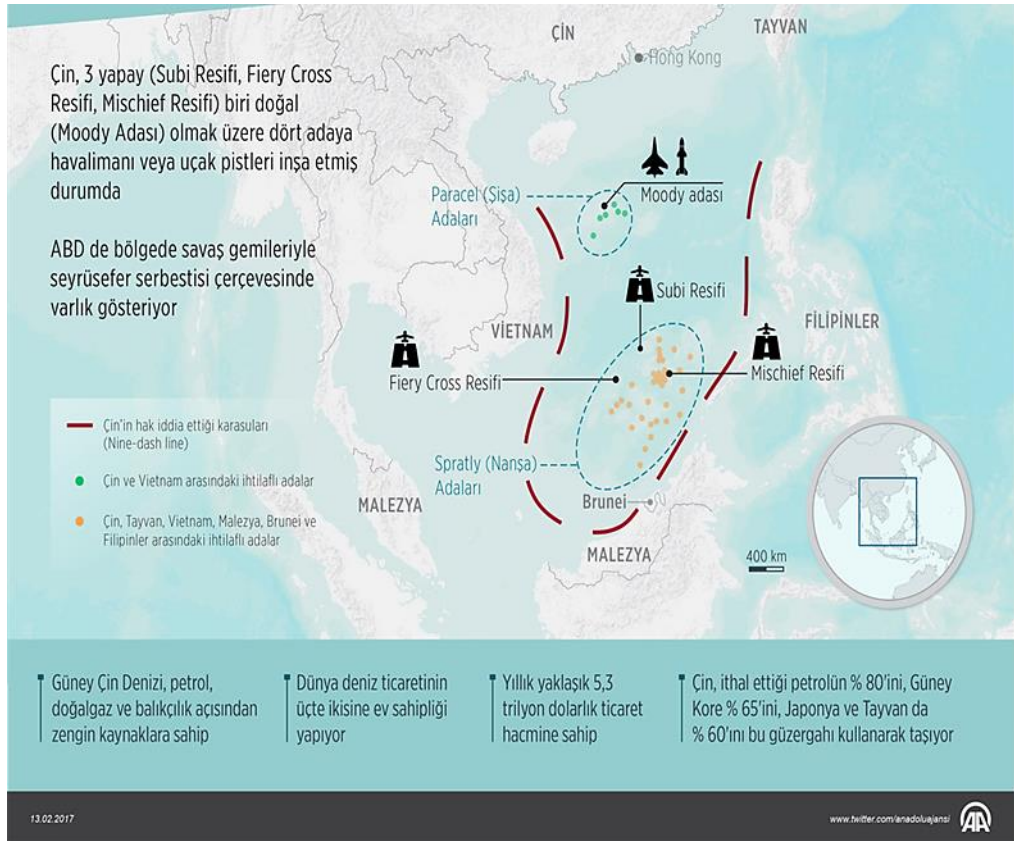
1.4.1.2. Denizler

ÇHC'nin dış politikasında Tayvan kadar önemli yer kaplayan diğer unsur ise ÇHC'nin denizlerdeki çıkarları ve hak iddialarıdır. ÇHC'nin kendi toprakları arasında gördüğü Tayvan, Tibet, İç Moğolistan, Sincan Uygur Özerk Bölgesi hariç olmak üzere çevresindeki diğer ülkeler ile arasındaki karadaki sınır uyuşmazlıklarında Han soyundan gelmedikleri ve ÇHC için önemli topraklar olarak görülmediğinden taviz vermiş ve sorunlar çözüme ulaşmıştır (Luttwak, 2016, s. 29). Ancak ÇHC, denizlerdeki hak iddialarından hiçbir zaman vazgeçmediği gibi Hindistan ile aralarındaki sınır anlaşmazlıkları konusundaki taleplerinden de taviz vermemiştir (Luttwak, 2016, ss. 29-31). Çünkü Hindistan, Hint Okyanusuna çıkışı olan ve birincil enerji kaynağı olan petrol üretiminde önemli rezervlere sahip olan Orta Doğu bölgesine ÇHC'ye kıyasla daha yakındır. Ayrıca Hindistan kalabalık nüfusu, gelişmekte olan ekonomisi ile ÇHC'nin Asya-Pasifik bölgesindeki önemli rakiplerindendir ve Hindistan'ın nüfusunun yakın bir tarihte ÇHC'nin nüfusunu geçeceği tahmin edilmektedir.

Daha etkili bir devlet olup küresel güç yarışında öne çıkan bir oyuncu olmayı isteyen ÇHC, ticaret ve enerji akışının devamlılığı için deniz ve okyanus güvenliğinin sağlanmasını çıkarları için önemli görerek politikalarını belirlese de ÇHC için önem arz eden denizlerin başında Çin Denizleri gelmektedir. KVVY projesinin bir ayağını oluşturan "Deniz İpek Yolu" projesi ile denizler üzerindeki ilerleyişini sürdürmeyi hedeflemektedir. Bu strateji enerji kaynaklarına ulaşım, ticaret ve ekonomik çıkarların korunmasını bünyesinde barındırsa da askeri çıkarların korunmasını da hedefleyen bir stratejidir ve "inci dizisi" olarak adlandırılmaktadır (Atagenç, 2012, ss. 142-143; Bayram ve Arafat, 2018, ss. 87-88).

ÇHC, Japonya ile Doğu Çin Denizinde Japonların Senkaku, Çinlilerin ise Diaouyu olarak adlandırdığı adalar üzerinde; Güney Kore ile de Sarı Deniz üzerinde Iedo/Socotra olarak adlandırdıkları kayalıklar üzerinde anlaşmazlık yaşasa da en çok sorun yaşadığı bölge Güney Çin Denizidir. Güney Çin Denizinde Filipinler ve Tayvan ile Scarborough Resifi, Tayvan ve Vietnam ile Paracel/Şaşa Adaları, Endonezya ile Natuna Adaları, Hong Kong'un yakınında yer alan Pratas Adaları üzerinde ise Tayvan ile sorun yaşamaktadır. Güney Çin Denizindeki sorunun en büyük olduğu yer ise en büyük ada olan Spratly/Nansha Adalarının kime ait olduğu üzerinedir. ÇHC, Vietnam ve Tayvan söz konusu adaların tamamı üzerinde hak iddia ederken, Filipinler, Malezya ve Brunei ise adaların bazı bölümlerinde hak iddia etmektedir. ÇHC'nin denizler üzerindeki iddialarından taviz vermemesi ÇHC'nin denizler üzerindeki egemenliğini stratejik olarak adlandırdığının bir göstergesidir.

Şekil 2: Güney Çin Denizi'ndeki İhtilafli Alanlar

Görsel: <https://www.aa.com.tr/dunya/guney-cin-denizinde-gerilim-tirmaniyor/749115>

En çok sorun yaşadığı bölge olan Güney Çin Denizindeki iddialarını ise Mançu hanedanlığına dayandırmakta ve sınırları için belirlemiş olduğu “*dokuz çizgi hattı*” ise neredeyse bölgenin tamamını kapsamaktadır (Pekcan, 2016, s. 23). ÇHC, Güney Çin Denizi’nde, Spratly Adaları grubunda ve Paracel adalar grubunda yapay adalar¹³ inşa etmektedir ve bu adaları askeri amaçlarla kullanmak konusunda adımlar atmaktadır. Örneğin ÇHC yönetimini elinde bulundurduğu Scarborough sığılığını (Huangyendao) askerileştirerek kurmuş olduğu askeri üçgen ile ticaret güzergâhını izleme ve kontrol etme olanağı elde edecektir (Kabakçı, 2017). ÇHC’nin hak iddia ettiği alanlarda meşruiyeti sağlaması durumunda hem Malakka Boğazı ve Hint Okyanusu’na yakın olması nedeniyle stratejik açıdan önemli olan bir bölge üzerinde kontrol sağlamış olacak hem de ÇHC’nin doğalgaz gibi enerji kaynaklarına olan ihtiyacı düşünüldüğünde bölgedeki rezervler ÇHC’yi olumlu yönde etkileyerek dışa bağımlılığını azaltacaktır. Ancak adaları askerileştiren sadece ÇHC değildir, ÇHC ve Vietnam dışında Malezya, Filipinler, Tayvan’da Güney Çin Denizi üzerindeki karasal oluşumlara yapı ve tesis inşa etmekte ve Vietnam, Malezya, Tayvan’da ÇHC gibi arazi genişletme faaliyetlerinde bulunmaktadır (Kurdarcı, 2015a, s. 65). Vietnam’da yapay adalar inşa etmektedir ve bu adalara ÇHC’nin yapay olarak inşa etmiş olduğu alanlardaki askeri üslerine karşı kullanabileceği roket ve füze gibi sistemler konuşlandırmaktadır (Kabakçı, 2017). Güney Çin Denizi’ni kendi egemenlik alanı olarak tanımlayan ÇHC ise, Vietnam’ın ÇHC’nin egemenliğine saygı duyması ve “*yasa dışı işgal ve inşaat faaliyetlerini durdurması*” gerektiğini ifade etmiştir (Kabakçı, 2017). Birden fazla ülkenin hak iddia etmesi, çıkarları için önemli olarak görmeleri ve inşa ve askerileştirme faaliyetlerinde bulunması nedeniyle Güney Çin Denizi üzerindeki anlaşmazlık çözümsüz kalmaktadır. Vietnam’da bölge üzerindeki ÇHC’nin etkisine karşı Hindistan’ı denge unsuru olarak kullanmayı hedeflemekte ve işbirliklerini geliştirmektedir (Pekcan, 2016, s. 26-28). Bölge ülkelerinden olmayan Hindistan’dan bölgenin kendisi için stratejik önemde olması ve ticaret akışının devamını sağlayabilmek amacıyla Güney Çin Denizindeki sorunlara müdahil olmaya başlamıştır.

¹³ ÇHC’nin inşa ettiği yapay adaların isimleri, Spratly Adaları grubunda Subi Resifi (Cubiciao), Fiery Cross Resifi (Yongşudao), Mischief Resifi (Mecicio) ile Paracel adalar grubunda ise Moody adası (Yongşingdao) adlı yapay adalardır. Bkz. Fuat Kabakçı, (2017), Güney Çin Denizi’nde gerilim tirmanıyor, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/guney-cin-denizinde-gerilim-tirmaniyor/749115>

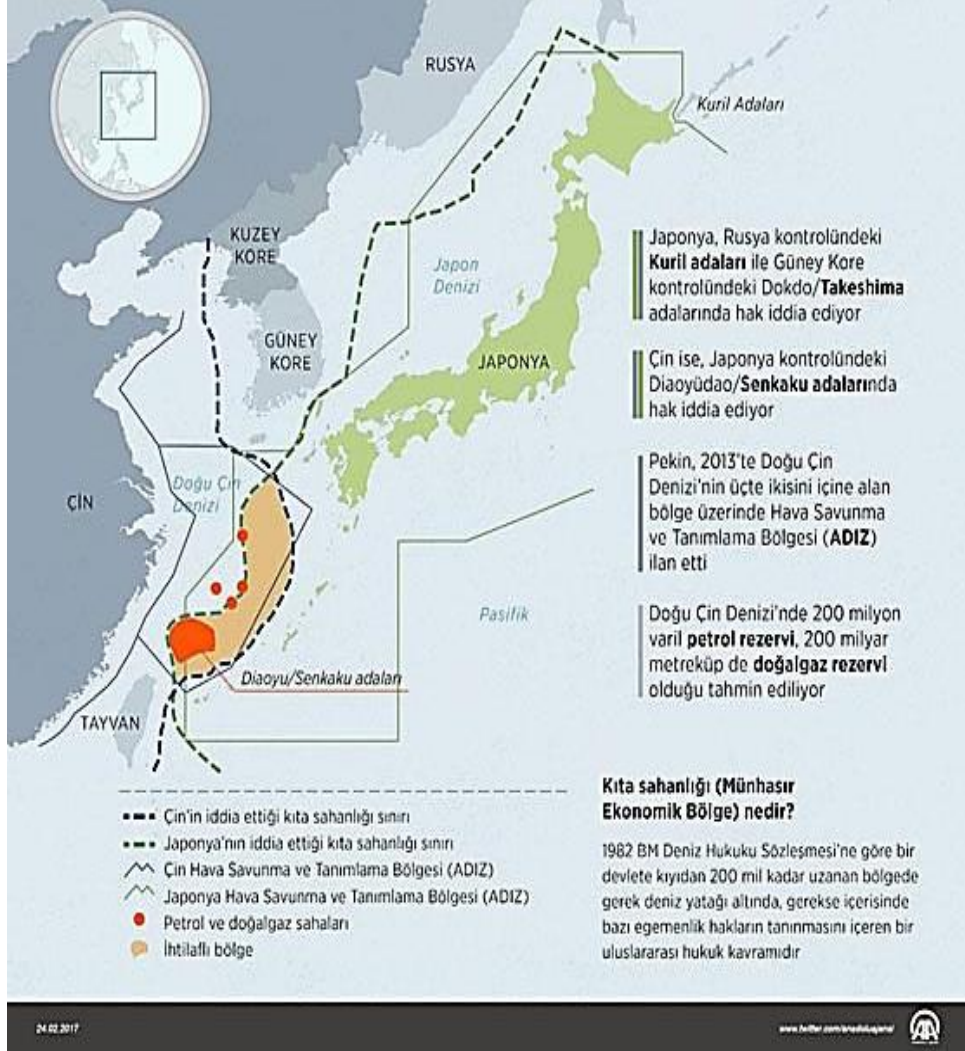
Uluslararası olarak karmaşık bir yapıda olan Güney Çin Denizi'nin önemli bir sorun haline gelmesinin nedenlerinden birisi de ABD'nin ulusal çıkar alanları içerisinde olduğunu ifade etmesindedir. ABD, 2010 yılında dolaşım özgürlüğünün sağlanmasını ulusal çıkarı olarak belirlemiş ve ilerleyen yıllarda ise bölgedeki barış ve istikrarın sağlanmasını da içerecek şekilde genişletmiştir (Pekcan, 2016, s. 24). ÇHC ve ABD birbirlerinin bölgeye yönelik yaklaşımları ve davranışlarından rahatsızlık duymaktadır. ÇHC, yayınlamış belgedeki *“Bazı dış ülkeler Güney Çin Denizi işlerine karışmakla meşgul; çok azı Çin'e karşı sürekli yakın hava ve deniz gözetimi ve keşif yapıyor. Bu nedenle, Çin'in denizdeki haklarını ve çıkarlarını korumak uzun süredir devam eden bir görevdir.”* (China's Military Strategy, 2015) şeklindeki cümleleri ile rahatsızlığını dile getirmiştir.

ÇHC, denizler üzerinde kendisini savunmasız hissetmektedir. ÇHC'nin Güney Çin Denizi üzerindeki tartışmalı alanlardaki karasal oluşumlar üzerinde egemenlik iddia ederek ve bu karasal oluşumlar üzerinde geliştirmekte olduğu yapay adalar üzerinde askeri amaçlarla kullanabileceği yapılar inşa ederek bölgesel statükoyu kendi lehine çevirmeye çalıştığı ileri sürülebilmektedir (Kurtarcan, 2015a, s. 75). Çalışmanın başında belirlenmiş olan hipotezlerden H₁₀: *“Çin Halk Cumhuriyeti'nin Güney Çin Denizi'nde hukuki anlamda sorunları vardır”* hipotezinin doğru sonuç verdiğini söylemek mümkündür. Çünkü bir ülkenin ilan ettiği sınır uluslararası hukukun tanımış olduğu hakları ihlal etmeyecek ve diğer ülkenin sınırlarını içermeyecek şekilde belirlenmesi gerekmektedir. ÇHC'nin ilan etmiş olduğu sınırın hak iddia eden diğer ülkelerinin sınırlarını da içermesi ve bölgeye inşa ettiği yapay adalar nedeniyle hukuki anlamda sorunlar olduğunun göstergesidir. Filipinler de Güney Çin Denizi'ndeki ÇHC'nin davranışları karşısında uluslararası dava açmıştır.

ÇHC'nin denizlerdeki güvenliğini sağlama konusunda bahsedilmesi gereken bir diğer bölge ise Doğu Çin Denizi'dir. Japonya, Tayvan ve ÇHC arasında gerginliğe konu olan adaları Japonlar Senkaku, Çinliler ise Diaoyu olarak adlandırmaktadır ve İngilizce olarak da Pinnacle Adaları olarak da adlandırıldığını görmek mümkündür. ÇHC ve Japonya bu adaların günümüzde ki egemenliği konusunda sorunlar yaşasa da iki ülkede adaların 1895 Shiminoseki Antlaşması ile İkinci Dünya Savaşı dönemine kadar Japonya'nın egemenliğinde bulunduğunu kabul etmektedir ve adaların

hâkimiyeti ile ilgili olan sorun ise İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra egemenliğin kime geçtiği ile ilgilidir (Çakan, 2020, s. 3; Denk, 1999, s. 123).

Şekil 3: Doğu Çin Denizi'ndeki İhtilafli Alanlar

Görsel: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/dogu-cin-denizindeki-egemenlik-tartismalari/758351>

Doğu Çin Denizindeki anlaşmazlığa neden olan adalar bulunduğu konum itibarıyla ticaret geçiş güzergâhında bulunması, karasuları, hava sahası, stratejik konumu ve bölge etrafında doğal kaynakların keşfedilmesi hem de balıkçılık açısından zengin olması nedeniyle son derece önemlidir. Öyle ki keşfedilen kaynakların Basra Körfezi kadar zengin olduğu söylenmektedir (Çakan, 2020, s. 6). Enerji kaynakları açısından dışarıya bağımlı olan ve bunu güvenlik zafiyeti olarak gören ÇHC ve Japonya için bu kaynaklara sahip olmak son derece önemlidir. Japonya ve ÇHC

arasındaki tarihsel güvensizlik ve iki ülkenin bölgedeki önemli güçler arasında olmasının vermiş olduğu rekabet hissi nedeniyle iki ülke de adalar üzerindeki tarihsel temellere dayanan iddialarında kararlı davranmaktadır.

Tokyo Valisi'nin adalardan bazılarını satın alarak iletişim üssü, liman ve meteoroloji istasyonu kurmak istediğini açıklamasının ardından Japonya hükümeti adaları 2012 yılında 26 milyon dolara satın alarak “kamulaştırması” Çin hükümeti tarafından hoşnutsuzlukla karşılanmıştır (Örmeci, 2015). Japonya'nın bu hamlesine ise ÇHC 2013 yılında Doğu Çin Denizi'nin üçte ikisini kapsayacak şekilde Hava Savunma ve Tanımlama Bölgesi (ADIZ) ilan etmiştir ve Japonya'da 2016'da radar gözlem istasyonu kurmuştur (Çakan, 2020, s. 6). ÇHC ve Japonya'nın ilan etmiş olduğu kıta sahanlığı kesişmektedir ve iki ülke bölge üzerindeki denizcilik faaliyetleri ve devriye uçuşları ile de bölgenin kendilerine ait olduğu konusundaki kararlılıklarını vurgulamaktadır. Çünkü adalar üzerinde egemenliğini tesis eden devlet denizlerde münhasır ekonomik bölge gibi deniz hukukunun sağladığı imkânlar doğrultusunda bölgedeki kaynaklar üzerinde çeşitli haklara sahip olacaktır. Enerji, ekonomi, savunma açısından bölgede önemli bir avantaja sahip olacağından başka bir ülkenin bölgede hakimiyet kurmasını istememektedir. Ayrıca, ÇHC için adaların egemenliğinin Japonya'ya geçmesi demek Japonya'nın güvenliğini sağlayan, Tayvan'ı destekleyen ve silah satışında bulunan ABD'nin, ÇHC karşısında elini güçlendirecektir. Bu nedenle ÇHC, adaların Japonya'nın -dolaylı yoldan ABD'nin- kontrolü altına girmesine karşıdır.

ÇHC'nin denizlerdeki yaklaşımında değinilecek bir diğer bölge ise Asya-Pasifik¹⁴ bölgesidir. Rekabet mücadelelerinin Asya-Pasifik bölgesine kaydığı günümüzde denizler üzerinde kontrol sağlayarak ulusal çıkarları korumaya çalışmak devletlerin gündeminde geniş yer kapladığı görülmektedir. Japonya, Hindistan, Avustralya, Güney Kore gibi bölge ülkeleri dışında ABD, Kanada, Almanya, Fransa gibi ülkeler de Asya-Pasifik bölgesini temel alan stratejik belgeler yayımlamaktadır.

ÇHC için Asya ve Pasifik bölgesi hayati çıkarlarının olduğu önemli bölgelerdir. Bu nedenle bu bölgelerdeki ABD ve diğer etkisini azaltarak kendi etkisini arttırmaya çalışmaktadır. İkili diyalogları ve yardım anlaşmalarını arttırmaya gayret

¹⁴ Batılı alan yazımında Hint-Pasifik olarak adlandırılmaktadır.

etmektedir. ÇHC "*Ortak Kalkınma Vizyonu*" çerçevesinde Fiji, Solomon Adaları, Kiribati, Samoa, Niue, Papua Yeni Gine, Vanuatu, Mikronezya ve Tonga'nın olduğu bakanlık düzeyinde yapılan görüşmede ÇHC, ortak güvenlik ve işbirliği konusunda istenilen sonucu alamamıştır. Mikronezya Federal Devletleri Başkanı David Panuelo anlaşma teklifinin "*samimi olmadığını (disingenuous)*" dile getirmiş, hem Panuelo hem de Papua Yeni Gine Dışişleri Bakanı Soroi Eoe ise ÇHC ile ülke hükümetleri ve ekonomi üzerindeki etkisini arttırmaya neden olacağı konusundaki düşünce ile bölgesel anlaşma yapılması konusunda endişe duyduklarını dile getirmiştir (Bainimarama, 2022).

Çok yönlü politika izleyen ve dünya liderliğindeki başat aktörlerden arasında yer almayı isteyen ÇHC için ilgilendiği alan sadece yakın bölgesi ile sınırlı değildir. Akdeniz bölgesi üzerinde de etkilerini arttırmayı hedeflemektedir. Akdeniz bölgesi; Avrupa ve Afrika'ya ulaşma imkânı sağladığı gibi hem de Orta Doğu bölgesini kontrol edebilme olanağı sağlamaktadır. Ayrıca ÇHC için önemli projelerden olan KVVY projesinin deniz güzergâhında bulunması nedeniyle ÇHC'nin özel ilgilendiği denizlerden birisidir. ÇHC'li şirketler, Yunanistan'ın Pire Limanı, İsrail'in Hayfa Limanı, Türkiye'de Kumport'u işletme hakkı elde etmiş ve İtalya, İspanya, Portekiz, Fransa, Belçika, Kıbrıs gibi önemli noktalarda bulunan ülkelerin limanlarına da ilgi duyduğu bilinmektedir. ÇHC'nin bu hamleleri ile Akdeniz'in kendi çıkarları için önemli olduğunu göstermektedir. Adıbelli'de çalışmasında ÇHC'nin Orta Doğu ve Avrasya politikalarının gerçekleştirebilmesi için Akdeniz'de etki alanı oluşturmayı istediğini belirtmiştir (Adıbelli, 2009, s. 244). Kızıldeniz ile Aden Körfezi ve Ortadoğu bölgesine yakınlığı ile Akdeniz'e geçiş sağlayabilecek konumu nedeniyle stratejik önemde olan Doğu Afrika ülkelerinden olan Cibuti'de de askeri üssü bulunmaktadır. Ayrıca ÇHC'nin, Güney Amerika'da da Brezilya, Peru, El Salvador gibi ülkelerde çeşitli limanlar ile de ilgilendiği bilinmektedir.

Hürmüz Boğazına yakın olan Pakistan'da Gwadar Limanına ayrıca değinmek gerekmektedir. Çünkü ÇHC için Gwadar Limanı, Cibuti'deki askeri üs kadar –belki de daha fazla- önem arz etmektedir. Bu liman ÇHC'nin Ortadoğu politikaları, enerji kaynaklarına kesintisiz ulaşım ve ekonomik kalkınmanın devamı için önemlidir. Ayrıca Hint Okyanusuna çıkışı bulunan bu limanın askeri amaçlar ile kullanılması da ABD'nin Hindistan'ı kullanarak ÇHC'yi çevreleme politikalarında denge unsuru

olmaktadır. ÇHC'nin, Pakistan'a Gwadar Limanını inşa etmesinden ve elde etmiş olduğu avantajlardan İran ve Hindistan rahatsızlık duymuştur. Hindistan, ÇHC'nin Pakistan'ın güçlenmesini sağlayacak olan bu hamlesine karşılık olarak İran'daki Chaabar limanının inşa sürecine destek vermiştir (Atagenç, 2012, s. 152; Bayram ve Arafat, 2018, s. 89).

Günümüzdeki yeni rekabet alanlarından birisi olan ortaya çıkan Arktik Okyanusu da ÇHC'nin ilgilendiği bölgeler arasındadır. Ancak, ÇHC'nin Arktik bölgesine yönelik ilgisi yeni değildir. Norveç'in Svalbard takımadası üzerinde sınırlandırılmış olan özel bir egemenlik hakkının tanındığı, maden kaynaklarının Rusya ile kullanılmasının kararlaştırıldığı Spitsbergen Anlaşmasına 1925 yılında taraf olmuş olsa da 1980'li yıllarda bölgeye yönelik artan ilgisini 1996'daki Uluslararası Kuzey Kutup Bilimi Komitesine üyeliği ile belirgin hale getirmiştir (*China's Arctic Policy*, 2018; Sezen, 2021a, ss. 394-397). Arktik Okyanusuna sınırı olan ülkelerin arasında olmasa da küresel bir aktör olarak yer almaktadır ve Kuzey Kutbunda bulunan bir ülke olmamasına rağmen kendisini “paydaş” ve “Kuzey Kutbuna Yakın Devlet” olarak tanımlamaktadır (*China's Arctic Policy*, 2018). ÇHC, “saygı, işbirliği, kazan-kazan ve sürdürülebilirlik” ilkelerine dayanarak Kuzey Kutbu bölgesindeki politik hedeflerini bölgeyi anlama, koruma, geliştirmek, tüm ülkelerin ve uluslararası toplumun ortak çıkarlarının korunması, Kuzey Kutbu'nun sürdürülebilir kalkınmasını teşvik etmek olarak belirlemiştir (*China's Arctic Policy*, 2018). Yayımlanmış oldukları belgede Kuzey Kutbu'ndaki doğal değişikliklerin ÇHC'nin iklimi, ekolojisi, tarım, ormancılık, balıkçılık, denizcilik gibi alanlardaki çıkarlarını doğrudan etkilediği için bölge ile yakından ilgilendiği, bölgedeki iklimsel faktörler, çevre değişikliği gibi unsurlar ile bilimsel araştırmalar, nakliye yollarının kullanımı, güvenlik gibi meseleler sadece bölge ülkelerini değil tüm insanlığı etkilediğini ifade etmiştir (*China's Arctic Policy*, 2018).

ÇHC, 2004 yılında Spitsbergen Takımadalarındaki Ny Alesund'a inşa ettiği Artic Yellow River Station üssü ile çeşitli bilimsel faaliyetlerde bulunmuş, kuzey ve güney kutup bölgelerine yönelik araştırmaların yapıldığı çeşitli enstitüler, bilgi merkezleri, veri tabanı ve kütüphaneler oluşturmakta, çeşitli ülkelerin bir arada olduğu Kutup Bilimleri Asya Forumu ve Çin-İskandinavya Arktika Araştırma Merkezini kurmuş ve Huawei aracılığıyla telekomünikasyon faaliyetleri, fiber optik altyapı

projeleri gibi çeşitli alanlarda işbirliği ve diğer ülkeler ile bilimsel araştırma faaliyetlerinde bulunarak bölgedeki etki alanını arttırmayı hedeflemektedir (Akçadağ Alagöz, 2019a, ss. 76-77; *China's Arctic Policy*, 2018; Sezen, 2021a, ss. 396-399). ÇHC, bilimsel araştırmalarda kullandığı iki tane buzkıran gemisine sahiptir. Bu gemilerden birisini Ukrayna'dan almış, diğerini ise kendisi üretmiştir ve günümüzde sadece Rusya'da olan nükleer enerji ile çalışan buzkıran gemisinin üretimine yönelik çalışmalara da başlamıştır (Sezen, 2021a, s. 397). ÇHC yayınlamış olduğu belgede Arktik bölgesine ekonomik kaygılar nedeniyle yaklaştığını Kutup İpek Yolu'na değinilerek ifade edilmiştir. Çünkü Arktik bölgesinde egemenlik iddia edemeyeceğinin farkında olduğundan bölgede oluşacak olan fırsatlardan yararlanmak ve bölgedeki düzeni belirleyen ülkelerin arasında olmaktır (Sezen, 2021a, s. 407). ÇHC'nin bölgeye yönelik ilgisinden ABD ve Rusya rahatsız olsa da Rusya, Ukrayna Savaşı ve Kırım ilhaki nedeniyle yaptırımlara maruz kalması ÇHC ile işbirliği yapmak zorunda bırakmıştır (Akçadağ Alagöz, 2019a, s. 76; Sezen, 2021a, s. 406).

Burada anlatılanlardan yola çıkarsak ÇHC'nin dünya üzerindeki önemli deniz, okyanus ve suyolları ile ilgilendiği görülmektedir. ÇHC'nin denizlerdeki faaliyetleri denizlerden gelebilecek saldırılara karşı koyma konusunda kendisini yetersiz hissettiğinden olası saldırıları önleyebilmek ve ulusal güvenliğini sağlayabilmek için denizlerdeki sınırlarını ana karadan oldukça uzak tutmaya çalışmaktadır. Küçük büyük demeden ada ülkeleri de savunma ve ekonomi gibi stratejik alanlarda işbirliği geliştirmeye çalışarak güvenliğini sağlamaya çalışmaktadır. Deniz sınırlarının genişliği aynı zamanda denizlerde daha fazla kullanım hakkı tanıyacağından ekonomik amaçlarla da kullanarak ekonomik güvenliğini sağlamaya çalışmaktadır. Denizlerdeki petrol gibi önemli kaynakların varlığı enerji ihtiyacı dipsiz bir kuyu gibi olan ÇHC için stratejik önemdedir.

1.4.2. Toplumsal Güvenlik

Devletin güvenliğinin sağlanması durumunda o devlet içerisinde yaşayan halkın ve milletlerin de güvende olacağı şeklinde bir yanlışın var olduğu görülmektedir. Oysaki bir ülkenin güvenliği, kendi iç güvenliğinden başlamaktadır. Toplumun güvende olmadığı bir ülke güvende değildir. Toplumsal güvenlik kavramı;

devletin sınırları ile toplumun sınırlarının uyuşmadığı durumlarda, ülke sınırları içerisinde bulunan ve kendi öz varlıklarını sürdürmeyi isteyen, kendi devletleri olmayan, farklı kimlik ve kimlik gruplarının güvenlik endişeleri ile ortaya çıkan ve göz ardı edilmemesi bir kavramdır (Waeber, 2012, ss. 260-261). Çünkü toplum, bir ülkenin hem gücünü artıran hem de gücünü azaltan en önemli unsurdur. Toplumsal istikrarın ve güvenliğinin tehdit altına girmesi durumunda devletin güvenliği ve varlığı da tehlikeye girmektedir. Nitekim tarihte toplumsal huzurun ve istikrarın bozulduğu durumda başlayan protesto gösterilerinin, eylem ve devrimlere neden olması ile pek çok devletin yıkılma sürecine girdiği ve bazılarının ise yıkıldığı bilinmektedir. Bu devletlerden birisi de son Çin imparatorluğu olan Çing İmparatorluğu'dur. ÇHC, Çin imparatorluklarının köylünün, halkın başlattığı isyanlar ile yıkılma süreçlerine girerek yıkılması nedeniyle toplumsal istikrarın sağlanması ve toprak bütünlüğünün korunması konusunda tarihsel hassasiyete sahiptir. ÇHC'nin bu hassasiyeti nedeniyle insan hakları ihlallerine neden olacak kadar sert davranışlarda bulunmaktadır.

Dünyanın en kalabalık devleti olduğu için toplumsal düzen ve istikrarı sağlama konusunda dezavantajlı durumda olan ÇHC'ye göre *“iç güvenliği tam sağlanmamış ülke dışarıdan gelebilecek tahriklere daha kolay meyil verecektir. Bu nedenle ülke içindeki “başkaldırıları” bastırmak ve ayrılıkçı politikaları engellemek Çin tarihi boyunca meşru bir eylem ve hak olarak görülmüştür”* (Aydın, 2020, s. 152). Çünkü bir ülkenin sorun yaşadığı alan ne kadar çok ise, bir ülke o kadar savunmasızdır. ÇHC, iç güvenlik sağlanmadan dış güvenliğinin de sağlanamayacağı düşünmektedir (Aydın, 2020, s. 147). Budist ve Taoist öğretilerinin kullanıldığı dini ritüel şeklinde başlayan ve kısa sürede milyonlara ulaşan destek toplamayı başaran Falun Gong/Falun Dafa hareketinin de yasaklanması da toplumsal güvenliğinin tehdit edileceği düşüncesinden kaynaklanmaktadır (Abdülkerim, 2005, ss. 231-232). ÇHC hükümetinin 1999 yılında Falun Gong hareketini yasaklamasına ise 1700'den fazla Falun Gong destekçisi kendisini yakarak tepki göstermiştir (Abdülkerim, 2005, s. 233). Bu olay tek bir kişi, tek bir hareketin ÇHC'nin toplumsal istikrar ve güvenliğini tehdit edeceğini gösterdiğinden ÇHC'nin bu konuda daha sert atmasına olanak sağlamıştır. Ancak Falun Gong hareketi Türkiye dahil dünya genelinde hala destekçi bulmaktadır (Abdülkerim, 2005, s. 238). ÇHC, Hong Kong'un kendisine ait olan egemenliğini korunmasını konusunda da oldukça hassastır. Çünkü Hong Kong'un utanç yüzyılı

döneminden 1997'lere kadar İngiltere yönetiminde olmasının getirdiği bir huzursuzluk hali mevcuttur. Çünkü ekonomik ve sanayi açısından oldukça gelişmiş durumda olan Hong Kong, kendisini yönetebilecek güce de sahiptir. Hong Kong'da Çince, Çincenin yerel bir lehçesi olan Kantonca dışında İngilizce'nin yoğun bir şekilde kullanılması ve Hong Kong'un korunmakta olan özel statüsü de ÇHC'yi endişelendiren bir diğer durumdur. Hong Kong'daki suçluların ÇHC'ye geri iadesi için bir yasa tasarısının hazırlanmasını ilişkin haberler ile başlayan 2019'daki protestoları bastırmak için ÇHC zırhlı askeri araçların bölgeye gönderildiğine yönelik çeşitli haberlere rastlamak mümkündür.

ÇHC, farklı etniklerinin bir arada yaşadığı kalabalık nüfusa sahip olan bir ülkedir. Etnik grupların bazılarının bağımsız daha fazla özgürlük gibi çeşitli talepleri bulunmaktadır. ÇHC topraklarındaki azınlık grupların bağımsızlık gibi taleplerinin olması ve buna karşılık ÇHC'nin sergilemiş olduğu tavır tarihsel tehdit algılamalarının devamı olarak şekillenmektedir. Bağımsızlık talepleri ile başlayan ayaklanmalar sonucunda ayaklanan grubun taleplerini elde etmesi diğer azınlık gruplara da cesaret vereceği ve devleti yıkılma sürecine götüreceği düşüncesinden dolayı bu bölgelerde baskı, sansür, şiddet gibi çeşitli insan hakları ihlallerine başvurarak bu bölgelerde sindirme, yıldırma politikaları ile etkisini arttırmaya çalışmaktadır. ÇHC'nin etik gruplara yönelik davranışları, uygulamış olduğu politikalar uluslararası tepkilere neden olsa da ÇHC, kendi iç işlerine karışılmasına karşıdır. Çünkü bir ülkenin, başka bir ülkenin "*iç işlerine karışmama*" ilkesi uluslararası hukukun temel prensipleri arasında gösterilmektedir. ÇHC'de kabul edildiği 1950'li yıllardan itibaren dış politikasının değişmez ilkeleri haline gelen "*Barış İçinde Bir Arada Yaşama*" ilkelerini arasında bu unsura yer verilmiştir. Diğer ülkelerin de belirlenen ilkelere uygun davranmasını istemektedir. Çünkü ülke içinde meydana gelen bir sorun, diğer ülke ve oluşumların ilgilendiği bir sorun haline gelmesi durumunda sorunun çözümü daha karmaşık bir hal alacaktır. Çünkü olaya müdahil olan tarafların çıkarlarının çatışması, tarafların nasıl bir çözümü istediği veya niyetlerinin tam olarak bilinmemesi nedeniyle sorunun çözümü de daha karmaşık bir hal alacaktır. Bu nedenle bir sorunun iç sorun olarak kalması hem çözümünü daha da kolaylaştıracak, hem de diğer devletlerin baskı ve çıkarlarına karşı savunmasız kalınmasını engelleyecektir.

ÇHC, diğer ülkelerinin ÇHC içerisindeki etnik grupları kışkırtması sonucunda çıkar elde edeceğini değil, aksine zarar göreceğini düşünmektedir. Yayımlanmış oldukları bir belgede ise *Çin'in güvenliği ve gelişimi, bir bütün olarak dünyanın barışı ve refahı ile yakından bağlantılıdır.*” cümlesinin bu düşüncenin yansıması olarak görülebilmektedir “(*The Diversified Employment of China's Armed Forces*, 2013). Yani ÇHC'nin güvenliği sağlanırsa, herhangi bir devlet tarafından tehdit edilmezse dünya barışı korunacaktır ve Çinlilere göre dünya barışını korumanın önündeki en önemli unsur ÇHC'nin güvenliğini korumaktır. Çünkü ÇHC, dünyanın hem en kalabalık ülkesi hem de en geniş sınırlara sahip ülkeleri arasında olup dünya için önemli ekonomiler arasındadır. Olası bir sorunda Çin vatandaşlarının diğer ülkelere göç etme durumunda kalması ikinci bir kavimler göçü yaşanmasına neden olabilecektir. Bu nedenle ÇHC, kendi güvenliği ile dünyanın güvenliğini birbiri ile bağlantı olarak görmekte ve kendisine yönelik olumsuz faaliyetleri caydırmayı istemektedir. Kendilerini “*merkez ülke-orta krallık*” olarak tanımlayan, gökyüzünün altındaki her şeye sahip olduğunu, en gelişmiş kültüre sahip olduğunu düşünen Çinliler (Kissinger, 2015, ss. 24, 112) için varlığını kaybetmek dünyanın/insanlığın yok olması anlamına gelmektedir. Çünkü onlar için dünya düzenini sağlayan ÇHC'dir.

Toplumsal güvenlik kavramı oldukça geniş kapsamda ele alınabilen bir kavramdır. Waever, toplumsal güvenliğin gündeminde yer alan temel konuları ise X ve Y üzerinden şu şekilde ifade etmiştir: i) nüfusun değişmesi nedeniyle X kimliğinin farklılaşmasına neden olan göç kavramı; ii) X halkı yaşamaya devam etse de Y'nin kültür-dil etkileri nedeniyle yaşam şekillerinin farklılaşmasının ifade edildiği yatay rekabet; iii) kendilerini X olarak görmeyi bıraktıkları dikey rekabet ve iv) nüfusun azalması olarak ifade etmiştir (Waever, 2012, s. 264). Bu dört konu dışında dilin kaybolmasının da toplumların ortadan kalkmasına neden olabilen bir faktör olduğu görülmektedir (Waever, 2012, s. 265). ÇHC'nin Tibet ve Sincan Uygur bölgesinde uygulamış olduğu politikaları Waever'ın belirlemiş olduğu ilkeler ile analiz edilmesi mümkündür. ÇHC'nin Tayvan ile ilişkilerinde etkili olan rekabetin yaşayış şekillerinin farklı olmasından kaynaklanan yatay rekabet olduğu görülürken; Sincan Uygur bölgesi, Tibet, bölgelerinde ise dikey rekabet şeklinde olduğu görülmektedir. ÇHC, Tibet ve Uygur kimliğini sona erdirmek ve bölgedeki Han kimliğini güçlendirmek için

söz konusu bölgelerde demografik yapıyı bozarak Çinli nüfusun artmasını sağlamak amacıyla Han Çinlilerini yerleştirmekte olduğu bilinmektedir.

Toplumsal güvenlik açısından ele alınacak ve gerginliklerin yaşandığı iki bölgeden birisi, Tibet Özerk Bölgesi'dir. Tibet, 1912 yılında bağımsız bir devlet kurduğunu ve 1950'lerde ÇHC tarafından işgal edilene kadar bağımsız olduğunu ifade etmektedir (Pekcan, 2019, s. 125). 1952'de imzalanan Tibet'in Çin'e ait olduğunu kabul eden "*Tibet'in Özgürlüğü İçin 17 Madde Anlaşması*" Tibet'in ruhani lideri olan Dalai Lama tarafından 1959 yılındaki ayaklanmalardan sonra anlaşmayı feshettiğini açıklayarak Hindistan'a kaçmasına karşılık olarak ÇHC hükümeti, Tibet'teki manastırları kapatarak Tibet'teki geleneksel yönetime son vermiştir (Pekcan, 2019, ss. 124-125). ÇHC'nin, Tibet'in diplomatik ve güvenlik bakımından ÇHC'ye bağlı olup ekonomik, eğitim, kültür, din gibi diğer siyasi olmayan faaliyetlerde Tibet hükümetine bağlı olmasını ve bu alanlarda faaliyet gösteren uluslararası kuruluşlara katılmasını öngören 1988 yılındaki "*Strasburg Teklifini*" reddetmesi nedeniyle ÇHC, Hong Kong ve Makau'da uyguladığı "*bir devlet iki sistem*" yaklaşımından ayrılmaktadır (Köksoy, 2019a, ss. 90-91).

Tibet'in ruhani lideri Dalai Lama'nın başka bir ülkeye kaçmış olması, çeşitli diplomatik kişilerle görüşmeler yapması gibi nedenler doğrultusunda Tibet konusu ÇHC'nin iç işleri sorunu olmaktan çıkarak uluslararası bir sorun haline gelmiştir. ÇHC, Dalai Lama'nın siyasi bir figür olarak kabul edilip resmi görüşmelerin yapılmasını eleştirerek karşı olduğunu ifade etmektedir (Pekcan, 2017, s. 1145). ÇHC, Dalai Lama ile görüşen, Tibet'in aykırı hareketlerini destekleyenlere karşı diplomatik kısıtlamalar gibi çeşitli yaptırım kararı uygularken ABD'nin Dalai Lama ile görüşmesine karşı oldukların ve içişlerine karışma olarak sayılacağını dile getirmek dışında herhangi bir karşılık vermemiştir (Pekcan, 2017, s. 1145). Pekcan'ın da çalışmasında ifade ettiği üzere ÇHC'nin bu yaklaşımı, ABD ile gerginlik yaşamayı istemediğini, özellikle kendi gelişiminin devamını sağlayabilmek amacıyla ABD ile sürdürülebilir iyi ilişkilere sahip olmaya özen gösterdiğinin bir göstergesidir (Pekcan, 2017, s. 1145). Bu durum Tayvan konusunda da kendisini göstermektedir.

ÇHC'nin en çok sorun yaşadığı bölge ise tarihte pek çok kez kendi bağımsız devletlerini kuran Uygur Türklerinin yaşadığı Sincan Uygur Özerk Bölgesi'dir. Sincan Uygur Özerk Bölgesi her ne kadar özerk bir bölge olsa da ÇHC'nin baskı ve kontrol

mekanizması nedeniyle kendi kendini yönetme hakkını kullanamamaktadır. Nitekim 1949 yılından 1951'e kadar geçen süreçte Sincan Uygur Özerk Bölgesinde çıkan ayaklanmalar için Çin Askeri Kontrol Komite Merkezleri kurarak 72705 kişiyi idam etmiştir (Dağcı ve Keskin, 2013, s. 14). Ne yazık ki bununla da sınırlı kalmamıştır. Uygulamakta olduğu şiddet, artarak devam etmektedir.

Günümüzde ise milli kültür ve tarih bilinci ile benimsenen dini değerlerin değiştirilmesi amacıyla Uygur Türkçesi, müziği gibi kültürel öğeler ile oruç tutmak, namaz kılmak gibi dini ibadetlerin yapılmasının engellendiği, bölge halkının eğitim hakkının kısıtlandığı, sağlık hizmetlerine erişim önünde getirilen engeller nedeniyle pek çok kişinin hastalık nedeniyle hayatını kaybettiği, kadınların kısırlaştırılması gibi insan haklarını ihlal eden davranışlarda bulunduğu bilinmektedir (Dağcı ve Keskin, 2013; İneyet, 2022; Kolçak ve Ercan, 2020, s. 86; Öztürk, 2013, ss. 68-72). ÇHC'nin insan hakları ihlallerinin ve artan şiddetin en önemli göstergesi ise ÇHC'nin "*Yeniden Mesleki Eğitim*" olarak adlandırdığı toplama kamplarında pek çok kişinin, gerekçesi tam olarak açıklanmadan, ailelerine haber verilmeden haksız yere ve hukuka aykırı olarak uzun süreler boyunca bu kamplarda tutulmasıdır. Bu kamplarda Çince dışında başka bir dilin konuşulması, ibadet edilmesi, kendi kültürlerine göre davranmak yasak olup Çin kültürü ve değerleri öğretilmekte, aç-susuz bırakılıp her türlü işkenceye maruz kaldığı gibi güvenliği tehdit ettikleri gerekçesi ile ölüm cezasına dahi çarptırıldığı bilinmektedir (Kolçak ve Ercan, 2020, s. 92; Öztürk, 2013, ss. 73-75).

ÇHC'nin bu tür davranışlarından Çin kültürü ve değerleri dışındaki değerleri güvenlik sorunu olarak algıladığı anlaşılmaktadır. Bu tür davranışlarda bulunmasını her ne kadar toplumsal istikrar ve düzeni sağlama, aykırılık, ayrılıkçı faaliyetleri önleme amacıyla uyguladığını ifade etse insan haklarını belirgin ve sert biçimde ihlal etmektedir. ÇHC, insan haklarının evrensel olduğunu kabul etse de "*toplumu, bireye göre daha üstün*" görmektedir (Harris, 2014, s. 82). Ayrıca, "*Çin anlayışına göre devlet ve toplum olmadan insan da olamaz, dolayısıyla gelişmiş batı demokrasilerinde temel insan hakları olarak tanınan bireysel haklar, Çin'de devlet ve toplum çıkarları için geri plana itilebilmektedir*" (Dağcı ve Keskin, 2013, s. 26). ÇHC'nin toplumsal güvenlik ve istikrar düşüncesi nedeniyle bir canlının en temel arzusu olan hayatta kalma arzusunu da zaman zaman göz ardı etmektedir. Verilebilecek bir örnek ise ÇHC'nin Sincan Uygur Özerk Bölgesinde 24 Kasım 2022 tarihinde çıkan yangındır.

Bu yangın, krona virüs salgını döneminde uygulanan “sıfır vaka” politikası nedeniyle kişilerin evlerinden çıkmalarının çeşitli bariyerler kurarak engellenmesinden dolayı¹⁵ binayı terk edemedikleri için hayatını kaybedenlerin olduğu bir yangındır (“Urumçi Kentindeki Yangının Ardından”, 2022). “Güvenlik olmadan özgürlük tehlikelere açıktır ama özgürlük olmadan güvenlik ise baskı rejimidir” (Yılmaz, 2017, s. 5). Bu yangından sonra ÇHC’nin sıfır Covid-19 politikası protesto edilmiş ve sonucunda da ÇHC sıfır Covid-19 politikasında değişikliğe gitmiştir.

ÇHC’nin anayasasındaki ırk politikasını düzenleyen 4.maddesine baktığımızda ise ÇHC içerisindeki bütün etnik grupların eşit olduğu ve herhangi bir etnik gruba karşı baskı ve ayrımcılık yapılmasının yasak olduğu, kendi konuşma ve yazı dilleri kullanabilecekleri ve kültürlerini koruyabilecekleri ifade edilmiştir (Constitution of the People’s Republic of China, 1982). Temel hak ve yükümlülüklerin düzenlendiği ikinci bölümdeki kanun maddelerinde ise devletin insan haklarına saygı gösterdiği, ifade, haberleşme ve dini özgürlüğünün olduğu, kişileri herhangi bir dine inanmaya zorlayamayacağı ve ayrımcılık yapmayacağı, kişisel özgürlüklerin ihlal edilmeyerek yasadışı gözaltı gibi faaliyetlerin yasak olduğu vurgulanmıştır (Constitution of the People’s Republic of China, 1982). Kanun maddeleri ile uygulanan politikalara baktığımızda çelişkinin olduğu görülmektedir.

Sincan Uygur Özerk Bölgesinde yaşananları ve bölge halkının işkencelere maruz kaldığı yeniden eğitim kamplarında tutulması uluslararası eleştirilere de konu olmaktadır ve ÇHC eleştirileri kabul etmemektedir. Avrupa Parlamentosunun Sincan Uygur Özerk Bölgesinde yaşananların “*ciddi bir şekilde soykırım riski*” taşıdığına ilişkin bir kararı kabul etmesinin ardından ÇHC Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Zhao Lijian, gerçeklerden yoksun olan bu kararın karalama amacı taşıdığını, yaşananların etnik veya insan hakları ihlali olmadığını, ÇHC’nin terörizme karşı mücadele ve toprak bütünlüğünü koruma amacıyla yapılan müdahaleler olduğunu, Avrupa Parlamentosu’nun almış olduğu bu karar ile ÇHC’nin iç işlerine müdahale ettiğini, Avrupa Parlamentosu’nun bölgedeki olaylar hakkında manipülasyon yapmayı ve bölgedeki ideolojik çatışmaları körüklemeyi bırakmaları gerektiğini ifade etmiştir (*Foreign Ministry Spokesperson Zhao Lijian’s Regular Press Conference, 2022*).

¹⁵ Sadece Sincan bölgesinde uygulanan bir uygulama değildir.

ÇHC, 2013 yılında yayınladığı belgede BM Barış Gücü'nde yer alan askerlerin BM ilkelerine ve buldukları ülkenin yasalarına uygun davrandığını, yerel dini inanışlara ve gelenekler gibi bölgesel değerlere saygı göstererek yerel halkın güvenini kazandığını belirtmektedir (*The Diversified Employment of China's Armed Forces*, 2013). Görev yaptığı ülkelerdeki inanış ve kültürel öğelere saygı gösterirken kendi topraklarında yaşayan Müslüman Uygur Türklerinin inanışları ve değerlerine karşı saygı göstermemektedir. ÇHC, topraklarında yaşayan Uygur Türkleri azınlık konumunda oldukları için onların inanışları ve kültürleri kendisini üstün gören tarihi anlayışa sahip olan ÇHC için yok hükmünde midir? Ya da yerel yasalara uygun davrandığı ifadesi ile Sincan Uygur Özerk Bölgesindeki halkın ÇHC anayasasına uygun davranmadığını mı ima etmektedir? Ya da "üç güç" olarak adlandırdığı terörizm, ayrılıkçılık ve aşırıcılık (*The Diversified Employment of China's Armed Forces*, 2013) ile mücadele mi? Bu sorular önem arz eden sorulardır. Toprak bütünlüğünü sağlama ve ayrılıkçı faaliyetleri önleme konusunda diğer ülkeler gibi ÇHC'nin de hassastır. Soruları üç güç olarak adlandırdıkları kavramlar üzerinden ele aldığımızda ise terörist gruplar olan El-Kaide ve Taliban ile bağlantılı olduğunu ifade ettiği ve 11 Eylül saldırılarından sonra terör listesinde yer almasını sağladığı Doğu Türkistan İslami Hareketini de bölgedeki kontrolünü sağlama amacıyla kullandığı görülmektedir (Dağcı ve Keskin, 2013, s. 16). Ancak bu oluşumu ABD, Trump döneminde terör grupları listesinden kaldırmıştır. Müslüman ve Türklerin yaşadığı Sincan bölgesinin, ÇHC'nin enerji temin ettiği ve Asya ile Avrupa'ya geçişi için kapı görevi görmesi nedeniyle Sincan bölgesinde bağımsız bir devlet kurulması ÇHC'nin çıkarlarına zarar vereceği için istememektedir. Sincan bölgesinde yaşayan halkın Orta Asya'daki diğer Türk devletleri ile ortak geçmiş, tarih ve kültüre sahip olmaları ve bölgedeki radikal gruplara Uygurlar arasında destek verenlerin olması da ÇHC'yi güvenlik açısından endişelendirmektedir. Bu nedenle ÇHC Uygur Türklerinin kendi kültür ve tarihi değerleri yerine Çin değerlerini benimsemesini sağlamaya çalışmaktadır. Ayrıca Sincan bölgesinde kömür madeni dışında altın, uranyum, volfram gibi stratejik kaynaklar da bulunmaktadır (Turan, 2020, s. 59). Sincan bölgesinin yer altı kaynakları açısından zengin olması ve KVVY projesinin önemli geçiş güzergâhında yer alması nedeniyle Sincan bölgesinde istikrarın sağlanması sadece toplumsal güvenliği sağlama amacıyla değil aynı zamanda ekonomik güvenliği sağlama amacı da taşıdığı görülmektedir.

ÇHC'nin toplumsal güvenliği sağlamak amacıyla son yıllarda yapay zekâ gibi ve büyük veri içeren ileri teknoloji ürünler geliştirdiği görülmektedir. ÇHC, geliştirilen bu ürünler ile toplum üzerindeki kontrolünü arttırmak ve toplumsal istikrarı sağlamaya çalışmaktadır. Toplumsal istikrarı sağlama konusundaki arzusu ile ÇHC en çok kameranın bulunduğu, yoğun takip-kontrol sistemlerinin kullanıldığı ülkelerden birisi haline getirmiştir. Özellikle etnik grupları kontrol etmek amacıyla teknolojiyi de sıklıkla kullandığı bilinmektedir.

ÇHC, teknolojinin ve takip-kontrol sistemlerinin hayatımızda daha çok yer kaplamaya başladığı koronavirüs döneminde dünya genelinde olduğu gibi ÇHC'de insan haklarının arttığı görülmektedir. Koronavirüs ile mücadele etmek amacıyla geliştirilen kalabalık ortamlar gibi toplum içine giriş sırasında kullanılan ve ikametgah adresi dahil olmak üzere çeşitli kişisel bilgilerin yer aldığı Health Code (Sağlık Kodu) sisteminde kişilerin enfekte durumlarına göre renk ataması yapılmıştır (Davidson, 2020; Wang, 2020). Kişilerin enfekte olduğu kesinleşmeye de karantinada olması gereken kişinin kurallara uymaması durumunda veya termal kameralar ile yapılan ölçümler sonucunda ateşi olduğu belirlenen kişinin etrafında bulunanlara bilgilendirici mesajlar gönderilmiş ve enfekte olan kişilerin evlerini tanımlamak amacıyla da çeşitli teknolojik uygulamalar kullanmıştır (Han, 2020; Li, 2020). ÇHC hükümeti bu kararları toplum sağlığını korumak amacıyla alınmış olsa da toplumsal huzursuzluğu arttırmış ve insan haklarını ihlal etmiştir. Çalışmada belirlenen hipotezlerden H₉: “*Koronavirüs sürecinde dijitalleşmenin etkisi ile Çin Halk Cumhuriyeti insan haklarını ihlal etmiştir*” hipotezinin doğru olduğu görülmektedir. Özel hayatın gizliliği gibi insan haklarını ihlal eden bu yöntemler koronavirüs döneminde toplumsal sağlığı korumak adına kullanılan bu yöntemlerin salgından sonra hükümetler aleni bir şekilde olmasa da üstü kapalı bir şekilde toplamaya devam etmesi olasılık dâhilindedir (Yetgin ve Turgut, 2020, s. 82). Ki, ÇHC salgından öncede benzer yöntemleri açık bir şekilde kullanmaktadır. Ayrıca ÇHC, koronavirüs döneminde de yayımlanan verilerin doğru olmadığına yönelik eleştiriler de almıştır.

Bahsedilmesi gereken bir diğer sistem ise ülkedeki herkesi kontrol etmesine olanak sağlayan insan haklarını hiçe sayan ve yoğun tepkilere neden olan “*Sosyal Kredi Sistemi*”dir. Temeli Mao Zedong dönemine dayanan bu sistem ile ÇHC vatandaşlarını idari, ticari, sosyal, hukuk kurallarına uyup-uyumama konusunda

derecelendirerek ödüllendirmekte veya çeşitli cezalar uygulamaktadır (Topcu, 2020b, ss. 686-689). Toplumsal güvenliğin sağlanması için uygulanmakta olan bu proje ile ÇHC hükümeti vatandaşların özel hayatı da dahil olmak üzere sürekli kontrol altında tutulmaktadır (Topcu, 2020b, s. 690). Halkını sürekli kontrol altında tutan ÇKP yönetiminin uygulamakta olduğu toplumsal güvenlik uygulamalarının ÇKP'nin rejiminin güvenliğini sağlamak amacıyla uyguladığı politikalar olduğu görülmektedir. Ayrıca ÇHC'nin koronavirüs dönemindeki politikaları ve sosyal kredi sistemi ile 21.yy'daki nesnelerin interneti, büyük veri, yapay zekâ, robotlar gibi teknoloji temelli uygulamaların toplumsal hayata entegre edildiği “*süper akıllı toplum*” olarak ifade edilmeye başlanan “*toplum 5.0*” kavramının gelişimi için çalışmalar konusunda çıkarım yapılabilir. Japonya'da ortaya çıkan toplum 5.0 kavramı endüstri 4.0'nın getirileri kullanarak sanal dünya ile gerçek dünya arasında bütünleşik bir yapı oluşturarak insanların yaşam kalitesini geliştirmeyi hedefleyen insan merkezli bir toplumdur (Ferreira ve Serpa, 2018, s. 28; Kurter vd., 2021, ss. 20-22). 5.nesil kablosuz ağ teknolojisi olan 5G teknolojisi henüz dünyanın her yerinde yaygın bir şekilde kullanılmaya başlanmış olmasa da ÇHC; yapay zekâ, nesnelerin interneti gibi yeni nesil ileri teknolojilerin kullanıldığı “*toplum 5.0*” dönemine geçiş sürecini hızlandırmak için 6G alanında da çalışmaların başladığı görülmektedir.

Toplumsal güvenlik sadece olası saldırıları önlemek, güvenlik ve düzeni sağlamak değildir. Halkın güvenliği temel ihtiyaçların sağlanmasını da gerektirir. Temel ihtiyaçlar içerisinde yer alan gıda güvenliği günümüzdeki önemli güvenlik konuları arasında gösterilmeye başlanmıştır. Çünkü iklim krizi ve israfın artması sonucunda dünya bir gıda krizi ile karşı karşıya gelmektedir. Her alanda üretimi sekteye uğratan koronavirüs sürecinin tarım ve gıda sektöründe üretiminin de kesintiye uğradığı aşikardır. Gıda maddelerine ulaşımında yaşanan zorlukların etkilerini oldukça iyi bilen ve milyonların hayatını kaybettiği Büyük Kıtık olarak bilinen olayı yaşayan Çinliler için tarımsal üretim ve gıda maddelerine ulaşım oldukça önem arz etmektedir. Her ne kadar ÇHC geniş yüzölçümü ile birlikte en çok ekilebilir arazi ve tarım arazisine sahip ülkelerden birisi olsa da (Türkoğlu Oğuz, 2018) sahip olduğu kalabalık nüfusu da düşünüldüğünde gıda güvenliği ve gıda maddelerine ulaşımın sağlanması ÇHC için önemli bir sorun haline gelmektedir.

Gıda konusunda kendisine yetme konusunda sıkıntılar yaşamaya başlayan ÇHC'nin ülke içindeki üretimin tüketimi karşılama oranı giderek azalmakta ve tarım ürünlerine ulaşma konusunda dışarıya bağımlı hale gelmektedir. Öyle ki “2000-2020 yılları arasında ülkenin gıdada kendi kendine yeterlilik oranı yüzde 93,6'dan yüzde 65,8'e geriledi” (*China Increasingly Relies on Imported Food. That's a Problem.*, t.y.). ABD, Ukrayna ve Brezilya'dan mısır; Avustralya, Kanada ve ABD'den buğday ithal etmektedir ve 2022'de Rusya ile ÇHC arasında buğday ticareti konusunda anlaşmanın yapılmış olması ÇHC'nin gıda ticaretini çeşitlendirmeye çalışmasının bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır (*What Do We Really Know About China's Food Security?*, t.y.). ÇHC'nin önemli tüketim maddeleri arasında olan pirinç ve soya fasulyesine ayrıca değinmekte fayda vardır. Çünkü ticaret savaşının etkilerinin yoğun olduğu ve çeşitli yaptırımların uygulandığı Trump döneminde ABD'den satın aldığı soya miktarının büyüklüğü nedeniyle ikili ilişkilerindeki gerginliğe bir süre ara vermiştir (*Çin, ABD'den soya ithalatını askıya aldı*, 2019).

Müreffeh bir Çin devleti oluşturmayı arzulayan ÇHC devleti için halkın açlık ve sefalet gibi olumsuzluklarla boğuşması ÇHC'nin istemediği bir durumdur. ÇHC bir ülkeye, bölgeye olan bağımlılığını olabildiğince azaltmaya çalışmaktadır. Çünkü hayatın devam edebilmesi için başta tahıl ürünleri olmak üzere çeşitli gıda maddelerine olan ihtiyacın giderilebilmesi için diğer ülkelere bağımlı olunması o ülkenin dış politikasında bağımsız karar verilmesini zorlaştırmaktadır. ÇHC'nin günümüzdeki lideri Xi Jinping ise 2021'de yapmış olduğu bir konuşmada, gıda güvenliği konusunun ulusal güvenlik sorunu haline geldiğine değinerek tarım arazilerinin ve gıda güvenliğinin korunması için gereken çabayı göstereceklerini ifade etmiştir (*What Do We Really Know About China's Food Security?*, t.y.). Gıda güvenliğini koruyabilmek adına tarımsal ürün üretiminde verimliliği arttırabilmek amacıyla akıllı tarım ve makineleşme faaliyetlerine yöneldiği görülmektedir. Çünkü ÇHC için gıda güvenliği bir güvenlik öznesidir ve önem verilmesi gerekmektedir. Ayrıca ÇHC'de Ulusal Yiyecek ve Stratejik Rezervler adında bir idare merkezi bulunması da ÇHC'nin gıda güvenliğine vermiş olduğu önemin bir göstergesidir.

Gıda güvenliğinin sağlanmasının yeni güvenlik konuları arasına dahil edilmesi nedeniyle günümüzde pek çok dünyanın çeşitli yerlerinde tarım arazileri kiralamaktadır. Türkiye de bu ülkeler arasındadır. Ukrayna, Afrika ve Latin

Amerika'daki çeşitli ülkeler ile tarım arazisi kiralama konusunda çeşitli çalışmalar yürütmekte olduğu bilinmektedir (Erdem, 2022). Çalışmanın ana konusunu oluşturan ÇHC ise gıda güvenliğini sağlamak adına yatırımlarını arttırarak devam etmektedir. Öyle ki, ÇHC'nin Ukrayna'dan almış olduğu toprak miktarı Hollanda, İsrail gibi devletlerin yüzölçümünden daha büyük bir miktara denk gelmektedir (*Çin Ukrayna'dan tarım toprağı alıyor*, 2013).

ÇHC'nin tarım arazilerine yönelik atmış olduğu adımlar çeşitli tepkilere neden olmaktadır. Örneğin; 1,2 milyon hektarlık tarım arazisinin 25 yıllığına ÇHC'ye kiraya verilmesinin önünü açacak olan toprak reformu önerisi sonucunda başlayan gösteriler nedeniyle zor durumda kalan Kazakistan hükümeti reform önerisini 5 yıl ertelemek zorunda kalmıştır (Omonkulov, 2020, ss. 57-58). 2021 yılına gelindiğinde ise Kazakistan hükümeti tarım arazilerinin yabancılar tarafından satın alınması ve kiralanmasını yasaklayan bir karara imza atmış ve yabancı iş göçünde de sınırlamaya gidileceği ifade edilmiştir (Kucuk, 2021). Kazakistan her ne kadar ŞİÖ'ye üye olsa ve aynı zamanda KVVY projesi içerisinde yer alsa da ÇHC'nin hem kendileri hem de bölge üzerindeki artan etkisinden rahatsızlık duymaktadır. Çünkü 1991 yılında bağımsızlığını kazanan Kazakistan ile 1990'lı yıllarda yapmış oldukları sınır anlaşmaları ile ÇHC'nin Kazakistan'dan 13 bin km²den fazla toprağı sınırlarına katması ve iki ülke arasındaki sınır aşan nehirlerin varlığı nedeniyle Kazakistan, ÇHC'ye karşı kendisini güvensiz hissetmektedir ve Kazakistan halkı için ÇHC "*dost olmayan ülke*"dir (Omonkulov, 2020, ss. 57-59). ÇHC'nin Orta Asya'da tarım arazisi kiraladığı ülkelerden bir diğeri ise Tacikistan'dır. 2011 yılında 2 bin hektar ile başlayan kiralanan tarım arazisi 2018 yılında 18 bin hektara ulaşmıştır (Omonkulov, 2020, s. 67).

1.4.3. Askeri Güvenlik

ÇHC, toplumsal istikrar ve güvenliğin sağlanmasında, doğal afetler, arama kurtarma çalışmaları gibi konularda da ordudan yararlanmaktadır. Bu nedenle askeri kuvvetleri "*Halkın Kurtuluş Ordusu (People's Liberation Army-PLA)*" olarak adlandırılmaktadır. Aynı zamanda ÇHC, askeri kuvvetlerini "*bağımsızlığın ve iç güvenliğin garantörü*" olarak görmektedir (Karaca, 2008, s. 31). Çünkü ÇHC,

tehditleri caydırabilecek ordusu olmayan tekdüze klasik bir orduya sahip olan bir ülkenin hem yeterince güçlü olamayacağını hem de küresel güç olamayacağını düşündüğünden “dünya çapında bir ordu” oluşturmaya çalışmaktadır (Aydın, 2020, s. 152; *China’s National Defense in the New Era*, 2019; Karaca, 2017, s. 198). Çünkü ÇHC, geniş toprakları ve kalabalık nüfusu, toplumsal düzeni ve ulusal güvenliği sağlayabilmesi için askeri gücü tercih olarak değil, zorunluluk olarak görmektedir (*China: Arms Control and Disarmament*, 1995). Aynı zamanda ulusal güvenlik ve çıkarları ile uyumlu güçlendirilmiş silahlı kuvvetlere sahip olmak hem “Çin rüyası” ve “Çin modernizasyonunun stratejik bir görevi” hem de “etnik gruplardaki insanların da ortak bir davası” olarak görülmektedir (*China’s Military Strategy*, 2015; *China’s National Defense in 2010*, 2011).

ÇHC, güçlü askeri kuvvetlere sahip olma hedefini gerçekleştirebilmek için savunma bütçesini arttırmaktadır. ÇHC, Mart 2022’de yayınladığı raporda yılı için mali savunma bütçesini %7,1 arttırarak 1,45 trilyon yuana (yaklaşık olarak 230 milyar \$) yükselteceğini ilan etmiştir (Lei, 2022). Askeri modernizasyona ağırlık veren ve bütçesini arttıran ÇHC, envanterine kattığı yeni nesil, akıllı teknolojiye sahip savunma sanayisi ürünleri ile önemli askeri güçler arasında gösterilmeye ve tehdit olarak algılanmaya başlamıştır. Yapılan bir çalışmada ÇHC’nin askeri modernizasyonlarının “uluslararası düzene karşı düşmanca ya da uluslararası düzeni destekleyici olarak nitelendirilemez, ikisi arasında bir yerde” olarak ifade edilmiştir (İslam, 2019, s. 108). ÇHC, savunma bütçesini arttırarak askeri kuvvetlerini geliştirse de savunma harcaması bütçesi konusunda lider olan ABD’nin bütçesi 768,2 milyar dolara tekabül etmektedir ve iki ülke arasındaki fark oldukça büyüktür (Lei, 2022).

Genel olarak PLA şeklinde adlandırılan ÇHC’nin askeri birimlerinin yapılan modernizasyonlar sonucunda ise şu şekilde ayrıldığı görülmektedir. Manevra, sınır-kıyı savunması ve garnizon kuvvetlerinden oluşan kara kuvvetleri olarak PLAA; deniz kuvvetleri olarak PLAN; hava kuvvetleri olarak ise PLAAF; nükleer füze, konvansiyonel füze gibi orta ve uzun menzilli hassas saldırı araçlarını bünyesinde barındıran roket kuvvetleri olan PLARF; bilgi, iletişim, bilgi güvenliği gibi yeni tip muharebe alanlarında kullanılan yani siber uzay, uydu, elektromanyetik alanlarda faaliyet gösterecek olan stratejik destek gücü olan PLASSF; halkın silahlı polis gücü olan PAP ve sosyal düzenin korunmasında yardımcı olmak ve acil kurtarma ve afet

yardım faaliyetlerinde kullanılan yedek kuvvetlerden oluşmak üzere ÇHC silahlı kuvvetleri 7 birime ayrılmıştır (*Ministry of National Defense People's Republic of China, 2022*). Ayrıca ÇHC toprakları beş askeri bölgeye ayrılmıştır. Bunlar; Merkez Alan Komutanlığı, Doğu Alan Komutanlığı, Güney Alan Komutanlığı, Batı Alan Komutanlığı, Kuzey Alan Komutanlığı olarak yeniden düzenlenmiştir (*Ministry of National Defense People's Republic of China, 2022*).

Kültür Devrimi dönemi, ÇHC'yi pek çok alanda olumsuz etkilediği gibi askeri kuvvetleri de olumsuz etkilemiştir. Yapılan bir çalışmada, ÇHC'nin askeri kuvvetleri ile ilgili şu tespitlerde bulunulduğu görülmektedir. Mao döneminde, kalabalık ancak operasyonel açıdan başarılı olmayan ve taktik anlamda da birbirinden kopuk kuvvetlere sahip olduğu gibi siyaset ile iç içe olan bir orduya sahip olduğu ifade edilmiştir. Mao'dan sonra başa geçen Deng Xiaoping ise ÇHC'nin askeri kuvvetlerinin sayıca kalabalık olmasına rağmen savunma-saldırı yeteneklerinden yoksun ve hazırlıksız olduğu gösteren ÇHC-Vietnam Savaşı aynı zamanda ÇHC askeri kuvvetlerinin eğitim, teçhizat, istihbarat, ikmal sağlama, kumanda ve kontrol gibi konularda eksikliğini göstermiş ve böylelikle ÇHC-Vietnam Savaşı, askeri modernizasyon konusunda daha kararlı adımlar atılması gerektiğini göstermiştir (Vogel, 2017, ss. 532-535).

SSCB gergin ilişkilere sahip olduğu bir dönemde Kamboçya'nın SSCB'nin desteklediği Vietnam tarafından işgal edilmesi karşısında ÇHC'nin sessiz kalmasının, Vietnam ve SSCB'ye özgüven vererek yayılmacı bir politika izleyeceği düşüncelerine neden olmuştur (Vogel, 2017, ss. 528-529). Bu nedenle ÇHC, hem ordunun eksikliklerini gösterecek hem de tecrübe kazanarak SSCB ve Vietnam karşısında olduklarını gösteren bir hareket planlanmıştır. Bu plan doğrultusunda piyade bölükleri sırasıyla Vietnam ile olan sınır bölgelerinde görev yaparak Vietnam birliklerini taciz etmiş ve zaman zaman meydana gelen çatışmalar ile askerlerinin olası bir savaşa karşı hazırlık konusunda eğitim almasına olanak sağlamıştır (Vogel, 2017, s. 535). ÇHC'nin "savunma amaçlı karşı taarruz" olarak adlandırdıkları ve sadece 29 gün süren kara harekâtı planlanmasında hem SSCB'nin Vietnam'a destek vereceğinin düşünülmesi hem de Vietnam pilotlarının ÇHC pilotlarından daha iyi eğitilmiş olduğunun düşünülmesi etkili olmuştur (Vogel, 2017, ss. 523-529). ÇHC ve Vietnam arasında

yaşanan olaylar ÇHC'nin askeri modernizasyon yaparak askeri kuvvetlerinin geliştirilmesinin zorunlu olduğunu göstermiştir.

Deng, askeri alanda yapmış olduğu modernizasyon çalışmaları ile de Mao'dan farklılaşmaktadır. Deng, askeri kuvvetleri küçültmüş, bilim ve teknolojinin kullanıldığı içinde bulunulan döneme ayak uyduran disiplinli, iyi eğitilmiş bir ordu oluşturulmasını hedeflemiştir. Orduya asker alma konusunda yeni standartlar belirleyen Deng, PLA içerisinde yer alan yetkililerden sivil görevlere atamalarını yapmıştır ve emeklilik, danışmanlık konusunda da çalışmalara başlamıştır (Vogel, 2017, ss. 524-527). Deng, 1986'da sivil halk ile ordunun işbirliği yaparak ileri teknoloji ürünler üreteceği "863 Programı" ilan edilmiştir¹⁶ (*National High-tech R&D Program (863 Program)*, 2016; Vogel, 2017, s. 551). Oldukça geniş bir üretim yelpazesine sahip olan ÇHC hükümeti tarafından finanse edilen bu proje aynı zamanda teknolojik istihbarat faaliyetlerini de bünyesinde barındırarak ÇHC'nin askeri modernizasyonu konusunda oldukça avantaj sağlamıştır.

Günümüzdeki savaşların farklı ortamlarda, sinsiçe meydana gelmesi ülkelerin savunma stratejilerini değiştirmiştir. Kalabalık nüfusu ve halk savaşı ilkelerine güvenen ÇHC için kalabalık nüfusunun olası bir savaşta üstünlük sağlayacağı düşüncesini değiştirmek zorunda kalmıştır. Diğer kuvvet alanlarına ve teknolojiye ağırlık vermeye başlamıştır. Günümüzde ise ÇHC, daha önce almış olduğu savunma sanayisi ürünlerin replikalarını üreterek geliştirdiği savunma sanayisini günümüzde daha üst düzey silahlar ve akıllı araçların kullanıldığı kendi üretimi olan yeni nesil teknolojik silahlar üretir hale gelmiştir. Ancak marka bilinirliğini sağlayabilmesi için hala çaba harcaması gerekmektedir. Marka bilinirliğinin daha az olması ve replika yerine özgün ürünler üretmediğine yönelik olan inanç nedeniyle ABD'nin uluslararası pazar payının hala gerisindedir. Ekonomik olarak daha fazla gelişmek arzu ediliyorsa uluslararası pazarda etkili olabilecek güçlü ve etkili markalar oluşturmak zorundadır. Yoğun AR-GE çalışmaları sonucunda ürettiği askeri ürünlerin ise daha fazla ülke tarafından kullanılmasını sağlaması gerekmektedir. Çünkü kendi üretimi olan askeri ürünler hakkında en doğru veriyi kullanan değil, üreten bilir. Geliştirmiş oldukları

¹⁶ Ulusal Yüksek Teknoloji AR-GE Programı olarak da bilinmektedir. Daha detaylı bilgi için bkz. National High-tech R&D Program (863 Program), [Http://newyork.china-consulate.gov.cn/eng/kjsw/std/201603/t20160305_5520599.htm](http://newyork.china-consulate.gov.cn/eng/kjsw/std/201603/t20160305_5520599.htm)

ürünlerin daha fazla ülke tarafından kullanılması da ÇHC'nin askeri alanda kendisini daha fazla güvende hissetmesini sağlayacak bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

ÇHC'nin 2013 yılında üretilip sattığı askeri teknoloji ürünün sayısı ÇHC'nin diğer ülkelerden satın aldığı askeri teknoloji ürünlerin sayısını geçmesi ile ÇHC günümüzde sadece silah alan değil aynı zamanda da her ne kadar kendisine yakın ve iyi ilişkilere sahip olduğu ülkeler tarafından tercih edilse de ürettiği silahları satan önemli ülkelere birisi haline de gelmiştir (Akçay, 2019, ss. 2-3). Katılmış olduğu tatbikatlar ve BM bünyesindeki faaliyetler ile ağır, hantal ve SSCB döneminden kalan eski Rus silahları yerine geliştirdikleri farklı hava koşulları ve ortamlara uyum sağlayabilen, etki kapasitesi yüksek, yapay zekâ gibi teknolojiler ile donatılan yeni savunma sanayisi ürünleri için de deneme imkanı bulmaktadır.

ÇHC'nin tehdit algıladığı önemli ülkelere olan ABD ile Japonya arasında İkinci Dünya Savaşında yaşanan Pearl Harbour olayı güçlü hava kuvvetlerine sahip olmanın önemini göstermiş ve hava kuvvetlerini geliştirme konusunda arayışlar içerisine girmiştir. Günümüzdeki değişen ve gelişen teknolojiler de hava kuvvetlerini geliştirmeyi zorunlu kılmaktadır. Çünkü iddia ettiği toprak bütünlüğünü sağlayamamış olan ÇHC için geniş sınırlarını ve dünya üzerinde geniş yayılım gösteren çıkar sahasını koruyabilmek için askeri kuvvetlerinin güçlü hava kuvvetleri ile desteklenmesi önem arz etmektedir. Bu minvalde ÇHC'nin önem verdiği kuvvet kollarından birisi ise hava kuvvetlerini geliştirmek olmuştur. Toplumsal istikrarı sağlama konusundaki hassasiyeti nedeniyle geniş bir gözlem yeteneğine sahip olan hava kuvvetleri ile topraklar üzerindeki kontrol ve koruma mekanizmalarını da güçlendirmektedir.

ÇHC, hava kuvvetlerinin önemini gösteren Dünya Savaşlarından sonra başlayan uzay ve nükleer yarışına dahil olmuştur. Soğuk Savaş döneminde savunma sanayisi ürünleri temin ettiği SSCB ile ilişkileri bozulup ABD ile yakınlaşmaya başlayınca ABD'nin müttefiki olan ve ileri teknolojik silahlara sahip olan İsrail ile [her ne kadar emperyalizm ile mücadele ettikleri için geçmişte İsrail karşısında Filistin'e destek vermiş olsa da] ikili ilişkileri geliştirme konusunda adımlar atmıştır. ABD'nin baskılarına rağmen İsrail, ÇHC'nin tank gibi SSCB'den temin ettiği bazı askeri araçları modernize etmiş, havadan havaya füzeler, Harpy gibi insansız hava araçları (İHA) temin ettiği ve teknik-akademik alanlarda çeşitli uzmanların değişimi de dahil olmak üzere çeşitli ortaklıkların kurulduğu bir ülke haline gelmiştir (Adıbelli, 2009, s.

254; Uzgur, 2020, ss. 192-200). Ancak İsrail, Phalcon gibi hava erken uyarı ve kontrol sistemleri ve Harpy araçlarının modernizasyonu çalışmaları karşısında ise İsrail ABD'nin baskı ve tehditleri karşısında anlaşmaları iptal ederek ÇHC'ye tazminat ödemiş ve ÇHC'de ABD'nin bu tavırlarına karşılık ikili ilişkilere müdahale edilmemesi gerektiğini belirterek tepki göstermiştir (Adıbelli, 2009; Uzgur, 2020, ss. 197-198).

ÇHC, ABD'nin askeri modernizasyonu engellemesi yönünde atmış olduğu adımlara kendi havacılık sanayisini geliştirerek cevap vermiştir. 2008 yılında kurulan, Çin Havacılık Sanayii Kurumu olan Aviation Industry Corporation of China, Ltd. (AVIC); ABD merkezli askeri yayıncılık kuruluşu Defense News dergisi tarafından dünyanın en değerli savunma şirketlerinin gösterildiği bir sıralama da 2022 yılının en değerli altıncı¹⁷ savunma sanayisi şirketi olarak yer almıştır (Defense News, 2022). AVIC ve yan kuruluşları tarafından üretilen havacılık ve ulusal savunma ürünlerine baktığımızda ise geniş bir yelpazenin olduğu görülmektedir. Örneğin, ÇHC ve Pakistan tarafından ortak olarak geliştirilen çok amaçlı JF-17, tüm hava koşullarına uyum sağlayan alçak ve orta irtifada manevra yapabilen, Beyond Visual Range (BVR) teknolojisi gibi sistemlere sahip olan J-10CE; uzun menzilli havadan karaya vuruş yeteneğine sahip olan süpersonik avcı bombardıman uçağı olan JH-7E; Bayraktar TB-2 benzeri Wing Loong (WL) sınıfı insansız hava araçları; denizaltı savunma harbi (ASW) ve arama kurtarma (SAR) görevlerinde de kullanılabilen Z-9EC helikopteri; Nighthawk ve tanksavar füzesi, havadan havaya füze gibi teçhizatların eklenebildiği çeşitli helikopterler ile kargo ve yolcu taşımacılığında kullanılabilen çeşitli hava araçları üreterek havacılık sanayisinde önemli ülkelerden birisi haline gelmiştir ("AVIC").

AVIC, aynı zamanda KVVY projesi üzerindeki ülkelerin havacılık altyapısı ve havayolu ağlarının oluşturulması, havacılık ürünleri, altyapı, finans konularında da çeşitli öneriler sunup destek sağlayacağı Hava İpek Yolu Girişimi adı verilen bir projenin yürütücülüğünü yapmaktadır ("AVIC"). Aynı zamanda ÇHC, Güney Çin

¹⁷ Bu liste de ilk on içerisinde ABD'nin altı şirketi yer almaktadır ve beşi ilk beştedir. ÇHC'nin ise ilk on içerisinde toplamda üç şirketi yer almaktadır. Altıncı sırada yer alan AVIC dışında China State Shipbuilding Corporation (CSSC) sekizinci sırada ve China North Industries Group Corporation (Norinco) ise dokuzuncu sırada yer almaktadır. Bkz: Defense News. (2022). Top 100 for 2022 defense companies. <https://people.defensenews.com/top-100/>

Denizi ve Pasifik Okyanusu'nda kullanılması planlanan ve insansız bir gemi olan Sea-Fly gibi sorun yaşadığı sularda kendi gücünü destekleyebilecek ürünler geliştirmektedir (O. Sönmez, 2020, ss. 85-86). Taşıdığı mühimmat kapasitesi ile uçan cephanelik olarak adlandırılan radara yakalanmayan, uzun bir süre uçabilen, riskli ortamlarda bile fırlatma yapabilen insansız hava aracı olan CH-7'yi üreterek operasyonel anlamda avantaj elde etmiştir (O. Sönmez, 2020, ss. 84-85). ÇHC'nin denizlerdeki tehdit algısı oldukça büyük olduğu için hava kuvvetlerini denizlerdeki tehdit algılamasını giderecek şekilde geliştirmektedir.

Geliştirilen araçlara baktığımızda ÇHC'in güvensizlik algısının boyutunu görebilmekteyiz. Diğer devletlerde de olduğu gibi bir devlet kendisini hangi alanda güvensiz hissediyorsa o alandaki kapasitesini geliştirmeye ve rakip devlete karşı koymaya çalışmaktadır. ABD ile ÇHC arasındaki gerginlikler nedeniyle devletlerin ileri teknoloji silaha sahip olma konusunda bir silahlanma yarışı içerisine girdiklerini söyleyebilmek mümkündür.

Diğer askeri kuvvet alanlarına baktığımızda ise ÇHC'nin sadece karada değil denizlerde de büyük atılım gerçekleştirmiş olduğu görülmektedir. Ancak, Adıbelli, 2009 yılında yayımlanmış olduğu çalışmasında; denizcilik konusunda içgüdüye sahip olmadıklarını, denizden çekindiklerini ve kara halkı olduklarını ifade etmiştir (Adıbelli, 2009, s. 44,53). ÇHC'nin ise yayımlanmış olduğu bir belgede “Çin, kara ülkesi olduğu kadar büyük bir denizcilik ülkesidir” şeklinde bir beyanda bulunduğu görülmektedir (*The Diversified Employment of China's Armed Forces*, 2013). Tarihe baktığımızda ise Çin'in, Song Hanedanı döneminde [MS. 960-1279] denizcilik teknolojisinde “dünya lideri” olmasına rağmen sömürge faaliyetlerinde bulunmamış, 1405-1433 yılları arasında pusula ve haritanın kullanıldığı Ming Hanedanı [MS. 1368-1644] döneminin şartlarına göre dünyanın en gelişmiş ve 500 kişi taşıyabilen gemilere sahip olduğu görülmektedir (Jacques, 2016, s. 91; Kissinger, 2015, ss. 29-31). Hediyeler taşınan bu gemiler ile hem ticaret yapılmış hem de çeşitli ülkeler ile kapsamlı diplomatik ilişkiler kurulmuş olsa da Moğolların baskısı nedeniyle kuzey bölgesindeki topraklara önem vererek 1421 yılında başkentin Nanjing'den Pekin'e taşınması hanedanın deniz, okyanus ve kıyı kesimlerine vermiş olduğu önceliğin azalmasına neden olmuş, 1430'lu yıllarda açık denizlere çıkabilen gemilerin

yasaklaması ve filonun dağıtılması ile Çin donanması düşüşe geçmiştir (Fairbank ve Goldman, 2006, ss. 137-138; Jacques, 2016, s. 91; Kissinger, 2015, ss. 30-31).

Günümüzde ise ÇHC, deniz güvenliğinin sağlanmasına önem vererek denizlerdeki hakimiyetini arttıracak deniz kuvvetlerini geliştirmektedir. ÇHC'nin nüfus yerleşim dağılımının deniz kıyılarına yoğunlaşmış olması, Tayvan ile yaşanan sorunlar, hem Güney Çin Denizi hem de Doğu Çin Denizi'ndeki hak iddiaları ve algılamış olduğu güvenlik tehdidi, KVY projesinin deniz ayağının da olması gibi sebepler ÇHC'nin deniz kuvvetlerine önem vermesine olanak sağlamıştır. Ayrıca ÇHC'nin bölgesel güvenliğini ve ticaret akışını engelleyebilecek her türlü tehdit ÇHC'nin ekonomisini ve varlığını da olumsuz etkileyecektir. Bu nedenle ÇHC'nin denizlerde hâkimiyet sağlayabilmesi ve güçlü bir donanmaya sahip olması vazgeçilemeyecek kadar önemlidir. Çünkü enerji kaynaklarına ulaşım ve ticaretinin devamını sağlayabilmek için deniz yollarına bağımlıdır ve ÇHC'nin zayıf noktalarından birisi olan bu bağımlılık diğer ülkeler için de fırsat niteliği taşımaktadır (Atağenç, 2012, ss. 158-159).

Günümüzde ÇHC'nin denizler konusunda sert bir tavır takınarak agresif söylemlerde bulunarak denizlerdeki eylemlerinin giderek daha belirgin hale geldiği görülmektedir. Nitekim 2015 yılında yayımlanan belgede şu cümleler yer almaktadır:

“Denizler ve okyanuslar, Çin'in kalıcı barışı, kalıcı istikrarı ve sürdürülebilir kalkınmasını ilgilendirmektedir. Karanın denizden ağır bastığı geleneksel zihniyet terk edilmeli, denizlerin ve okyanusların yönetilmesine, deniz hak ve menfaatlerinin korunmasına büyük önem verilmelidir” (China's Military Strategy, 2015)

Bu ifadelerden hareketle ÇHC'in denizlerdeki stratejisinin ise yakın denizlerde savunma yaparken uzak denizlerdeki çıkarlarını koruma üzerine şekillendiği görülmektedir. Deniz güvenliği ve çıkarlarını korumaktan görevli olan deniz kuvvetlerinin yeni teknoloji ürünler ile entegre bir şekilde deniz kuvvetlerinin modernizasyonuna hız vermiş, geleneksel olmayan güvenlik tehditlerine karşı koyma konusundaki yeteneklerini geliştirerek stratejik caydırıcılık ve olası saldırılara karşı saldırı yeteneklerini geliştirme konusunda da çaba sarf ettikleri görülmektedir. Nitekim denizler üzerinde hak iddiaları ve çıkarları olan bir devlet için önemli caydırıcılık unsurlarından birisi de uçak gemilerinin varlığıdır. Üzerinde farklı mühimmatların

taşınabildiği uçak gemileri egemenlik ihlali, savaş gibi durumlarda hem gemi olarak uluslararası sularda kullanılabilmekte hem de uçak pistine sahip olması nedeniyle uçakların farklı bir ülke yerine sorunlara daha yakın bir mesafede olan kendi gemilerinden uçakların kalkış yapmasına olanak sağladığından devletlere büyük avantaj sağlamaktadır. ÇHC ise ilk uçak gemisini 2000'li yılların başında Ukrayna'dan aldığı Sovyet yapımı Varyag uçak gemisinin adı Liaoning olarak değiştirilmiş ve 2012 yılında tadilat sürecini tamamlayarak ilk ÇHC uçak gemisi olarak ÇHC Donanma Kuvvetlerine dahil edilmiştir (*The Diversified Employment of China's Armed Forces*, 2013). Günümüzde ise üçüncü uçak gemisini suya indirmiş durumdadır. Başta sahil güvenlik gemileri olmak üzere ÇHC, sahip olduğu deniz kuvvetleri ile donanma konusunda oldukça başarılı bir çıkış yaparak önemli deniz kuvvetleri arasında yer alır hale gelmiştir.

ÇHC'nin yeni savunma yaklaşımı ve KVVY projesinde limanlar ve denizaltılara da önem verilmektedir. Bu nedenle daha sessiz, daha yüksek görüntü işleme kapasitesine sahip, operasyonel anlamda güçlendirilmiş, içerisinde çeşitli silahlar ve fırlatma sistemlerine sahip olan denizaltılar geliştirmeyi hedeflemektedir. İnsansız denizaltılar ve nükleer denizaltılar da olmak üzere denizaltı envanterini çeşitlendirmeye çalıştığı bilinmektedir. ÇHC, buzkıran gemisi üretimi gibi diğer savunma alanlarında atmış olduğu adımlar hem askeri olarak dünya gücü olmayı istediğinin bir göstergesi hem de teknoloji-üretim kapasitesinin gelişmişliğinin de bir göstergesi olup dünya çapında bir ordu oluşturma ideali konusundaki kararlılığını da vurgulamaktadır.

Bölgesel ve küresel güç olmayı hedefleyen ÇHC resmi olarak nükleer silahlara sahip olduğunu açıklayan ve kapasitesini geliştirmeye çalışan ülkelerden birisidir. ÇHC, kurulduğu günlerde ulusal kalkınmasını sağlamak amacıyla güvenlik standartlarına uygun olarak nükleer enerji geliştirmeye başlamış ve nükleer güvenliği ulusal güvenlik ve kalkınmayı sağlamak için kritik öneme sahip unsurlardan birisi olarak gördüğünü ifade etmektedir (*Nuclear Safety in China*, 2019). Çünkü Soğuk Savaş döneminde hem ABD hem de SSCB tarafından nükleer silahlar ile tehdit edilen bir ülke olan ÇHC, nükleer silahlara sahip olmak güvenliğin sağlanması için elzem olarak görülmüştür (Harris, 2014, s. 29). Günümüzde ise önemli nükleer güçler arasında gösterilen ve füze teknolojisine ağırlık veren ÇHC yapılan askeri

modernizasyonlar sonucunda ise İkinci Topçu Gücü olan adlandırılan askeri kuvvet birimini Çin Halk Kurtuluş Ordusu Roket Kuvvetleri (People's Liberation Army Rocket Force-PLARF) olarak değiştirmiştir.

ÇHC nükleer silahlar, roketler konusunda ilk adımı Mao döneminde atmıştır. Mao döneminde ekonomik anlamda zor zamanlar yaşayan ÇHC, nükleer yarışın hakim olduğu bir dönemde güvenlik açısından bağımsız olmalarını korumada yardımcı olacak nükleer silahlar ve uydu geliştirmeye yöneldiği görülmektedir. Nitekim 1958 yılında ilk nükleer denizaltı üretimi üzerinde çalışmalara başlanmış, 1960'larda ilk nükleer denemesi, 1980'de ilk kıtalararası balistik füze (ICBM) denemesi ve 1982'de ise balistik denizaltı füzesi denemesi yapılmıştır (Vogel, 2017, s. 546; Yılmaz, 2016, ss. 160-172). ABD Savunma Bakanlığı yapmış olan Laird Şubat 1970'ta yapmış olduğu bir açıklamada ÇHC'nin 1963 yılından itibaren uranyum ve plütonyum, lityum üretmiş olabileceğini ve Ekim 1964 ile Eylül 1969 arasında farklı özellikler taşıyan 10 nükleer silah denemesi gerçekleştirdiğini açıklamıştır (Hsieh, 1971, s. 87). ÇHC, 1960'lı yıllarda hem atom ve hidrojen bombası hem de nükleer füze denemelerini başarı ile gerçekleştirerek, nükleer silahlara sahip devletlerarasında yerini almış olsa da Mao döneminde "halk savaşı" kavramının hakim olması nedeniyle askeri strateji geliştirilememiştir (Pande, 2000, ss. 2011-2012). Pande çalışmasında bazı Çinli bilim insanlarının ÇHC'nin nükleer askeri doktrini geliştirmemesinin kasıtlı olduğunu düşündüklerini ifade etmiştir (Pande, 2000, s. 2017). Bu düşünceden hareketle, işgaller, isyanlar ve iç savaştan çıkarak yeni kurulan ve uluslararası olarak tanınmayan ÇHC için, dünyadaki hakim iki süper gücün nükleer yarış yaptığı bir dönemde nükleer güç olarak ortaya çıkmasının dikkatleri üzerine çekeceğinden dolayı nükleer askeri doktrin açıklamadığı çıkarımı yapılabilir, ancak doktrin geliştirmemiş olması çalışmalar yapmasına engel olmamıştır. Ve ÇHC, 1980'li yılların ortaların itibaren doktrin sayılabilecek önermeler yapmaya başladığı görülmektedir (Yılmaz, 2016, s. 163).

ÇHC'nin 2019 yılında yayınlamış olduğu nükleer konulu savunma belgesinde ÇHC'nin nükleer güvenlik stratejisi dört temelde ele alınmaktadır ve genel olarak şu şekildedir; i) kalkınma ve güvenliğe önem vererek nükleer enerjinin barışçıl amaçlar için kullanılmasını sağlamak, ii) tüm ülkelerin hak ve çıkarlarına saygı göstererek ve uluslararası yükümlülüklerle uyarak her ülkenin kendi nükleer güvenlik politikalarını

oluşturabileceği, iii) nükleer güvenlik sorumluluğunun ulusal olmanın ötesinde uluslararası olduğunu, devletlerin sadece kendilerine karşı değil tüm dünyaya karşı sorumlu olduğunu kabul ederek küresel düzeyde nükleer güvenliği sağlamak, iv) tüm ülkeler nükleer güvenlik konusunda işbirliği geliştirmeli, nükleer maddelerin arz ve talep dengesinin korunacağı, nükleer silahların yayılması ve olası tehditlerin önlenmesi için ortak hareket edilmesinin gerektiği olarak özetlenebilmektedir (*Nuclear Safety in China*, 2019). Aynı zamanda ÇHC'nin nükleer güvenlik için belirlemiş olduğu temel ilkeler ise; güvenliği ilk sıraya koymak ve yasalara uygun olarak nükleer güvenlik yönetimi uygulamak, risk önlemeye odaklanmak ve derinlemesine savunma uygulamak, net sorumluluk sınırları ve bağımsız düzenleme sağlanması ve son olarak ise sıkıyönetim uygulamak ve kapsamlı garantiler sağlamak şeklindedir (*Nuclear Safety in China*, 2019).

ABD ve Japonya, ÇHC'nin nükleer silahlara sahip olmasından rahatsızlık duymaktadır. ÇHC Dışişleri Bakanlığı sözcüsü Wang Wenbin, Japonya'nın kendisini "uzun süredir nükleer silahların kurbanı olarak nitelediğini", nükleer silahsızlanma konusunda "ikiyüzlü ve kendisi ile çeliştiğini" ifade etmiştir (Qingyun, 2022). Çünkü Japonya'nın 1932-1945 arasında Mançurya'da yapmış olduğu deneyler sonucunda hayatta kalanları, canlı bomba olarak Çin'in önemli şehirlerine göndermesi Çinlilerin unutamadığı bir anıdır (Dedeoğlu, 2020, s. 270). ÇHC'nin yayımlamış olduğu resmi belgeler incelendiğinde kimyasal ve nükleer silahların kullanımına ilişkin ayrılan bölümlerde Japonya'nın tarihteki tutumlarına yer verdiği görülmektedir. ÇHC, Japonya'nın kimyasal silahlarının hala Çin sınırlarında bulunduğunu ve halkın güvenliğini tehdit ettiğini, bir ülkenin başka bir ülke sınırları içerisinde bıraktığı kimyasal silahların imha etmesi gerektiğini ifade etmektedir ve ÇHC; Japonya tarafından Nanjing'e yerleştirilen kimyasal silahları imha etmeye başlamış ve Japonya'dan da destek vererek imha işleminin hızlandırılmasını istemiştir (*China's National Defense in 2010*, 2011).

ABD ve Japonya'nın ÇHC'yi "nükleer gücünün şeffaflığını artırmaya ve nükleer silahsızlanmayı teşvik etmeye" çağıracağını bildirmesinden sonra ÇHC Dışişleri Bakanlığı sözcüsü Wang Wenbin yapmış olduğu açıklamada ÇHC'nin nükleer silahlarının saldırıya uğramadığı müddetçe kullanılmayacağını, ulusal güvenliğini sağlama amacıyla nükleer kapasitesini geliştirdiği ancak nükleer

kapasitesinin en düşük seviyede tutulduğunu, ÇHC'nin nükleer politikasının şeffaf olduğunu ve diğer devletlerin endişelenmesine neden olmadığını ifade etmiştir (Qingyun, 2022). Yapılan çalışmalarda ÇHC'nin nükleer silahları savunma amacıyla geliştirdiği, düşmanın psikolojisini sarsarak zafer kazanmasını engellemek veya genel nükleer stratejisinin düşmanın nükleer saldırıda bulunamayacağı ile tehdit edemeyeceğini sağlamak amacıyla geliştirildiğinin vurgulandığı görülmektedir (Pande, 2000, s. 2020; Yılmaz, 2016, s. 168). Adıbelli (2009) ise çalışmasında ÇHC'nin nükleer stratejisinin bölgesel güç statüsünü güvence altına almak; diplomasiyi nükleer güç ile birlikte kullanmak; Japonya'ya karşı gözdağı vermek; ABD, Rusya gibi diğer nükleer güçleri caydırmak; Hindistan gibi rakip ülkelere karşı tehdit oluşturmak olmak üzere beş temel amaç etrafında şekillendiğini ifade etmiştir (Adıbelli, 2009, s. 109). Bu hedeflerin günümüzde de geçerli olduğu görülmektedir.

Bölgesinde nükleer güç istememesine ve silahsızlanmaya gidilmesi gerektiğine vurgu yapsa da ÇHC, Hindistan karşısında Pakistan'ın daha güçlü ve etkili bir hale gelmesini istediğinden Pakistan'a çıkarları doğrultusunda nükleer enerji ve silah üretimi konusunda destek sağlamaktadır (Yılmaz, 2016, s. 177). Orta Doğu'da ki ABD'nin en önemli rakiplerinden olan İran ile de benzer politikalara sahiptir ve Adıbelli'ye göre ÇHC, Pakistan'ın nükleer programına en fazla destek veren ülkelerden birisidir (Adıbelli, 2009, s. 226). ÇHC, İran'dan almış olduğu petrol karşılığında İran'a C-802 füze sistemleri gibi çeşitli silahları satmaktadır ve İran'ın füze fabrikası kurmasına, Scud gibi sıvı yakıtlı, füze üretmesine de destek sağladığı gibi nükleer alanında uzman yetiştirilmesine de yardımcı olmuştur (Adıbelli, 2009, ss. 226-228). Çalışmanın ilerleyişini sağlayabilmek amacıyla oluşturulan hipotezlerden H₃ "*Çin Halk Cumhuriyeti'nin İran ve Pakistan ile nükleer güvenlik alanında işbirliği yapmaktadır*" hipotezinin doğru olduğu sonucuna ulaşılabilir.

Bu bölümde bahsedilecek olan son kuvvet alanı ise uzaydır. ÇHC, Mao döneminde uzaya uydu fırlatılarak uzaydaki rekabette bir aktör olarak ortaya çıkmıştır. Soğuk Savaş döneminin içerisindeyken ÇHC'nin 1970'de Dong-Fang Hong 1 adlı uyduyu uydu fırlatmasının ardından Burma (Myanmar) Komünist Partisi Merkez Komitesi ÇHC'nin bu girişimini "*tekel*" haline gelmiş olan "*emperyalistlerin*" nükleer savaş tehditlerini boşa çıkaracak bir hamle olarak yorumlamıştır (Hsieh, 1971, s. 92).

ÇHC'nin Soğuk Savaş döneminde uzayda uydusu olan sayılı ülkeler arasına girmesi nükleer silahlanma yarışına bir cevap olarak nitelendirilebilir.

ÇHC'nin günümüzde uzay alanında ABD ile rekabet edebilecek tek ülkeye dönüştüğü de ifade edilebilir. Hu Jintao “uzayı kontrol eden dünyayı kontrol eder” (Adıbelli, 2009, s. 161) derken Xi Jinping ise “Geniş kozmosu keşfetmek, uzay endüstrisini geliştirmek ve Çin'i bir uzay gücüne dönüştürmek bizim ebedi hayalimizdir” demiştir (*China's Space Program: A 2021 Perspective*, 2022). İki lider de ÇHC'nin uzay rekabetinde yer alan bir aktör olduğunu ve uzayda lider olma arzularına sahip olduklarını vurgulamıştır. ÇHC'nin uzay alanında çalışmalarının ulusal ve uluslararası güvenliğini sağlamak, caydırıcılık oluşturmak gibi askeri amaçlar dışında Çin Rüyasını gerçekleştirmek ve Çin ulusunun yeniden ayağa kalkması gibi stratejik ve milliyetçilik hedefleri de barındırmakta olduğu görülmektedir. Bu nedenle ÇHC'nin uzay programı ÇHC'nin hedeflerini gerçekleştirmek için belirleyiciliği yüksek olan bir projedir.

ÇHC'nin uzay projelerine baktığımızda ise oldukça geniş yelpazeye sahip olduğu görülmektedir. ÇHC'nin son yıllarda uzay teknoloji konusunda atmış olduğu başarılı adımlar ÇHC'nin kalkınmasına yardımcı olduğu gibi akıllı şehirler, akıllı tarım ve insansız sürüş gibi yeni teknoloji ürünlerin ortaya çıkmasına olanak sağlamıştır (*China's Space Program: A 2021 Perspective*, 2022). ÇHC uzay rekabetine diğer aktörlerden sonra katılmış olsa da AR-GE ve işbirliği çalışmalarına verdiği önem sayesinde uzay rekabeti konusunda üst sıralarda yer almaya başlamıştır. Uzayda en çok uydusu bulunan ikinci ülke konumuna ulaşsa da uzaydaki uydu sayısına baktığımızda ABD ile arasında oldukça yaklaşık 3 katı fark vardır. ABD'nin uzaydaki uydu sayısı 830 iken ÇHC'nin 280, günümüzde üçüncü sırada olan ancak uzay rekabetini başlatan SSCB'nin halefi Rusya'nın ise 147 uydusu bulunmaktadır (Anonim, 2019). ÇHC, uzaktan algılama yapabilen uyduları ile dünya üzerindeki pek çok veriye ulaşmakta ve hızlı bir şekilde işleyebilen ÇHC, Pakistan, Suudi Arabistan, Arjantin gibi bazı ülkelerde de kullanılmakta olan BeiDou navigasyon sistemini geliştirdiği gibi Tayland, Endonezya, Güney Afrika gibi bazı ülkelerde de uygu veri alma istasyonu kurmuş ve uydu acil durum izleme hizmetleri ile de Afganistan, Laos, Mozambik gibi bazı ülkelerde meydana gelen doğal afetlerde acil durum izleme hizmeti vermiştir (*China's Space Program: A 2021 Perspective*, 2022). Ayrıca ÇHC, Avrupa Uzay Ajansı,

Fransa, Brezilya, Kanada, Arjantin, Pakistan, Rusya, gibi çeşitli ülkelerle uzay teknolojisi, derin uzay araştırmaları gibi çeşitli konularda işbirliği yapmaktadır (*China's Space Program: A 2021 Perspective*, 2022).

Ay üzerinde derin araştırmalar yapan Chang'e-4 ve Chang'e-5 ay üzerinden dünyaya görüntü göndermiştir. Ayrıca Chang'e-5 uzay aracı, ay yüzeyinden dünyaya gelen en genç numune parçası olduğu bilinen 1.731 gram toprağı ÇHC'ye getirmiştir (*China's Space Program: A 2021 Perspective*, 2022). Ay ve gezegen keşifleri için geliştirilen Chang'e serileri, Mars'a giden Tianwen-1, sismo-elektromanyetik uydu olan Zhangheng-1, uzay tabanlı yerçekimi dalgası algılama amacıyla kullanılan Tianqi ve Tianqin, uzay istasyonu amacıyla üretilen Tiangong serisi modüller gibi farklı alanlarda yapmış olduğu yatırımlar ve çalışmalar ile uzay alanında adında ses getirmeye başlamıştır (*China's Space Program: A 2021 Perspective*, 2022). Aynı zamanda dünyanın en büyük uzay teleskobunu olarak ifade edilen Xuntian adlı uzay teleskobunu geliştirmektedir. ABD'nin uzaydaki hâkimiyeti ile Hindistan'ın da uzay istasyonu geliştirmeye çalışması ÇHC'nin uzay istasyonu geliştirme çabalarını hızlandırmaktadır. ÇHC uzayı bir rekabet alanı olarak görmekte ve hakim güç olmayı istemektedir. Hem ÇHC'nin hem de Kuzey Kore'nin artan balistik füze denemelerinden duyduğu rahatsızlık ve ÇHC'nin uzaydaki yükselişini dengeleme amacıyla ise ABD, Aralık 2022'de Güney Kore'de kendi toprakları dışındaki ilk Uzay Kuvvetleri Komutanlığını açmıştır (Mercan, 2022). ABD Uzay Kuvvetleri Kore Komutanı olarak görev yapacak Joshua McCullion ve ABD Uzay Kuvvetleri Hint-Pasifik Komutanı Anthony Mastalir ise ABD'nin Kuzeyinde yer alan Hint-Pasifik bölgesindeki tehditlere karşı kararlılıkla mücadele edeceklerine vurgu yapmıştır (Mercan, 2022).

ÇHC yayınlamış olduğu belgelerde sıklıkla “uzay tüm insanlığa ait ve yalnızca barışçıl amaçlar için kullanılmalı” ve “hiçbir ülke uzayda kullanılmak üzere herhangi bir silah geliştirmemelidir: uzay silahsız tutulmalıdır” sözleri ile uzayda silahlanmaya her zaman karşı olduğunu dile getirmiş ve uzayın uluslararası stratejik rekabette önemli bir rekabet alanı haline geldiğini ve uzayın silahlandırıldığının ilk işaretlerinin ortaya çıktığı ifade edilmiştir (*China: Arms Control and Disarmament*, 1995; *China's Military Strategy*, 2015). ÇHC, uzay istasyonu astronomik, yer bilimi üzerine gözlem ve deney yapmak ve uzayın derinliklerini keşfetmek için ileri araştırmalar için

kullanılacağını ifade etse de uzayı silahlandırma gibi çabalarının olup olmayacağı merak edilmektedir.

ÇHC, her ne kadar son yıllarda savunma harcamalarını arttırarak askeri modernizasyona ağırlık verse de silahsızlanmaya önem veren bir ülke olduğunu sıklıkla vurgulamaktadır. Asya-Pasifik gibi dünyanın ilgi odağında olmaya başlayan bölgelerdeki bölgesel barışın uluslararası barışa pozitif yönde katkı sağlayacağı düşünüldüğünde ÇHC'nin bölgesel silahsızlanmaya karşı vermiş olduğu önem anlaşılabilir. Çünkü bir ülkenin askeri kapasitesini geliştirmesi çevresindeki ülkelerin askeri kapasitesinin yetersiz olduğunu düşünmelerini sağlamakta ve bölgesel silahlanma yarışına neden olabilmektedir. Bölgesel silahlanmanın artması sonucunda diğer bölgelerinde silahlanmasında artışa neden olabilmekte ve sonucunda da uluslararası silahlanma yarışının meydana geleceği Soğuk Savaş döneminde görülmüştür. Günümüzde ise Asya-Pasifik bölgesinde benzer bir yarış söz konusudur. ÇHC'ye karşı Güneydoğu Asya bölgesindeki ülkeler kapasitelerini geliştirme ve çeşitli askeri ittifak anlaşmaları ile kapasitelerini geliştirip güvenliklerini arttırma konusunda çaba sarf ederken Japonya gibi Çin ile düşmanlık bağları bulunan ülkeler ise ABD ile olan ittifaklarını geliştirmekte ve askeri konuların ele alındığı anayasa maddelerinde değişiklik yapılmasını gündeme getirmiştir.

BM'ye üye olup diğer ülkeler tarafından tanınmaya başladığı 1970'li yıllardan itibaren silahlanmasının önlenmesi konusunda gereken hassasiyetin gösterilmesi gerektiğini, Soğuk Savaş dönemindeki silahlanma yarışına blokların başını çeken büyük güçlerin silahlanma yarışına son vererek diğer ülkelere örnek olması gerektiğini ve silahsızlanma ve uluslararası barışın sağlanması konusunda devletlerin uluslararası sorumluluklarının olduğu ve ÇHC uluslararası barışının korunması konusunda üzerine düşen sorumluluğu yerine getireceğini dile getirdiği gösterilmektedir (*China: Arms Control and Disarmament*, 1995). Silahlanmanın önlenmesi konusunda BM'ye çeşitli rapor ve öneriler sunmuş olan ÇHC, bölgesel silahsızlanma konusunda ise bölgeler arasında silahlanma düzeyinde farkların olabileceğini göz önünde bulundurarak işbirliği yapılması gerektiğini ifade edilmiştir (*China: Arms Control and Disarmament*, 1995). ÇHC'nin silahsızlanma konusunda atmış olduğu adımlar ile saldırgan bir ülke olmadığı izlenimi uyansa artmakta olan savunma harcamaları güvensizlik algısının büyüklüğünü göstermektedir.

Yakın çevresi olan Asya'daki artan nükleer silahlardan rahatsızlık duyan ÇHC sadece nükleer silahların değil, uzayın silahlanması da dahil olmak üzere kimyasal ve biyolojik gibi insanlığa zarar verebilecek her türlü silahın yasaklanması gerektiğini, hassas madde olarak sayılan kitle imha silahlarının üretiminde kullanılacak maddelerin ihracın yasaklanması gerektiğini, bu tür maddelerin satılması durumunda ise kitle imha silahını üretmek amacıyla kullanılmayacağı konusunda garanti verilmesi ve denetlenmesi gerektiği sıklıkla dile getirmektedir (*Nuclear Safety in China*, 2019). Nükleer silah temin etmek isteyen ülkelerin ise eşitlik ve adalet temelinde ülkelerin ulusal güvenliklerine ve egemenliklerine zarar vermeden uluslararası bir kurum olan Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu tarafından belirlenen uluslararası yükümlülüklere uyması gerektiğini, bu şartları sağlayamayanlara madde temin etmeyeceğini dile getirmektedir (*Nuclear Safety in China*, 2019).

1.4.4. Enerji Güvenliği

Uluslararası ilişkiler disiplinde enerjinin “*silah*” olarak kullanılmaya başlaması, enerji kaynaklarına güvenli ve kesintisiz ulaşımının güvenlik nesnesi olarak karşımıza çıkmasına olanak sağlamıştır. Rejimin güvenliğinin ekonomik gelişmesinin sürdürülebilir olmasına bağlayan ÇHC için, ekonomik gelişmesinin istikrarı için gerek duyduğu enerji kaynaklarına güvenli ulaşımının güvenlik parametreleri açısından ön sıraya yerleştiği görülmektedir. Yapılmış olan bir çalışmada ÇHC için enerji kaynaklarının önemi şu şekilde ifade edilmiştir: “*Çin için enerji güvenliği rejimin devamlılığı anlamı taşımaktadır. Enerjiyi sorunsuz elde etmek ekonominin istikrarını korumak, istikrarlı bir ekonomi ise Komünist Partinin ülkeyi yönetmeye devam etmesi anlamı taşımaktadır*” (Karaca, 2017, s. 200).

Enerji kaynaklarının güvenliğinin sağlanmasının 1990'lı yılların ortalarından itibaren ÇKP'nin güvenliğini sağlamasından daha önemli hale gelmiştir (Adıbelli, 2009, s. 293). ÇKP'nin güvenliğinin ise ÇHC'nin güvenliğinin sağlanması anlamına geldiği düşünüldüğünde enerji kaynaklarına olan ulaşımının aksaması ÇHC için güvenlik açısından bir önemli bir tehdit olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü enerji kaynaklarına ulaşımın aksaması ÇHC'nin önem verdiği ekonomik gelişmesini, askeri modernizasyon çabalarını sekteye uğratacağı gibi Tayvan politikası ve ÇKP'nin

güvenliği konusundaki kararlı tutumunun da sekteye uğramasına neden olabilecektir (Karaca, 2023). Çünkü ÇHC, ihtiyaç duyduğu enerjiyi kendi topraklarından temin edememektedir.

ÇHC, sahip olduğu rezervler açısından fakir bir ülke değildir. Aksine topraklarında önemli miktarda kaynak bulunmaktadır. Ancak bu kaynakların önemli bir kısmı sorun yaşadığı Sincan Uygur Özerk Bölgesi'nden temin edilmektedir. Bu bölgenin hem en zengin rezervlere sahip olması hem de ÇHC'ye gelen enerji akışı için kapı durumunda olması da ÇHC'yi enerji güvenliği konusunda daha hassas yapmaktadır. Sincan Uygur Özerk Bölgesi'nde petrol, doğalgaz, kömür, linyit, altın, gümüş, uranyum gibi çeşitli kaynaklarında arasında bulunduğu 118'den fazla kaynak tespit edilmiştir (Çin, *Doğu Türkistan'da 115 milyar metreküp doğal gaz keşfetti*, 2019; Dağcı & Keskin, 2013, s. 15). 2019 yılında yapılan keşif çalışmalarında Sincan bölgesindeki tarım havzasında 115,3 milyar m³ rezerve sahip doğalgaz keşfedilmiştir (Çin, *Doğu Türkistan'da 115 milyar metreküp doğal gaz keşfetti*, 2019).

ÇHC, enerji kaynağı üretmeyen değil, ürettiğinden çok daha fazlasını tüketen bir ülke konumundadır. İhtiyaç duyduğu enerjinin büyüklüğü nedeniyle enerji kaynakları açısından dışarıya bağımlı bir ülkedir. Öyle ki 2025 yılında ÇHC'nin günlük petrol talebinin 16 milyon varil olacağını ve 2035 yılına gelindiğinde ÇHC'nin enerji tüketim miktarının Hindistan ve ABD gibi diğer önemli tüketicilerin toplam tüketim miktarından fazla olacağı tahmin edilmektedir (Karaca, 2023). Bu kadar büyük oranların olacağını düşünülmesi ÇHC'nin güvensizlik algısının derinleşmesine neden olmaktadır. Çünkü ihtiyaç duyulan bir ürün için bir başka ülkeye veya bölgeye duyulan bağımlılık ülkelerin dış politikasında bağımsız davranmasını zorlaştıran bir faktördür.

ÇHC'nin temel dış politika ilkelerinden olan bağımsızlık, egemenlik, iç işlerine müdahale edilmemesi gibi ilkeler nedeniyle enerji kaynaklarını çeşitlendirerek, enerji kaynağını temin ettiği ülkelere karşı olan bağımlılığın azaltmayı hedeflemektedir. Birincil enerji kaynağı olarak kullanılan petrol, doğalgaz gibi dışarıdan temin ettiği enerji kaynakları yerine alternatif aramaktadır. Bu nedenle petrol, doğalgaz, kömür, rüzgâr, güneş, kaya gazı, nükleer gibi çeşitli alanlara yönelerek enerji kaynaklarını çeşitlendirmektedir. Bağımlılığını azaltabilmek amacıyla, enerji üreticisi olan ülkeler ile enerji alanında çeşitli işbirlikleri geliştirmekte olduğu gibi kullanılan güzergahları

da çeşitlendirmektedir. Çünkü sadece enerji temin etmek değil, aynı zamanda temin edilen enerjinin de güvenli ve aksamadan ulaşmasını sağlamak da önemlidir.

Enerji güzergâhlarından olan Hürmüz Boğazı, Malakka Boğazı, Tayvan Boğazı, Hint Okyanusu gibi ÇHC için stratejik öneme sahip olan yerlerde ABD'nin etkisinin fazla olması ve Çin denizlerinde bölge ülkeleri ve Tayvan ile yaşadığı gerginliklerin de hala devam ediyor oluşu nedeniyle ÇHC alternatif güzergâh arayışı içerisine girmiştir. Enerji güzergâhı olarak kullandığı deniz yolu yerine kara yolu, demiryolları, boru hatları gibi alternatif yolları kullanarak temin etmeye çalışmaktadır. Myanmar, Pakistan, Kazakistan, Türkmenistan, Rusya gibi ülkeler ile boru hatları, Kırgızistan-Özbekistan-Çin demiryolu ve KVY gibi pek çok proje planlanmıştır. Çünkü *“Küresel güç olmanın en önemli ölçütlerinden biri enerjiyi sorunsuz elde edebilmektedir. Bu amaçla hem enerji bölgeleri hem de enerjinin nakledildiği koridorların kontrol edilmesi gerekmektedir”* (Karaca, 2008, s. 111).

ÇHC, enerji temin ettiği ülkelerle *“kazan-kazan”* politikası uyguladığı gibi enerji temin ettiği ülkelerdeki şirketlere yönelik *“enerjiyi toprağıyla satın alma”* politikası uygulamakta olduğu görülmektedir (Karaca, 2008, ss. 91-92). ÇHC, 1997'de Kazakistan'daki KazMunayGas ulusal şirketinin bir yan kuruluşu olan Aktobe Oil and Gas şirketinin yüzde %60'ını alarak girdiği Kazakistan enerjisinde Petro Kazakistan şirketinin hissedarlarından olduğu gibi Kuzey Buzachi petrol sahasının %100'ünü alarak Kazakistan'ın enerjisinde önemli bir oyuncu olarak ortaya çıkmıştır (Stegen, 2015). Türkmenistan'da sahip olduğu enerji kaynaklarının büyüklüğü nedeniyle ÇHC'nin iştahını kabartmaktadır. Türkmenistan, ÇHC'ye enerji aktaracağı boru hattını ÇHC'den finansman desteği alarak inşa etmiştir (Stegen, 2015). Dünyanın ikinci en büyük doğal gaz sahası olarak bilinen Güney Yolotan gaz sahasının geliştirilmesi için 8 milyar dolardan fazla kredi desteği sunmuştur (Stegen, 2015). ÇHC, Kazakistan, Türkmenistan gibi bölgedeki önemli enerji kaynağı üreticileri ile yapmış olduğu anlaşmalar doğrultusunda enerji şirketlerinin ve boru hatlarının yarısından fazlasına sahip olduğu gibi Özbekistan'da dahil olmak üzere bölgedeki ülkelerdeki doğal kaynak arama ve işleme faaliyetlerinde bulunmakta ve dağıtım kanalları inşa etmektedir (Akçadağ Alagöz, 2019a, ss. 107-109; Omonkulov, 2020; Turan, 2020). 2013 yılında Özbekistan ile ÇHC sadece boru hatları değil aynı zamanda da kaya gazından yenilenebilir enerji üretme konusunda da işbirliği yapmaya karar vermişlerdir (Stegen,

2015). Orta Asya ülkelerine önemli miktarda kredi sağlayan bir ülke olması da ÇHC'nin bölgeden temin ettiği enerji kaynaklarını koruma yollarından birisidir.

Enerji kaynaklarına kesintisiz ve güvenli ulaşım için ÇHC'nin boru hatlarına ağırlık verdiği ve çeşitlendirmeye çalıştığı görülmektedir. Çünkü enerji temin ettiği Orta Doğu ve Afrika'da istikrarsız durumların olması ve enerji yatırımlarının maliyetli olmasından yatırımlarını güvence altına alabilmek adına daha istikrarlı ve kendisine yakın olan coğrafyalara ağırlık vermeye başladığı görülmektedir (Turan, 2020, s. 117). Bu hatlardan bazıları ise kısaca şu şekildedir. ÇHC'nin ilk uluslararası doğalgaz boru hattı olma özelliğini taşıyan ve ÇHC'nin Sincan bölgesinden geçerek Türkmenistan, Özbekistan ve Kazakistan'ın dâhil olduğu 2009'da hizmete giren 60 milyar m³ aktarım kapasitesi olan Orta Asya-ÇHC doğalgaz boru hattı ile 2021'den itibaren ÇHC'ye 40 milyar m³'den fazla doğalgaz aktarılmaktadır (*Türk devletlerinin milyarca metreküp doğalgazı Çin'e akıyor!*, 2023). Bu hat ile taşınan doğalgazın büyük bir bölümünü Türkmenistan üstlenmektedir. Mart 2023'te Türkmenistan'ın geçen yıl 2,4 milyar m³ olan aktarım miktarını arttırarak 2,9 milyar m³ doğalgaz taşındığını açıklanmıştır (*Türk devletlerinin milyarca metreküp doğalgazı Çin'e akıyor!*, 2023). Ancak Orta Asya-ÇHC doğalgaz boru hattı projesi henüz tamamlanmış değildir. Dört ayrı hat halinde planlanan projenin dördüncü ayağını oluşturan D hattı hala inşa halindedir. Türkmenistan'dan başlayarak Özbekistan, Tacikistan ve Kırgızistan üzerinden ÇHC'ye ulaşacak olan D hattı, ÇHC'nin Tacikistan'a yapmış olduğu önemli yatırımlar arasındadır (Omonkulov, 2020, s. 64).

ÇHC'nin Hazar petrolüne de ilgi duyduğu ve Azerbaycan ve Kazakistan ile işbirliği geliştirmeye çalıştığı da bilinmektedir. ÇHC ile Kazakistan arasında 2003 yılında yapımına başlanan ve farklı aşamalardan oluşarak Sincan bölgesine ulaşan bir boru hattı mevcuttur (Turan, 2020, ss. 120-121). Öte yandan Azerbaycan ile Türkiye arasında Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattı ile Bakü-Tiflis-Kars demiryolu ÇHC için önemli bir araçtır. Çünkü Hazar bölgesi sadece sahip olduğu enerji kaynakları açısından değil Orta Doğu ve Avrupa'ya ulaşımının sağlanması açısından da önemli bir bölgedir. Bu nedenle Hazar kaynaklarının güvenliğinin ve ulaşımının sağlanması konusunda etkili olmayı arzu etmektedir ve KVY projesini de bu minvalde kullanmaktadır. Orta Asya ülkelerinde SSCB döneminden kalan demiryolu ulaşım ağının ÇHC'den farklı ray aralığına sahip olması ve demiryolu inşasının oldukça

maliyetli olması sorunlara neden olmaktadır (Salman & Özbay, 2019, ss. 324-325). Rayların genişletilmesi proje içerisinde yer alan ülkelerin sorumluluğundadır. Özbekistan ve Kırgızistan'ın KVY içerisine dahil olabilmesi için tren raylarını güncelleyerek geliştirilmesi gerekmektedir. Demiryolu inşası oldukça maliyetli olduğundan bölgede bu maliyeti üstlenecek bir ülke var ise ÇHC'dir. ÇHC, Kırgızistan'ın demiryolu çalışmalarına destek sunması karşılığında Kırgızistan hükümetinin karşı çıktığı bir karar olarak Kırgızistan'ın maden kaynaklarının kendisine verilmesini istemiştir (Salman & Özbay, 2019, s. 325).

ÇHC, Rusya ile enerji alanında da yakın ilişkilere sahiptir. Rusya, Doğu Sibirya-Pasifik Okyanusu (ESPO) petrol boru hatları aracılığıyla ve Moğolistan üzerinden ÇHC'ye ulaşan Sibirya'nın Gücü 2 olarak adlandırılan boru hatları aracılığıyla Rusya, ÇHC'ye enerji sağlamaktadır. Doğu Sibirya-Pasifik Okyanusu'na ulaşacak olan boru hattı 2012'de faaliyete girmiş ve bu hat üzerinden Rusya; ÇHC'ye, Güney Kore ve Japonya'da petrol aktarmaktadır ve bu hat ile Rusya enerji sattığı bölgeyi Avrupa'nın ötesine götürerek avantaj elde etmeye çalışmaktadır (Turan, 2020, s. 121). Rusya ve ÇHC arasındaki bir diğer hat ise Sibirya'nın Gücü 2 boru hattıdır. 2019'da devreye giren bu boru hattıyla 2022 yılında Rusya, ÇHC'ye 15,5 milyar metreküp doğalgaz aktarmıştır (Şimşek, 2023). Kuruluş aşamasında belirlenen 38 milyar metreküp taşıma hedefine ise 2025 yılında ulaşılması öngörülmektedir (Editör, 2019). Eksi 62 derece soğuğa dayanacak şekilde inşa edilen bu proje ÇHC ile Rusya arasındaki ilk boru hattı olma özelliğini taşıdığı gibi maliyeti ve 3000 km'den fazla bir uzunluğa sahip olması nedeniyle "dünyanın en büyük inşaat projesi" olarak nitelendirildiği görülmektedir (Editör, 2019). Rusya, bu hatlardan sadece ÇHC'ye değil Japonya ve Kore gibi bölgedeki diğer ülkelere de enerji akışını sağlamayı hedeflemektedir. Bu sayede Rusya hem fiyat rekabeti hem de enerji silahını kullanarak ÇHC karşısında etkinliğini arttırmayı hedeflemiştir (Turan, 2020, s. 123). Ancak Rusya'nın Ukrayna'ya savaş açması sonucunda yaptırım ve engellemeler ile karşılaşan Rusya, ÇHC karşısında enerji silahını kullanma konusunda istediği sonucu elde edememiştir. Her ne kadar Rusya hedeflerine ulaşamasa da 2023'ün ilk çeyreğinde yüzde 40 artan oranda ÇHC'ye enerji akışı gerçekleştirmiştir (BloombergHT, 2023). ÇHC'nin kendisine ihtiyaç duymasını isterken kendisi ÇHC'nin enerji kaynaklarını talep etmesine ihtiyaç duymaktadır.

ÇHC, Orta Doğu, Orta Asya, Afrika, Latin Amerika gibi dünyanın pek çok yerinden enerji temin ederek çeşitlendirse de Orta doğu sahip olduğu rezervler ve bulunduğu konum nedeniyle stratejik bir bölgedir. Petrole olan bağımlılığı nedeniyle günümüzde enerji üretici olan ülkelerde yaşanan olaylara karşı kayıtsız kalmakta zorlandığı görülmektedir. Belirlemiş olduğu ilkelere ödün vermemeye çalışarak çıkarları ile örtüşecek bir şekilde aktif bir politika izlemeye çalışmaktadır. ÇHC'nin önemli enerji üreticisi olan Orta Doğu bölgesine yönelik politikalarında İran ve İsrail ile iyi ilişkilere sahip olmaya önem verdiği görülmektedir. İran, ABD liderliğindeki Batı grubunun rakibi iken İsrail ise hem bu grubun bir üyesi hem de bölgedeki Arap devletlerinin en önemli rakibidir. Dünyadaki önemli petrol ve doğalgaz üreticilerinden olan İran, mevcut rejimi ve uygulamış olduğu politikalar nedeniyle uluslararası yaptırımlara maruz kalmaktadır. Bu duru rejimi ve politikaları nedeniyle eleştirilen bir diğer ülke olan ÇHC ile İran'ın yakınlaşmasına neden olmuştur. İki ülke uygulanmakta olan yaptırımlar karşısında birbirlerini sığınak olarak görmektedir. ÇHC'nin ihtiyaç duyduğu enerji İran'da, İran'ın ise enerji kaynaklarını işleyebilmesi gibi sebepler ile ihtiyaç duyduğu teknoloji ise ÇHC'de mevcuttur. Bu durumda ÇHC'nin İran'a yatırım yapan önemli ülkelere birisi haline gelmesine olanak sağlamıştır. Aynı zamanda KVV projesi İran üzerinden geçmektedir. İkili arasındaki bu bağlılık İran'ın ŞİÖ'ye gözlemci üye olmasına yardımcı olduğu gibi tam üyelik sürecinin başlamasına da yardımcı olduğu görülmektedir.

ÇHC, farklı enerji kaynakları kullanıyor olsa da hala en önemli enerji kaynağı kömürdür. ÇHC, çoğunu yerel madenlerden temin ederek yılda 4 milyar tondan fazla kömür üretmekte ve tükettiği miktarın oldukça azını ise dışarıdan temin etmektedir (Mining Weekly, 2022). Ancak çevre kirliliği nedeniyle maruz kaldığı uluslararası tepki nedeniyle yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelmeye başlasa da kömür hala önemini korumaktadır. Bu nedenle kömür santralinde kapasite arttırmaya devam etmektedir. ÇHC'de kömür enerjisinden elektrik üreten 5 önemli şirket zarar açıklamış olsa da elektrik kesintilerinin yaşanmasının ardından tekrar kömür enerjisine yönelmiş ve 2022-2024 yılları arasında ise kömür santralının gücü toplamda 140 bin MW seviyesinde arttırmayı planlamaktadır (*Çin kömür gücünü artırıyor mu?*, 2022). Her ne kadar çevre açısından olumsuz etkiler barındıran kömür enerjisini ayırdığı kaynağı arttırsa da ÇHC, yenilenebilir enerji kaynaklarından olan güneş enerjisini kullanma

konusunda da oldukça isteklidir. Güneş enerjisi konusunda 2019 yılında dünya pazarının %72'sine sahip olan ÇHC karşısında, ABD ve Kanada'nın oluşturduğu toplam pazar payının %12 olması (Çaşkurlu, 2022, s. 70) güneş enerjisi konusunda ÇHC'nin tartışılmaz üstünlüğünün ve avantajlı olduğunu bir göstergesidir. ÇHC'nin planlarının arasında 2028 yılında güneş enerjisinin mikrodalga veya lazer ışınlarına dönüştürebileceği bir uzay güneş enerjisi santralini kurmaya başlamakta bulunmaktadır (Chen, 2022).

Kullanılan enerji kaynakları yerine alternatif olarak son yıllarda adını sıklıkla duymaya başladığımız kaya gazı yeni enerji kaynaklarındandır. ÇHC, oldukça önemli miktarda kaya gazı ve kaya petrolü rezervine sahip olmakla birlikte rezervlerin daha derinde ve yaşlı olması ile rezervleri ortaya çıkarmak için kullanılan hidrolik kırma ve yatay sondaj teknolojileri için gerekli olan su kaynaklarının yetersizliği ve teknolojik bilgi eksikliği bu kaynaklara ulaşmada ÇHC için sorunlara neden olmaktadır (Çaşkurlu, 2022, ss. 67-68). ABD, kaya gazı ve kaya petrolü işleyerek enerji ihracatçı olarak üst sıralarda yer alması ve petrolün fiyatlarını belirleme konusundaki artan etkisi de ABD'yi enerji konusunda avantajlı konuma ulaştırmaktadır (Çaşkurlu, 2022, ss. 66-67).

ÇHC'nin 2020 yılında yayımladıkları enerjiyi konu alan belgesine baktığımızda, enerjinin halka karşı sorumlu olarak geliştirileceği, yeşil enerji ve düşük karbonlu enerji kullanmaya ağırlık vererek temiz ve düşük karbonlu enerji kullanımını teşvik edileceği, reformlar ile gelişmeyi sürdürebilir kılmak ve iklim değişikliği gibi küresel sorunlar ile uluslararası işbirliğinin artırılması gibi unsurlara değindiği görülmektedir (*Energy in China's New Era*, 2020). Ayrıca söz konusu belgede gereksiz enerji tüketiminin kontrol altına alınması ve enerji tüketim yapısında iyileştirmeler yapılacağı, enerji tedarik yapısında çeşitlendirmeler yapılacağı ve enerji teknolojisini iyileştirmeye yönelik reformlar yapılacağı da belirtilmiştir (*Energy in China's New Era*, 2020). Örneğin enerji bağımlılığından kurtulmak için enerji teknolojisi çalışmalarına ağırlık veren ÇHC, Haziran 2023'de toryum ile çalışan bir nükleer reaktörü faaliyete almıştır. Önemli miktarda toryum rezervlerine ev sahipliği yapan ÇHC'nin toryum rezervlerinin "20 bin yıldan" daha uzun bir süre enerji ihtiyacını karşılayacağı düşünülmektedir (Çeliker, 2023). Bu reaktörün uranyum veya plütonyum gibi hem nükleer silah yapımında kullanılan hem de tehlikeli ve kirli

nükleer atık oluşturan bu maddeler yerine toryumu kullanması ÇHC'nin hem nispeten daha ucuz hem de temiz enerji kaynakları arayışı içerisinde olduğunun bir göstergesidir.

1.4.5. Ekonomik Güvenlik

Günümüzde tehditlerin çok boyutlu hale gelmesi nedeniyle ekonomik güvenlik de ulusal güvenliğin sağlanması için gerekli olan temel unsurlar arasında yerini almıştır. Ekonomik güvenlik, sadece ülkenin ekonomik istikrarını ve kalkınmasının sürekliliğini değil aynı zamanda toplumsal ve bireysel güvenliği de kapsadığı gibi ulusal egemenlik, askeri ve diplomatik gibi çeşitli alanları da etkilemektedir (Baiyi, 2001, ss. 279-280). Ekonomik güvenlik ile iç pazarları korurken dış pazarları genişletmek ve yurt dışındaki rekabette kendi çıkarlarını korumak amaçlanmaktadır (Baiyi, 2001, ss. 279-280).

ÇHC'nin 2001 yılında Dünya Ticaret Örgütü'ne üye olması ÇHC ekonomisi için bir dönüm noktası olarak kabul edilse de ÇHC'nin günümüzdeki büyük ekonomik güçlerden birisi haline gelmesini sağlayan en önemli etmen ise Deng Xiaoping döneminde başlatılan “*dörtlü modernleşme*” ve sonrasında atılan adımlardır. Deng, ÇHC'nin ekonomik gelişimini sağlayabilmek için ülke genelinde uygulanacak bir program yerine her bölge ve sektör için ayrı ayrı programlar hazırlamış ve fiyatlar da piyasa koşullarına göre serbestleşmeye başlamıştır (Sandıklı, 2009, s. 43). Mao döneminde uygulanan “*planlı ekonomi*” Deng döneminde “*sosyalist piyasa ekonomisi*” sistemine dönmüştür (Sandıklı, 2009, s. 42).

ÇHC, uygulamakta olduğu ekonomik model ile diğer ülkelerden farklılaşmaktadır. ÇHC, Deng dönemine kadar kapitalizm karşısında olan ve dışa kapalı bir ekonomik model uygulamıştır. Bu modelin başarılı olamayacağını anlaşılmaya başlandı üzerine, sosyalist ilkelere de uzak olmayacak şekilde geliştirilen “*sosyalist piyasa ekonomisi*” ÇHC için yeni bir ekonomik model sunmaktadır (Sandıklı, 2009, ss. 42-43). Karacaya göre bu model, Çin'e özgü sosyalizm ilkesinin içerisinde yer almakta olup Çin tarzı kapitalizm oluşturarak Batı kapitalizmine alternatif sunmaktadır. ÇHC, modern bir sosyalist devlet oluşturma konusunda başarılı olabilirse diğer ülkeler için de cazip hale gelecektir (Karaca, 2017, s. 200). Geliştirmiş

olduğu model ile ÇHC'nin gelişmesi konusunda önemli adımlar atan Deng, Mao döneminde uygulanan eşitlikçi ekonomi politikalarından farklı bir tutum izlemiştir. Kapitalist ekonomi konusunda adımlar atan Deng, Mao döneminde “*emperyalist kampın finans odakları olarak görülen IMF ve Dünya Bankası gibi kurumlardan*” almış olduğu kredileri ülkenin modernizasyonu için kullanmıştır (Üngör, 2009, s. 32). ÇHC, 1990'lardaki emek gücünün ucuz ve bol olması ile yatırım yapılacak yeni alanlarının varlığı nedeniyle küresel sermaye için önemli bir pazar haline gelmesini başarılı bir şekilde kullanan ÇHC, ekonomik gelişmesini sağlamış ve günümüzde yatırım alan değil yatırım yapan önemli ülkelerden birisi haline gelmiştir (Sezen, 2011, s. 995). Nitekim, 1820 yılında dünya ekonomisinde %35'lik bir alan kaplayan ÇHC, işgaller ve iç savaş sonrasında ise 1950 yılındaki dünya ekonomisinde kapladığı alan %5'e kadar düşmüşken 2021 yılına gelindiğinde ise dünya ekonomisinin %18,5'ini tek başına kaplar hale gelmiştir ve birinci sırada olan ABD ise %24,5 oranına sahiptir (Kızartıcı, 2022, s. 7). 2021 yılı verilerine göre nominal GSYH 17,4 trilyon dolar ile dünyanın ikinci ekonomisi ve kişi başına düşen GSYH 12.551 dolardır, ihracatı 3,4 trilyon dolar ve 2,7 trilyon dolarlık ithalat oranı ile dünyada en çok ithalat ve ihracat yapan ülke konumuna ulaşmıştır (Kızartıcı, 2022). Ancak son yıllarda ekonomik büyüme oranının yavaşlayarak %5 oranının altında seyrettiğinin görülmesi ve güvenliğinin sağlanmasını ekonomik gelişmeye bağlayan ÇHC'nin ekonomi politikalarını nasıl etkileyeceği ve gelir dağılımındaki artan eşitsizlikler ile nasıl mücadele edeceği merak konusudur. Çünkü ekonomik gelişme ve kalkınmanın neden olduğu olumlu hava sahil kesimlerinde hisedilirken ülkenin iç kesimlerinde durum böyle değildir. Örneğin, 2022'de yayımlanan bir habere göre, ÇHC'nin sahil kesiminde yaşayan halkın kişi başına düşen yıllık geliri 20.000 doların üzerinde iken ÇHC'nin diğer bölgelerinde 1500 dolar gibi oldukça düşük bir gelir miktarıdır (Arslan, 2022).

Hızlı ekonomik büyümesi ile günümüzdeki önemli ekonomik güçlerden birisi haline gelerek dikkatleri üzerine çeken, toplumsal istikrarın ve kontrolün sağlanması konusunda hassas olan ÇKP yönetimi için ekonomik büyümeyi sürdürebilir kılarak istihdam sağlamak ve refahı arttırmak önem verdiği konular arasındadır. 1998 yılında yayımlanan savunma belgesinde ifade edilen ekonomik güvenliğinin, devlet güvenliği için giderek daha önemli hatta en önemli görev haline geldiği ve ekonomi, bilim ve

teknolojiye önem verilmesi gerektiği (*China's National Defense*, 1998) düşüncesinin günümüzde de geçerliliğini koruduğu görülmektedir. Çünkü bir ülkede refah seviyesi düştüğünde artan işsizlik oranları nedeniyle toplumsal huzurun da sarsılacağı görülmektedir. Toplumsal huzurun bozulması ülke içinde düzenin sarsılmasına ve anarşi ortamının doğmasına neden olabilmektedir. Bu nedenle ekonomik güç haline gelen ÇHC için ekonomi ÇKP yönetiminin varlığının devamının sağlanabilmesi için son derece önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır (Adıbelli, 2009, s. 98). Aynı zamanda ÇHC için, “*Ekonomideki herhangi bir gerileme, Çin Komünist Partisinin ve yönetim kadrosunun meşruluğuna ve Çin'in istikrarına önemli bir darbe*” vuracağı düşünülmektedir (Harris, 2014, s. 183). Bu düşüncüler göz önüne alındığında ise ÇHC için ekonomik gücün askeri güçten daha önemli olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Aydın'da (2020, s. 150) çalışmasında “*Pekin için ekonomik güç diğer tüm büyük güçlerin atfettiğinden farklı bir önem ifade etmektedir*” cümlesi ile bu durumu vurgulamıştır ve alan yazınında da bu düşünceye rastlamak mümkündür.

ÇHC'nin toplumsal istikrarı sağlama konusundaki hassasiyeti nedeniyle sergilediği sert tavırları ise halkın üzerindeki kısıtlanmaların neden olacağı hoşnutsuzluğu, ekonomik gelişme ve refah seviyesini arttırarak önlemek istemektedir. Bu nedenle ÇHC için ekonomik güvenlik, ulusal ve uluslararası güvenliğinin temelini oluşturmaktadır. Yapılan bir çalışmada da ÇHC için ekonomik güvenliğin, ulusal güvenliği sağlamanın yan unsurları arasında olduğu ifade edilmiştir (Baiyi, 2001, ss. 279-280). Çünkü askeri gelişme ve modernizasyonun sağlanması için de ekonomik gelişme ve enerji kaynaklarına ihtiyaç vardır. Geniş topraklara sahip olan, toprak bütünlüğünü sağlayamamış ve toprakların dağılması konusunda kendisini tehdit altında hisseden ÇHC yönetimi için toprak bütünlüğünün korunabilmesi için askeri kapasitesinin geliştirilmesi de şart olarak görülmektedir.

ÇHC'nin günümüzdeki önceliği “*sürekli kalkınmanın güvenliğini sağlamak*” (Baiyi, 2001, s. 281) ve “*ucuz işgücü ile dünyanın üretim üssü olmak değil, küresel bir teknoloji gücü olmaktır*” (Sezen, 2022). ÇHC'nin bölgesel güç olmanın ötesinde hedefi varsa eğer ekonomi birincil unsurdur (Jacques, 2016, s. 528). Bu nedenle ÇHC, ulusal çıkarlarını gerçekleştirebilmek için ticaret, yatırım, dış yardımlar gibi ekonomik araçların kullanıldığı jeo-ekonomik bir strateji izleyerek ulusal çıkarlarını gerçekleştirmeye çalışmaktadır (Caşın vd., 2020, s. 586). Askeri ve siyasi güç için

ekonomik güç önemli olduğundan dünya üzerinde hâkimiyet kurmak isteyenlerin önemli ekonomik güçler arasında yer alacak düzeye gelmesi gerekmektedir (Jacques, 2016, s. 8; Karaca, 2008, s. 109). Luttwak'a göre "*Çin'in askeri büyümesi artık etkin olarak önlenemez, kalan tek seçenek Çin'in ekonomik büyümesini engellemek ve yeterli derecede ekonomik olarak dayanılabilecek bir güç dengesini korumaktır*" gerekmektedir (Luttwak, 2016, s. 255).

ÇHC'nin ekonomik gelişmişliğinin sürdürülebilir kalması durumunda ÇHC alternatif olarak öne çıkması "*Çin tehdidi*" kavramına neden olmaktadır. Çünkü ekonomik olarak güç kazanmanın getirdiği özgüven ile devletler daha kararlı hareket etmekte, kendi tarihi ve kültürü daha özgüvenli davranarak Batı'yı daha az taklit etme eğilimi içerisinde bulunmaktadır (Jacques, 2016, s. 13). 2015 yılında yayımladıkları bir belgede, "*Zengin ve istikrarlı bir dünya, Çin'e fırsatlar sağlarken, Çin'in barışçıl kalkınması da tüm dünya için fırsat sunar*" (*China's Military Strategy*, 2015) cümlesi ile ÇHC'nin gelişmesinin diğer ülkelere yönelik tehdit barındırmadığını, ÇHC'nin kalkınmasını da içeren ortak kalkınma ve işbirliği geliştirildiğinde ise kazançlı olunacağı vurgusu yapılmaktadır. Ekonomik olarak birbirlerine bağlı olan devletlerarasında yaşanacak olan en ufak bir gerilim taraflara zarar verecektir. Bu nedenle devletlerarasında yaşanan gerginlikleri kuvvet kullanmak yerine diyalog yoluyla çözmeye çalışmak önem arz etmektedir.

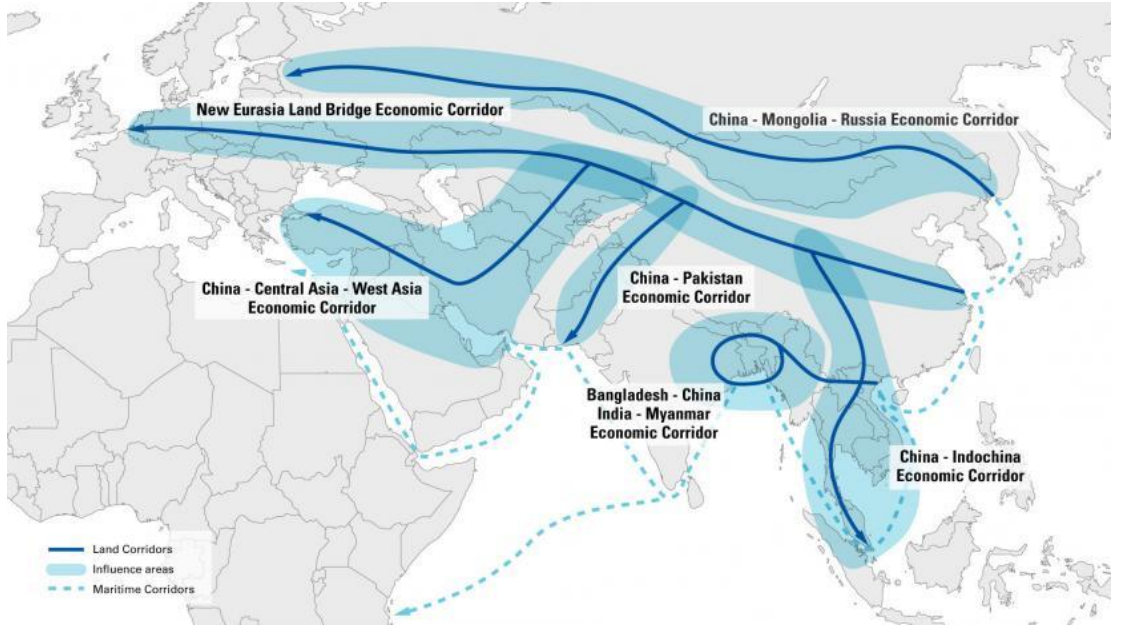
Bir devletin varlığının devamı için siyasi güç mü daha önemlidir yoksa ekonomik güç mü? Bu sorunun cevabı ülkelerin bağımsızlıklarını ne şekilde kazandıklarına bakarak şekillenmektedir. Avrupa'nın baskıcı rejiminden kaçanların yerleştiği Amerika için özgürlük dolayısıyla demokrasi ve dünya üzerinde daha rahat hareket etmesini sağladığından çok uluslu şirketlerinin varlığı daha önemlidir. Ancak ÇHC için böyle değildir. Ekonomi ile komünist rejimin güvenliği birbirine bağlı olarak görüldüğünden ekonomik gücünün azalması durumunda rejimin güvenliği tehlikeye girecek ve dolayısıyla ÇHC'nin egemenliği ve güvenliği de tehlikeye girecektir. ÇHC'nin ekonomisinin gelişmesinin sürdürülebilmesi için ÇHC'nin enerjiye ve güvenli ticaret yollarına ihtiyacı vardır. Buralarda meydana gelebilecek herhangi bir tehlike nedeniyle ÇHC'nin enerjiye ulaşmasında sıkıntı yaşanması ÇHC'nin üretimini sekteye uğratacaktır. Enerji zengini ve ticaret yolları üzerinde ABD'nin üstünlüğü ÇHC'yi rahatsız etmektedir. Bu nedenle ÇHC, kendisi için önemli olan bölgeleri

kendisinin kontrol edebileceği tek bir hat üzerinde toplamaya çalışmaktadır. 2013 yılında Kazakistan'a yapmış olduğu bir konuşmada Xi Jinping tarafından ilan edilen Kuşak ve Yol Projesi (KVY) ise bu bağlamda ortaya çıkan bir projedir.

1.4.5.1. Kuşak ve Yol Projesi (KVY)

Kuşak ve Yol projesi; ÇHC'den başlayıp Orta Asya üzerinden Avrupa'ya kadar kesintisiz ulaşabileceği ticaret yapıp ekonomisini geliştirebileceği, hem kara hem de deniz ayağı olmak üzere çeşitli kollara sahip olan tarihi İpek Yolu projesinin revize edilmiş halidir. ÇHC geliştirmekte olduğu bu proje ile ekonomik etkinliğini daha da arttırmaktadır. Bu projenin finansmanı İpek Yolu Fonu, Asya Altyapı Yatırım Bankası, Yeni Kalkınma Bankası gibi oluşumlar kurularak sağlanmaya çalışıldığı bilinmektedir (Durdular, 2016, s. 84).

Şekil 4: Kuşak Ve Yol Projesi

Görsel: <https://www.iru.org/system/files/uibe-report-final-en.pdf>

Ekonomi ve ticari ilişkileri geliştirmek amacıyla ortaya atılan KVY projesinde ÇHC-Pakistan ekonomik koridoru (CPEC), ÇHC-Hindistan-Bangladeş-Myanmar'ın yer aldığı ekonomik koridor (BCIMEC), ÇHC-Moğolistan-Rusya arasındaki ekonomik koridor gibi bünyesinde farklı ekonomik koridorlar bulunmaktadır (Durdular, 2016, s.

86). Bu proje sayesinde güzergâhta bulunan ülkelerin ekonomisi gelişeceğinden bölge ülkeleri bu projeye sıcak yaklaşırsa da ÇHC'nin ekonomi açısından bağımlı hale gelecekleri ve Çin emperyalizmi ile karşı karşıya kalma endişesi nedeniyle kuşku duymaktadır (Durdular, 2016, s. 86; Turan, 2020, s. 153).

Yapılan bir çalışmada KVV projelerinin hedeflerini çeşitli başlıklar altında listelemiştir. Bunlar; ülkeler arasındaki kalkınma ve işbirliğinin artmasına olanak sağlayan ve sorunların karşılıklı müzakereler ile çözüleceği ve siyasi güvenin artmasına olanak sağlayan “*politika koordinasyonu*”; taraf olan ülkelerin birbirleri arasında ulaşım engellerinin kaldırıldığı, iletişim dahil olmak üzere çeşitli altyapıların oluşturulduğu “*olanakların birbirine bağlanabilirliği*”; ülkeler arasındaki güvenilir iş ortamı için yatırım ve ticareti kolaylaştırıldığı, karşılıklı fayda ilkeleri doğrultusunda ülkeler arasındaki yeni nesil teknolojiler konusunda işbirliğinin artırıldığı “*engelsiz ticaret*”; mali işbirliğinin derinleştirilerek para birimi istikrarı için finansal sistem ve kredi bilgi sistemi kurulmasını ifade eden “*finansal bütünlük*”; projenin hayata geçirilmesinde halkın desteği önemli olduğundan turizm, öğrenci değişim programları ve kültürel paylaşımların artırılarak “*halklar arasında birebir bağların kurulması*” olarak ifade edilmiştir (Durdular, 2016, ss. 82-85).

ÇHC'nin, bu proje ile dünyaya gücünü ve kapasitesini göstermeyi hedeflediği, Çin kültüründe önemli yer tutan Konfüçyüsçü anlayışını ve Çin değerlerini tanıtmak, diğer ülkeleri korkutmadan ve barışçıl yaklaşım imajına zarar vermeden uluslararası olarak her alanda kendi gücünü ve etkisini arttırmayı hedeflediği, yeni uluslararası düzenin oluşması için gereken mesajları vermek ve kendi para birimi olan yuan kullanımını ve değerini artırmayı hedeflediğini söyleyebilmek mümkündür (Başer Topkan, 2020, ss. 143-144). ABD'nin Asya'ya yeniden dönüş yaparak ÇHC'yi dengelemek amacıyla izlemiş olduğu politikalar ve bölgedeki projelerinin engellenmesi ile ABD'nin ÇHC gücüne karşı dengeleyici olarak kullanmayı hedeflediği Hindistan ve Japonya arasındaki sürtüşmelerden faydalanmak politik hedefler arasında gösterilebilmektedir (Başer Topkan, 2020, ss. 137-138). Bahsi geçen bu unsurlara baktığımızda KVV projelerinin ÇHC için sadece ekonomik getirileri olan bir projeden ibaret olmadığı aynı zamanda içerisinde politik ve sosyal hedefler de barındıran bir proje olduğu görülmektedir (Başer Topkan, 2020, s. 144).

ÇHC, KVV projesi çerçevesinde pek çok ÷lkeye yatırım yapmaktadır ve KVV projesi, ÇHC'nin üst gelirli topluma sahip olma idealine ulaşmak için bir araç olarak gör÷lmektedir (Durdular, 2016, ss. 85-86). ÇHC, bu proje ile birlikte yapmış olduğu yatırımlarla hem kendisi hem de yatırımın yapıldığı ÷lkenin avantaj elde etmesiyle kazan-kazan politikasını uygulanmaktadır. Ancak ÇHC, KVV projesi ile ÷lkeleri ödeyebilecekleri miktarın üstünde tutarlarda kredi vererek borcun ödenmemesi durumunda ÷lkelerin stratejik öneme sahip yapı ve unsurlarında avantaj elde etmesi alan yazınında “borç tuzağı diplomasisi” olarak adlandırılmakta ve alan yazınında ABD'nin II. Dünya Savaşı döneminde hazırlamış olduğu Marshall Yardımları programına benzetildiği gör÷lmektedir. ÇHC'nin, bir Güney Asya ÷lkesi olan Sri Lanka'nın Hambantota Limanı, Cibuti'deki askeri üssü ödenemeyen borçlar karşılığında aldığı bilinmektedir. 2014 yılında ise Orta Asya ÷lkelerinden olan Kazakistan ve Türkmenistan'a KVV projesinin alt yapı çalışması için borç vermiştir (Turan, 2020, s. 161). ÇHC, borç tuzağı diplomasisini kullanmaya devam etmektedir.

Kırgızistan ve Tacikistan ise ÇHC'ye karşı borçlu olan ve borçlarına karşılık çeşitli imtiyazlar veren ÷lkeler arasındadır. Öyle ki Tacikistan hükümeti ÇHC'ye olan borcuna karşılık toprak vermiş ve çeşitli arazileri ise ÇHC'nin kullanımına açmıştır (Omonkulov, 2020, ss. 66-67). Turan (2020) çalışmasında Tacikistan'ın ÇHC'ye vermiş olduğu imtiyazların “Çin'in en büyük kolonilerinden birisi” olmasına neden olduğunu ifade etmiştir (Turan, 2020, s. 206). Özbekistan'da benzer şekilde ÇHC yatırımı alan Orta Asya ÷lkelerindedir. ÇHC, Özbekistan'da hem boru hattı hem de demiryolu inşa çalışmalarına büyük oranda finansal destek sağlamıştır (Omonkulov, 2020, s. 81). Orta Asya ÷lkelerinin hem SSCB'nin halefi olan Rusya'ya olan bağımlılıklarını azaltabilmek hem de kalkınma ve gelişmelerini sağlayabilmek için ihtiyaç duyduğu finansal destek nedeniyle ÇHC'ye yakınlaşmak zorunda kalması, bölge ÷lkelerinin ÇHC olan bağımlılıklarının artmasına neden olmuştur.

Çalışmanın şekillenmesine katkı sunması amacıyla belirlenen “Çin Halk Cumhuriyeti'nin Kuşak Ve Yol projesi ile Orta Asya ÷lkelerinin güvenliklerine olumlu yönde etkisi vardır” şeklinde oluşturulan hipotezlerden H₈'nin sonucunun olumsuz olduğu sonucuna varılabilir. Çünkü ÇHC'nin yatırımları ve vermiş olduğu kredilerin ÷lkelerin ödeme gücünden fazla olması ile bölge ÷lkeleri ÇHC karşısındaki gücü baskılanmaktadır. Bu durumda da ÷lkeler ÇHC'ye bağımlı hale gelmektedir.

1.4.5.2. Ticaret Savaşı

Siyasi bağımsızlık; ekonomik bağımsızlığı getirir mi, net olarak bilinemez ama ekonomik bağımsızlığın siyasi bağımsızlığı olumlu yönde etkilemesi olasıdır. Çünkü ekonomik güç, askeri güç ve siyasi güç önemli caydırıcılardandır. Askeri açıdan gelişmek ve kalkınmanın devam etmesini istiyorsanız yeterli ekonomik güce sahip olmanız gerekmektedir ve askeri gücün gelişmesi ile ekonomi arasında doğrudan ilişki vardır. Aynı zamanda üretimin devamının sağlanabilmesi için de gerekli olan temel unsur olan hammadde ve enerji kaynaklarının temini için de yeterli ekonomik güce sahip olunması gerekmektedir.

Günümüzde ise ÇHC, siyasi ve askeri açıdan ABD karşısında daha zayıf durumdadır. Ancak ÇHC bu durumu tersine çevirmek için kararlılıkla çalışmaktadır. ÇHC'nin, ABD'ye karşı kullanabileceği en önemli koz ekonomik gücü ve etkisidir. Bu nedenle ekonomik gücünü tehlikeye atacak olaylar içerisinde bulunmamaya gayret etmektedir. Ticaret ilişkilerinin zarar görmemesi için ve siyasi etkisi için barış içinde bir arada yaşama ilkelerine bağlı olduğunu, uyum ve ortak çıkarlara bağlı olduklarını yinelemektedir. ÇHC'nin diğer ülkelerde yapmış olduğu yatırımların çıkarlarını sağlamak için olduğu açık olduğu gibi yatırımları sayesinde etki alanını arttırmayı amaçladığı da alan yazınında sıklıkla ifade edilen unsurlardan birisidir. Çünkü bir devlet, başka bir devleti kendi yanına çekerek siyasi davranışları için destek sağlamaya çalıştığında başvurduğu kaynaklardan birisi ekonomik ödüllerdir (Dedeoğlu, 2020, s. 159). Ters durumda ise ceza olarak veya benimsemediği davranışlardan uzaklaşarak kendisinin benimsemiş olduğu şekilde davranmasını sağlamak amacıyla yaptırımlara, vergi-kota gibi uygulamalara başvurmaktadır. Liang ve Xiangsui'nin şu cümleleri ise ülkeler arasındaki bu durumu özetler niteliktedir.

“Nükleer silahların, her geçen gün gerçek operasyonel değerini yitiren korkutucu şömine süsleri haline geldiği günümüzde, finansal savaş, dünyanın ilgisini çeken "hiperstratejik" bir silah haline gelmiştir. Bunun nedeni, finansal savaşın kolayca manipüle edilmesi, gizli eylemlere izin vermesi ve aynı zamanda oldukça yıkıcı olmasıdır.” (Liang ve Xiangsui, 1999, s. 53).

ABD ile ÇHC arasındaki ticaret savaşına baktığımızda ise 2017-2021 tarihleri arasında ABD'de devlet başkanlığı görevinde bulunmuş olan Trump'ın döneminde

belirgin hale geldiği görülmektedir. Trump'ın, ÇHC'ye karşı uyguladığı ticareti kısıtlayıcı politikalar ve vergi artırımı gibi uygulamaları ile iki ülke arasında ticaret savaşının başladığı alan yazınında sıklıkla yer bulmaktadır. İki ülke arasındaki ticaret savaşı ABD'nin, ÇHC lehine ticaret açığı vermeye başlaması sonucunda ABD'nin ÇHC'nin para birimi olan yuanın değerinin ÇHC hükümeti tarafından bilerek düşük tutulduğu ve yükseltilmesi gerektiğini ifade etmesi sonrasında meydana gelen misilleme hareketleri ile şekillenmeye başlamıştır (Dulkadir, 2020, s. 86; Örmeci, 2013, s. 10). Teknoloji ürünlerinde kullanılan çip endüstrisinde ÇHC'nin önemli üreticilerden birisi olması ve ÇHC'nin de ise temel gıda ürünleri içerisinde sayılabilecek olan soya fasulyesinin ise ABD'den ithal ediyor olması ile iki ülke ticaret savaşına zaman zaman ara vermektedir. Çünkü uygulanan vergi artışları, gümrük gibi misilleme hareketlerinden sadece karşı taraf değil, her iki tarafta zarar görmüştür. Bu nedenle iki ülke ekonomik açıdan birbirlerine bağımlıdır ve ticaret yapmak zorundadır.

Son yıllarda “*çip savaşları*” kavramının da oluşmaya başladığı görülmektedir. 5G teknolojisi, akıllı robotlar, telefonlar, bilgisayarlar, elektrikli arabalar vs. pek çok alanda çip kullanılmaktadır. Gelişen teknoloji nedeniyle çip-yonga teknolojisi günlük hayatımızda dahi sıklıkla kullanılmaktadır. Çip teknolojisinin gelişim ve dağıtım aşamalarının farklı ülkelerde gerçekleştiriliyor olması nedeniyle üretim ve dağıtımında yaşanan sıkıntılar günlük hayatımızda sorunlara dahi neden olabilmektedir (Ergenç, 2022). Ayrıca çipler yeni nesil silahların üretildiği savunma sanayisinde de önemli ürünlerdir. Bu nedenle ÇHC, Tayvan, Güney Kore, ABD gibi ülkelerin çip üretimi-kontrolü-dağıtımı gibi konularda söz sahibi olmayı ulusal çıkarları için önemli bir unsur olarak görmektedir. ÇHC, ABD, Singapur gibi ülkelerde çip teknolojisinde faaliyet gösteren ülkelerden olarak karşımıza çıksa da Tayvanlı TSMC şirketi ve Güney Koreli Samsung çip pazarında üstünlüğünü korumaktadır (Ergenç, 2022).

Çip sanayisinin risklerinin oldukça fazla olması nedeniyle özel sektör bu alanda yatırım yapmaktan çekinmekte ve devlet desteğine ihtiyaç duymaktadır (Ergenç, 2022). ÇHC, çip tasarımı ve üretimi konusunda zayıf olsa da paketleme-dağıtım ve bazı çiplerin üretiminde gerekli olan polisilikon üretiminde avantajlı bir durumdadır (Ergenç, 2022). ABD'nin 2022'nin ortalarında çip üretiminde teşvik ve vergi indirimi gibi avantajlar sağlayan “*Çip ve Bilim Yasası*”nı kabul ederek ÇHC karşısında çip endüstrisindeki yerini korumaya ve geliştirmeye çalışmaktadır (Aytekin, 2022c). Öte

yandan HC'nin ip etimi sanayisini geliştirmesine yardımcı olarak makine ve teizat ile malzeme gibi temel üretim elemanlarının HC'ye ihraç edilmesine lisans şartı ve kontrol gibi çeşitli sınırlandırmaları getirmiştir (Aytekin, 2022c). Tayvan'ı kendisine bağlı olarak gören HC'ye Tayvan etimi de dahil edildiğinde HC'nin bu piyasası tamamen egemenliğine alacağı öngörülebilmektedir. Bu nedenle ABD-HC arasındaki ticaret savaşlarına yeni parametre olarak ip savaşları da eklenmiştir.

1.4.5.3. Dijital Ekonomi

Ekonomik güvenlik konusundan değinilmesi gereken bir husus ise dijitalleşen dünyada giderek ağırlık kazanan dijital ekonomi ve dijital kalkınmadır. 2010'lu yıllardan itibaren HC'nin dijital ekonomi ve dijital kalkınma konularına ağırlık verildiği görülmektedir. HC vatandaşları tarafından en çok kullanılan uygulamalardan olan WeChat ve Alipay uygulamaları QR kod kullanılarak bütün ödeme işlemlerinin nakit para kullanılmadan dijital olarak yapılmasına olanak sağladığı gibi, arkadaşlarınızla sohbet etmek, doktor randevusu almak, ev kiralamak gibi işlemler bile yapılmakta olup sadece QR kodunun kullanıldığı kendi içerisinde oluşturduğu dünya ile kullanıcılar kontrol edilmektedir (Akçay, 2020; Tarhan, 2020, ss. 103-104). HC, geliştirmiş olduğu bu uygulamalarda kullandığı sansür mekanizmaları sayesinde kendisini dışarıya kapatarak ülke içindeki kontrol mekanizmalarının artmasına da olanak sağladığı görülmektedir (Tarhan, 2020, ss. 103-104). HC daha kolay kontrol imkânı sağlayacağı için dijital yaygınlaşmasını istediği görülmektedir (Akçay, 2020; Tarhan, 2020, ss. 103-104). deme imkânı sunan WeChat Pay ve Alipay uygulamalarının HC'nin her yerinde yaygın bir şekilde kullanıma sahip olduğu bilinen HC, e-ticaret, dijital ekonomi konularında dünya öncüsü haline gelmiştir.

2022 yılında yayınlamış olduğu "*Siber Uzayda Ortak Bir Geleceğe Sahip Bir Topluluk Oluşturulması*" başlıklı beyaz kitabında HC'nin ekonomisinin gelişmesi için dijital teknolojiden yararlandığını ve e-ticaret ve dijital ekonomi uygulamalarını geliştirmeye çalıştığını ifade etmiştir (*Jointly Build a Community with a Shared Future in Cyberspace*, 2022). DT, G-20, şi, BRICS, APEC, ASEAN gibi uluslararası oluşumlar ile serbest ticaret, e-ticaret, dijital ekonomi gibi konular hakkında çeşitli

toplantılar yaparak ekonomik dijitalleşmeyi geliştirmeye çalışmaktadır. On birinci G-20 zirvesinde dijital ekonomi G-20'nin “*Yenilikçi Büyüme Planı*” içerisine dahil edilmiş, krona virüs salgınının ekonomi üzerindeki olumsuz etkilerinin giderilebilmesi için ÇHC'nin önerdiği dijital ekonomi girişimleri de APEC tarafından kabul edilmiş ve 23. ÇHC-ASEAN zirvesinde ise “*Dijital Ekonomi Ortaklık Girişimi*” yayınlanmıştır (*Jointly Build a Community with a Shared Future in Cyberspace*, 2022) Bu minvalde ÇHC'nin ekonomik devrim olarak nitelendirilebilecek dijital ekonomi konusunda yoğun çabalar sarf ettiği görülmektedir.

1.4.6. Siber Güvenlik ve Yapay Zekâ

Dördüncü Sanayi Devrimi/Endüstri 4.0 olarak adlandırılan yapay zekâ kavramsal olarak verileri hızlı ve daha doğru bir şekilde analiz edebilen, düşünebilen, öğrenebilen, yorumlayabilen, insanlık tarihinin en büyük mühendislik projesi olarak adlandırılan akıllı makinelerdir (Özdemir, 2019, s. 9; Pirim, 2006, ss. 84-86; O. Sönmez, 2020, ss. 4-5). Edward Fredkin, yapay zekânın ortaya çıkışını tarihteki üçüncü büyük olay olarak adlandırmıştır (Pirim, 2006, s. 82). Her ne kadar yeni yeni kullanılmaya başlansa da yapay zekâ ve siber güvenlik kavramların temeli Soğuk Savaş dönemine kadar dayanmaktadır ve uzay rekabetinin bir ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır. Değişen güvenlik koşulları ve algılanan tehditler nedeniyle günümüzde bu kavramın kullanımı giderek artmaktadır. ABD'nin Körfez Savaşları sırasında kullanmış olduğu ileri teknoloji ürünler savaş koşullarının değiştiğini göstermiştir. Savunma alanında kullanılan bir yapay zekâ ile artık devletlerin olası saldırıları önlemesini olası müdahalelerde avantaj sağlayabileceğinden yapay zekâ kullanılmayan bir savunma sanayisi devletler için artık dezavantajlı duruma gelmiştir.

Soğuk Savaş döneminde uzay liderliğinin dünya liderliği ile aynı düzlemde ele alınmış olması gibi günümüzde de yapay zekâ, büyük veri, siber uzay, ileri teknoloji ürünleri konusunda lider olanın diğer ülkeler üzerindeki kontrolü arttırarak dünya liderliği konumuna ulaşabileceği düşünülmektedir. Nitekim Rusya Devlet Başkanı Putin de yapay zekâyâ lider olanın dünyaya hükmedeceğini ifade ederek yapay zekânın önemini dile getirmiştir (*Sputniknews*, 2019). Bu nedenle akıllı teknoloji konusuna yapılan yatırımlar her geçen gün artmaktadır ve ülkelerin güvenlik konusunda

yayımlamış olduğu resmi belgelerinde de bu alanlarda güvenliği sağlamanın ulusal güvenlik olarak alanı olarak vurgu yaptığını görebilmek mümkündür. Nitekim ÇHC, 2005-2015 arasında yapay zekâ konusundaki AR-GE çalışmalarını %350 oranında arttırmıştır (Özdemir, 2019, s. 18). ÇHC'nin yapay zekâ konusundaki çalışmalar için bütçesini devasa bir boyutta arttırması ÇHC'yi günümüzde yapay zekâ konusunda önemli ülkelerden birisi haline gelmiştir.

Yapay zekâ içeren akıllı ürünlerin stratejik bilgilerine ise siber uzay aracılığıyla ulaşmaya çalışmak önemli hedefler arasında yer almaktadır. Fiziksel dünya ile sanal dünyanın ortasında kalan ve insan yapımı olan siber uzay, günümüzde en çok başvurulan ve giderek de kullanım alanı artan saldırı ve savunma yönetimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Sadece devletler açısından değil teknoloji ile iç içe olan herkes açısından baş edilmesi oldukça zor ve son derece önemli etkilere sahip olan bir saldırı biçimidir. Bu nedenle siber uzayın neden olduğu sorunlar giderek derinleşmektedir. Siber uzayda inşa etmek zor, yıkmak ise daha kolaydır. Kısa süre içerisinde önemli yapılara ait bilgi dosyasına erişmek veya stratejik yapıların etkisizleştirmek mümkündür. Siber savaşın başlı başına bir savaş olmadığını, sadece savaşın yan ürünü ve yardımcı elemanı olarak düşünenler mevcuttur. Çünkü sınırsız bir alan olan siber uzayda saldırganın kimliğin deşifre edilmesinin zor olması nedeniyle üstü örtülü bir savaş biçimi olarak görülmektedir. Siber saldırılar uğrayan kurumun güvenilirliğini azaltacağından saldırıya uğrayanın saldırıyı açıklamaktan çekinmesi nedeniyle bazı saldırılar henüz ortaya çıkmamıştır, ortaya çıkmamış olması da siber saldırıların kullanımını arttıran bir unsurdur. Siber uzayda gerçekleşen bir saldırının askeri ve fiziki hedeflerden önce karşı saldırı ve savunma mekanizmalarına yönelik gerçekleştirilecek olan bir saldırının saldırıyı başlatan ülkeye avantajlı sayılmaktadır.

Siber saldırılar günümüzde en cazip saldırı şeklidir. Tek bir tuş ile saniyeler içerisinde devletleri-kurumları fiziksel savaş kadar hatta daha fazla hasara uğraması sağlanabilmektedir. Fiziksel savaşta düşman görünendir; ama siber savaşta ise düşman görünmeyendir. Düşmanın kim olduğu, ne kadar kapasiteye sahip olduğu, saldırı aracının ne olduğu gibi pek çok belirsizliği bünyesinde barındıran siber savaş, fiziksel savaştan daha zor ve karmaşık bir yapıdadır. Siber saldırının ne zaman başladığı, ne zaman sona erdirildiği konusunda kesin bilgilere ulaşamamaktadır. Fiziksel dünyada bazı olayları unutturabilirsiniz, kanıtları yok edebilirsiniz ancak siber dünyada delilleri

yok etmek oldukça zordur. İki saldırı türü de bir ülkenin egemenline, çıkarlarına yönelik bir saldırdır. Bu nedenle ülkelerin siber güvenlik konusundaki adımlarını askeri güvenlik yaklaşımları ile benzerlik göstermektedir.

2016'da bir Go oyununda yapay zekâ kullanılarak Google tarafından geliştirilen AlphaGo'nun, dünya şampiyonunu farkla yenmesi ÇHC'nin yapay zekâyâ yönelik bakış açısını değiştirerek zekâyı ABD hegemonyasına karşı çıkma konusunda kullanabilecekleri bir yol olarak görmelerini sağlamış ve ABD'nin yapay zekâ konusunda atmış oldukları adımları takip eder hale gelmiştir (Özdemir, 2019, ss. 18-19). Yapay zekâ, devletlerin güçlenmesini sağlayacak bir kaldıraç olarak görüldüğünden devletlerarasındaki güç dengesini değiştirerek silahlanma yarışını artıran bir etkidir (Özdemir, 2019, ss. 12-13). ÇHC'nin ABD ile rekabetinde kullanarak avantaj elde etmesini sağlayacağı hem de saldırılarının gizli kalarak olumsuz imajını daha az etkileyeceği düşündüğü teknolojiyi yeni savaş alanı olarak görmektedir. Bu nedenle ÇHC yapay zekâ teknolojisinden adından söz ettirmeyi istediği gibi siber alanda da hakimiyet kurmayı hedeflemekte ve yeni teknoloji ürünlerini ABD üstünlüğü karşısında kullanacağı bir koz olarak görmektedirler. Askeri kapasitesini güçlendirmek amacıyla çeşitli ileri teknoloji ile donatılan askeri ekipman geliştirmektedir. ÇHC'nin siber savaş ve yapay zekâ içeren ileri teknoloji ürünlerini gerçek bir çatışma ortamında test edememiş ve nitelikli personel konusundaki eksikliğini dezavantaj olarak görmesinden dolayı geliştirilmiş olan savaş oyunları ve simülasyonlar ile PLA kuvvetlerini geliştirmeye gayret göstermektedir (Darıcılı, 2020, s. 60; Özdemir, 2019, s. 21).

ÇHC siber alanda oldukça aktif olan ülkelerdendir. ÇHC'nin siber uzaydaki stratejisinin ise önce kendi güvenliğini ve istikrarını sağlama amacıyla ekonomik, askeri ve siyasi hedefleri olan savunmacı yaklaşımı benimsediğini ardından ise saldırı yaklaşımına sahiptir (Darıcılı ve Özdal, 2018, s. 4; Köksoy, 2019b, s. 333). Siber alandaki kapasitelerinin belirlenemiyor oluşu ile bütün yeteneklerinin mi kullanıldığının, yoksa sadece bir kısmının mı kullanıldığının belirlenemiyor oluşu nedeniyle hem kendi gücünü hem de rakibinin gücünü test ettiği saldırılar ile siber alanda yıldırma ve caydırıcılık unsurunu oluşturmayı hedefleyerek kendisine yönelik olası saldırıları engellemeyi istemektedir. Çünkü savunma yeteneğinden yoksunsan dünyanın en güçlü saldırı yeteneğine sahip olman çok fazla anlam ifade etmez.

Saldırının kritik altyapılarını yok etmesi veya saldırı karşısında ihtiyacın olan yapılara zarar vermişse saldırı yapamazsın veya yapsan da etkisinin düşük olacağı muhtemeldir. Siber saldırılarda ise net zararın ölçülmesi oldukça zor olsa da kritik altyapılara yönelik gerçekleştirilen bir saldırıda devletlerin zararı başka bir alandaki saldırıya göre daha fazla olması muhtemeldir. Bu nedenle devletler öncelikle kritik altyapıları korumayı hedeflemektedir. Ancak her ülkenin kritik altyapılarındaki önem derecesinde bazı farklar mevcuttur.

ÇHC, siber alana her ne kadar önem vererek kendisini geliştirse de kendisini güvensiz hissetmektedir. ÇHC'nin siber alanda kendisini güvensiz hissetmesine neden olan bazı etmenler ise yapılan bir çalışmada şu şekilde ifade edilmiştir; siber uzayda gerçekleştirilen bir saldırı sonucunda ulusal güvenliğin tehdit edilmesi, olası bir saldırının ÇKP'nin güvenliğini sarsması, kritik altyapı ve sistemlere yönelik bir saldırıya uğraması, dünya üzerindeki mevcut sunucuların büyük bir kısmının ABD'de bulunması nedeniyle ABD karşısında kendisini zayıf hissetmesidir (Topcu, 2020a, ss. 223-225). ÇHC kullanmış olduğu teknolojik araçlarının çoğunu ABD'den temin ettiğinden siber alanda kendisini güvensiz hissederek çok uluslu şirketler tarafından belirlenen standartlar yerine kendi standartlarını belirleyerek güvensizliğini azaltmak istemektedir ve siber uzayda tek bir devletin hakimiyet sürmesine karşı çıkmaktadır (Topcu, 2020a, ss. 225, 229).

ÇHC siber uzayın karşılıklı saygı, eşitlik ve karşılıklı yarar gözetilerek çok taraflı ve şeffaf bir uluslararası internet ortamının oluşturulması gerektiğini ve ekonomik ve sosyal kalkınmayı desteklemek, uluslararası barış ve istikrarı korumak ve insanlığın refahını iyileştirmek amacıyla kullanılması gerektiğini ifade etmektedir (*China's Policies on Asia-Pacific Security Cooperation*, 2017). Uluslararası politikada devletlerin sürekli değişen şartlar nedeniyle dost ve düşmanın kesin olmayışı nedeniyle *“ben lider olamayacaksam, kimse lider olmasın, ben güvende değilsem beni tehdit edenlerde güvende olmasın”* düşüncesi ile hareket ettiğini söyleyebiliriz.

ÇHC'de siber güvenlik kavramı yerine Batı'dan farklı olarak bilgi veya ağ güvenliği; siber savaş yerine ise ağ savaşı kavramlarını kullanarak daha geniş perspektiften ele alındığı görülmektedir (Darıcılı ve Özdal, 2018, s. 10). Kavramlar arasındaki farklılığın ise ÇHC'de uygulanan sosyalist sistem ile mevcut olan Batı hâkimiyetine karşı durarak kendi özgün sistemini geliştirmeye çalışmasından

kaynaklandığı ileri sürülebilmektedir (Darıcılı ve Özdal, 2018, s. 11). Liang ve Xiangsui'ye göre geniş anlamda bilgisayarlı savaş, bilgi teknolojisi ile geliştirilen savaş biçimleri iken dar anlamda bilgi savaşı ise bilgi elde etmek veya bastırmak için bilgi teknolojilerinin kullandığı savaş olduğundan tamamen farklı olduğunu ifade etmişlerdir (Liang ve Xiangsui, 1999, s. 18).

Eski PLA subaylarından olan Liang ve Xiangsui'nin yazmış olduğu ve ÇHC'nin siber güvenlik stratejilerinin ilk basamağını oluşturan “Sınırsız Savaş” adlı kitapta siber alanı sınırları olmayan bir alan olarak görülmektedir. Bilgi teknolojisinin farklı teknolojileri birbirine bağlayabilme ve insan ile teknoloji arasındaki ilişki nedeniyle devrim niteliğinde olduğunu, teknolojinin gelişmesi ve küreselleşme ile geleneksel savaş unsurları değişerek bütün sınırları aşarak her yerde meydana gelebileceğini, savaş kurallarının yeniden yazılmasını gerektirebilecek olan savaşı sınırsız savaş olarak adlandırılmış ve hiç kimsenin bu alana tek başına hakim olamayacağı ifade edilmiştir (Liang ve Xiangsui, 1999, ss. 10-12).

Xi Jinping 2015 yılında “*Internet Plus*” eylem planının uygulanması hakkında yapmış olduğu konuşmada her ülkenin siber uzayda da bağımsız hareket etmesini, başka ülkelerin siber uzayda hegemon peşinde olmaması, BM anlaşmasında yer alan egemenlik ilkesinin siber alanda da uygulanması ve devletlerin başka devletlerin işlerine ve ulusal güvenliğine yönelik yönelik siber faaliyetlerde bulunmaması gerektiğini belirterek uyulması gereken bazı ilkeler belirlemiştir. Bu ilkeler; siber egemenliğe saygı gösterilmesi gerektiği, barış ve güvenliğin sürdürülerek siber uzayın savaş alanı haline gelmemesi gerektiği, hükümetlerin bunun için birlikte hareket etmesi gerektiği, şeffaf olunması gerektiği, kişilerin fikirlerini paylaşma özgürlüğüne saygı duyulmalı ve kişisel hakların korunacağı bir düzen oluşturulmalı, siber uzaydaki etik standartlar için çaba harcanması gerektiğidir (Jinping, 2015).

Siber güvenlik sadece gelişmiş ülkelerin değil ayırım yapılmaksızın bütün ülkelerin ilgilendiren küresel bir sorun olduğundan uluslararası toplumun ortak sorumluluğundadır. ÇHC, yayımlamış olduğu belgelerde siber uzayda silahlanma, siber terörizm, kaçakçılık gibi yasadışı faaliyetler ile siber uzayda çatışma-savaşa hali ile siber güvenliğin siyasallaşmasına ve diğer ülkelerin tedarik zincirlerine zarar verecek şekilde internetin kullanılmasına karşı çıkılması gerektiğini vurgulamaktadır. Çünkü tedarik zincirine zarar veren faaliyetlerde bulunma çağrısı yapanlar sadece

başkalarına değil kendilerine de zarar vermektedir (*Jointly Build a Community with a Shared Future in Cyberspace*, 2022). Ayrıca siber uzay küresel bir şekilde birbirine bağlantılı olduğundan bir ülkenin tek başına siber uzayı etkili bir şekilde yönetemeyeceğine ve bu nedenle işbirliğine dayanan uluslararası bir toplumun oluşturulması gerektiğine bu belgede de tekrar vurgu yapılmıştır (*Jointly Build a Community with a Shared Future in Cyberspace*, 2022).

Siber uzaya odaklanan 2022 tarihli “*Siber Uzayda Ortak Bir Geleceğe Sahip Bir Topluluk Oluşturulması*” başlıklı belgede siber uzayın tüm insanlığa ait olduğunu ve bu nedenle tüm insanlığa fayda sağlayacak siber uzayda ortak bir geleceğe sahip olan bir topluluk inşa edilmesini savunmaktadır. Bu topluluğun oluşabilmesi için ülkelerin hegemonya peşinde olmaması gerektiği, diğer ülkelerin iç işlerine karışmak, siber hırsızlık ve gözetleme gibi faaliyetlerde bulunmasının siber uzayın güvenliğini tehlikeye attığını ve bu nedenle bütün tarafların siber egemenliğe saygı gösterildiği, barış, istikrar ve güvenliğin hakim olması gerektiği, açık olması ve işbirliğin teşvik edilmesi gibi ilkeler doğrultusunda BM şartına bağlı kalınması gerektiğini savunmaktadır (*Jointly Build a Community with a Shared Future in Cyberspace*, 2022).

ÇHC'nin siber uzayın askerileşmesine karşı olarak barışçıl amaçlar için kullanmayı hedeflese de sivil ve askeri kullanım konusunda ayırım yapılmasının zor olduğunu ve görüş birliği sağlanmasa da BM'nin savaş hukukunu düzenleyen *jus ad bellum* ve *jus in bello*'nun geçerli olacağını ifade etmektedir (Zhang, 2012, ss. 803-804). BM anlaşmasında, kuvvet kullanma ve meşru müdafaa yetkisi silahlı bir saldırının olması durumunda tanınmaktadır. Ancak siber saldırılarda kullanılan silah askeri silahlar değildir. Bu nedenle savaş hukuku kuralları uygulanamamaktadır. Orantılı bir şekilde müdahale edilmesi gerektiğinden siber uzayda gerçekleşen bir saldırıya askeri karşılık vermekte doğru değildir ve siber saldırılar da bir saldırı şeklidir. Bu nedenle siber uzayda savunmasını sağlayabilmek amacıyla çeşitli programlar hazırlanmıştır. Bu doğrultuda hazırlanan programlardan birisi ise ÇHC sınırları içerisinde internette olan her türlü eylemi ve kontrol edebilecek olan “*Büyük Güvenlik Duvarı/Great Firewall*” sitemidir. Gerekli gördüğü durumlarda da internet bağlantısını keserek ÇHC'nin diğer ülkeler ile olan bağlantısını koparabilmekte, IP adreslerini engelleyebilmekte, sansürler uygulayabilmekte ve engellenmiş sitelere

erişim sağlayabilmesine olanak tanıyan VPN gibi uygulamaları kullananları tespit edebilmektedir (Clarke ve Knake, 2011, s. 35; Darıcılı ve Özdal, 2018, ss. 27-28). ÇHC'nin interneti kontrol etme konusundaki arzusunu ÇHC'de ortaya çıkan Falun Gong ile Ortadoğu'da ortaya çıkan Arap Baharında sosyal medyanın gücünü görmesi etkisi aşikârdır. Bilgi teknolojilerinin bağımsızlığı sağlanmadan siber güvenliğin sağlanmayacağı, siber güvenliğin sağlanmadığı durumlarda da ulusal güvenliğin sağlanmayacağı düşüncesi hakimdir (Köksoy, 2019b, s. 340). Bu nedenle diğer ülkeler gibi ÇHC'de veri ve bilgi güvenliğine önem atfedildiğinden internet ve teknoloji konusunda bağımsız olması ve yerli ürünlerin kullanılmasına önem verilmiştir.

ÇHC'nin siber alandaki faaliyetlerine örnek olarak çoğunlukla Batı ülkelerinde –özellikle ABD- rastlansa da ÇHC'nin siber alandaki faaliyetlerini her bölgeye yaymış durumdadır. Kendisini güvensiz hissettiğinde veya gözdağı vermek amacıyla çeşitli ülkelere siber saldırılarda bulunmaktadır. Ancak Çinli yetkililer siber güvenlik konusunda en çok saldırıya uğrayan ülke olduğunu ifade etmektedirler (*China's Military Strategy*, 2015). En çok bilinen siber saldırı faaliyeti ise 1999 Kosova Savaşı sırasında NATO'nun, Belgrad'da bulunan ÇHC Büyükelçiliği “yanlışlıkla” bombalaması üzerine Çinli Kızıl Hackerler Birliği 12 saatten az bir sürede ABD kurumlarına saldırı düzenlemesi olayıdır (Çiftçi, 2017, s. 182). Kızıl Hackerler Birliği her ne kadar sivil kişilerden oluşan bir oluşum olarak bilinse de ÇHC'nin desteklediği aşikârdır. Belgrad'da bulunan ÇHC elçilik binasının “yanlışlıkla” bombalanması ABD için bir istihbarat hatası veya komuta merkezindeki zayıflık ile Kosova harekâtının iyi planlanmamış ve düşünülmemiş olduğunun bir göstergesi olarak da karşımıza çıkmaktadır. Bir başka olay da ÇHC, CIA'nin Çin'deki bazı enerji ve havayolu şirketlerine 11 yıl süren bir siber saldırıda bulunduğunu iddia etmiştir (E. Varlık, 2020). Li Zhang bazı ülkeler kendilerinin siber kapasitesi ve yeteneklerini geliştirmek için ÇHC'yi bahane olarak kullandığını ileri sürmüştür (Zhang, 2012, s. 805).

ÇHC, etnik grupları kontrol etmek amacıyla teknolojiyi de sıklıkla kullandığı bilinmektedir. Bu ürünlerden birisi ise yerel gözetim için sivilleri izlemek amacıyla kullandıkları 2015'te Baidu tarafından geliştirilen dil tanımlama programıdır (Özdemir, 2019, s. 21). Evil Eye hacker grubu Uygur ve Türk haber sitelerinin, dua uygulamalarının, klavye, sözlük gibi popüler uygulamaların veya uygulama indirebileceğiniz platformların sahtesini yaparak Uygur Türklerine yönelik siber

casusluk faaliyetlerinde bulunduğu (Kılıç, 2021a), Çinli teknoloji şirketleri olan Sensetime, Megvii, Alibaba ve Baidu tarafından ayrımcı, etnik temelli uygulamalar geliştirildiği bilinmektedir (Kelion, 2021). 2018 yılında ÇHC’de düzenlenen teknolojik sistemlerdeki “sıfır gün açığı” olarak bilinen stratejik önem arz eden açıkların bulunduğu bir yarışmada Çin istihbaratının Apple sisteminde bulunan açığı Uygur Türklerini gözetlemek amacıyla kullanıldığı ileri sürülmektedir (Kılıç, 2021b).

ABD teknoloji konusunda hala liderliğini sürdürse de ÇHC’nin gerek siber saldırı konusunda kullanmış olduğu “sıfır gün açıkları” denilen daha önce keşfedilmemiş olan açıklardan yararlandığının bilinmesi, akıllı kentler, yapay güneş, koronavirüs döneminde aktif bir şekilde kullandığı ileri teknoloji ürünler ile teknoloji üretim kapasitesi konusunda ciddi adımlar attığı göz önüne alındığında ÇHC’nin teknoloji konusunda lider olmaya yönelik hedeflerini gerçekleştirmek için kararlı olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda siber uzaya vermiş olduğu önemin bir göstergesi olarak 2017 yılında yürürlüğe giren veri güvenliği kanunu çıkarmıştır. Genel hükümler kısmındaki kanun maddelerinde ulusal güvenliğin, ulusal çıkarın, siber egemenliğin, vatandaşların, şirketlerin yasal hakların korunacağı, ağ operatörlerinin yasa ve düzenlemelere uyması gerektiği, temel sosyalist değerleri yaygınlaştırılmasını teşvik edeceğini, siber alanın sosyalist sistemi ve ulusal çıkarlar ile güvenliği tehlikeye atacak bir şekilde kullanılmaması gerektiği, ülke içinde ve ülke dışında meydana gelebilecek olan siber güvenlik tehditleri için önlemler alacağı, işbirliğinde dayalı siber uzay ve çok taraflı internet yönetim sistemi kurulmasını teşvik edeceğinden ve siber güvenliği tehlikeye atan davranışları herkes ilgili bölümlere bildirmesi gerektiğinden bahsedilmektedir (Cybersecurity Law of the People’s Republic of China (2017), 2018). İlgili kanunun 31. maddesinde ise kritik bilgi altyapısının güvenliği koruması gerektiği, 37.md de kişisel veya önemli bilgiler toplanıyorsa Çin ana karasında depolanacağını ancak işin gereklerine göre ana kara dışında toplanması gerekiyorsa da ilgili birimlerin değerlendirmelerine göre hareket edileceği belirtilmiştir, ağ ve bilgi güvenliğini düzenleyen dördüncü bölümün kanun maddelerinde ise toplanan verilerin gizliliğinin korunması gerektiği, özel bilgilerin ve ticari sırların kesinlikle gizli olması, satılmaması gerektiği, toplanan verilerin kullanılma amacına uygun olması gerektiğinden, kişinin onayının alınması ve izni olmadan başkaları ile paylaşılmaması gerektiğinden bahsedilmektedir (Cybersecurity Law of the People’s Republic of China

(2017), 2018). ÇHC, yürürlükte olan bu maddeler ile başta veri güvenliği olmak üzere siber uzayda güvenliğini sağlamaya çalışmaktadır.

2. ÇİN HALK CUMHURİYETİ'NİN İSTİHBARAT YAPISI VE ÖRGÜTLENMESİ

Başta devletler olmak üzere her varlığın en temel önceliği güvenliğini ve varlığının devam etmesini sağlamaktır. Rekabet halinin kesintisiz bir şekilde devam ettiği uluslararası ilişkilerde ise devletler, rekabet ettiği diğer devletler ve oluşumlar hakkında daha fazla doğru bilgi elde etme arayışı içerisine girerek olası tehditleri bertaraf ederek varlıklarını koruma altına almaya çalışmaktadır. Ancak, rekabet hali sadece rakip olan veya tehdit algılanan devletlerarasında değildir. Çünkü uluslararası ilişkilerde dost ve düşman ayrımından ziyade çıkarlar önemlidir ve her devlet bir diğeri ile farklı alanlarda rekabet etmektedir. Devletlerarasındaki rekabet yarışında avantajı elde edebilmek için karşı tarafın adımlarını takip ederek kendi adımlarını belirlemek önemli olduğu kadar karşı tarafın adımlarını da kendi çıkarların doğrultusunda yönlendirmek önemlidir. Bu durumda da karşımıza istihbarat faaliyetleri çıkmaktadır ve devletler de istihbarat teşkilatları aracılığıyla bu konuda yoğun çaba sarf etmektedir. Çünkü istihbarat faaliyetleri hem geleceği şekillendirmeyi sağlamakta hem de muhtemel sorunlar hakkında bilgi sahibi olarak olayların gerçek nedenlerine ulaşmayı sağladığı gibi geleceğin belirlenmesinde de rol oynayan bir faaliyettir (Milli İstihbarat Teşkilatı, 2002).

İstihbarat kavramı, günümüzdeki değişen koşullar ile ortaya çıkan bir kavram değildir. İstihbarat kavramı güvenlik ihtiyacı ile birlikte gelişmiştir ve toplulukların oluşması ile birlikte istihbarat kavramının oluşmaya başladığı ileri sürülmektedir. Çünkü tarih boyunca toplumlar, diğer toplumlar hakkında bilgi arayışı içerisinde olmuştur. İstihbarat faaliyetleri her ne kadar devletler ile özdeşleştirilmiş olsa da devletler dışında çeşitli kurum ve kuruluşlar ile şirketler gibi pek çok oluşumun da çıkarları doğrultusunda çeşitli istihbarat faaliyetlerinde bulunduğu görülmektedir. Çünkü güvenlik, istihbarat ve tehdit kavramları birbirine bağlı olan kavramlardır. Bu nedenle başarılı istihbarat faaliyetleri olmadan güvenliğin sağlanması ve tehdit algılanmasının giderilmesi mümkün görülmemektedir.

İstihbarat kavramı; köken olarak haber elde etme, bilgi toplama, akıl, zekâ gibi anlamlardan geldiği bilirse de bu anlamların oldukça ötesinde olan bir kavramdır. Türkiye Cumhuriyeti'nin resmi istihbarat teşkilatı olan Milli İstihbarat Teşkilatı (MİT)

ise istihbarat kavramını, “haberlerin (ham bilgilerin) işlenmesi (tasnif, kıymetlendirme, yorum) sonucu üretilen bir ürün veya bilgidir” şeklinde tanımlamış ve istihbarat faaliyetlerinin kesintisiz bir şekilde sürdürülmekte olan bir faaliyet olduğunu ifade etmiştir (Milli İstihbarat Teşkilatı, 2002). Mattis’de (2014) çalışmasında “sınıflandırılmış veya gizli bilgilerin” ele geçirilmesinin istihbarat anlamına gelmediğini ifade ederek istihbaratın “politika oluşturmaya ve eyleme yön vermeye yardımcı olan bilgilerin elde edilmesi ve işlenmesi” olarak tanımlamıştır (P. Mattis, 2014). Dolayısıyla istihbarat amacıyla kullanılacak olan bilgi ise elde edilen ilk bilgi değil son bilgidir ve istihbarat sadece bilgilerin elde edilmesini değil aynı zamanda derlenmesi ve değerlendirilmesini de içeren çok boyutlu bir kavramdır (Milli İstihbarat Teşkilatı, 2002).

İstihbarat; bir dizi sıralı aşamalardan geçerek ortaya konan üründür. Bu aşamaların herhangi birinde yanılığa düşülmesinin istihbarat faaliyeti sürecini olumsuz etkileyeceğinden dolayı istihbarat faaliyetinin işleyişi dişli bir çarkın işleyişine benzetilir. Bu durum da istihbarat çarkı olarak açıklanmaktadır. Genel olarak dört aşamadan oluşan¹⁸ istihbarat çarkının aşamalarını ise MİT; i) istihbarat ihtiyaçlarının tespiti ve toplanma çalışmalarının yönlendirilmesi, ii) haberlerin toplanması, iii) haberlerin işlenmesi (değerlendirilmesi) ve son olarak ise iv) istihbaratın yayımı ve kullanılması olarak belirlenmiş olduğu görülmektedir (Milli İstihbarat Teşkilatı, 2002). Haberlerin elde edilmesi ile kullanılması arasındaki analiz aşaması ise alan yazınında istihbarat çalışmalarının kalbi olarak görülmektedir. Analiz çalışmalarına gereken değerin verilmesi gerektiği de alan yazınında sıklıkla vurgulanan bir diğere unsurdur. Çünkü istihbaratın kalitesini belirleyen elde edilen verinin kaliteli olup olmamasından ziyade uygun analiz ve değerlendirme yöntemleri kullanılarak sonuçlandırılıp sonuçlandırılmadığıdır (Özdağ, 2020, s. 25). Bu nedenle başarılı bir analiz sürecinden geçerek işlenmeye hazır hale gelen istihbarat değeri olan bilgileri gereken önem gösterilmelidir.

Doğru bilginin, yanlış zamanda kullanılması da ulaşılan sonuçların etkisini azaltacağından doğru bilgilerin doğru zamanda amacına uygun bir şekilde kullanılması

¹⁸ Farklı istihbarat çalışmalarının incelendiği bir çalışma için bkz: Mehmet Burak Berk ve Gökhan Sarı. “İstihbarat Çarklarının Swot Analizi Çerçevesinde İncelenmesi”. International Journal of Politics and Security (IJPS), Vol. 4, No. 2, 2022, pp. 65-99, DOI: 10.53451/ijps.1000601

da son derece önemlidir. Elde edilen bir istihbarat önemli görülürken başka bir istihbarat diğerinden daha önemsiz görülmesi ve gereken geri plana itilmesi de doğru değildir. Çünkü doğru olan her istihbarat önemlidir. Alman istihbaratçı Reinhart Gehlen ise bu durumu “*Önemsenmiyor ise en iyi istihbarat raporunun dahi hiçbir önemi yoktur*” cümlesi vurguladığı görülmektedir (akt. Özdağ, 2020, s. 21).

Doğası gereği karmaşık bir süreç olan istihbarat faaliyetlerinin, istihbarat çarkındaki aşamaların tek bir kişi tarafından icra edilmesi oldukça zor olduğundan istihbarat, bir faaliyetler ve planlar bütünüdür. Amaca uygun ve en doğru sonuca ulaşmayı sağlayacak, her şarta ve her koşula uygun farklı planların yapıldığı bilinmektedir. Bu nedenle bazı operasyonlar için onlarca yıl hazırlık yapıldığı ve uygulamaya çalışıldığı da yansıyan haberlerden anlaşılmaktadır. İstihbarat faaliyetlerinde hızlı davranmak önemli olduğu kadar amaca uygun ve esnek davranabilmek de önemlidir. Nitekim bu unsurlar istihbarat faaliyetinin ilkeleri arasındadır. İstihbarat kavramı, güven ve güvensizlik üzerine şekillenen, gizliliğin esas olduğu bir kavram olup kuşku ve dikkat ile başlamaktadır. Dolayısıyla istihbarat, kuşku duyulan olayı gizlilik içerisinde araştırarak yapılan bilgi edinme faaliyetidir.

Yapılan çalışmalara bakıldığında istihbaratın ilkelerinin genel olarak şu şekilde ifade edildiğini görmek mümkündür: hızlılık, kesinlik, gizlilik, doğruluk, açıklık ve denetlenebilirlik, amaca uygunluk, esneklik, hayal gücü, şüphecilik, sadece aktüel tehditlerle ve fırsatlarla ilgili bilgi toplamakla yetinmemek, profesyonel bir süreç, tarafsızlık, adanmışlık, yenilikçilik, ekip işi, örgüt işi, milli bir felsefeye dayanması olarak ifade edilmiştir (Çıtak, 2017, ss. 81-87; Özdağ, 2020, ss. 35-40).

“*Savaşta verilen ilk kayıp hakikatlerdir*” cümlesinin kime ait olduğu tam olarak bilinmese de istihbarat kavramını vurgulamaktadır. Çünkü bilgi istihbarat faaliyetlerinin en temel unsurudur ve Yılmaz’ın (2017) da ifade ettiği üzere “*satabileceğimiz, saklayabileceğimiz ve hala elimizde tutabileceğimiz*” önemli stratejik kaynaklardan birisi haline gelmiştir (Yılmaz, 2017, s. 4). İstihbaratta karşı tarafın gizli ve stratejik değeri yüksek olan bilgilerini ele geçirmek önemli olduğu kadar kendi stratejik bilgi ve kaynakların da karşı tarafın eline geçmesinin önlenmesi son derece önemlidir. Bu faaliyetler karşı istihbarat faaliyetleri-karşı casusluk-kontrespiyonaj olarak adlandırılır. Hatta stratejik bilgi ve kaynakların karşı tarafın eline geçmesinin önlenmesinin karşı taraftan bilgi almaktan daha önemli olduğunu da

ifade etmek mümkündür. Çünkü saldırı sürekli değildir, ama savunma sürekli. Dedeoğlu (2020) yapmış olduğu bir çalışmada “savunma sistemleri, karşı tarafın araçlarını etkisiz kılmaya yönelik sistemlerdir. Dolayısıyla bir savunma sisteminin özünü haber alma/istihbarat ve teknolojik donanım oluşturmaktadır” (Dedeoğlu, 2020, s. 278) cümlelerinden devletlerin savunma faaliyetleri için istihbarata önem vermesi gerektiğini anlaşılabilmektedir. Saldırıya uğramak nasıl ki güvenliği tehdit ediyorsa saldırıyı engelleyebilecek savunma yeteneklerine sahip olmamakta ulusal güvenliği tehdit etmektedir. Güvenlik, saldırı yeteneğine sahip olmak ile değil savunma yeteneklerine sahip olmak ile başlamaktadır. İstihbarat faaliyetleri farklı amaçlar doğrultusunda ve farklı araçlar ile gerçekleştirilse de istihbaratın temel amacı ulusal güvenliği sağlamak ve çıkarları korumaktır.

Bir devletin saldırı ve savunma faaliyetlerini nasıl icra edeceği ise siyasi aktör olan karar vericiler tarafından belirlenmektedir. İstihbarat faaliyetleri, karar vericilerin politikalarını destekleyen bir süreç olmaktan öteye giderek kendi halkı için rakipleri, teröristler gibi tehdit unsurlarını tanımlayan algı yapıcısı ve politika şekillendiricisi haline geldiği görülmektedir (Yılmaz, 2017, s. 8). Çünkü istihbarat; “milli güvenlik politikasının temel parçasıdır ve onun doğru kullanıldığında düşmanın diğer hatlara ulaşmasını engelleyecek ilk savunma hattı” (Loch K. Johnson, 1996; akt. Özdağ, 2020, s. 22) olarak görülmekte olduğundan bir ülkenin varlığı ve geleceği istihbarat örgütlerinin başarısına bağlıdır desek yanlış olmayacaktır. Yapılan bir çalışmada da bu durum “Geleceği öngörmenin en iyi yolu geleceği kendimizin tasarlamasıdır. İstihbarat düşen ise ülkenin önünün açılması, yani geleceğin hazırlanmasıdır” şeklinde ifade edilmiştir (Yılmaz, 2017, s. 16). Çünkü istihbarat aldatma ve hileyi bünyesinde barındıran, zekâ gerektiren bir oyun ve bilimdir. Bu oyunda kazanmayı sağlayacak olan ise daha önce elde edilen doğru bilgiler ve bu bilgilerin doğru bir şekilde analiz edilmesi sonucunda geliştirilen stratejilerdir. Nitekim, istihbarat kelimesini İngilizce karşılığı olan “intelligence” kelimesinin, aynı zamanda zekâ anlamında da kullanılması istihbarat faaliyetlerinde zekânın önemini vurgulamaktadır. Ünlü Çinli askeri stratejist Sun Tzu ise (2018, s. 50) “Akıllı lider düşman ordusunu savaşmadan, düşman kentlerini kuşatmadan ele geçirmesini bilir. Düşman krallığını savaş meydanında uzun sürecek savaşlardan çok savaş oyunları ile bitirir”

cümlelerinin istihbarat kavramını ve psikolojik savaş yöntemlerini betimlediği ifade edilebilmektedir

İstihbarat örgütleri bağlı olduğu devletin gücünden etkilendiği gibi devletler de istihbarat örgütlerinin başarısından etkilenmektedir. İstihbarat örgütlerinin doğru bilgilere ulaşarak başarılı operasyonlar yürütmesi devletin başarısını olumlu bir şekilde etkileyerek devletin doğru kararlar almasını sağlayabilmektedir. Güçlü olan bir devletin istihbarat teşkilatı mı daha başarılıdır yoksa güçlü bir istihbarat teşkilatına sahip olan devlet mi daha başarılıdır? Bu sorudaki güçlü ifadesi ile hâkimiyetinin güçlü olması ve uluslararası tehlikelere karşı kendi güvenliğini daha kolay sağlayabilmek kast edilmiştir. Bu soruya Orta Doğu'dan örnek verdiğimizde Suudi Arabistan daha geniş bir coğrafyada, ekonomik kalkınması ve küresel etkileri daha yüksek olan bir devlettir, ancak istihbarat teşkilatının Orta Doğu'daki küçük bir ülke olan Ürdün istihbaratının gerisinde kaldığı da alan yazınında rastlamak mümkündür. İstihbarat teşkilatlarında güçlü görünmek önemlidir ancak güçsüz görünmek, karşı tarafı gafil avlamak da önemlidir. Güçlü görünen kişiye karşı her zaman daha hazırlıklı, daha planlı ve dikkatli bir şekilde hareket edilir, daha güçsüz görünen istihbarat teşkilatına karşı gösterilen faaliyetlerde de ona göre hazırlık yapılır. Devletlerin en büyük hatası karşı tarafı güçsüz-yetersiz-zayıf görmek ve dikkatsiz davranmaktır. Oysaki istihbarat her zaman uyanık olmayı ve rakibini asla küçümsememeyi gerektirmektedir. ABD, İran karşısında kendisini oldukça güçlü görerek yanılgıya kapılmıştır ve sonucunda ise 1979'da ABD'nin Tahran Büyükelçiliği basılmış ve "*rehineler krizi*" olarak bilinen olayın çözüme kavuşarak rehinenin kurtarılması ise 444 gün sürmüştür (*ABD-İran ilişkilerinde tarihe geçen rehine krizinin 42. yıl dönümü*, 2021). ABD'nin rehine krizini çözme konusunda bu kadar geç kalmasının nedenleri arasında ise kültür haline gelmiş olan hem küresel etkisinin hem de teknolojik gücünün vermiş olduğu özgüven yatmaktadır. Çünkü devletler sahip olduğu ekonomik ve askeri gelişmişlik ile geçmişte yaşamış oldukları, hafızalarına yer eden olaylar doğrultusunda kendi kültürünü şekillendirirler.

Her devletin nasıl ki kültürü farklıdır, her istihbarat örgütünün de kültürü farklıdır. ABD'nin Dünya Savaşları özellikle Soğuk Savaş döneminin kazananı olması, ekonomik ve askeri gelişmişliği ile birlikte uluslararası sistemi şekillendiren önemli güçlerden birisi olmasından dolayı özgüven ile hareket etmektedir. İngiltere ise

istihbaratı daha sabırlı ve gizemli hareket etmekte, İsrail ve Rus istihbaratı ise daha sert ve saldırgan davranışlarda bulunduğu bilinmektedir. ÇHC istihbaratı ise bu noktada daha sabırlı ve kontrollü hareket etmeyi benimseyen bir yapılaşma içerisindedir. Türkiye’de ise durum biraz daha farklıdır. Türkiye’de halk üzerinde gizli bilgileri elde etmek üzerine şekillenen istihbarat faaliyetlerinin kurlsız olması gibi yanlış bir algı söz konusudur. Oysaki MİT’in basına yansıyan son haberlerine baktığımızda sabırlı bir yapıya sahip olduğu görülmektedir. MİT’in bir süredir takip altına aldığı İsraili MOSSAD ajanlarına bir buçuk yıl yanlış bilgiler vererek oyaladığı basına yansımıştır (*MİT, Mossad casuslarını böyle yakalamış*, 2023). Türklerin dünyanın en eski medeniyetlerinden olması da uzun bir istihbarat tarihi ve kültürüne sahip olduğunun bir göstergesidir. Çin istihbarat yapılanması da Türk istihbarat yapılanması gibi sabırlı ve kendi kültürünü oluşturmuştur.

2.1. Çin Halk Cumhuriyeti ve İstihbarat

Devletlerin uygulamakta olduğu politikalar gibi istihbarat yaklaşımları da tarihi gibi içerisinde bulunduğu durum ve koşullar gibi çeşitli faktörlerden etkilenmektedir. Devletlerin kendilerine has kültürleri olduğu her istihbarat teşkilatının da kendisine has kültürü vardır ve liderler ile dönemin koşulları değiştikçe kültürel öğelerin eklenerek geliştiği görülmektedir. Çin istihbaratı da kendisine has kültürü olan istihbarat teşkilatlarındandır. Güvenlik yaklaşımlarında da görüldüğü üzere ÇHC, belirlediği hedeflere ulaşmak için ise adım adım ilerleyen bir yaklaşıma sahip olan Çin devletinin istihbarat yaklaşımında da sabırlı ve detaycı bir yaklaşıma sahip olduğu görülmektedir. Kissinger’da Çin stratejisini “*Uzun süreli eğilimin çok titiz analizi, taktiksel seçeneklerin dikkatle incelenmesi ve eylem kararlarının her şeyden bağımsız olarak araştırılması*” şeklinde ifade etmiştir (Kissinger, 2015, s. 178).

Savaş, strateji ve istihbarat gibi güvenlik alanında yazılmış en eski eserler arasında gösterilen Savaş Sanatı adlı eserin yazarı Sun Tzu, Çin’i istihbarat alanında da kültürünün oluşmasına önemli katkılar sunmuştur. “I Ching (Değişimler Kitabı)” ile Savaş Sanatı adlı eserlerin istihbarat faaliyetleri ve casusluk gibi konulara değinmeleri ile Çin istihbaratının oldukça eskilere dayandığının göstergesidir (Seren, 2017, ss. 100-101). ÇHC’nin istihbarat yapılanması benimsemiş oldukları istihbarat felsefesi,

uygulamış oldukları istihbarat metodu ve analiz düzeyi nedeniyle diğer ülkelerin istihbarat yapılanmalarından farklılaşmaktadır (Ateş, 2022, s. 214). Seren'in (2017) ifade ettiği üzere “Çin, Antik dönemden itibaren istihbaratı ‘kuramlaştırma’ ve ‘kullanma’ noktasında kilit bir rol üstlenmiş; bu dönemde geliştirilen metod ve teknikler hâlihazırda geçerliliğini ve uygulanabilirliğini yitirmemişlerdir” (Seren, 2017, ss. 99-100).

Çin istihbarat kültürünün şekillenmesine önemli katkılar sunan Sun Tzu; savaşların, aldatmaca ve hileler üzerine şekillendiğini, savaşarak düşmanı yenmekten ziyade savaşmadan düşmanın direncini yenerek savaşı kazanmanın önemli olduğunu ifade etmiştir. Tzu, düşmanın kalabalık veya güçlü olması onun kazanacağını bir göstergesi olmadığını, düşmanın stratejisini ve planlarını önceden anlayarak, kuvvetli ve zayıf noktaları dikkate alınarak başarılı saldırılar gerçekleştirilmesi durumunda zafer elde edilebileceğini vurgulamaktadır (Tzu, 2018, s. 51-59). Tzu, istihbarat faaliyetlerini aldatmaca sanatı olarak gördüğü gibi kurnazlık ve gizliliği de kutsal bir sanat olarak adlandırmaktadır ve istihbarat kavramına şu cümleler ile vurgu yaptığını ifade etmek mümkündür:

“düşmanı ve kendinizi biliyorsanız, yüzlerce savaşa bile girseniz sonuçtan emin olabilirsiniz. Kendinizi bilip düşmanınızı bilmiyorsanız, kazanacağınız her zafere karşın yenilgiyle de tanışabilirsiniz. Ne kendinizi ne de düşmanı biliyorsanız, sizin için gireceğiniz her savaşta yenilgi kaçınılmazdır” (Tzu, 2018, s. 51-59).

Tarih boyunca devletlerin, düşmanın zayıflığını ve atmış olduğu ya da atacağı adımları öğrenmenin en kolay yolu ise tehdit algıladığı düşmanların arasına kendisinden birisini yerleştirmek olmuştur. Çin devletleri, tehdit algıladığı devletlerden olan Türk devletleri hakkında bilgi edinebilmek amacıyla Türk devletlerindeki han ve kağan gibi önemli kişiler ile Çinli prenseslerin evlenmesini sağladığı ve Çinli prenseslere yardım için gelen heyetlerin arasında da casusluk amacı ile görevlendirilen kişilerin olduğu da bilinmektedir. Wang Yen Te'nin 681 yılında yapmış olduğu gezide Uygur Türklerinin diğer Türk kavimlerinden daha hızlı ilerlediği ve güçlü bir orduya sahip olduğunu rapor ettiği bilinmektedir (Özdağ, 2020, s. 44). Çin devletlerinin, Türk devletleri hakkında elde etmiş olduğu bilgiler sayesinde geliştirmiş olduğu politikalar ile Türk devletlerini yıkıma sürüklediği ise aşikârdır. Çin devletleri böylelikle tehdit algıladıkları devletlerarasına yerleştirmiş olduğu casuslardan elde ettiği bilgiler

sayesine kendisine yönelik tehditleri azaltarak kendi güvenliklerini sağlamaya çalışmıştır.

Güvenlik yaklaşımlarında da değinilen kadim Çin kültüründe önemli yere sahip olan Tianxia kuramının Çinlilerin istihbarat amacıyla kullandığı da görülmektedir. Tianxia kuramı ve vergi/haraç sistemi içerisinde yer alan hediyeleşmenin psikolojik olarak olumlu etkilerin gelişmesini sağladığı ve Çinlilerin uyguladığı Çinileştirme politikasının bir aracı olarak kullanıldığı bilinmektedir¹⁹. Çünkü güvenlik ve istihbarat bir bütündür ve devletlerin tarihsel süreci ve benimsemiş oldukları felsefeler doğrultusunda şekillenmektedir. Çelik'de (2017) çalışmasında Çin istihbarat yapılanmasının tarihsel bir felsefeye etkilendiğini ifade etmiştir (Çelik, 2017, s. 65).

Çin-Japon Savaşı ve sonrasında yaşanan Çin iç savaşında istihbarat faaliyetleri önemli rol oynamıştır (Inkster, 2013, ss. 45-46). Çalışmanın ana konusunu oluşturan ÇHC'nin kuruluş yıllarındaki dışlanmış ve soyutlanmış olan ÇHC'nin yakın çevresinde komünizm karşıtı olan ülkelerin bulunması da ÇHC'nin güvenlik yaklaşımlarını etkilediği gibi istihbarat yaklaşımlarını da etkilemiştir. İlerleyen yıllarda ise güvenlik yaklaşımlarının gelişmesinin istihbarat yaklaşımlarını da etkilediği aşikârdır.

Komünizm karşıtı kutuplaşmanın belirgin olduğu Soğuk Savaş yıllarında kurulan ÇHC'nin istihbarat ve güvenlik öncelikleri de bu kutuplaşmadan etkilenmiştir. Örneğin, ÇHC'nin kuruluş yıllarında Çin istihbaratının temel önceliğinin güvenliğini ve ulusal çıkarlarını korumak ile ÇHC'nin ve dolayısıyla ÇKP'nin güvenliğini sağlamak ve ÇKP rejimini korumak üzerine şekillendiği görülmektedir (Ateş, 2022, s. 209; Chambers, 2012, ss. 40-41; Çelik, 2017, s. 67). Eski Çin kültürü ve değerlerinden uzak bir yönetim anlayışı benimsemiş olmasına rağmen Mao'nun Tzu gibi bilginin güç olduğunu düşündüğü, aldatma, hile gibi unsurlara önem vermiş olduğu görülmektedir. Mao döneminde Tzu'nun ilkelerinden olan *“düşmanın gücünün zayıflığa dönüştürülmesi”* ilkesini benimsemiş olduğu görülmektedir (Pande, 2000, s. 2013). ÇKP rejimini korumak için kendisine karşı tehditleri önleyebilmek için Mao'nun ülke içindeki faaliyetleri ağırlık verdiği görülmüştür (Chambers, 2012, s. 40; Ercilasun, 2017, s. 196). Ancak bu durum ÇHC'nin yurtdışındaki ülkelere dikkat etmediği

¹⁹ Tianxia kuramı ve vergi/haraç sistemine Güvenlik ve Çin Halk Cumhuriyeti başlığında değinilmiştir.

anlamına gelmemektedir. Zira bir ülkenin güvenliği sınırlarının güvenliğinden başlamaktadır. Bu minvalde ÇHC'nin Hong Kong, Makau, Tayvan gibi kendisine bağlı olduğunu düşündüğünü ve Vietnam, Kore gibi savaş yaşayan ülkeler üzerine yoğunlaştığı ifade edilebilmektedir (Ercilasun, 2017, s. 196). Her ne kadar kamuya yansıyan casusluk vakalarında rastlanmasa da geçmişten günümüze ikili ilişkilerin gergin olduğu ve ABD ile savunma anlaşması yapmış olan Japonya'yı da bu ülkelerin arasına eklemek mümkündür.

Günümüzde ise ÇHC istihbaratının odak noktasının ABD ve diğer ülkeler tarafından geliştirilen ileri teknoloji ürünleri olduğu tartışmasızdır. Bu ürünlerin savunma sanayisi ürünleri olmasına gerek yoktur. İstihbarat hedefi olabilmesi için ekonomik gelişmesine katkı sağlaması yeterlidir. Bu hedefler doğrultusunda ise ÇHC'nin 1990'lı yıllardan itibaren yurt dışı operasyonların artış gösterdiği görülmektedir (Ercilasun, 2017, s. 197). Bu yıllar Deng Xiaoping'in ekonomik reformlarından sonraya denk gelmektedir ve ÇHC'nin ekonomik gelişmeyi sağlayamadığı müddetçe güvende olmayacağını fark ettiği yıllardır. Deng'in döneminden sonra başa geçen liderlerde ekonomi ve ticarete önem vermiş olduğundan ÇHC istihbaratının odaklandığı temel unsurun ekonomik/ticari istihbarat olduğu görülmektedir. Ancak gelişen teknolojiyi de istihbarat faaliyetlerine dahil ederek siber istihbarat, sinyal-uydu istihbaratı gibi unsurları da istihbarat faaliyetlerine dahil ettiği görülmektedir. Denizaşırı ülkelerdeki çıkarlarını da gözetebilmek ve uluslararası sistemdeki etkisini arttırabilmek adına istihbarat araçlarını çeşitlendirerek geliştirmektedir.

2.2. Çin Halk Cumhuriyeti'nin İstihbarat Yapılanmaları

Çalışmanın ana konusu 1949 yılı ve sonrası olsa da Çin iç savaşı aynı zamanda bir istihbarat savaşıdır ve bu dönemde ÇHC'nin istihbarat teşkilatlarının temeli atılmıştır. ÇHC'nin istihbarat yapılanmalarına baktığımızda karmaşık ve birden fazla yapılanmanın olduğu görülmektedir. Bu tür karmaşık yapılanmalar arasındaki görev ve yetkiler arasındaki çakışmalar, bürokratik engeller ve birden fazla kaynaktan elde edilen istihbaratın temel unsurlarından olan en kısa sürede en doğru veriye ulaşmanın gecikmesi gibi sorunlar ve güncel koşullara uygunluğunun sağlanması nedeniyle

istihbarat oluşumları arasında düzenlemeler yapılmasını gerektirmiştir. Bu bölümde açık kaynaklardan elde edilen veriler ışığında ÇHC'nin istihbarat yapılanmalarının nasıl şekillendiğinden bahsedilecektir.

2.2.1. Sivil İstihbarat Yapılanmaları

ÇHC'nin bakanlık düzeyinde örgütlenen sivil istihbarat yapılanmasına sahiptir. Ancak ÇHC istihbarat yapılanmasının tarihi Çin iç savaşının yaşandığı 1920'li yıllara dayanmaktadır. 1927 yılında Çin Milliyetçi Partisi (Kuomintang) tarafından desteklenen “Yeşil Çete” gibi güçlerin ÇKP'ye karşı düşmanca tavır sergilemeleri sonucunda ÇKP kadrolarının idam edilmesi olarak bilinen “Beyaz Terör” olayının yaşanması sonucunda ÇKP'nin istihbarat faaliyetlerinde kullanacağı ilk istihbarat örgütü olan “Özel Departman” kurulmuştur (P. L. Mattis, 2012, s. 686). Bu oluşum içerisinde bulunan “Ejderhanın ininin üç kahramanı (*long tan san jie*)” olarak adlandırılan Qian Zhuangfei, Hu Di ve Li Kenong ise sızmış oldukları Kuomintang içerisindeki kriptoloji ve radyo dinleme birimleri gibi stratejik birimlerde görevler elde etmiştir. 1931 yılında Çin Milliyetçi Partisinin, ÇKP Özel Departman operasyon sorumlularından olan Gu Shunzhang'ı tutuklanmasının ardından Çin Milliyetçi Partisi istihbarat teşkilatının başkanı olan Xu Enzeng'in özel sekreteri konumuna kadar yükselmiş olan Qian, Gu'nun gizli bilgileri açıklayacağını söyleyen bir telgrafı Xu'dan önce ÇKP casusu olan Li'ye iletmesi sayesinde ÇKP'nin yok olması önlenmiş olsa da ÇKP'nin zayıflamasının önüne geçilememiştir (P. Mattis, 2010, s. 10; P. L. Mattis, 2012, ss. 686-687).

1920'li yıllarda kurulan Özel Departman ilerleyen yıllarda Merkezi Sosyal İşler Departmanına dönüşmüştür (Ercilasun, 2017, s. 189; Stratfor Global Intelligence, 2010, s. 3). ÇHC istihbaratının kurucusu olarak kabul edilen ve dört yıl Moskova'da kalarak SSCB istihbaratı hakkında bilgi sahibi olan Kang Sheng tarafından SSCB istihbaratından esinlenerek geliştirilmiştir (Stratfor Global Intelligence, 2010, s. 3). ÇHC'nin kurulmasından sonra bu departmanın istihbarat ve karşı istihbarat görevleri Kamu Güvenliği Bakanlığına (Ministry of Public Security-MPS), 1950'li yıllara gelindiğinde Sosyal İşler Departmanı'nın dış görevleri Çin Komünist Partisi Merkezi Soruşturma Departmanına²⁰ devredilmiştir (Stratfor Global Intelligence, 2010, s. 3).

²⁰ Şanghay Merkezi İstihbarat Departmanı olarak da bilinmektedir.

Merkezi Soruşturma Departmanı Kültür Devrimi döneminde lağvedilmiş olsa da Deng Xiaoping tarafından yeniden kurulmuştur (Chambers, 2012, ss. 33-34; P. Mattis, 2015; Stratfor Global Intelligence, 2010, s. 3). 1983 yılında Devlet Güvenlik Bakanlığı (Ministry of State Security-MSS) kurulana kadar MPS ile ÇKP Merkezi Soruşturma Departmanı faaliyetini sürdürmeye devam etmiştir (Chambers, 2012, ss. 33-34; Stratfor Global Intelligence, 2010). Casusluk, karşı casusluk ve güvenlik görevlerinin yerine getirilmesi ile ÇHC'nin sosyalist yapısına yönelik tehditleri önlemek amacıyla günümüzde de faaliyetini sürdürmeye devam eden ÇHC'nin sivil istihbarat teşkilatı olan MSS'dir. MSS, hem Devlet Konseyine hem de Politbüro Daimi Komitesine karşı sorumludur ve ABD istihbarat teşkilatlarından olan CIA ile FBI karışımı olarak görülmektedir (P. Mattis, 2015). MSS, diğer ülkelerin ÇHC'yi etkileyebilecek olan politikaları, kendisine yönelik gerçekleştirilebilecek istihbarat operasyonları, diğer ülkelerin teknolojileri, hem yabancı politikacılar ve istihbarat görevlilerin biyografik verilerine hem de diğer ülkelere iltica etmiş olabilecek olan kişiler hakkında bilgi sahibi olmak amacıyla da istihbarat faaliyetlerinde bulunmaktadır (Stratfor Global Intelligence, 2010, s. 7).

ÇHC istihbarat yapılanması olan MSS'in, Türkiye Cumhuriyeti'nin istihbarat teşkilatı olan MİT gibi ya da ABD istihbarat teşkilatları gibi kamuya açık internet adresinin olmaması da MSS hakkında bilgileri kısıtlamaktadır. ÇHC'nin bu tür konularda kamuoyuna bilgi aktarımında ketum davranması, istihbaratın özelliğinin gizlilik içermesi gibi sebeplerin var olması nedeniyle MSS'in organizasyon şemasının ise günümüzde nasıl düzenlendiği, askeri modernizasyonunda nasıl etkilendiği net olarak bilinmemektedir. Ancak ÇHC'nin artan gücü ve etkisini ile değişen koşulları göz önüne aldığımızda düzenleme yapılmış olması olasıdır. Yine de fikir oluşturması adına modernizasyon öncesi nasıl örgütlendiğini açıklamak fayda sağlayacaktır. MSS'nin askeri modernizasyonlar öncesinde bürolar şeklinde örgütlendiği bilinmektedir. Alan yazınında büroların faaliyet alanları konusunda bazı farklar olsa da bu büroların faaliyet alanının genel kabulünün ise şu şekilde olduğu görülmektedir (Ercilasun, 2017, ss. 191-193; Pike, 1997):

Yurt içinde faaliyet gösteren birinci büronun personel alımı, eğitimi, ikameti, personellerin yurt dışından yurt içine girişi gerektiğinde üçüncü ülke veya bölgelerin kullanılmasını sağlamakla görevli olduğu; ikinci büronun ise yurtdışındaki

operasyonlardan, bilgi toplama ve analiz faaliyetleri ile personel temininden sorumlu olduğu; üçüncü büronun ise Hong Kong, Makau ve Tayvan'dan sorumlu olduğu; teknoloji bürosu olan dördüncü büro ise telefon dinleme, izleme, kayıt, fotoğraf gibi araçlar aracılığıyla istihbarat toplama ve karşı istihbarat tekniklerini inceleyip geliştirmek ile görevli olduğu da bilinmektedir; ÇHC'ye yatırım yapanları, yurtdışındaki Çin rejimini sarsmak ve demokrasi getirmek amacıyla olan kişilere karşı faaliyet gösteren altıncı büro ise yabancı yatırımcıların güvenini sarstığı gerekçesi ile zaman içerisinde faaliyetleri azalarak gözetlemeye odaklanan bir büro haline geldiği bilinmektedir; dolaşım bürosu olan yedinci büro ise hazırlanan raporları kontrol etmek, doğrulamak ve ilgili yerlere göndermek gibi görevlere sahiptir (Ercilasun, 2017, ss. 191-193; Pike, 1997). Bu bürolar dışında bilimsel ve teknolojik bilgi iletişimi gibi konular ile ilgilenen, siber uzaydan sorumlu olan, kaçmayı önleme ve karşı gözetim, dışışleri gibi konular ile ilgilenen çeşitli bürolarında var olduğu bilinmektedir (Ercilasun, 2017, ss. 191-193; Pike, 1997).

MSS'in organizasyon şeması içinde en dikkat çekenlerden birisi ise Çağdaş Uluslararası İlişkiler Enstitüleri (China Institutes of Contemporary International Relations-CICIR) olarak karşımıza çıkmaktadır. Açık kaynaklardan bilgi toplayan, derleyen ve analiz süreçlerine katılan ve MSS büroları arasında gösterilen bu enstitü aynı zamanda araştırma ve eğitim kurumlarından birisidir (Ercilasun, 2017, s. 192; Pike, 1997). Enstitü bünyesinde Amerika, Avrupa, Orta Doğu, Avrasya, Güneydoğu Asya ve Okyanusya, Hong Kong-Makau, dünya ekonomisi, dünya politikası, bilim-teknoloji-siber güvenlik, uluslararası güvenlik ve denizcilik stratejileri dahil olmak üzere on beş farklı enstitü mevcuttur (*China Institutes of Contemporary International Relations*, t.y.). Bunun dışında ÇHC'nin bazı enstitü ve üniversiteler aracılığıyla da analiz ve eğitim gibi istihbarat faaliyetlerine katıldığı, çeşitli kurumlarda güvenlik, istihbarat gibi alanlarda eğitimlerin verildiği, analizlerin yapıldığı ve istihbarat örgütlerinin personellerini de bu oluşumlar aracılığıyla sağladığı da düşünülmektedir (Eftimiades, 1993, s. 28). Örnek olarak Pekin Uluslararası İlişkiler Üniversitesi, Kamu Güvenliği Üniversitesi ve Devlet Güvenlik Bakanlığına bağlı olan Çin Çağdaş Uluslararası İlişkiler Enstitüleri gösterilebilmektedir. Elde edilen verilerin istihbarat anlamına gelebilmesi için Çağdaş Uluslararası İlişkiler Enstitüsünde analiz edilmesinin

gerekli olması (Stratfor Global Intelligence, 2010, s. 5) ÇHC'ye istihbarat açısından zaman kaybettiren bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

MSS başkanlığını 2016-2022 arasında Chen Wenqing ve günümüzde ise Chen Yixin bakanlık görevini yerine getirmektedir. Chen Wenqing'den önce başkanlık görevinde bulunan Geng Huichang'ın MSS'ye bağlı olan üniversite ve endüstrilerde akademisyen ve yönetici olarak çalıştığı bilinmektedir (P. Mattis, 2012, s. 52). Geng'in bakanlık yapması ile birlikte MSS'nin ülke dışındaki faaliyetlerinin de arttığı görülmektedir (P. Mattis, 2012, s. 52). Nitekim bu dönemde ÇHC'nin istihbarat faaliyetleri nedeniyle açılan pek çok uluslararası dava mevcuttur. Ancak MSS'in faaliyet alanının genişlemesinde ise Deng döneminde atılan adımların etkili olduğunu ifade etmek mümkündür.

Deng, ÇHC'yi istihbarat alanında da olumsuz etkileyen Kültür Devrimi dönemindeki atılan adımların zararlarını giderebilmek amacıyla çeşitli adımlar atmıştır. Bu adımlardan en önemli ise istihbarat faaliyetlerinde kullanılan kişilerin resmi görevliler dışında sivil kişilerin de dahil edilmesi olmuştur. Deng, elçiliklerdeki askeri ateşeler aracılığıyla yürütülen istihbarat faaliyetleri yerine gazeteci, iş insanı gibi sivil kişileri istihbarat amacıyla kullanarak sessiz bir şekilde Batılı ülkeler ile arasındaki istihbarat farkını kapatmayı hedeflemiştir (Ercilasun, 2017, s. 197; Stratfor Global Intelligence, 2010, s. 3). Deng'in bu yaklaşımı ÇHC istihbaratının yeniden güç kazanmasına olanak sağlamıştır.

ÇHC'nin sivil dış istihbarat yapısının bakanlık düzeyinde düzenlenmiş olması ile parti/devlet güvenliğini temel alması nedeniyle ÇHC istihbarat yapılanması diğer ülkelerden ayrılmaktadır (Ateş, 2022, s. 209; Yetgin, 2021). ÇHC'nin istihbarat yapılanmasını kamu hizmetlerinin gerçekleştirilmesi için kurulan bakanlık düzeyinde oluşturulması istihbarat faaliyetlerini toplumsal çıkarlara hizmet eden kamu görevi olarak gördüğün bir göstergesidir. ÇHC Ulusal İstihbarat Yasası ile ÇHC vatandaşlarının gerekli olduğu durumlarda MSS'ye yardımcı olmalarını sağlayan yasal bir düzenlenmenin olması istihbarat faaliyetlerinde MSS'ye yardımcı olmaktadır (China Law Translate, 2017; Yetgin, 2021, s. 6).

İstihbarat bünyesinde gizliliği barındırır da bazı kurumlar ile ortaklaşa hareket etmektedir. Bir ülkenin istihbarat teşkilatı bir veya birden fazla olabilir. Bu kurumlar

görev alanları ve sahip olduğu bilgiler doğrultusunda görev ve bilgi paylaşımı yaparak ortak hareket etmektedir. Türkiye'nin resmi istihbarat teşkilatı MİT'in ülke içinde emniyet teşkilatı ile ortak hareket etmektedir. MSS de ülke içindeki güvenlikten sorumlu olan MPS ile ortak çalışmaktadır (Stratfor Global Intelligence, 2010, s. 8).

Günümüzde ÇHC istihbaratı dünyanın pek çok yerinde aktif olarak faaliyet gösteren önemli istihbarat örgütleri arasında gösterilmektedir. Çin istihbarat servisi olan MSS'nin faaliyet artışında etkili olan unsurları ise Yetgin'in 2021 yılında MSS'e yönelik yapmış olduğu analitik fayda yaklaşımında belirlemiş olduğu unsurlar ile ifade edebilmek mümkündür. Belirlemiş olduğu unsurlar ise şu şekildedir: a) komünist partinin gücünün korunması bağlamında değerlendirilen realist yaklaşım, b) MSS'in iç ve dış politikada gücü elinde tutarak ÇHC'nin politikalarını şekillendirmesi nedeniyle iç ve dış politika gücü yaklaşımı, c) sadece Çin ana karasında değil ülke dışında da polisler tanınan yetkileri kullanabilmesi nedeniyle iç güvenlik ve tutuklama yetkisi, ç) düşük dereceli bilgilere, küçük detaylara bile önem vermesi nedeniyle elektrikli süpürge yaklaşımı, d) profesyonel istihbarat elemanlarının dışında amatör kişileri de kullanarak bilgi toplaması nedeniyle koleksiyon yaklaşımı, e) Han kökenli Çinlileri daha güvenilir kabul etmesi nedeniyle etnik yaklaşım, f) yabancı ajan devşirme yaklaşımı, g) etnik yaklaşım ile yabancı ajan devşirmenin bir üst katmanını oluşturan sahte bayrak yaklaşımı, ğ) ekonomik ve ticari casusluk ve son olarak ise h) cinsiyetçi yaklaşım olarak belirlenmiştir (Yetgin, 2021, ss. 97-99).

2.2.2. Askeri İstihbarat Yapılanmaları

Askeri istihbarat yapılanması ÇHC'nin askeri kuvveti olan Halk Kurtuluş Ordusu bünyesinde yer almaktadır. Katmanlı bir askeri yapılanmaya sahip olan ÇHC askeri istihbarat yapılanmasındaki katmanlar arasında istihbarat yeri tam olarak bilinmemektedir. Çağlak (2023) bir sosyal paylaşım ağında ÇHC'nin askeri istihbarat kurumlarını stratejik istihbarat faaliyetlerine odaklandığını ifade etmiş ve "*dünya üzerinde hakkında en az bilgi sahibi olunan istihbarat yapılanması*" olarak tanımlamıştır (Çağlak, 2023).

ÇHC, 2015 yılında askeri kuvvetlerini etkileyen kapsamlı bir askeri modernizasyona imza atmıştır. Dolayısıyla ordu bünyesinde yer alan askeri istihbarat

yapılanmaları da modernizasyon sürecinden etkilenmiştir. ÇHC'nin geniş sınırlarının askeri olarak doğu, batı, kuzey, güney, merkez komutanlığı gibi farklı askeri alanlara bölündüğü düşünüldüğünde her bölgenin kendi yerel istihbarat birimleri olduğu da ileri sürülebilmektedir. Askeri modernizasyon sürecinde ordunun yeniden şekillenmesinin ÇHC askeri istihbarat oluşumlarını da etkileyerek daha güçlü ve modern hale gelmiş olması olasıdır. Ancak ne düzeyde etkilendiği tam olarak bilinmemektedir. Askeri istihbarat yapılanmasının modernizasyonlar öncesinde şubeler şeklinde örgütlendiği görülmüştür. İstihbarat süreçlerine aktif olarak katılan üç farklı şubeden bahsedilmektedir. Şubelerin yapılanması ise açık kaynaklardan elde edilen bilgiler doğrultusunda şu şekildedir: Ordu bünyesinde faaliyet gösteren ikinci şubenin (2PLA) insana dayanan askeri istihbarat faaliyetlerinden sorumlu olduğu ve yurtdışı faaliyetlerinde de bulunduğu bilinmektedir (Ateş, 2022, s. 214; Ercilasun, 2017, s. 193). İkinci şubenin Mao'nun özel birliği olan 8341 Birim-Merkezi Güvenlik Alayı ise ve Mao'nun ofisinde dinleme cihazları bulunduğu ve Mao'ya karşı olanları takip ettiği de bilinmektedir (Ercilasun, 2017, ss. 193-194). Ülke içinde pek çok gizli faaliyette bulunduğu bilinen bu birliğin Mao'nun ölümünden sonra Mao'nun eşinin de içerisinde yer aldığı Dörtlü Çete'nin yakalanmasına karıştığı için lağvedilmiştir (Ercilasun, 2017, ss. 193-194). Üçüncü şubenin (3PLA) ise daha çok, elektronik, sinyal istihbarattan sorumlu olduğu bilinen ana kriptoloji birimidir, bilgisayarların güvenliğini sağlama, radyo sinyallerini takip etme, telefon görüşmelerini dinleme, uydu takip gibi görevlerde bulunması nedeniyle teknik ve siber istihbarat yapılanması olduğu görülmektedir (Ateş, 2022, s. 214; Ercilasun, 2017, ss. 194-196). Üçüncü şubenin ise içerisinde ABD, Kanada, Japonya, Kore yarımadası, Rusya, Tayvan, Avrupa, Orta Doğu, Afrika, Asya ülkelerine odaklanan farklı birimlere sahip olduğu bilinmekteydi (Ercilasun, 2017, ss. 194-195). Dördüncü şubesinin (4PLA) ise siber istihbarat gibi üçüncü şube ile ortak hareket ettiği alanlar olsa da enformasyon güvenliğini sağlamaya çalıştığı ve temel olarak teknik istihbarata odaklanarak elektronik istihbarat faaliyeti yürüttüğü bilinmektedir (Ateş, 2022, s. 214; Ercilasun, 2017, s. 196). Bahsedilen üç şube de orduya bağlı olduğundan askeri istihbarat faaliyetleri ortak noktalarıdır.

Askeri modernizasyonlara baktığımızda ise 2016 yılında Halk Kurtuluş Ordusu'nun genelkurmay, siyasi, lojistik ve silahlanma bölümlerinin ÇHC Merkezi Askeri Komisyonu altında yeniden düzenlenmiş olduğu ve istihbarat toplama ile

görevli olan Genelkurmay Dairesinin, Merkez Askeri Komisyonu Müşterek Kurmay Dairesi olarak yeniden düzenlendiği görülmektedir (US-China Economic and Security Review Commission, 2016, s. 290). Ayrıca modernizasyon sonucunda oluşturulan Stratejik Destek Gücü (PLASSF) ile Müşterek Kurmay Dairesi arasındaki görev dağılımının nasıl olduğu konusunda da net bilgilere ulaşılamamıştır. Yeni oluşturulan Stratejik Destek Gücü biriminin siber saldırı ve savunma, uydu ve uzay gibi elektronik harp sistemlerine, psikolojik savaş yeteneklerine sahip olması ÇHC'nin askeri kuvvetlerini her türlü ortamda karmaşık ağ bağlantılı saldırılar ile mücadele edebilecek bir orduya dönüştürmeye çalıştığı ileri sürülebilmektedir (Funairole vd., 2017; US-China Economic and Security Review Commission, 2016, s. 291). Aynı zamanda modernizasyon öncesinde ordunun üçüncü ve dördüncü şubelerinin bilinen görevleri arasında bağlantı nedeniyle Stratejik Destek Gücü Kuvvetlerine bağlanmış olduğu ileri sürülebilmektedir (US-China Economic and Security Review Commission, 2016, s. 291). ÇHC'nin teknolojik ve sinyal istihbaratı alanlarında faaliyet göstermek üzere şekillendiği ve aynı zamanda psikolojik savaş ve istihbarat alanlarında faaliyet gösterdiği bilinen Üs 311'in Stratejik Destek Gücü bünyesine dâhil edildiği de düşünülebilmektedir. Fuzhou'da bulunan Üs 311'in Tayvan'a yönelik propaganda ve nüfuz çalışmalarında görevli olduğu ve sosyal medya gibi çeşitli faaliyetlerde bulunarak psikolojik savaş yürüttüğü bilinmektedir (Raska, 2015).

Yurt dışındaki casus ve ajanlar aracılığıyla istihbarat toplayan ve ÇHC'nin yurt dışındaki etkisini genişletmek amacıyla temas kurulabilecek birey ve kuruluşları tespit eden Halk Kurtuluş Ordusu Genel Siyasi Departmanı Uluslararası İrtibat Departmanı'nın görevlerinin ise Merkezi Askeri Komisyonu bünyesindeki Siyasi Çalışma Departmanına devredildiği ileri sürülebilmektedir (US-China Economic and Security Review Commission, 2016, s. 291). ÇHC Milli Savunma Bakanlığının sitesinde ise Siyasi Çalışma Departmanının görevlerinin parti inşası, siyasi eğitim ve insan kaynakları yönetiminden sorumlu olarak belirtildiği görülmektedir (*Ministry of National Defense People's Republic of China*, 2022).

2.3. Çin Halk Cumhuriyeti İçin Çeşitli İstihbarat Türlerinin Değerlendirilmesi

İstihbarat örgütlerinin amaçları diğer istihbarat örgütleri ile benzer nitelikler taşısa da önem verdikleri unsurların sıralanışında farklar meydana gelebilmektedir. Bu farkların oluşmasında ise her ülkenin kendisine ait kültürleri olduğu gibi her istihbarat örgütünün de kendisine ait kültürü vardır. İsrail ve Rusya gibi bazı istihbarat örgütleri daha agresif tavırlar sergilerken İngiltere gibi bazı istihbarat örgütleri ise daha sakin bir tavır sergilemektedir. Kimi istihbaratların odak noktası teknoloji, ekonomik casusluk olurken kiminin ise siyasi, askeri gibi güvenlik temelli olmaktadır. Ancak bu durum, bir unsura önem veren ülkenin diğer unsurlara önem vermediği anlamına gelmemektedir. Çünkü hangi alanda olursa olsun istihbarat her devlet için elzemdir.

İstihbarat kavramına yönelik farklı gruplandırmalara rastlamak mümkündür. Faaliyet alanları, kullanılan araçlar, istihbarat faaliyetinin amacı, istihbarat toplama şekilleri gibi unsurlar dikkate alınarak farklı gruplandırmalar yapıldığını görmek mümkündür. Ronald D. Garst, istihbarat faaliyetlerini konularına göre siyasi, askeri, ekonomik, sosyal, coğrafi, biyografik, ulaşım ve iletişim, bilimsel ve teknik istihbarat olarak sınıflandırma yaparken (akt. Seren, 2017, s. 275), başka bir çalışmada ise bu alanlara siber istihbarat ve enformasyonu da dahil ederek dokuz farklı başlıkta ele alındığı görülmüştür (Özdağ, 2020). Bunun dışında Kemal Girgin ise 2003 yılındaki çalışmasında askeri, genel, diplomatik, politik, ekonomik, muharebe ve ulaştırma, sosyal ve kültürel, biyografik, psikolojik, milli güvenlik, düşman örgütleri hakkında istihbarat şeklinde sınıflandırma yapmıştır (akt. Seren, 2017, ss. 276-277). ÇHC özelinde yapılan bu çalışmada ise siyasi, askeri, ekonomik, siber, sinyal istihbaratı, insan istihbaratı ve istihbarata karşı koyma amacıyla geliştirilen faaliyetlere açık kaynaklardan elde edilen bilgiler doğrultusunda yer verilecektir.

2.3.1. Siyasi İstihbarat Yaklaşımı

Siyasi istihbarat; bir ülkenin tarihini, anayasasını, yönetim şeklini, siyasi kültürünü, siyasi partilerini, hükümeti ve olası liderlerini, seçim sürecini, dış politikasında atılan adımlar ve izlenen ilkeler, sivil toplum örgütleri, düşünce kuruluşları ve diğer baskı grupları gibi resmi ve gayri resmi oluşumlar, propaganda

faaliyetlerini, ülke içindeki yıkıcı ve bölücü faaliyetlerde bulunan grupların varlığı ve toplumsal eğilimler ile bölgesel ve uluslararası örgütler ile olan ilişkileri gibi pek çok etmenin takip edildiği bir alandır (Çıtak, 2017, s. 91; Özdağ, 2020, ss. 62-70). Ülkeler, çıkarlarının ve güvenliğinin sağlanabilmesi için birincil önceliği tehdit olarak algıladığı ülkede kendisine yakın ve dahası yönetebileceği kişilerin iktidar olmasını istemektedir. Örneğin ABD ve Rusya'nın birbirlerinin seçimlerine müdahale etmeye çalıştıkları ve kendilerine daha yakın olan siyasi aktörün iktidarı elde etmesi konusunda propaganda faaliyetleri yürüttükleri bilinmektedir. Bu durumun sadece ABD veya Rusya ile sınırlı olmadığı da bilinmelidir. Bunun içinde etkileme gücü en yüksek araç olan medya ve propaganda faaliyetleri yürütebilecek lobi grupları kullanılmaktadır. ÇHC, iç işlerine karışmama prensibini temel ilkelerinden birisi olarak gördüğü için diğer ülkelerin siyasi karar mekanizmaları ve seçimlerini etkilemeye yönelik davranışlarda bulunmamıştır. En azından basına yansıyan haberler yoktur.

ÇHC'nin siyasi istihbarat konusunda basına yansıyan faaliyetleri pek bulunmasa da siyasi istihbarata önem vermektedir. Dünyadaki pek çok ülkeden farklı ve tepki çeken bir yönetim şekline sahip olan ÇHC için mevcut rejimini ve ÇKP'nin varlığını korumak kırmızı çizgilerindedir. Aynı zamanda alışagelen demokrasi kavramı dışında bir demokrasiye sahip olması nedeniyle de başta ABD tarafından gelmek üzere çeşitli eleştirilere maruz kalmaktadır. Almış olduğu eleştirilere ise 2021'de yayımladıkları resmi belgede "*seçim bittikten sonra halkın görmezden geldiği demokrasinin de gerçek demokrasi olmadığına*" değinmiş ve Amerikan tarzı demokrasiyi "*bir para politikası oyunu*" olarak adlandırmış, her ülkenin kendi demokratik sistemini geliştirme hakkı olduğunu ve her ülkenin tarihi ve kültürü farklı olduğundan tek bir demokrasi şeklinin olamayacağı ifade edilerek karşılık verilmiştir (*The State of Democracy in the United States*, 2021). Propaganda da siyasi istihbaratın ilgilendiği konular arasında yer aldığından ÇHC'nin bu açıklamasını bir istihbarat faaliyeti olarak değerlendirebilmek mümkündür.

Stephen Rum Bowers 1984 yılındaki çalışmasında; ekonomik, sosyal ve teknolojik sorunların da siyasi hedefler barındırması nedeniyle istihbarat faaliyetlerini askeri silah olmanın ötesinde siyasi bir araç olarak görmektedir (akt. Seren, 2017, s. 278). Bu nedenle toplumsal sorunları dile getiren ve toplumu etkileyebilecek dini

liderler, kanaat önderleri, sanatçılar gibi kişilerde siyasi istihbaratın ilgilendiği konular arasındadır (Seren, 2017, s. 278). Bu nedenle ÇHC gençleri daha kolay etkileyebilen sanatçıların sosyal medya üzerindeki paylaşımlarını kontrol ettiği ve ülke çıkarlarına uygun olmayan paylaşımlarını ise hoş karşılamadığı bilinmektedir. ÇHC pamuk üretiminin %80'inin karşılandığı Sincan bölgesinde yaşayan Uygur Türklerine yönelik insan hakkı ihlallerini protesto ederek ÇHC'den pamuk almayacaklarını açıklayan Adidas, Nike gibi uluslararası firmalar ile anlaşma yapan sanatçılar anlaşmalarını iptal etmiştir [veya zorunda bırakılmıştır] (*Çin'den pamuk almayı bırakan markalar sosyal medyada "saldırı altında"*, 2021).

ÇHC, kendisine yönelik siyasi istihbarat faaliyetlerini önlemek için medyayı kullanmaktadır. Çünkü devlet kontrolünde olan medya en önemli istihbarat ve propaganda unsurudur. ÇHC'nin resmi yayın organı olan hem yurt içinde hem de yurt dışında geniş bir büro ağına sahip olan Xinhua haber ajansının personelleri istihbarat görevlisi olmamasına rağmen yayınlanamayacak kadar hassas önemde olduğu düşünülen konularda yayınlamadan önce Merkez Komitesi veya ilgili birimlere rapor vermektedir (P. Mattis, 2015).

Kısaca ÇHC'nin siyasi istihbarat faaliyetleri de güvenlik yaklaşımlarında da olduğu gibi savunma odaklıdır. Temel öznesi ise mevcut iktidarın ve ÇKP rejimin güvenliğinin sağlanmasıdır.

2.3.2. Askeri İstihbarat

Askeri istihbarat, bir ülkenin askeri kapasitesini, savunma yeteneklerini sadece savaş zamanında değil kendi bağımsızlığı ve özgürlüğünü koruması için ulusal güvenliğine yönelik her türlü tehdit karşısında hazırlıklı olmak adına yapılan bilgi edinme faaliyetleri doğrultusunda savunma planlarını hazırlamayı da kapsayan geniş kapsamlı bir faaliyettir (Özdağ, 2020, s. 70; Seren, 2017, ss. 280-281). Askeri istihbarat, *"hem stratejik, taktik ve operasyonel düzeyde yürütülen istihbarat faaliyetlerinin temel alanlarından birisi, hem de milli güvenlik istihbaratı ile savunma istihbaratının birer alt kategorisidir"* (Seren, 2017, s. 280). Askeri istihbarat diğer ülkelerin askeri kapasitesi ve yeteneklerini anlamak için yürütülen bir faaliyet olduğu

kadar harekât bölgeleri, arazi ve iklim koşullarını da kapsamaktadır (Özdağ, 2020, s. 70).

ÇHC'nin askeri istihbarat amacıyla kullandığı en önemli silahı ise siber uzayda etkili olan araçlar ve uçakların daha üzerinde bir irtifada uçuşu nedeniyle radar yakalanmadan istihbarat toplayabilen araçlardır. Şubat 2023'te ABD hava sahası üzerinde ÇHC'ye ait olan casusluk amacıyla kullanılan bir balon tespit edilmiş ve ABD tarafından vurularak imha edilmiştir. ABD, bu balonun nükleer silah depoları gibi bazı hassas askeri tesislerin üzerinden geçmiş olması nedeniyle ÇHC'in ifade ettiği üzere meteorolojik değil istihbarat amacıyla kullandığı bir casus balon olduğunu düşünmektedir (*Dünyanın gündemini değiştiren balon*, 2023). Olası saldırıları önlemenin ve karşı koymanın en iyi yolu silahı bilmektir. Kullanılan silahın bilinmezse saldırıların boyutunu takip etmek ve önlemek kolay olmayacaktır. Çünkü belirsizlik ve bilinmeyen ile mücadele etmek her zaman zordur. Bu nedenle ÇHC, siber uzay ve uydular gibi teknolojik ürünlerden yararlandığı gibi askeri ekipman üreten şirketler ile işbirliği gibi ekonomik istihbarat faaliyetleri ile askeri istihbarat alanındaki çalışmalarını beslemektedir.

1980'lerdeki ÇHC'nin nükleer nötron bombası patlatması için gerekli olan teknolojiyi Kaliforniya'daki Lawrence Livermore Ulusal Laboratuvarı'ndan elde ettikleri bilgiler ile geliştirildiği FBI tarafından yapılan soruşturmada açığa çıkmıştır (Eftimiades, 1993, s. 36). ABD'li Boeing şirketinden havacılık, uzay ve silah teknolojisi hakkında ticari sırlar da ÇHC tarafından casuslar yoluyla ele geçirilmiştir (Sibeck, 2010, s. 70).

2.3.3. Ekonomik İstihbarat

Ekonomik istihbarat, hem diğer ülkelerin ekonomik durumları hakkında bilgi sahibi olmak hem de rakip ülkelerin ekonomik yapılarına zarar verecek nitelikte olan örtülü operasyonları da bünyesinde barındırmakta olan çok boyutlu bir faaliyettir (Özdağ, 2020, s. 83). Çünkü ekonomik istihbarat, sadece ekonomik gelir elde edeceğinin ürünlerinin nasıl üretileceğini içeren bilgilerin ele geçirilmesi değildir. Aynı zamanda ürünü nereye, ne kadara ve kaç tane satıldığı gibi unsurlar hakkında bilgi sahibi olmayı içeren bir kavramdır.

Çıtak (2017) çalışmasında ekonomik istihbaratı on yedi ana konu üzerinde yoğunlaştığını ifade etmiştir. Bu konulardan bazıları ise şu şekildedir. Hedef ülkenin milli gelirin dağılımı ve alım gücü dâhil gelir parametrelerindeki değişim ve ekonomik büyümesi, ekonomik politikaları, ithalat-ihracat rakamları, cari açık gibi borçlar ve alacakları hakkında bilgi edinilmesi, yer altı kaynakları dahil hedef ülkenin önemli kaynakları ve ürünleri, tarım, hayvancılık ve ticaret gibi önemli sektörlerdeki ekonomik durumu, ulusal ve uluslararası şirketlerinin durumu ve yıl içinde açılan ve kapanan işletmeler, rüşvet ve yozlaşma oranı dahil hedef ülkedeki evsiz sayısı gibi sosyal unsurları da dikkate alarak oldukça geniş kapsamlı bir sahası olduğunu açıklamıştır (Çıtak, 2017, s. 93). Örneğin 1990'lı yıllarda ABD istihbarat servislerinden olan CIA, uydular aracılığıyla ÇHC'nin yer altı sularının azalması nedeniyle tahıl talebinin artacağı ve bu durumda fiyatların artacağını tespit etmiştir (Özdağ, 2020, s. 81).

Ekonomik istihbarat sadece gelişmiş ülkelerin ilgilendiği bir alan değildir. Gelişmekte olan, hızlı kalkınma oranlarına sahip olan ülkeler de ekonomik istihbarat faaliyetlerine siyasi ve askeri istihbarat faaliyetleri kadar önem vermektedir (Çıtak, 2017, s. 93). Öyle ki ÇHC'nin siyasi istihbarattan ziyade ticaret ve teknolojik istihbarata daha fazla ağırlık verildiği görülmektedir (Stratfor Global Intelligence, 2010, s. 12). ÇHC'nin ekonomik istihbarat faaliyetlerinde başta teknolojik ürün üreten şirketler olmak üzere kritik ve stratejik önemde olan şirketlere ağırlık verildiği görülmektedir. Öncelikle yerleştirdiği veya angaje ettiği casuslar aracılığıyla bilgi etmeye çalıştığı, şirketler ile ortaklıklar kurarak bilgi temin etmeye çalıştığı ve başta Hong Kong olmak üzere bulunan çeşitli bölgelerde bulunan paravan şirketleri aracılığıyla ürünleri etmek dahil ortaklık kurmaya çalışmak gibi üç farklı yol izlediği görülmektedir (Eftimiades, 1993, s. 35; Stratfor Global Intelligence, 2010, s. 6). Örneğin, Da Chuan Zheng tarafından kurulan bir paravan şirket aracılığıyla ileri teknoloji ürünlerinden olan radar ve gözetleme sistemlerini içeren 25 milyon dolardan fazla değere sahip olan ileri teknoloji ürünlerini ÇHC'ye aktardığı da bilinmektedir (Eftimiades, 1993, s. 35; Stratfor Global Intelligence, 2010, s. 7). Yabancı bir ülkede yatırım yapmak isteyen şirketlerin diğer ülkelerde gerçekleştireceği toplantılara MSS görevlilerinin şirket yetkilisi olarak katıldıkları da iddia edilen bir diğer unsurdur (Yetgin, 2021, s. 76).

ABD ve HC arasındaki gerginliğinin ve ticaret savaşının odak noktasının ekonomik istihbarat olduğu görülmektedir. Çünkü her iki ülkede ekonomik gücün uluslararası politikada sağladığı avantajın farkındadır. Bu nedenle birbirlerinin ticari sırlarını ve ekonomik getiri sağlayacak olan ürünlerin nasıl üretildiği gibi bilgileri elde etmeye çalışmakta olduğu bilinmektedir. HC, teknolojik araçlar ile birlikte yrttĞu ekonomik istihbarat faaliyetleri sonucunda diğer ülkeler tarafından üretilen çeşitli ürünlerin benzerlerini –hatta aynısını- üreterek haksız kazanç elde etmiştir. Bu şekilde üretilen ürünlerden kendi tasarımı ve kendi üretimi olan ürünler üretmeye başlamıştır. HC’li şirketler üretmiş oldukları aynı ürünü, diğer şirketlerden satın alanlara daha ucuza satarak diğer şirketin pazar payını tehdit etmektedir (Ercilasun, 2017, s. 206). HC bu yöntem ile hem ürünün asıl üreticisi olan şirketten ürünün nasıl üretildiğini öğrenerek yapmış olduğu taklitler ile ekonomik fayda sağlamış hem de uygulamış olduğu düşük fiyatlar nedeniyle pazara hakim olarak ürünün asıl üreticisini pazarın dışına itmiştir. HC’deki özel şirketlerin de HC devleti ile ilişkisinin bulunması nedeniyle şirketlerin kendi çıkarları için elde etmiş oldukları verilerin HC devleti için de fayda sağlayacaktır (Ercilasun, 2017, s. 200). Bir şirketin gelişmesinin devletlerin gelişmesine de katkı sağlayacağı düşünüldüğünden ABD-HC arasındaki siyasi gerginliğe de neden olan Apple-Huawei arasındaki rekabet, ticari casusluğun bir yansıması olarak görülmektedir (Yetgin, 2021, s. 27). Huawei şirketinin CEO’sunun kızının ABD’nin talebi zerine Kanada’da gözaltına alınması -şartlı tahliye ile serbest bırakılmıştır- Apple şirketinin çıkarlarının ötesinde olmakla beraber ABD’nin çıkar ve menfaatlerinin korunmasına dayanmaktadır (Yetgin, 2021, ss. 28-30, 108).

1980’lerin sonunda yürütülen teknoloji casusluğu ile ilgili 900 davanın en az yarısının Çin ile ilgili olması HC istihbaratının SSCB istihbaratını geçebileceğini göstermiştir (P. L. Mattis, 2012, s. 683). şirketler ve ülkelerin ekonomik kalkınmasını devam ettirebilmek amacıyla başvurdukları ekonomik casusluğun başlıca hedeflerinden birisi haline gelen ABD, 1996 yılında ekonomik casusluk ile mücadele için ekonomik casusluk yasasını çıkar mıştır (Sibeck, 2010, s. 66). “Çin’in ulusal, askeri ve ekonomik hedeflerini ilerletmek için gereken yabancı teknolojileri almaya teşvik ettiğini” ve bu tür faaliyetlerin içinde yer alan kişilerin ulusal güvenlik için risk oluşturduğunu, ABD yasalarının ihlal edildiği, fikri mülkiyet haklarının ihlal edilmesi nedeniyle telafisi olmayan zararlara neden olunduğu gibi çeşitli sebepler ileri

sürülmektedir (*The China Threat*, t.y.-a). FBI direktörü Christopher Wray, ÇHC'nin karşı istihbarat ve ekonomik casusluk faaliyetlerinin, ABD çıkarları için en büyük tehditler arasında yer aldığını düşünmektedir (*The China Threat*, t.y.-b). FBI, Çin'in ekonomik casusluk faaliyetlerini ABD için ciddi bir tehdit olarak algılamakta ve bu tehdidin kaynağı olarak ise ÇKP'nin otoriter yönetimi olarak görmektedir (*The China Threat*, t.y.-b). Çin hükümetinin siber saldırılar, fikri mülkiyet hırsızlığı, kredi ve ticari uygulamaları ile dünya "süper gücü" olmaya çalıştığını ifade etmektedir (*The China Threat*, t.y.-b). Ekonomik istihbarat amacıyla kullandığı en araçların ise siber araçlar, ortaklık, borç-kredi verme diplomasisi olduğu görülmektedir. Ulusal ve uluslararası güvenliğini ekonomik gelişme ve kalkınmasına bağlayan, bu sayede mevcut rejimin korunacağını düşünen ÇHC için ekonomik gelişmesini ve kalkınmasını sürdürülebilir kılmak en önemli hedefleri arasında yer aldığından ekonomik istihbarat faaliyetleri ÇHC'nin en çok önem verdiği istihbarat alanlarından birisidir.

2.3.4. Siber İstihbarat

Siber istihbarat sunmuş olduğu avantajlar nedeniyle sadece devletlerin kullandığı bir faaliyet alanı olmaktan öteye giderek şirketlerin, kurum ve kuruluşların, baskı grupları, terör örgütleri gibi çeşitli oluşumların da kullandığı bir faaliyet alanı haline gelmiştir. Siber uzayda meydana gelen saldırıların faillerinin bulunmasının zor olması bu alanı gizliliğin önemli olduğu istihbarat faaliyetleri için de en temel alanlardan birisi yapmaktadır. Çünkü günümüzde her alana yayılan ve günlük hayatımızın ayrılmaz bir parçası haline gelen teknoloji ve dijitalleşme; veri toplama, bilgi edinme, analiz, takip ve kontrol ya da tek bir tuşla binlerce veriye ulaşabiliyor olunması nedeniyle temel istihbarat faaliyetlerini kolaylaştırdığı gibi aynı zamanda da zorlaştırmaktadır. Siber istihbarat faaliyetleri sonucunda elde edilen kritik bilgiler karşı tarafın hareketlerini yorumlamayı kolaylaştırırken kendi kritik bilgilerinin rakibin eline geçmesi de olası saldırıları önlemeyi ve karşı saldırılarda bulunmayı zorlaştırmaktadır. İstihbarat elemanlarının ulaşmasının oldukça zor olacağı, doküman haline getirilmesi ile kilolarca ağırlığa sahip olacak veriler ufak bir harici diske sığar hale gelmiştir. ABD'nin gizli bilgilerinin açığa çıkarıldığı Edward Snowden olayı da siber istihbarat ile elde edilen verilerin ne kadar büyük olabileceğinin bir göstergesidir.

Ekonomik gelişmesi ve kalkınmasında siber istihbarat faaliyetlerinin katkısı oldukça fazla olan ÇHC'nin, istihbarat alanları içerisinde siber istihbarat faaliyetlerinin önemli bir yer kapladığı görülmektedir. Çünkü istihbarat faaliyetleri sadece rakibine karşı yürütülen bir faaliyet değildir. Uluslararası ilişkiler dost ve düşman ayrımı muğlaktır ve bugünün dostu yarın rakibin olabilir. Bu nedenle devletler her alanda bilgi sahibi olmayı hedeflemektedir. Bilgi birikiminin kişiye güç sağladığını düşünen ÇHC, bilgi gücünü arttırmayı hedeflemektedir (Topcu, 2020a, s. 225). Siber alanda gerçekleşen saldırıların kim tarafından yapıldığına ilişkin kesin kanıtların bulunmasının zorluğu nedeniyle saldırgan duruma düşmek istemeyen devletler için bir seçenektir. ÇHC Batı'daki olumsuz imajını daha da arttırmak istemediğinden, ancak kendisini de güvensiz hissettiğinden siber alanda saldırı ve casusluk faaliyetlerinde bulunarak fiziksel saldırıdan kaçmaktadır. Saldırının boyutu, vermiş olduğu zarar çok önemli değildir. Önemli olan rakibin, bu saldırıdan daha fazla zarar verecek bir saldırı yapabilme gücünün olduğuna inandırılmasıdır. Bunlar dikkate alındığında ÇHC'nin siber saldırı ve siber casusluk konusunda uyguladığı strateji daha anlaşılabilir ve bu stratejilerin uygulanması için siber uzay biçilmiş kaftandır.

ÇHC'nin siber alandaki hedeflerini ise kısaca şu şekilde belirtmek mümkündür; ekonomik büyüme ve ülkedeki istikrarı kontrol altında tutmak ve bunun için gerekli olan teknolojilere sahip olmak; ÇKP yönetimine ve içişlerine karşı olan her türlü hareketi bertaraf ederek ÇKP'nin devamlılığını sağlamak; rakibin yeteneklerini ve amaçlarını anlayarak ağ teknolojilerine dayanan olası saldırılara karşı hazırlıklı olmak ve engellemek; askeri kapasiteyi destekleyerek askeri üstünlüğünü sağlamak ve düşmanın kritik altyapılarına karşı planlar oluşturmak; casusluk faaliyetlerine karşı casusluk yapısı kurmak ve son olarak ise ağ teknolojilerine dayanan bilgi savaşı ve siber saldırı faaliyetlerinde bulunmaktır (Darıcılı ve Özdal, 2018, ss. 4-5; Köksoy, 2019b, s. 333).

Siber istihbarat alanında aktif bir yaklaşım benimseyen ÇHC, Sun Tzu'nun "*saldırılarınızda başarıdan emin olmanın yolu, düşmanca savunulmayan noktalara saldırmaktır*" (Tzu, 2018, s. 57) düşüncesini siber istihbarat alanında da uyguladığı görülmektedir. ÇHC, hedeflerini gerçekleştirme amacıyla kullandığı siber alanda kullandığı en temel yöntem Tzu öğretilerine uygun olan düşmanın açığını, zayıflığını bularak, hiç beklemediği anda saldırmaktadır. ÇHC'nin kullandığı hücumu dayalı siber

saldırı araçları ise yapılan bir çalışmada bilgi mayınları, bilişim keşif unsurları, ağ verilerini değiştiren cihazlar, bilişim bombaları, çöp bilgiler ile siber uzayın doldurulması, propaganda, bilişim yanıltma uygulamaları, kopyalama bilgiler, bilişim savunması düzenlemesi ve ağ casus istasyonların kurulması olarak ifade edilmiştir (Clarke ve Knake, 2011, ss. 35-36). Nitekim Küba’da kurmuş olduğu istasyonlardan ABD’nin internet altyapısını ve Savunma Bakanlığını dinlediği medyaya yansımıştır (Clarke ve Knake, 2011, s. 36). ÇHC, balıkçı gemisi görünümünde olan bir MSS gemisi ile Hindistan’ın balistik füze savunma programını elde edebilmek amacıyla oltalama yöntemi ile göndermiş olduğu dosya sayesinde Hindistan’ın komuta-kontrol merkezindeki sunuculara erişerek gizli bilgilere ulaştığı da ifade edilmektedir (Yetgin, 2021, s. 77). ÇHC’nin Afrika’daki istihbarat faaliyetlerine baktığımızda ise ÇHC’nin 2012-2017 arasında Afrika Birliği’nin bilgisayar sunucularına sızdığını; başta enerji sektörü olmak üzere Afrika’da yapmış olduğu yatırımlarının güvenliğini sağlamaya yönelik faaliyetlerde bulunduğu; Gine Bissau, Liberya, Gambiya, Senegal gibi ülkelerde Tayvan’ı ve Mısır, Cezayir, Sudan gibi Müslüman nüfusun yoğun olduğu ülkelerde ise Uygur Türklerinin faaliyetlerini izlemekte olduğu görülmektedir (Yetgin, 2021, ss. 74-75). Bu tür faaliyetleri ise ÇHC’nin siber istihbarat faaliyetlerinin geniş bir yayılım alanına sahip olduğunu göstermektedir. Çünkü ÇHC’nin artan etkisi ile beraber çıkar alanı da dünyayı kapsar hale gelmiştir. Aynı zamanda ÇHC, etnik grupların hareketlerini izlemek amacıyla da siber istihbarat yöntemlerini kullanmakta olduğu da daha önceki bölümlerde ifade edilmiştir.

ÇHC’nin siber istihbarat faaliyetlerine örnek vermek gerekirse; 2009’da ortaya çıkarılan ses ve görüntü aktarılabilen Ghostnet casus yazılımı ile yüz üç ülkenin devlet kurumlarından veri topladığı, 2010’da Microsoft Explorer’ın açıklarından yararlanarak gerçekleştirdiği Operation Aurora saldırısı, 2009’da başlayan ama 2011’de ortaya çıkan Night Dragon ile petrol ve enerji firmalarından yine benzer şekilde 2006’da başlayıp 2011’de ortaya çıkan Shady Rat ile de ABD, Güney Kore, Tayvan, Vietnam, Hindistan gibi çeşitli ülkelere siber casusluk yoluyla önemli bilgiler ele geçirmiştir (Çiftçi, 2017, ss. 332-333). Ghostnet saldırısı Kanada; Operation Aurora, Night Dragon ve Shady Rat saldırısı ise ABD’li Mcafee şirketi tarafından tespit edilmiştir (Çiftçi, 2017, s. 335). 2007’de ABD’nin nükleer silah laboratuvarına, 2014’te ise Çin ordusuna mensup 5 kişi tarafından önemli şirketlere saldırı yapıldığı iddia

edilmektedir, ancak ÇHC bu iddiaları kabul etmemektedir (Pekcan, 2019, ss. 89-90). Çinli hackerler, ABD Personel Ofisi'nde yabancı istihbaratlar açısından hazine değerinde olmasına rağmen ABD bu verileri şifresiz olarak çok önem arz etmeyen veriler ile aynı yerde tutulan verilere erişim sağlamışlardır ve Çinli hackerler on milyonlarca kişinin gizli bilgilerini ele geçirmiştir (Sanger, 2019, ss. 140-144). Çinliler verileri ele geçirmeden önce şifrelemiş olması da personel yönetiminin saldırıyı fark etmemesini sağlamıştır (Sanger, 2019, ss. 140-144). 2017'de Çin Halk Kurtuluş Ordusu subayı olan 4 kişinin 20'ye yakın ülkedeki sunucular kullanarak kredi raporlama şirketi olan Equifax'a saldırı düzenlediği ve 147 milyondan fazla kişinin verilerini ele geçirdiği iddia edilmektedir (BBC News Türkçe, 2020).

ÇHC siber uzayın güvenliğinin sağlanmasına oldukça önem vermekte ve siber uzayın lideri olma arzusu içerisindedir. Bu alanda başta ABD olmak üzere pek çok ülkenin tehdit algıladığı ülkelerin başında gelmektedir. ÇHC'nin siber casusluk faaliyetlerinde odak noktası stratejik görevlerde yer alan kişiler dışında ABD'li savunma sanayisi şirketleri olduğu görülmektedir. Nitekim siber istihbarat faaliyetlerinde birincil hedefi olan ABD'ye karşı gerçekleştirmiş olduğu siber istihbarat faaliyetlerinden medyaya yansıyan bazı olaylar ise şu şekildedir: 2002'de başlayan Çin'in ABD Savunma Bakanlığı ve Savunma şirketlerine yönelik gerçekleştirdiği Titan Rain saldırısı ile ABD Savunma Bakanlığına ve aralarında Lockheed Martin, Boeing, Northrop Grumman, Raytheon'un da olduğu önemli şirketlere yönelik saldırı düzenleyerek casusluk faaliyetinde bulunmuşlardır (Çiftçi, 2017, ss. 182-183). ABD'nin ÇHC tarafından gerçekleştirilen ihlalleri araştıran özel grubun başında bulunan Kevin Mandia ÇHC ile ilgili ilginç bir analiz yapmıştır. Mandia, ÇHC'nin siber alandaki saldırılarını Rusya gibi para ve askeri güç için yapmadıklarını, kontrolü ellerinde tutabilmek ve teknolojilere erişebilmeyi istedikleri için siber saldırılarda bulunduğu ifade etmiştir (Sanger, 2019, s. 132). ÇHC'nin 2007-2009 yılları arasında F-35 ve F-22 savaş uçakları ile C-17 askeri kargo uçağının verilerine erişmiş olduğu bilirse de ABD Savunma Bakanlığı, F-35 verilerinin ağdan kopuk halde saklandığından ÇHC'nin elde etmiş olduğu bilgilerin önem derecesinin düşük olduğunu ileri sürmüştür (Clarke ve Knake, 2011, s. 124; Çiftçi, 2017, ss. 188, 199). Ancak ÇHC'nin J-31 savaş uçağı ile F-35 uçağının çeşitli yönlerden ve tasarımsal olarak benzer özellikler taşıdığı görülmektedir (Çiftçi, 2017, s. 188). ÇHC

istihbaratı tarafından gerçekleştirilen bu saldırılar Mandia'nın yapmış olduğu analizi doğrular niteliktedir. ÇHC'nin teknoloji şirketlerine siber saldırı düzenleyerek veya casuslar aracılığıyla bilgi elde etme arayışında olduğu, fikri mülkiyet haklarını ihlal ettiği sık sık ifade etmiş ve fikri mülkiyet haklarının ihlali gerekçesi ile ABD'nin ÇHC'ye karşı açmış olduğu pek çok dava bulunmaktadır. *“Amerika'nın gerçek hazineleri devlet sırları değil, fikri mülkiyet haklarıdır”* (Clarke ve Knake, 2011, s. 126).

ÇHC, ABD'ye yönelik nasıl ki siber istihbarat faaliyetlerinde bulunuyorsa ABD'de ÇHC'ye karşı siber istihbarat faaliyetleri yürütmektedir. ABD'nin iç istihbarat faaliyetlerinden sorumlu olan FBI'ın ünlü Çinli hacker gruplardan olan APT 41 ile BARIUM'a mensup olan bazı kişiler hakkında arama faaliyetleri yürütmekte olduğu bilinmektedir. Bu kişilerin fidye yazılımı düzenlediği, kara para aklama, kimlik hırsızlığı, yetkisiz bir şekilde bilgisayarlara girme gibi çeşitli suçlara karıştığı bildirilmiştir. Ayrıca bu kişilerin ÇHC sınırlarında bulunan Tibet bölgesi de dahil olmak üzere ABD, Avustralya, Güney Kore, Tayvan ve Tayland, Hindistan, Pakistan gibi çeşitli ülkelerdeki telekomünikasyon şirketlerine yönelik saldırı faaliyetlerinde bulunduğu ifade edilmiştir (“APT 41 GROUP”, t.y.).

ABD ve ÇHC istihbarat faaliyetlerine karşı koyabilmek amacıyla birbirleri tarafından geliştirilen teknolojik ürünlere karşı yasaklama dâhil çeşitli yaptırım ve kısıtlama kararları almakta ve sansür uygulamakta olduğu görülmektedir. ÇHC, ABD'li şirketler tarafından geliştirilen Facebook, Google, Twitter gibi sosyal medya araçlarının kullanımını yasaklasa da kariyer programı olan LinkedIn programını ise uzun bir süre yasaklamamıştır. Çünkü ÇHC, bu platformu espionaj faaliyetleri için kullanmıştır. LinkedIn üzerinden çeşitli ülkelerden akademisyenler, eski istihbarat personelleri, bürokratlar, iş insanları gibi çeşitli meslek gruplarından binlerce kişiye açmış oldukları sahte hesaplar aracılığıyla ulaşarak espionaj faaliyetleri yürütmeye çalışmıştır (Menteş, 2019).

ÇHC'nin en önemli siber casusluk silahının ise Huawei olduğu düşünülmektedir. ABD gibi bazı ülkeler ÇHC'de üretilen teknolojilerin ÇHC'de şirketler ile ordunun ve hükümetin arasındaki bağ nedeniyle istihbarat amacıyla kullanıldığını iddia etmektedirler. ÇHC'li Huawei şirketinin %1 hissesinin kurucusu Ren Zhengfei'ye aitken geri kalan %99'lük kısmının ise sendika komitesi olarak

adlandırılan bir tüzel kişiliğe ait olduğu ortaya çıkmıştır (Balding ve Clarke, 2019, s. 2). Huawei yönetiminde %99'luk bir dilimin sendikaya bağlı olması ve sendikaların da devlete bağlı olması nedeniyle Huawei firmasının ÇHC devletinin etkisi altında olduğunu düşündüğü için ABD, Huawei ürünlerinin kullanılmasına sıcak bakmamaktadır (Yetgin, 2021, s. 28; Yetgin, 2020, s. 107). ABD'nin sıcak bakmadığı bir diğer uygulama ise ByteDance firması tarafından geliştirilen Tiktok uygulamasıdır. Dönemin ABD başkanı olan Trump, Pekin'in casusluk amacıyla kullandığını iddia ederek ABD'de başka bir şirkete devredilmemesi durumunda kapatılacağını açıklamış; ÇHC ise, ABD karşısında güçsüz olarak gözükmemesine neden olacağını düşündüğünden ABD'li şirketlere devredilmesindenense kapatılmasını tercih etmektedir (Congar, 2020).

Çalışmaya yol sunması için belirlenen hipotezlerden H₆: "*Çin Halk Cumhuriyeti'nin siber istihbarat alanında yüksek bir teknolojik gücü ve haber alma yeteneği vardır.*" hipotezinin doğru bir hipotez olduğu görülmektedir. Saldırı ne kadar önemli olsa da özellikle de siber uzayda ilk saldıran olmanın avantaj sağlayacağından bahsedilirken saldırı karşısında yeterli savunmayı yapamazsanız saldırı yeteneklerinin bir anlamı kalmayacaktır.

2.3.5. Sinyal İstihbaratı (SIGINT)

Haber alma mekanizmaları stratejik önemdeki temel altyapılardandır. Rakip devletin haberleşme sistemine ulaştığımızda olası saldırıları önleme imkânı elde edeceğimiz gibi karşı saldırılarda da bulunabilme imkanı elde edebilmek mümkündür. 20.yy'ın en verimli istihbarat kaynağı olan sinyal istihbaratı, bir devletin iletişim ve elektronik sistemleri tarafından yayımlanan elektromanyetik enerji dalgalarının değerlendirilmesi ve yorumlanması sürecidir (Özdağ, 2020, ss. 122-123).

Günümüzde hem tehditlerin hem de çıkarların sınır aşan boyutta olması uzun menzillere sahip olan kıtalararası araçlara ihtiyaç duyulmasına neden olmuştur. Uzun menzillere sahip olan araçlar ile uzaktan kontrol mekanizmalarının istihbarat süreçleri içerisine dahil edilmektedir (Yılmaz, 2017, s. 3). ÇHC, ulusal güvenliğinin sağlanması için kontrolü sağlamayı elzem olarak gördüğü Güney Çin Denizi ve çevresinde iletişim ve istihbarat toplama faaliyetlerini geliştirerek elektronik harp yeteneklerini

geliştirmektedir. ÇHC'nin Hainan Adası'ndaki 2018 yılından beri aktif olduğu düşünülen ve ordunun eğitim amacıyla kullandığı Mumian tesisinin sinyal istihbaratı, elektronik istihbarat ve haberleşme faaliyetlerinde kullanılabilecek uydu izleme ve iletişim tesislerine sahip olduğu bilindiği gibi ÇHC'nin Paracel Adaları ile Hainan Adası arasına yüzen ve sabit olmak üzere çeşitli sensörler ve iletişim ekipmanları kurmakta olduğu bilinmektedir (Funairole vd., 2017). Shandong uçak gemisi de dahil olmak üzere nükleer enerjili balistik füzelere sahip olan denizaltılarda dahil olmak üzere gemilerin demirlendiği Yulin Deniz Üssü'nün Hainan Adası, yakınında bulunması ÇHC bölgeye vermiş olduğu önemin bir göstergesidir (Funairole vd., 2017). Ayrıca ÇHC'nin, Mikronezya ada grubunda bulunan Kribati, Maldivler, Myanmar, Nepal elektronik izleme ve dinleme, hava savunma gibi ekipmanları yerleştirmeye çalıştığı düşünülmektedir (Adıbelli, 2009, ss. 217-223).

2023 yılının başlarında ÇHC, ABD üzerine casusluk amacıyla kullanılan bir balon gönderdiğinin ortaya çıkması ÇHC'nin kamera ve uydu sistemleri aracılığıyla ABD hakkında bilgi toplamaya çalıştığı ileri sürülebilmektedir. Çünkü Yılmaz'ın da ifade ettiği üzere *"21. yüzyıl, teknolojinin getirdiği imkanlar vasıtası ile gözetleme, izleme ve dinleme çağı olacaktır"* (Yılmaz, 2017, s. 3). Bu durumun farkında olan ÇHC de deniz ve okyanus altına fiber yapıya sahip kablolar döşemekte olduğu bilinmektedir. Casus balonlarda kullanılan bir diğer araçtır. Kıtalararası iletişim, internet erişimini sağlayacak ve dolayısıyla da kontrol mekanizmalarında sunacağı avantajlardan dolayı günümüzdeki rekabet alanlarından birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Kuomintang içerisine sızan ejderha ininin üç kahramanı olarak bilinen ÇKP'li ajanların saldırı haberini içeren telgrafi ele geçirmeleri sayesinde ÇKP'nin yok olmaktan kurtulduğuna daha önceki bölümlerde değinilmişti. Bu olay ÇHC'nin iletişim sistemlerine sızmanın, uydu ve sinyaller aracılığıyla rakipler hakkında bilgi edinmenin önemini göstermiştir. Günümüzde daha güçlü bir aktör olarak çıkan ÇHC çeşitli ülkelerde 5G teknoloji ağlarını kurmakta olması da başta ABD olmak üzere çeşitli ülkeleri rahatsız etmiş ve ABD'nin ÇHC'li şirketlere yaptırım uygulama kararı aldığı da bilinmektedir. ABD'nin ÇHC'ye karşı duyduğu rahatsızlığın sebeplerinden birisi de Avrupa ülkelerinin dijitalleşme ve 5G konusunda işbirliği yapmalarıdır. Çünkü ABD, Çin'in teknolojik ürünlerini istihbarat amacıyla kullandığı ve güvenlik zafiyetine neden olduğunu iddia etmektedir.

ÇHC'nin KVVY projesinin dijital ayağının önemli yüklenicilerinden olan Huawei şirketinin ÇHC'nin istihbarat amacıyla kullanılmak üzere kurulan bir şirket olduğuna yönelik iddialar ve ABD'nin baskısı nedeniyle başta İngiltere olmak üzere bazı ülkeler ÇHC ile teknoloji konusundaki anlaşmalarını yenilememe kararı almaktadır. Diren Doğan'ın bir sosyal paylaşım ağında ifade ettiği üzere “*sualtı telekomünikasyon kablolarının liderliğini ele geçiren yarışı kazanır*” (Doğan, 2023) düşüncesinin hakim düşünce olduğu ileri sürülebilmektedir. Çünkü kritik iletişim altyapısına sahip olmak ve bu alanda liderliği elde etmek yeni rekabet alanlarından birisidir. Bu nedenle ABD, ÇHC ile arasındaki yeni rekabet alanlarından birisi olan kritik iletişim altyapısı ağında ÇHC'nin üstünlüğü sağlamasını engellemek amacıyla hareket ettiği görülmektedir. Bu doğrultuda ÇHC'nin Pakistan'daki Karaçi Limanı ve Gwadar Limanı'ndan Fransa'ya kadar uzanan “*Pakistan-Doğu Afrika-Avrupa Bağlantısı (PEACE) projesi*”; ABD'nin ise Singapur'dan Fransa'ya kadar uzanan “*Güneydoğu Asya-Orta Doğu-Batı Avrupa 6 (SEA-ME-WE 6)*” projesi geliştirdiği ve ÇHC'nin “*2025 itibarıyla dünya fiber optik altyapısının yüzde 60'ını sağlamayı*” hedeflediği bilinmektedir (Aytekin, 2022b). ÇHC'nin yer aldığı bu projelerin ve döşenmesine yardımcı olduğu optik kabloların istihbarat amacı taşıdığı da tartışmasıdır.

2.3.6. İnsan İstihbaratı (HUMINT)

Gelişen teknoloji her alanda olduğu gibi istihbarat alanında da yaygın kullanım alanı olarak istihbarat faaliyetlerinin başarısını etkilemektedir. Teknolojinin gelişmesi istihbarat toplama, analiz, takip gibi faaliyetleri kolaylaştırdığı gibi yakalanmayı da kolaylaştırmaktadır. Çünkü teknoloji arkada iz bırakır ve doğa koşulları gibi çeşitli etmenlerden etkilenir. Aynı zamanda teknolojiyi her yerde, her zaman kullanmakta henüz mümkün değildir. Çünkü güvenliğin sağlandığı, önlemlerin alındığı, yağmurlu, sisli gibi olumsuz hava koşullarının olduğu durumlarda sinyal istihbaratında kullanılan uydu, silahsız ve insansız hava araçları gibi yüksek teknolojik araçlar, helikopter gibi hava araçlarından verim alınması oldukça zordur. Bu nedenle operasyonun yapılacağı zaman coğrafi koşullara, hava durumuna göre planlamak gerekmektedir. Coğrafi istihbarat olarak adlandırılan bu tür faaliyetler, istihbarat operasyonları için önemlidir. Ancak coğrafi koşulların ve teknolojinin uygun olmadığı ortamlarda ise devreye insan

istihbaratı girmektedir. Bu nedenle ne kadar süre geçerse geçsin, teknoloji konusunda ne kadar ilerleme sağlanırsa sağlansın askeri alanda üstünlük için insanlara ve geleneksel olarak tabir edilen konvansiyonel silahlara hala ihtiyaç vardır. Teknoloji her ne kadar avantaj sağlayıp caydırıcılık oluştursa da savaşın sonucunu belirleyen ve üstünlüğün elde edilmesini sağlayan insanlardır. Nitekim halk savaşı stratejisini benimseyen ÇHC'nin kurucu lideri Mao Zedong'da askeri, ekonomik, siyasi güç ve savaşın hüküm sürdüğü dönemdeki coğrafi ve doğal şartların yanında tarafların savaşı kontrol edebilme-yönlendirebilme yeteneklerine göre savaşın sonucunun belirlendiğini ifade etmiştir (Thomas, 2020, s. 6). Çünkü insansız araçlar, robotlar, uydular kullanılsa bile onları kontrol eden, planlayan, üreten insandır. Teknoloji insanların giremeyeceği alanlara girerek daha fazla veri ve bilgi ederek istihbarat faaliyetlerini kolaylaştıran bir gelişme olsa da istihbarat faaliyetlerinde hala insan faktörü önemlidir.

İnsan istihbaratı ise hayat devam ettiği sürece, hayatın her alanında var olacak olan son derece önemli bir kavramdır. Özdağ'da çalışmasında bu duruma değinerek teknoloji ne kadar gelişirse gelişsin istihbarat faaliyetlerinde insanların öneminin devam edeceğini ifade etmiştir (Özdağ, 2020, ss. 120-121). Çünkü insan zayıftır. Hataya düşebilir, manipüle edilebilir, taraf değiştirmesi sağlanabilir, tehdit, şantaj gibi uygulamalara da açık olması nedeniyle insan kullanıma açıktır. Çoğu kişi vermiş olduğu sıradan basit bilgilerin bile istihbarat değeri olduğunun farkına varamamaktadır. Bu nedenle istihbarat çalışmalarında insanları kullanmak daha kolay ve ucuzdur.

ÇHC, insan istihbaratı faaliyetinde ise oldukça önemli bir konumdadır. ÇHC'nin istihbarat operasyonlarında profesyonel istihbarat meslek elemanları dışında sivil halktan da aktif bir şekilde yararlanmaktadır. Dünyaya yayılmış durumda olan kalabalık nüfusu, milliyetçilik ve her vatandaşın ülke çıkarları ve gelişmesini ilgilendiren konularda ÇHC hükümetine bilgi vermelerine yasal zemin oluşturan istihbarat yasasına sahip olması ve ÇHC hükümetlerinin kontrol mekanizmalarını aktif bir şekilde uygulaması ÇHC'yi insan istihbaratı konusunda avantajlı bir konuma getirmektedir. Bu durumun farkında olan ÇHC, teknoloji ve siber araçları kullanarak istihbarat faaliyetlerinde bulunsa da istihbarat faaliyetlerinde insan kaynağını kullanmaya da önem vermektedir. Çünkü *“İstihbarat başarısızlıklarının çoğunun arkasında HUMINT eksiği”* yatmaktadır (Yılmaz, 2017, s. 13) ve insan istihbaratı

faaliyetlerinde bulunmadan elde edilen verilerin doğruluğunun teyit edilmesi ve hedeflerinin anlaşılması zor olacaktır (Yılmaz, 2017, s. 13). İnsan istihbaratının başarısının rakip devletlerin içerisine sızmış durumda olan çeşitli görevlerde bulunan ilişkiler ağı ve casusluk şebekesi ile ilgili olduğu da aşikârdır (Özdağ, 2020, s. 119). Bu nedenle istihbarat örgütleri her zaman casus kullanmaya ve sızma faaliyetlerine önem vermiştir. Çünkü dışarıdan elde edilebilecek olan bilgiler ile içeriden elde edilecek olan bilgiler aynı seviyede olmayacaktır. Bu nedenle içeriden elde edilebilecek doğru olan en ufak bilgi bile son derece önemli görülmektedir.

ÇHC'nin Ulusal İstihbarat Yasası'nda tüm kuruluş ve vatandaşların ulusal istihbarat faaliyetlerini destekleyerek işbirliği yapacağı belirtilmiş olup ulusal istihbarat çalışmalarına katkı sağlayan kişilerin ise devlet tarafından korunacağı ve ödüllendirileceği belirtilmiştir (China Law Translate, 2017). ÇHC, kanun maddeleri ile vatandaşlarından gerekli gördüğü takdirde casusluk faaliyetlerinde bulunmasını isteyebileceğini meşrulaştırmış ve ÇHC vatandaşlarının istihbarat faaliyetlerinde kullanılmasının bir vatandaşlık görevi olarak görülmesi sağlanmıştır. ÇHC'nin güçlü bir istihbarat yapısına sahip olması ÇHC'nin hızlı bir yükseliş geçirerek günümüzdeki önemli ülkelerden birisi haline gelmesine olanak sağlamıştır (Yetgin, 2021, s. 6).

ÇHC, Zimbabve'deki finansman desteği sağladığı Robert Mugabe İstihbarat Okulu'ndaki derslerin de Çinli eğitmenler tarafından verildiği bilinmektedir (Luttwak, 2016, ss. 218-219). Bu okulun Çin'in Afrika'daki istihbarat faaliyetlerinde kullanacağı elemanlarını yetiştirdiği bir yer olacaktır. ÇHC'nin kendi bölgesinden çıkarak diğer ülkelerde de istihbarat elemanı yetiştirilebilecek, angaja edilebilecek elemanların yetiştiği bu yer ÇHC'nin istihbarat faaliyetlerinde insan kaynağı kullanmaya vermiş olduğu önemin bir göstergesidir.

2.3.6.1. Casus Kullanımı

İnsan istihbaratı konusunda en temel unsur casus, ajan ve istihbarat uzmanı gibi saha personellerin²¹ kullanılmasıdır. ÇHC ise saha personellerini kullanma konusunda

²¹ Türk Dil Kurumunun internetteki sözlüğünde casus ve ajan kelimelerinin aynı anlama geldiği ifade edilse de bu kavramlar aynı anlamlara gelmemektedir. Bir çalışmada casus (spy) kavramını, yasal hakları olmayan kendisini gizleyerek elde etmiş olduğu gizli bilgileri karşı tarafa veren kimseler iken; ajan (agent) kavramı ise yasal sorumluluğu olan, gizli faaliyetler sonucunda elde etmiş olduğu gizli

oldukça başarılıdır. Çin istihbarat kültüründe casus kullanımının kültür haline gelmesi ise oldukça eskilere dayanmaktadır. Sun Tzu, Savaş Sanatı adlı eserinde casus kullanımını da yer vermiştir. Tzu'nun belirlemiş olduğu casus türleri ise şu şekildedir; bölgede yaşayan kişilerden oluşan “*yöresel casuslar*”; düşman subaylarının kullanıldığı “*iç casuslar*”; karşı tarafın bize casus olarak yolladığı kişilerin taraf değiştirmesi sağlanıp kendi yanımıza çektiğimiz ve karşı tarafın aleyhine kullanılan “*devşirme casuslar*”; yanlış bilgi vererek karşı tarafı yanıltmak amacıyla kullanılan “*hükümlü veya ölü casuslar*”; karşı taraftan haber getiren “*yaşayan casuslar*” şeklindedir (Tzu, 2018, ss. 85-87). Bir olay hakkındaki en iyi ve doğru bilginin olayın içerisinde yer alan kişilerden elde edileceğinden Tzu, rüşvet gibi çeşitli yöntemler kullanılarak kendi tarafına geçmesini sağlayarak oluşan devşirme casusların “*el üstünde tutulması gerektiğini*” ve belirlemiş olduğu beş farklı casus türünün bir arada kullanılması durumunda istihbarat sisteminin ele geçirilemeyecek kadar güçlü bir yapıya sahip olacağını ifade etmiştir (Tzu, 2018, ss. 86-87). ÇHC'nin devşirdiği casuslar için verilebilecek en temel örnek ise Pekin'deki Fransız büyükelçiliğinde çalışan ve daha sonra diplomat olan Bernard Boursicot ile opera sanatçısı Shi Pei Pu olayıdır. Bu olay ÇHC'nin farklı etnik ve vatandaşlığa sahip olan kişileri de angaje ettiğini göstermektedir. Shi Pei Pu, erkek olmasına rağmen kadın kılığında olan ve Fransız Bernard Boursicot'tan bir oğlu olduğunu söylemiş²², MPS yetkilileri Kültür Devrimi sırasında ise ikisini de casus olmakla suçlayacağını ifade ederek Boursicot sayesinde Fransız Büyükelçiliğinin gizli bilgilerine erişim sağlamıştır (P. L. Mattis, 2012, s. 685). Tiananmen olaylarında halka destek veren Batı'ya yakın görüşleri olan Profesör Wu Bin'in, hapse atılmamak için ÇHC casusu olmayı kabul etmiştir, ABD'ye giderek kurmuş olduğu paravan şirketler aracılığıyla iş ilişkisi kurduğu ABD'li teknoloji şirketlerinden gizli bilgileri ÇHC'ye sağlamıştır (Ercilasun, 2017, s. 209). 2008'de İsveç'e mülteci olarak giden bir Uygur Türkünün, Uygurlar hakkında ÇHC için casusluk yaptığı, 2009'da Almanya Münih'teki Çin konsolosluğundaki istihbarat personeli tarafından yönetildiği keşfedilen istihbarat ağı, 2011 yılında Tayvan

bilgileri ilgili devlet personeline ileten kişilerdir. Bkz. İstihbarat Terminolojisi Sözlüğü (Kavramlar, Tanımlar, Terimler), 2019, Ankara. Hem burada hem de İngilizce kaynaklarda ifade edilen ajan kavramının Türkiye'de istihbarat uzmanı tanımına benzediği görülmektedir. MİT'in internet sitesindeki kariyer sayfasında istihbarat uzmanını, Türkiye'ye yönelik her türlü iç ve dış tehditleri önlemeye çalışan ve diğer ülkelerde yaşanan gelişmeleri takip etme amacıyla kullanılan kişiler olarak tanımlanmaktadır.

²² Shi Pei Pu'nun oğlu olduğunu iddia ettiği çocuğun ise evlatlık edindiği bir Uygur çocuğu olduğuna ilişkin çeşitli haberlere de rastlamak mümkündür.

ordusunun telekomünikasyon ve elektronik bilgi müdüründen bilgi aldığı ortaya çıkmıştır (P. Mattis, 2012, s. 52).

ÇHC'nin istihbarat faaliyetlerinden etkilenmeyen ülke neredeyse kalmamıştır. ÇHC'nin yakın ilişkilere sahip olduğu ancak aynı zamanda da güvensizlik algısı geliştirdiği Rusya'dan etkilenen ülkelerden birisidir. Rus uydu teknolojisini Çinli şirkete sattığı için hapis cezasına çarptırılan Rus Valentin Danilov davasını örnek olarak göstermek mümkündür (Inkster, 2013, s. 53). Çin kökenli ABD vatandaşı olan ve ABD istihbarat teşkilatı olan CIA'de tercüman olarak çalışan Larry Wu-Tai Chin, ÇHC'nin en ünlü casuslarından birisidir. Larry Wu-Tai Chin, ABD Ordusu İrtibat Bürosu'nda çalıştığı 1940'lı yıllardan 1980'lere kadar ÇHC'ye Kore Savaşı sırasında esir düşen Çinli mahkûmların sorgulama tutanaklarından, CIA ve Yabancı Yayın Bilgi Servisinin gizli bilgi ve belgelerine kadar hatta CIA ajanlarının kimlik bilgileri dahil pek çok bilgi sağlamış ve ABD Başkanı Nixon'un ÇHC ile ilişki kurmayı istediği hakkında da oldukça önemli bir bilgiyi ÇHC'ye aktarmıştır (P. L. Mattis, 2012, s. 685; Stratfor Global Intelligence, 2010, ss. 3-4). Bir sığınmacı tarafından ifşa edilen Chin casusluktan Şubat 1986'da hüküm giymiş ve o gün hapisanede intihar ederek yaşamına son vermiştir (Stratfor Global Intelligence, 2010, s. 4).

ÇHC'nin istihbarat faaliyetleri ve yapılanması konusunda önemli çalışmalara imza atan Mattis ise ÇHC'nin casus kullanımını beş başlıkla ele almıştır. Bunlar, diplomatlar, savunma ataşeleri ve gazetecilerde oluşan ilk grup; ikinci ise seeding faaliyetlerinde bulunanlar; üçüncü olarak akademisyen ve bilim insanları; dördüncü olarak yerel devlet daireleri ve son olarak ise iş insanlarından oluşan bir gruplandırma yapmıştır (P. Mattis, 2014). Mattis başka bir çalışmasında ise ÇHC'nin istihbarat yapılanmasının üç katmandan oluşan bir yapıya sahip olduğunu ifade etmiştir. Mattis çalışmasında belirttiği katmanlar ise şu şekildedir. Çekirdek katmanı oluşturanların ise profesyonel istihbarat görevlileri, ikinci katman ise kuryeler ve üçüncü katmanın ise Çin istihbaratı için fayda sağlayabilecek işletmelerini yöneten yöneticilerden oluşmaktadır (P. L. Mattis, 2012, s. 689). Casusluk nedeniyle hapis cezasına çarptırılan Dongfan Greg Chung ve kuryesi olarak da çalışan ve daha sonra ise ABD'nin denizcilik teknolojisi hakkında ÇHC'ye bilgi sağlayan casuslardan olan Chi Mak dışında Shriver olayı, Larry Wu-tai Chin olayları gibi basına yansıyan ve dava konusu olan pek çok örnek ile karşılaşmak mümkündür (P. Mattis, 2010; Sibeck, 2010). Ancak

ÇHC'nin faaliyetleri sadece askeri ve teknolojik değildir. Bu nedenle ÇHC, ABD'nin dikkat etmesi gereken en önemli hedeflerden birisi haline gelmiştir. Casusluk nedeniyle hapis cezasına çarptırılan Dongfan Greg Chung ve kuryesi olarak da çalışan ve daha sonra ise ABD'nin denizcilik teknolojisi hakkında ÇHC'ye bilgi sağlayan casuslardan olan Chi Mak dışında Shriver olayı, Larry Wu-tai Chin olayları gibi basına yansıyan ve dava konusu olan pek çok örnek ile karşılaşmak mümkündür (P. Mattis, 2010; Sibeck, 2010). Ancak ÇHC'nin faaliyetleri sadece askeri ve teknolojik değildir. Bu nedenle ÇHC, ABD'nin dikkat etmesi gereken en önemli hedeflerden birisi haline gelmiştir. ÇHC'nin ABD ile sorun yaşanmasına neden olan Huawei, Mattis'in bu açıklamasına göre üçüncü katmanda yer aldığını söyleyebilmek mümkündür. ABD, Huawei ürünlerinin hem teknoloji, siber istihbarat alanlarında kullanıldığını hem de Huawei'nin bağımsız bir şirket olmadığı, ÇHC devletinin çıkarları için kurulan paravan bir şirket olduğuna yönelik düşünceler varlık göstermektedir. Huawei CEO'su olan Reng Zhengfei'nin askeri kökenli olması da bu düşünceyi besleyen etmenlerden birisidir.

ÇHC'nin insan kaynağını kullanarak gerçekleştirmekte olduğu istihbarat toplama faaliyetlerinde baskın olarak üç yöntemin olduğundan söz edilmektedir. Bunlar; a) mozaik, kum tanesi veya elektrikli süpürge yaklaşımı, b) diğer ülkelerde çalışan Çinlileri kullanarak daha özellikli konularda bilgi elde etmek ve c) yabancı varlıkları kullanabilmek için sabırla geliştirmek olarak ifade edilmektedir (Stratfor Global Intelligence, 2010, s. 2). Bu yöntemler ise mevcut örnekler ile birlikte şu şekilde açıklanabilmektedir:

a) Mozaik, kum tanesi veya elektrikli süpürge yaklaşımı: Küçük ve önemsiz gibi görünen, sınıflandırılmamış, dağınık halde olan, tek başına bir anlam ifade etmeyen ancak toplu bir şekilde anlamlandırılabilen bilgilerin toplanarak daha sonrası için saklanması ve anlamlandırılmasını içeren bir yaklaşımdır (P. Mattis, 2010; Stratfor Global Intelligence, 2010, s. 2). Ele geçirildiği sırada önemsiz görünen bilgilerin yanına gereksiz görünen başka bir bilginin de gelmesi ile anlamlandırılmakta olan uzun vadeli bir yaklaşımdır. Bu yaklaşım, ÇHC'nin devasa bilgi yığınlarına sahip olduğu anlamına gelmektedir. ÇHC'nin büyük veri ve yapay zekâ teknolojisinde atmış olduğu adımlar ile bilgi yığındaki yapbozu çözebilmesi daha kolay olmaktadır. Bu yaklaşım ise 1980'lerde FBI'nın ÇHC vatandaşlarının rastgele bilgi topladıklarını tespit

etmesinden sonra ortaya çıkmıştır (P. Mattis, 2015). İstihbarat hedefi olarak bir kumsal belirlendiğinde, kumsaldan kum toplamak için Rusların önce denizaltı göndereceği daha sonra ise karanlık çöktüğünde gizlice birkaç kova kum toplayacağı, ABD'nin ise uydular aracılığıyla sahil hakkında veri toplayacağını ve ÇHC'nin ise sadece bir tane kum tanesi getirmekle görevlendirdiği turistler aracılığıyla elde etmiş olacağı binlerce kum tanesi ile daha çok veriye sahip olacağını ifade ederek üç ülke arasındaki istihbarat yaklaşımları arasındaki farkı ortaya koymuştur (P. Mattis, 2015; P. L. Mattis, 2012, s. 680).

b) Diğer ülkelerde çalışan Çinlileri kullanarak daha özellikli konularda bilgi elde etmek: Bir istihbarat teşkilatı diğer ülkeler hakkında bilgi almak istiyorsa başvuracağı ilk kişi kendi vatandaşı olan güvendikleri bireyler olacaktır. Yurtdışında bulunan Chinatown ve Çin lokantaları ÇHC istihbarat faaliyetleri için kale görevi görmektedir. Chinatown olarak bilinen Çin mahalleleri sayesinde ÇHC, hem iktisadi olarak varlık göstermekte hem de bu bölgelerde bulunan casusları aracılığıyla istihbarat faaliyetlerini sürdürmektedir ve bu mahallelerin kurulması konusunda Çinlilerin destek aldıkları da bilinmektedir (Yetgin, 2021, ss. 27, 39). Diğer ülkeler gibi ÇHC'de yurt dışına giden turistleri, öğrencileri, bilim insanlarını istihbarat amacıyla kullanmaktadır. ÇHC, Çinli öğrenciler ve Çin diasporası gibi yurt dışında yaşayan Çinlilerden “maksimum düzeyde fayda sağlamaktadır” (Ateş, 2022, s. 215). ÇHC'nin AR-GE projeleri ve ileri teknoloji ürünlerine vermiş olduğu önem nedeniyle yurt dışında öncelikli alanlarda okuyacak olan Çinli öğrencilere maddi destek dâhil olmak üzere çeşitli imkanlar sağladığı bilinmektedir ve yurt dışında eğitim alan veya önemli projelerde yer alan bireylerin ÇHC'ye geri dönmeleri durumunda ise casusluk faaliyetleri için kullanmayı hedeflemektedir (Sibeck, 2010, s. 67). ÇHC, ajan ve casusluk faaliyetleri için farklı etnik kimliğe ve vatandaşlığa sahip olan kişileri kullansa da daha kolay kontrol edebilir olması, daha güvenilir olması gibi nedenler ve “Çin'e yardım et” düşüncesinden hareketle Han Çinlilerini ajan-casus olarak kullanmayı tercih etse de bu düşüncenin değişmeye başladığı görülmektedir (Stratfor Global Intelligence, 2010, ss. 5-6).

c) Yabancı varlıkları kullanabilmek için sabırla geliştirmek: İstihbarat faaliyetlerini yıllara dayanan uzun soluklu planlayan ÇHC'nin hedeflemiş olduğu ülke ve kurumlarda çalışan kişilere istihbarat amacı dışında yaklaşarak dostane ilişkiler

geliştirerek zamana yayıldığı görülmektedir (Ateş, 2022, s. 215; Inkster, 2013, ss. 50-51). Uzun vadeli hedeflerde kullanılan görev verilen kadar pasif durumda kalan ajanlardan da başarılı bir şekilde faydalandığı bilinmektedir. MSS, “uyuyan ajan” veya “okyanusun dibindeki balıklar” olarak da bilinen ajanları istihbarat amacıyla bilgi toplamak faaliyetinin dışında ağlar geliştirmek, dezenformasyon yapmak dahil olmak üzere dış politikayı etkileme gibi amaçlar doğrultusunda kullanmaktadır (Stratfor Global Intelligence, 2010, s. 6). FBI’da karşı istihbarat analistliği yapmış olan Paul More, ÇHC’ye veri sağlayanların değerli verileri ilettiğinin bile farkında olmadan kanıtsız ve kurnaz bir şekilde casusluk faaliyetlerini icra ettiğini ifade etmiştir (P. L. Mattis, 2012, s. 679).

Mattis, Batı’da hâkim olan Çin istihbaratının geleneksel yaklaşımlarını eksiklikler ve yanlışlıklar barındırdığını ifade ederek bu yanlışlıkları dört başlıkta ele almıştır. Bunlar, daha sonra kullanılmak üzere küçük istihbaratların toplandığı elektrik süpürge yaklaşımı; profesyonel ajanlar dışında amatörlerin de istihbarat faaliyetlerinde kullanıldığı çok sayıda amatör toplayıcı yaklaşımı; ÇHC’nin istihbarat faaliyetlerinde kullanabileceği vatan sevgisi ve aile baskını kullanarak etnik Çinlileri angaje etmesi ve son olarak ise istihbarat faaliyetler kullanabilecekleri “dead drop” gibi haberleşme teçhizatlarının sıklıkla kullanılmadığı veya casus ve ajanlara maddi ve manevi desteğin sunulmadığı geleneksel istihbarat yöntemlerinin kullanılmaması olarak yanlışlıkları belirlemiştir (P. L. Mattis, 2012, ss. 680-681). Bilgisayarların yaygın olarak kullanılmasından önce var olan bir yaklaşım olan kum tanesi yaklaşımı ile başarılı sonuçlar elde edilebilmesi için iyi bir şekilde işleme ve analitik yeteneğe sahip olması gerekmektedir veya çok sayıda insanın kullanıldığı ve amatör kaynak kullanımının ÇHC için istihbarat misyonuna saygı duymayan kişileri kullandığı veya ÇHC istihbaratın kasıtlı olarak istihbarat toplamadığı yanlışlığına neden olabileceğini, casus olarak etnik Çinlilere odaklandığının savunulması da Çin’in ulaşabileceği bilgileri sınırlamakta olduğunu ifade etmiştir (P. L. Mattis, 2012, ss. 681-682). ÇHC’nin, sağlamış olduğu bilgiler nedeniyle Larry Wu-Tai Chin’e para ödediği, üçüncü bir ülke dahil görüşmeler için kurye ayarladığı da bilinmektedir (P. L. Mattis, 2012, s. 685).

ÇHC’nin istihbarat yaklaşımlarına yönelik algıyı değiştirmeye çalışan Mattis’in savundukları ise kısaca şu şekilde ifade edebiliriz. ÇHC, sadece küçük ve önemsiz

bilgileri toplamamaktadır. İstihbaratta geleneksel insan kaynaklı istihbarat faaliyetlerinin dışında Batılı istihbarat yapılanmalarının kullanmış olduğu profesyonel teknikleri kullanmaktadır. Rüşvet, şantaj gibi yöntemlere de başvurmaktadır. ÇHC'nin ajan-casus olarak kullanması için etnik Çinli olmasına gerek yoktur. Herkes ÇHC için bilgi kaynağı olabilir. ÇHC'nin istihbarat elemanları amatör kişilerden oluşmamaktadır. Profesyonel istihbarat faaliyetlerini yürüten meslek elemanları da mevcuttur (P. L. Mattis, 2012, s. 680). Ercilasun'un da ifade ettiği üzere 1920'li yıllardan beri faaliyet gösteren bir istihbarat ağına sahip olan ÇHC'nin istihbarat personelleri için amatörce davrandığını söylemek ÇHC'nin geçmişin hafife almak anlamına gelecektir (Ercilasun, 2017, s. 200). Nitekim basına yansıyan çeşitli casus kullanım örnekleri mevcuttur.

2.3.6.2. Psikolojik Yöntemler

Ağır işkence yöntemleri ile bilinen Çinlilerin istihbarat faaliyetlerinde psikolojiyi de dâhil ederek uyguladığı görülmektedir. Geçmişe baktığımızda Çinli devletlerin istihbarat amacıyla karşı cinsi etkileyerek bilgi edindiği “*bal tuzağı yaklaşımını*” kullandığı göze çarpmaktadır. Çinli prenseslerin diğer devletlerin beyleri ile evlendirilmesi de psikolojik istihbarat amacıyla kullandığı bir yöntemdir ve tarihte pek çok örneğine de rastlamak mümkündür. Çinliler bu tür faaliyetleri de diğer devletlerin Çinlileştirilmesine fayda sağlamıştır. Uygulanan Çinlileştirme politikaları ve diğer devletlere gönderilen hediye uygulamasının günümüzde de farklı şekillerde devam ettiği daha önceki bölümlerde ifade edilmiştir.

Günümüzde ise ÇHC istihbaratının daha çok yakınlık kurarak istihbarat elde etmeye çalıştığı görülmektedir. İstihbarat elemanları, casus olduğundan şüphelenilen veya önemli olan bazı bilgilere sahip olduğu düşünülen kişilerle ikili yakınlıklar kurarak güvenlerini kazanmaya çalıştıkları daha sonra ise ikili arasındaki ilişkiler derinleştikçe taraflar ağızından bazı bilgileri kaçırabilir veya daha sonra ise önce genel bilgiler olmak üzere giderek daha derin bilgiler öğrenmeye çalıştığı görülmektedir (Stratfor Global Intelligence, 2010, ss. 7-8). Daha önce görmediğin kişiye mi güvenirsin yoksa tanıdığın birisine mi? Gizli bilgileri açıklayacaksan tanımadığın, güvenmediğin birisine mi açıklarsın yoksa güvendiğin mi, ya da şöyle sorayım

tanımadığın birisinin yanında mı daha dikkatli davranıp sözlerine dikkat edersin, yoksa tanıdığın kişilerin yanında mı sözlerine ve tavırlarına daha fazla dikkat edersin? Uzun vadeli planlar yapan sabırlı ÇHC, bu nedenle öncelikle hedeflerine ulaşmak için belirlemiş olduğu ağlar ile yakın ilişkiler kurmaya çalışarak güven kazanmaya çalışmaktadır, daha sonra güvenini kazandıkları kişilerin ağzında yavaşça bilgiler edinmeye çalışmakta olduğu ileri sürülebilmektedir. Çünkü ÇHC; sabırlı davranan ve ani kararlar vermeyen bir devlettir. Bu davranışın arkasında ise yine “*savaştta acelecilik aptallıkla eş anlamlıdır*” diyen Sun Tzu bulunmaktadır (Tzu, 2018, s. 46). Kissinger’da bu durumu şu cümleleri ile ifade etmiştir; “*Batı geleneği kahramanlık becerilerini öne çıkarıp kesin sonuca götüren çarpışmaları ödüllendirirken, Çin ideali nispi avantaj sağlamak için üzerinde uzun uzun çalışılmış, dolaylı ve sabırlı bir yolu tercih etmiştir.*” (Kissinger, 2015, s. 47) ve “*Çinlilerin gözünde psikolojik dengeyi sağlamak, gerçek caydırıcılığın başarılması demektir*” (Kissinger, 2015, s. 176).

İstihbarat örgütlerinin, terörist gruplar gibi bazı oluşumların hem bilgi edinme hem de kişileri bazı şeylere hazırlama gibi çeşitli amaçlar doğrultusunda kişilerin algılama ve ayırt etme gücünü olumsuz etkileyen LSD ilaçları veya doğruluk şurubu gibi kişilerin beyin fonksiyonlarını yavaşlatarak yalan söyleme gibi karmaşık eylemleri yerine getirememesini sağlayan kullanılması ve satılması yasak olan bazı ilaçlar ve maddelerin kullanıldığı bilinmektedir. Türkiye’de ASELSAN gibi stratejik kurumlar da önemli projelerde yer alan mühendislerinin şüpheli “*intiharları*” gibi çeşitli olayların arkasında çeşitli ilaçların kullanılmış olabileceği gibi çeşitli haberlere rastlamak mümkündür. 1950’lerde Fransa’da meydana gelen pek çok kişinin akıl sağlığını yitirmesine ve bazılarının hayatını kaybetmesine neden “*Lanetli Ekmek*” olayının CIA’nin bir mantar çeşidini kullanarak yapmış olduğu bir deney olduğu, İngiliz istihbarat servisi MI6’nin bir tatbikat sırasında askerlerine gizlice LSD grubu ilaçlarını vererek deney yaptığı da basına yansıyan diğer olaylardandır (Alpaslan, 2019; Senol, 2020). ÇHC’nin LSD gibi kullanımına ilişkin medyaya yansıyan olaylara rastlanmasa da Çinlilerin uyguladıkları ağır işkence yöntemleri ile ünlü olduğunu hatırlatmakta fayda vardır. Bu işkence yöntemlerinin angaje edilmesi sırasında korkuyu temel alarak kendi taraflarına çekem veya sorgulama sırasında kullanıyor olması muhtemeldir. ÇHC’nin Uygur Türkleri tutmuş olduğu kamplardaki yöntemlerini psikolojik istihbarat kapsamında da ele almak mümkündür. Çünkü ÇHC,

bu kişilerin kendi güvenliğine yönelik en önemli tehditler arasında gördüğünden ve ÇHC ve ÇKP yönetimine yönelik tepkileri nedeniyle angaje edilmelerini yüksek gördüğünden Uygur Türklerinin ağır şartlar altında yaşadığı ve çeşitli işkencelere de maruz kaldığı bilinmektedir.

2.3.7. İstihbarat Karşı Koyma (Kontr-Espiyonaj)

İstihbarat her ne kadar karşı taraftan önemli gizli bilgileri ele geçirerek geleceği planlamak üzerine şekillense de istihbaratta önemli olan savunmadır. Güçlü saldırı becerilerine sahip olsanız bile savunma yapamazsanız olası saldırıları engelleyemediğinizden dolayı avantaj elde edemezsiniz. Savunma becerilerinden yoksun olunması durumunda güçlü saldırı becerilerine sahip olunması tek başına bir anlam ifade etme konusunda yetersiz kalacaktır. Karşı taraftan elde ettiğiniz bilgilerin doğruluğundan emin olamazsınız, dolayısıyla avantaj sayılan unsurlar dezavantaja dönüşebilir. Çünkü bilgiyi elde etmek kadar kendi bilgilerinizi güvende tutmak da önemlidir. Sun Tzu'nun da ifade ettiği üzere istihbarat bir aldatma sanatıdır. Bu nedenle istihbarat yapılanmaları "*sahte bayrak operasyonu*" olarak bilenen bir uygulamaya başvurmaktadır.

Başarılı bir istihbarat faaliyetinde sadece şüphelendiğin veya hedeflediğin kişiyi değil onun etrafındaki kişileri de takip etmeyi gerektirmektedir. Bir kişiyi casus olarak kullanmayı hedeflediğinde şantaj için kullanabileceğin bir bilgiyi elde edemesen bile tehdit etme amacıyla kullanabileceğin bir kişiyi bulabilirsin. Bunlar genelde aile veya sevgili gibi önem verdiği kişiler olmaktadır. MSS, şüphelendiği kişilere doğru olmayan gizli bilgileri vererek tuzağa düşürmeye çalıştığı ve sonucuna göre ise kişilere yönelik tutuklama gibi önlemler almaktadır (Stratfor Global Intelligence, 2010, s. 7). Kimliği açığa çıkan kişilerin ise ikili casus olarak kullanabileceklerini de hatırlatmakta fayda vardır. ÇHC'nin çift taraflı ajanlarına örnek olarak ise aslen Çinli olan Katrina Leung'ı örnek olarak gösterebiliriz. Leung'un FBI'a sağlamış olduğu verilerin çoğunun dezenformasyon olduğu gibi FBI personellerinden öğrenmiş olduğu bilgileri ise ÇHC'ye verdiği bilinmektedir (Ercilasun, 2017, s. 209).

Ülke sınırları içinde yetkili olan Kamu Güvenliği Bakanlığı olan MPS ise gazeteci, iş insanları gibi stratejik pozisyonlarda çalışan kişilerin ÇHC hükümeti

tarafından takip edildiğinin anlaşılmasını ve sindirilmelerini sağlamak amacıyla aleni bir şekilde gözetleme faaliyetleri gerçekleştirdiği ifade edilmektedir (Stratfor Global Intelligence, 2010, s. 9). Çünkü korku ve panik, insana hata yaptırır ve böylelikle kişinin hedefi ve bağlantıları öğrenilmiş olacaktır. ÇHC sorun yaşadığı Tibet ve Sincan bölgelerine bilimsel amaçlarda dahil olmak üzere hangi amaçla olursa olsun ziyaret edecek olan kişilerin MSS ekipleri tarafından takip edildiği veya ziyareti gerçekleştirecek olan kişilerin ise sadece daha öncesinde belirlenmiş olan kişiler ile görüşmesinin sağlandığı bilinmektedir (Yetgin, 2021, s. 88).

Güvenlik konusunda kuşku bir devlet olan ÇHC sadece yabancı ve farklı etniğe sahip olan kişileri değil kendi vatandaşlarını da takip etmektedir. ÇHC’de yerel güvenlik, ÇKP politikalarını tanıtmak ve vatandaşlarını izlemek için kurulan “*danwei*” adı verilen bir yapılanma ile başlamaktadır (Stratfor Global Intelligence, 2010, s. 8). Her Çinli vatandaşı yaşadıkları, çalıştıkları yer gibi parametrelere bağlı olarak değişen birimlere üyedir ve *danwei* ise MPS ve MSS ile ortak hareket eden bir oluşum olup tüm birim üyeleri hakkında çeşitli bilgiye sahiptir (Stratfor Global Intelligence, 2010, s. 8).

3. ÇİN HALK CUMHURİYETİ'NE KARŞI ULUSLARARASI BAKIŞ

Dünyadaki bütün ülkeler ise neredeyse ülkeler ile ikili ilişkiler geliştirse de uluslararası sistemin çok taraflı olmasını savunmakta olan ÇHC diğer ülkeler ile olan ilişkisini denge unsuru üzerine inşa etmektedir. ABD ile olan sorunlarına karşı Rusya, İran, Latin Amerika, Afrika, ŞİÖ ile olan ilişkileri araç olarak kullanılırken Rusya'ya karşı ise Rusya'nın arka bahçesi olarak gördüğü Orta Asya, Orta Doğu, ŞİÖ ve ABD ile olan ilişkileri araç olarak kullanıldığı görülmektedir. Avrupa ülkelerine karşı ise büyük fırsatlar sunan KVVY projesi, Avrupa Birliği içerisinde yaşanan güç yarışı nedeniyle üye ülkelerin birlikte hareket edememesi sonucunda oluşan boşluk, eski sömürge ülkeleri ile iyi ilişkiler geliştirerek Avrupa karşında onları desteklemesinin oluşturduğu bağlılık, Avrupa ülkelerinin yatırım karşılığında koymuş olduğu şartlara karşılık tanımış olduğu serbestliğin kullanıldığı görülmektedir. Sınır çatışmaları yaşadığı Hindistan'a karşılık Hindistan'ın da sınır sorunları yaşadığı Pakistan ve diğer çevre ülkeleri olan Bangladeş, Myanmar; Japonya'ya karşılık Kore yarımadası; nükleer güce sahip olan ülkelere karşılık nükleer güç tehdidi, askeri güce karşılık yumuşak güç; saldırgan davranışlara karşılık barış ve işbirliği... Bu ilişkiler sarmalında ortak olarak kullandığı unsurlar ise ekonomik gücü ve KVVY projesi, askeri modernizasyonun oluşturduğu caydırıcılık ve kalabalık nüfusudur.

ÇHC'nin uluslararası ilişkilerinde “Çin tehdidi-Sinophobia”²³ kuramının etkisinin artmakta olduğu görülmektedir. ÇHC, her zaman mevcut tek kutuplu düzenin dünya düzenini sağlama konusunda yetersiz olduğunu dile getirerek çok kutuplu dünya düzeninin oluşması gerektiğini, dünya barışını sarsacak herhangi bir eylemde bulunmayacağını ve tehdit unsuru barındırmadığını ifade etmiştir. Ancak günümüzde ÇHC'nin daha aktif ve sert politika izlemesi ile Çin tehdidi kavramının alan yazınında giderek daha geniş yer kaplamaya başladığı görülmektedir.

²³ Bu kavram genelde Organski'nin güç geçiş kuramı ile birlikte ele alınmaktadır. Bkz. Cemre Pekcan (2017), Konfüçyüs Felsefesinin Dış Politikaya Etkisi Bağlamında 2003-2013 Yılları Arası Çin-ABD İlişkileri; Dilek Dulkadir (2020), Dünya Güç Hiyerarşisinde Dönüşüm ve Çin'in Hegemonik Yükselişi; Sait Yılmaz (2008), Yükselen Güç Çin'in Güvenlik Politika Ve Stratejileri; Hüseyin Korkmaz (2021), Küresel Organik Kriz ve Yeni Soğuk Savaş: ABD ve Çin'in Sınırsız Stratejik Rekabeti...

ÇHC'nin beklenenden hızlı bir şekilde büyümesinin neden olduğu hoşnutsuzluk ve geçmişte Batılı ülkelerin yapmış oldukları faaliyetlerin de ÇHC tarafından yapılabilecek olmasından kaynaklanan endişe, ÇHC'nin Afrika, Ortadoğu ve Latin Amerika gibi bölgelerdeki artan etkisi, Çin tehdidi kavramının oluşmasına neden olan unsurlardan birisi olarak görülmektedir. ÇHC'nin büyümesinin daha ne kadar süreceği, nasıl bir devlet haline geleceğinin tahmin edilemez oluşu da ÇHC'ye yönelik endişeleri arttırmaktadır. Dedeoğlu'nun (2020) ifade ettiği üzere, "*Aktörler, görece eşit olduklarında birbirlerine karşı güvensizlikleri artmaktadır.*" (Dedeoğlu, 2020, s. 59). Gelişmiş ülkelerin kendilerinden daha güçsüz olarak gördüğü az gelişmiş ülkeleri daha az tehdit olarak algılamasının arkasında yatan da bu düşüncenin varlığıdır (Dedeoğlu, 2020, s. 59). Algılanan Çin tehdidinden korunmak için bu kavramı sürekli olarak dile getirmekten kaçınmak daha doğru bir davranış olacaktır. Çünkü sürekli olarak dile getirilmesi güvensizliği arttırmakta ve güvenlik ile güvensizlik arasındaki ayrımı daha da belirginleştirmektedir. Bir karar vericinin, başka bir devlet hakkında sürekli olarak tehdit algılandığını içeren ifadeler kullanılıyorsa bir süre sonra çözülmesi oldukça basit bir olay olsa bile güvenlik algılamasını yoğunlaştırarak çatışmalara da sebebiyet verebilmektedir. Kopenhag Okulu ise bu durumu ele alarak teorileştirmiştir. İnşacı okuldan izler barındırarak Kopenhag Okulu tarafından geliştirilen "*güvenlikleştirme(securitization)*" kavramı ise tehdit unsuru barındırmayan bir olayın tehdit unsuru barındıracak şekilde ifade edilmesi nedeniyle bir süre sonra güvenlik sorunu haline geldiğini ifade eden bir kavramdır (Dedeoğlu, 2020, s. 80). ÇHC, kendisine yönelik bir tehdit olmadığı durumunda saldırgan bir eylemde bulunmayacağını, savunma odaklı bir devlet olduğunu yayınlamış oldukları belgelerde sıklıkla ifade ediyor olsa da Çin tehdidi kavramının kullanımının giderek artıyor olması ile beraber ÇHC'in saldırgan olarak nitelenebilecek davranışları da artmakta ve dış politikasında kullanmış olduğu dil daha da sertleşmektedir. ÇHC, kendisine karşı olumsuz nitelikler barındıran Çin tehdidi kuramının farkındadır ve dış politikası ile güvenlik mekanizmalarını bu minvalde planlamaktadır. Çünkü "*Sürekli gündeminde bir düşman algısıyla hareket etmek Çin için önemli bir motivasyon görevi görmektedir*" (Adıbelli. s.94). Çinliler, Çin tehdidi kavramının "*Çin'i parçalama ve Batılaştırma*" amacıyla Batılı ülkeler tarafından geliştirilen bir kavram olarak algılamışlardır (Ekrem, 2003, s. 32).

3.1. Amerika Birleşik Devletleri (ABD)

ABD ve ÇHC, günümüzdeki iki önemli rakiptir. İki ülke askeri, ekonomik, siyasi, kültürel gibi pek çok konuda karşı karşıya gelen günümüzdeki en önemli iki rakiptir. Birbirlerinin söylev ve politikalarına karşı güvensizlik algısı geliştiren iki ülke arasındaki tehdit algısından bahsetmeden önce yakın dönem tarihi ilişkilerine kısaca değinmek konu bütünlüğü açısından faydalı olacaktır.

ABD, Birinci Dünya Savaşı döneminde Japonya'nın Çin'den istediği tavizlerin, 19.yy ortalarında meydana gelen Afyon Savaşlarından sonra uygulanan “açık kapı politikasına” uygun olmadığı gerekçesi ile Çin'den Japonya'nın taleplerine karşı direnmesini istemiş ve Çin ana karasında iktidara gelen Çin milliyetçiliğinin Sovyet yayılmacılığını engelleyeceğini düşündüğünden de 1928'de Milliyetçi Çin hükümetini tanıdığını ilan etmiş, İkinci Dünya Savaşı'nda Japonya karşısında Çin'i desteklemiştir (Pekcan, 2019, ss. 56-57). İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra başlayan Soğuk Savaş döneminde komünizmi benimseyen Mao'nun Çin ana karasında bir devlet kurması, komünist bloğun karşısında yer alan ABD'yi rahatsız etmiştir. Mao'nun komünizm ve kapitalizm arasında üçüncü bir yol olmadığını düşünmesinden dolayı uyguladığı “tek tarafa yaslanma politikası” sonucunda komünist SSCB ile yakınlaşması da ABD ile ilişkilerinin sona ermesine neden olmuştur (Adıbelli, 2009, s. 65; Ekrem, 2003, s. 4; Pekcan, 2019, s. 10). ABD ise Milliyetçi Çin hükümetin varlığını Tayvan'a taşıması sonucunda Tayvan ile ilişkiler geliştirmeye devam etmiş; Kore Savaşı'nda, Tayvan krizlerinde ana karadaki Çin devleti olan ÇHC ile karşı karşıya gelmiştir.

1970'li yıllara gelindiğinde ise hem ABD'nin hem de ÇHC'nin uluslararası düzene karşı olan bakışı değişmiştir. ÇHC ile SSCB'nin ilişkisinin bozulması ve değişen stratejiler nedeniyle ABD ve ÇHC ilişkileri normalleştirme çalışmalarına “pinpon diplomasisi” ile başlanmıştır. Yürütülen diplomasi sonucunda imzalanan bildiriler ve anlaşmalar ile ABD, 1979'da Tayvan'ı ayrı bir devlet olarak tanımaya son vererek ÇHC'ye bağlı olduğunu ve tek bir Çin devleti olduğunu kabul etmiş olmasına rağmen, Tayvan'a savunma amacıyla silah satışına devam edileceğini, Tayvan'ın güvenliğini tehdit eden durumların karşısında olacağını ifade eden “Tayvan ile İlişkiler Yasası”nı kabul etmiştir (Pekcan, 2019, ss. 72-73). Ancak “1982 ABD-Çin Ortak

Bildirisi” ile Tayvan’a silah satışının zamanla azalacağını ve bir Çin bir Tayvan politikası izlemeyerek Tek Çin devletinin varlığının kabul edildiği ifade edilmiştir (Pekcan, 2019, ss. 72-73). ABD ile ÇHC arasındaki ilişkilerde Tayvan’ın egemenliği ve uygulanan politikalar hala sorun olmaktadır. Tayvan bağımsız bir ülke olarak kabul edilmediğini ancak ABD gibi bazı ülkeler ile özel ilişki içerisinde olduğunu hatırlatmakta fayda vardır. Tayvan konusu ABD’nin ÇHC’ye karşı kullandığı en önemli kozdur.

ÇHC’nin 2001’de Dünya Ticaret Örgütü’ne üye olmasının kapılarını açtığı hızlı ekonomik büyümesi ve beraberinde gelen ÇHC’nin askeri modernizasyon çalışmaları nedeniyle iki ülke arasında benimsenmiş olan rejim ve Tayvan konusundaki anlaşmazlık dışındaki barış ortamı yerini giderek ekonomi temelli gerginliğe bırakmıştır. ABD ile ÇHC arasındaki ilişkilerde her ne kadar güvensizlik ve tehdit algılamaları mevcut olsa da iki ülke arasındaki ilişki hem stratejik rekabet hem de stratejik ortaklıktır (Köksoy, 2019a, s. 85). Örmeci’de (2013, s. 6) çalışmasında, ABD-ÇHC ilişkilerini “*karşılıklı çıkarlara dayalı ortak bir yaşam modeli*” olan “*simbiyoz/mutualizm*” modeline benzediğini ifade etmiştir. ÇHC, ABD ile ilişkilerinin olumsuz olmasını istememektedir. 2006’da Hu’nun ABD’ye yapmış olduğu ziyarette Falun Gong destekçilerinden birisinin Hu’yu protesto etmesi, ÇHC tanıtılırken Çin Halk Cumhuriyeti yerine Çin Cumhuriyeti denilmiş olmasına rağmen uyumlu dünya ilkesini benimseyen ve ABD ile ilişkilerin artmasını isteyen Hu, bu olayı Çin medyasına dahi yansıtmamıştır (Pekcan, 2019, ss. 84-87). Bu durumda ÇHC’in ABD ile olumlu ilişkilere sahip olmasını istediğinin bir göstergesidir. ABD’de ÇHC’nin artan etkisinden rahatsız olsa da ilişkilerin olumsuz olması istememektedir. İlişkilerin olumsuz olması iki ülkenin çıkarlarını da olumsuz etkileyeceği olasıdır. Ancak her iki ülke de üstünlüğün karşı tarafın elinde olmasını istememektedir. Örneğin, 2001’de ÇHC J-8 savaş uçağı ile ABD’nin P-3 keşif uçağının Güney Çin Denizi üzerinde çarpışması sonucu ABD uçağının Hainan Adası’nda özel iniş yaptığı ve Çin uçağı ise düşmesine neden olay sonucunda iki tarafta karşılıklı olarak siber saldırılarda bulunmuşlardır (Çiftçi, 2017, s. 182; Korkmaz, 2021, s. 139). Hainan Adası krizine olarak bilinen bu olaydan sonra ÇHC’nin ABD’den özür dilemesini istemesi üzerine ABD ekonomik yatırımlarının zarar görmemesi için özür mektubu yayınlamıştır (Korkmaz, 2021, s. 139).

İki ülke arasındaki ilişkilerin gelişmesine katkı sunan bir olay ise ABD’de gerçekleşen 11 Eylül terör saldırısı sonrasında yaşananlardır. ABD ile ÇHC, birbirlerini terörizme karşı ortak olarak görmeye başlayarak terörizmi önlemeye yönelik istihbarat bilgi paylaşımında bulunacaklarına karar vermiş ve ÇHC’nin talepleri doğrultusunda ABD, Doğu Türkistan İslam Hareketi’ni terör grupları listesine dâhil etmek zorunda kalmıştır (Pekcan, 2019, s. 92). Ancak ikili ilişkilerin kopma noktasına geldiği Trump döneminde ABD’nin terör örgütleri listesinden çıkarmıştır.

ÇHC’nin ABD’ye karşı olan en büyük çekincelerinin arasında ABD ile kazanacağından emin olmadığı bir çatışma ortamına girmek olduğu görülmektedir (Linke, 2009; akt. Güneş, 2015, s. 857; Örmeci, 2013, s. 4). Bu nedenle iki ülke askeri değil ekonomik alanda savaş hali içerisindedir. Çünkü günümüzde ABD’nin ÇHC’ye yönelik en önemli tehdit algısı ÇHC’nin uluslararası politikadaki etkisini arttırarak rakip olarak ortaya çıkmasını sağlayan ekonomik gücüdür. Bu nedenle çalışmanın ekonomi bölümünde de değinildiği üzere iki ülkenin günümüzde ticaret savaşı içerisinde oldukları düşünülmektedir. Çünkü ekonomik yaptırımlar, gümrük vergileri, kotalar gibi çeşitli yöntemler kullanılmaktadır. ABD, ÇHC’nin büyümesinin dengelenmesini isterken ÇHC ise ABD’ye yakın seviyede bir güç olmayı ve bu doğrultuda istikrarlı bir şekilde gelişmeyi istemektedir.

Günümüzde ABD’nin dış politikası ve güvenlik stratejisinde ÇHC’nin ağırlığı giderek artmaktadır ve iki ülke dış politikalarının merkezine birbirlerini koyduğu görülmektedir. Bu durumda iki ülkenin birbirini ne kadar büyük bir tehdit algıladığının göstergesidir. ABD Dışişleri Bakan Yardımcılığı ve Çin Büyükelçiliği yapmış olan Winston Lord, ABD ile ÇHC arasındaki sorunların karşılıklı güvensizlikten kaynaklandığını dile getirmiştir (Ekrem, 2003, s. 42). Aynı düşüncenin ÇHC’de de hâkim olduğu görülmektedir. ÇHC Dışişleri Bakanı olan Wang Yi, Çin-ABD ilişkilerinin giderek daha fazla zorlukla karşı karşıya olduğunu, Soğuk Savaş zihniyetinden vazgeçilmesi gerektiği, farklılıkları uygun bir şekilde yönetilmesi gerektiğini, ABD’nin Çin’e yönelik olan kaygısının gereksiz olduğunu ifade etmiştir (Ministry of Foreign Affairs of the People’s Republic of China, 2022)

Gürdal (2021), ABD tarafından yayımlanan raporlar üzerinden ÇHC ile ilişkilerini incelediği çalışmasında, ABD’nin 1980’li yıllarda “*bölgesel müttefik*” olarak gördüğü ÇHC için 1991 öncesi yayımlanan raporlarında dışarıya açılması

gerektiğine vurgu yapıldığına değinmiştir. 1990 sonrası raporlarında ÇHC'nin demokrasiyi benimsememiş olmasından duyulan hoşnutsuzluk ile beraber ÇHC'ye karşı güvensizlik emarelerin ortaya çıkarak ÇHC yönetiminin eleştirilmeye başlandığı ve ABD'nin ÇHC'nin yükselişi ve askeri modernizasyonuna karşı dikkatli olması gerektiğine vurgu yapılırken 2015 sonrasında ise ÇHC'nin askeri modernizasyonun tehdit olarak algılanmaya başlandığı görülmektedir (Gürdal, 2021, s. 211). ÇHC'nin ABD'ye yönelik gerçekleştirdiği siber saldırılara karşı savunma stratejileri geliştirerek güvenlik önemleri alması da ticaret savaşının başlayacağını ilk belirtilerindedir ve 2017 raporlarından itibaren ÇHC üzerine daha fazla ağırlık verildiği ve önemli rakipler arasında gösterildiği görülmektedir (Gürdal, 2021, s. 211). 2018 raporunda ise Rusya ve ÇHC'nin ABD'nin öncülük ettiği uluslararası düzenin kurallarına uymadığı gibi bu sistemden kendi çıkarlarını gerçekleştirebilmek için faydalandıklarını ifade ederek söz konusu ülkelerin davranışlarındaki tezatlık dile getirilmiş olup ABD'nin kurmaya çalıştığı “özgür ve açık” uluslararası düzeni tehdit eden önemli rakipler olarak nitelenmiştir (Gürdal, 2021, s. 212). ABD, 2022 yılında yayımladığı ulusal savunma belgesinde ise stratejik rakibi olarak gördüğü ÇHC'yi, “*hem uluslararası düzeni yeniden şekillendirme niyeti olan hem de bunu yapacak ekonomik, diplomatik, askeri ve teknolojik gücü giderek artan tek ülkedir*” şeklindeki cümleleri ile ÇHC'nin giderek artan etkisinden duyduğu rahatsızlık ifade edilmiştir (U.S. Department of Defense, 2022, s. iii).

Siyasi ve askeri gücünü de her geçen gün artırmakta olan ÇHC'nin ABD'nin etkisinde olan tek kutuplu dünya düzeni yerine çok kutuplu bir dünya düzenine geçilmesi gerektiğini ifade etmesi de aslında ÇHC'nin dünya gücü olması konusundaki isteğini göstermektedir. Ancak küresel lider olarak görülen ABD karşısında yeterli güce ulaşana kadar isteğini baskılamakta olduğu ve Çin değerlerinden birisi olan sessizce hareket et, niyetini gizle düşüncesinin etkili olduğu ileri sürülebilmektedir. Medeniyetler Çatışması adlı çalışması ile büyük yankı uyandıran Samuel P. Huntington, gelecekte ABD için en büyük tehdidin, Konfüçyüs'ü benimsemiş Çin medeniyeti olacağını ifade etmiştir (Adıbelli, 2009, s. 62). Yapılan bir çalışmada da ÇHC'nin yükselişinin “*ABD'yi geride bırakarak dünya liderliği için en güçlü devlet konumuna gelmeye çok yakındır*” cümlesi ile güç dengesinde değişikliklere neden olabileceği ifade edilmiştir (Dulkadir, 2020, ss. 91-92). Kısacası ABD'nin ÇHC'ye

karşı geliştirmiş olduğu tehdit algılaması ÇHC'nin artan askeri ve ekonomik gücünün dışında dünya görüşleri ve ideolojilerinin farklı olmasından kaynaklandığı, ÇHC ve değerlerinin dünya üzerindeki etkisinin artması durumunda ABD'nin kültür, kimlik gibi değerlerinin etkisinin azalacağı düşüncesinden kaynaklanmaktadır (Çoban Oran, 2018, s. 332). ÇHC'nin tam olarak güçlenmeden ABD ile çatışma hali içerisine girmekten çekindiği gibi benimsemiş olduğu rejim ve yönetim, nedeniyle ülke içinde karışıklık halinin yaşanması da en büyük endişeleri arasında olduğu görülmektedir (Örmeci, 2013, s. 4).

ÇHC, ABD'yi ortadan kaldırmayı isteyen bir ülke değildir. Sadece ABD'den algılamış olduğu tehditleri bertaraf ederek daha güçlü hale gelmeyi istemektedir. Bunu uygularken de kullanmış olduğu strateji ABD'nin benimsemiş olduğu “*böl-parçala-yönet stratejisi*” değil, Sun Tzu'dan izler barındıran “*meşgul et, rakip gücünün farkına varmadan ilerle*” düşüncesinin hâkim olduğu bir strateji olduğu görülmektedir. Bu nedenle ÇHC öncelikli olarak ABD ile iyi ilişkilere sahip olmayan, ABD karşısında alternatif bir güç arayan üçüncü dünya ülkelerine öncelik vermektedir.

ABD'nin ÇHC'nin enerji, hammadde gibi kaynaklara ulaşmasını engellemeye çalıştığını, çevresindeki askeri üsler ile kendisini çevrelemeye çalıştığını düşündüğu alan yazınında da sıklıkla yer bulmaktadır. ABD'nin Doğu Türkistan bölgesinde yaşanan insan hakları ihlallerini sıkça dile getirmesi de iç karışıklık yaşanması ve ÇHC'nin Orta Asya'ya açılan kapısı olan bu bölgede yaşanacak olan herhangi bir iç karışıklığı bertaraf etmeye çalışırken ÇHC'nin önem verdiği konulardaki dikkatini dağıtmayı hedeflemektedir. Çünkü bazı ülkeler kendi çıkarlarını gerçekleştirilebilmek için bazı ülkelerde karar vericilerin karar almalarını etkileyeceği şekilde iç karışıklıkları teşvik etmektedir (Dedeoğlu, 2020, s. 167).

3.2. Rusya Federasyonu

SSCB'nin halefi olarak görülen Rusya ile ÇHC'nin ilişkileri de ABD ile olan ilişkileri gibi inişli-çıkışlı olmuştur. Ancak günümüzde iki ülkenin birbirine karşı geliştirdiği tehdit algısı ABD'ye karşı olduğu kadar büyük değildir. Yakın tarihi ilişkilerine kısaca değinilecek olursa, ÇHC'nin kurulduğu yıllarda iki ülke arasındaki ilişkilerin gelişmesini sağlayan benimsemiş oldukları komünizm ideolojisi olmuştur.

1950 yılında yapılan “*Dostluk, İttifak ve Karşılıklı Yardımlaşma Anlaşması*” sonucunda ÇHC, maden, demiryolları, liman ve deniz üssünde SSCB’ye kullanma hakkı vermiş; SSCB’de ÇHC’ye silah yapımı gibi alanlarda kullanabileceği teknoloji transferinde bulunmuş ve saldırı durumunda ÇHC’yi destekleyeceği konusunda anlaşılmıştır (Güneş, 2015, s. 840; Kissinger, 2015, s. 158). Ancak iki ülke arasındaki bu yakınlaşma uzun sürmemiş, ilişkiler 1960 yıllarda gerilmeye başlamıştır. 25 Mayıs 1962’de ÇHC’nin Sincan eyaletindeki Golca şehrinde çıkan isyanın arkasında SSCB’nin olduğunu düşünmeleri, 1960’lı yıllarda yaşanan Hindistan-Çin arasındaki sınır çatışmalarında SSCB’nin ÇHC yerine Hindistan’ı destekler nitelikteki davranışları, SSCB-ÇHC arasındaki Usuri Nehri çevresindeki sınır anlaşmazlıkları gibi olaylar ikili arasındaki ilişkilerin gerginleşmesine neden olmuş ve sonucunda da SSCB iki ülke arasındaki dostluk anlaşmasını feshederek ÇHC’ye karşı izolasyon politikası uygulamıştır (Adıbelli, 2009, s. 71; Ekrem, 2003, ss. 15-16; Güneş, 2015, ss. 840-841). Soğuk Savaşın ortalarında SSCB’nin ÇHC üzerine atom bombası atılmasını düşünmüş olması da ilişkilerin ne kadar gerginleştiğinin bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır (Güneş, 2015, ss. 859-860).

SSCB’nin sert davranışları ve izolasyon politikası ÇHC’yi ABD’ye yakınlaştıran bir unsur olmuştur. Ancak Soğuk Savaş döneminin sonlarına doğru ÇHC ile ABD arasındaki olumlu ilişkilerden ve ABD’nin kendisini çevrelemeye çalışmasından rahatsızlık duyan SSCB, ÇHC ile tekrar yakınlaşmaya başlamıştır (Güneş, 2015, s. 841). Soğuk Savaşın sonlarına doğru SSCB’nin Afganistan’dan çekilmesi ve Gorbaçov’un iktidara gelişi ve ÇHC’nin Tiananmen olayları sırasındaki tutumu nedeniyle Batılı ülkelerin tepkisine ve yaptırımlarına maruz kalması ÇHC ile SSCB arasındaki ikili ilişkiler üzerindeki gerginlik halini azalmasına neden olduğu bilinmektedir.

Soğuk Savaş döneminden sonra SSCB’nin halefi olarak görülen Rusya ile ÇHC arasında egemenliğe ve toprak bütünlüğüne saygı ilkelerine uyarak çeşitli alanlarda işbirliği yapmaya başlayarak ilişkilerini geliştirmiş olduğu görülmektedir. İki ülke arasında olan işbirliğinin en temel örneği ise barış, bölgesel güvenlik, ekonomi, enerji gibi çeşitli alanlarda işbirliğinin yapıldığı Şanghay İşbirliği Örgütü’dür. İki ülke oluşturmuş oldukları blok ile hem birbirlerini hem de ABD’yi dengelemeye çalışmaktadır. Ayrıca, 2000’li yılların başında ÇHC-Rusya arasındaki sınır yeniden

çizilerek tartışmalı olan adaların ÇHC'nin egemenliğine bırakılması da ikili ilişkilerin olumlu seyri için önemli bir unsurdur (Akçadağ Alagöz, 2019a, s. 29).

2000 yılında Rusya için ÇHC “*en fazla önem taşıyan ülkelerden birisi*” olarak adlandırılmış olsa da 2008 yılında “*en önemli ülke*” olarak adlandırmıştır (Akçadağ Alagöz, 2019a, s. 30). ÇHC ve Rusya, arasındaki ilişkilerinin gelişmesi sonucunda 16 Temmuz 2001 yılında birbirlerine karşı güç kullanmayacaklarını ve tehdidinde de bulunmayacaklarını, taraflardan birisinin güvenliği, çıkarları ve toprak bütünlüğü gibi konuları tehdit eden oluşumlar içerisinde yer almayacakları gibi maddeleri içerisinde barındıran saldırmazlık ve danışma niteliği taşıyan “*İyi Komşuluk ve Dostluk Anlaşması*” imzalamışlardır (Akçadağ Alagöz, 2019a, ss. 81-82; Güneş, 2015, s. 844).

ÇHC ile Rusya, ABD ve NATO'nun etkisine karşı çıkarları gereğince ortak hareket etseler de iki ülke birbirinin başta Rusya'nın arka bahçesi olarak gördüğü Orta Asya bölgesi olmak üzere etkisinin artmasından rahatsızlık duymakta ve birbirlerini rakip olarak algılamakta olduğu alan yazınında kabul edilen görüşler arasındadır (Güneş, 2015, ss. 858-859). Dolayısıyla Rusya, ÇHC'nin artan uluslararası etkisinden rahatsızdır. Ancak Putin döneminde devam etmekte olan saldırgan davranışlar nedeniyle maruz kaldığı yaptırım nedeniyle ÇHC ile ilişkilerini gerginleştirmek istememektedir. Bu nedenle Rusya'da ÇHC gibi Batı ülkeleri karşısında birbirlerini denge unsuru olarak kullanmaktadır. Yapılan bir çalışmada ÇHC'nin ABD ve Avrupa ülkeleri ile olan gelişmiş ekonomik ilişkileri sarsmamak adına Rusya ile olan işbirliklerine temkinli yaklaştığını ifade etmiştir (Güneş, 2015, s. 851). Aynı şekilde enerji üreticisi olan Rusya ile ilişkilerini sarsmamak adına ABD ve Avrupa ülkeleri olan ilişkilerinde dikkatli davranmaktadır.

ÇHC, ABD karşısında Rusya ile olan işbirliğini sürdürme ve enerji kaynakları açısından hala Rusya'ya ihtiyaç duymaktadır. ÇHC, enerji kaynakları açısından Rusya'ya olan bağımlılığından rahatsız olsa da Rusya tam tersini isteyerek Rusya'nın enerji kaynaklarına karşı duyduğu ihtiyacın sürmesini istemektedir (Güneş, 2015, s. 847). ÇHC'nin enerji kaynaklarını çeşitlendirmesi ve bölgedeki etkisini arttırması Rusya'nın bölgedeki etkisini olumsuz etkileyeceğinden Rusya bu durumdan rahatsızlık duymaktadır (Güneş, 2015, s. 847).

Rusya'nın hem başkenti hem de en kalabalık şehri olan Moskova; ÇHC'nin dengeleyici ve etkisini arttırıcı bir proje olarak kullandığı, yeni pazarlar açılmasına olanak sağlayan KVVY projesinin ekonomik güzergâhı içerisinde yer almaktadır. Bu proje güzergâhında yer alan ülkeler için hem avantaj sunmakta hem de dezavantaj sunmaktadır. Ancak Rusya, arka bahçesi olarak gördüğü Orta Asya'da Çin'in etkisinin artmasına neden olacağı gerekçesi ile başlangıçta bu projeye sıcak bakmasa da hem Trans-Sibirya demiryolu projesi hem de Kırım'ı ilhak etmesi sonucunda karşılaştığı yaptırımlar nedeniyle Rusya bakış açısını değiştirmek zorunda kalmıştır (Akçadağ Alagöz, 2019a, s. 52). 2013 yılında ilan edilen KVVY projesi karşılığında ise Rusya, 2014 yılında ÇHC'nin bölgedeki etkisini dengelemek amacıyla Avrasyacı bir yaklaşıma sahip olan Avrasya Ekonomik Birliğini kurmuştur (Akçadağ Alagöz, 2019a, s. 52). İki ülke yatırımları kolaylaştırabilmek amacıyla Çin-Rusya Yatırım İşbirliğini geliştirmiş, çeşitli anlaşmalar ve işbirliklerine imza atmışlar, Doğu Sibirya-Pasifik Petrol Boru Hattı (ESPO), Sibirya'nın Gücü doğalgaz boru hattı projeleri, Amur Nehri üzerine inşa edilen demiryolları köprüsü, çeşitli ulaşım projeleri ve belirlenen serbest ekonomik bölgeler ile iki ülke ekonomik ve enerji ilişkilerini derinleştirmeyi hedeflemiştir (Akçadağ Alagöz, 2019a, ss. 51-67). Bu örnekler ışığında ÇHC ile Rusya arasındaki ilişkilerde enerji kaynaklarının varlığı ve ihtiyacının belirleyici olduğuna ulaşılabilmektedir. Çalışmanın başında belirtilen hipotezlerden H₄ "*Çin Halk Cumhuriyeti ve Rusya Federasyonu arasında enerji güvenliği alanında işbirliği vardır*" hipotezinin sonucunun doğru olduğu ifade edilebilmektedir.

Ancak önemli petrol ve doğalgaz üreticilerinden olan Rusya ile enerji tüketen dev olarak adlandırılan ÇHC arasındaki ilişki enerji, ekonomi, bölgesel güvenlik ve Batı egemenliğinde olan uluslararası sisteme alternatif oluşturmak üzerine şekillense de askeri ve savunma alanında da işbirliği yapmakta olduklarına da değinmekte fayda vardır. ÇHC, Rusya'dan Su-27 ve SU-35 savaş uçağı, Mi-17 helikopteri, S-300 ve S-400 hava savunma sistemleri, denizaltılar gibi çeşitli araçlar almış, iki ülke arasında karşılıklı askeri eğitim alışverişi yapılmış ve iki ülke de hem ortak tatbikat hem de ARGE projeleri geliştirmekte olduğu bilinmektedir (Akçadağ Alagöz, 2019a, s. 80; Güneş, 2015, s. 858).

İki ülke arasındaki askeri işbirliği, üçüncü bir ülkeye karşı değil "*taktiksel ve konjonktürel*" niteliği ağır olan bir işbirliğidir (Güneş, 2015, s. 860). İki ülke çıkarları

için işbirliği yapsa da birbirlerinin yükselişi ve etkisinden rahatsız olmaktadır. İki ülke hem birbirlerini gelişmesini izleyebilmek hem de iki ülkenin gelişmesi ve aralarındaki işbirliğinin derinleşmesinden rahatsız olan ABD'ye karşı caydırıcılık amacıyla yapmış olduğu tatbikatlar ile çıkarları ve gelişmeleri hakkında mesajlar vermektedir. ÇHC, Rusya'yı ABD'nin alternatifi olarak değil tamamlayıcısı olarak görmektedir (Akçadağ Alagöz, 2019a, ss. 169-170). Bu nedenle iki ülkeyi rahatsız etmeyecek ama kendi çıkarlarını da sarsmayacak politikalar geliştirerek dengeleme stratejisi uygulamaktadır. Bu durumun en belirgin örnekleri ise Rusya'nın işgal, ilhak gibi diğer ülkelerin toprak bütünlüğünü bozan tavırları karşısında sergilediği tavırlardır. ÇHC, toprak bütünlüğünü koruma ve diğer ülkelerinin iç işlerine karışmama konusundaki hassasiyeti nedeniyle ayrılıkçı-bağımsızlık taleplerine sıcak bakmasa da ÇHC'nin içindeki ayrılıkçı talepleri olanları cesaretlendirebileceğinden stratejik ortağı olan Rusya ile ilişkilerine verdiği önem nedeniyle Rusya'nın, Güney Osetya ve Abhazya'nın bağımsızlığını tanımamasına ve Kırım'ın ilhakı karşısında çekimser kalan bir yaklaşım sergilemektedir (Akçadağ Alagöz, 2019a, ss. 31-35; Güneş, 2015, s. 846). 2022 yılındaki Rusya-Ukrayna Savaşı'ndan rahatsız olsa da denge politikası uygulayarak çıkarları yönünde hareket etmektedir.

ÇHC, Rusya-Ukrayna Savaşı'nda üç yönlü bir denge politikası benimsemiştir. Bu politika ABD ile AB'nin yaptırımlarını azaltmak, Rusya ile olan stratejik ortaklık ilişkilerine zarar vermemek ve hem anayasasında hem de dış politikasının temel ilkelerinden olan barış içinde bir arada yaşamının beş ilkesi içerisinde yer alan toprak bütünlüğünü koruma ve ülkelerin içişlerine karışmama prensibine uygun hareket ettiği görülmektedir. ÇHC Dışişleri Bakanı Wang Yi, Rusya-Ukrayna Savaşı'nın iki ülke arasındaki anlaşmazlıklardan kaynaklandığını, ÇHC'nin ayrılmaz bir parçası olarak görülen ve içişleri sorunu olan Tayvan sorununun Ukrayna sorunundan farklı olduğunu ifade etmiştir (Aytekin, 2022a). ÇHC, 2022 Rusya-Ukrayna Savaşı'nı savaş olarak değil de anlaşmazlık, uyuşmazlık gibi kavramlar ile ifade etse de ÇHC'nin de Rusya'nın saldırgan eylemlerinden rahatsız olduğu da bilinmektedir. Çünkü Rusya'nın bu davranışları ÇHC'nin çıkarlarını da tehlikeye atmaktadır. ÇHC, Rusya'nın dış politikaları karşısında aleyhine davranışlarda bulunmayarak yanında olduğu izlenimi verse de Rusya'nın yayılmacı ve saldırgan politikalarında rahatsız olmaktadır. Akçadağ Alagöz'de çalışmasında ÇHC'nin Rusya'yı "*saldırgan ve çıkarları*

kapsamında askeri güç kullanmaktan kaçınmayan, öngörülmesi güç bir ülke” olarak değerlendirdiğini dile getirmiştir (Akçadağ Alagöz, 2019a, s. 94). Rusya'nın silahlarının bir gün kendisine de yönlenebileceği endişesi taşımaktadır. Çünkü Soğuk Savaş döneminde hem ABD hem de SSCB, ÇHC'yi nükleer silahları ile tehdit etmiştir (Harris, 2014, s. 29, Güneş, 2015, ss. 859-860). İki ülke rakip olduğunun bilincinde olduğundan ve güvenlik ikilemi nedeniyle bir ülkenin sorun yaşadığı Hindistan, Ukrayna gibi bir başka ülkeler ile de askeri alanda ticaret yapmaktadır (Güneş, 2015, s. 859).

3.3. Japonya

Asya'daki önemli güçlerden birisi olan Japonya; ÇHC'nin nüfusu, bulunduğu konum, toprak büyüklüğü, tarihsel nedenler, BMGK'deki veto yetkisine sahip olan daimi üyeliği, askeri ve ekonomik gelişmişliği ile bölgesel ve küresel artan etkisi gibi sebeplerle ÇHC'yi tehdit olarak algılamaktadır. ÇHC'de hem tarihsel nedenlerle hem de Japonya'nın güvenliğinin ABD tarafından sağlanıyor olmasından rahatsızlık duymaktadır. Çünkü Japonya'yı ABD'nin belirlediği uluslararası düzenin bir parçası olarak gören ÇHC, Japonya'nın ABD ile birlikte hareket edeceğini düşündüğünden güvensizlik algısı geliştirmektedir (Harris, 2014, s. 106, 174). Öyle ki Glaser (2011), ABD, Japonya'dan daha güçlü bir ülke olsa da ÇHC'nin ABD'ye kıyasla Japonya'yı daha büyük bir tehdit olarak algılamakta olduğunu ifade etmiştir (Glaser, 2011, s. 86).

Bir ülkenin güvenliğine yönelik tehditler önce kendi içinden sonra ise bölgesinden gelmektedir. Japonya ÇHC'ye daha yakın bir coğrafi konumda bulunmaktadır. Geçmişte Japonya tarafından işgal edilmiş olmak ve 1932-1945 arasında Japonya'nın Mançurya'da yapmış olduğu deneyler sonucunda hayatta kalanları canlı bomba olarak Çin'in önemli şehirlerine göndermesi (Dedeoğlu, 2020, s. 270), Nanking Katliamı gibi Japonların Çinlilere karşı insanca olmayan davranışlarda bulunmalarını ÇHC unutmamıştır. Bu olaylar dışında ise iki ülke arasında Japonya'nın, ders kitaplarında “Çin işgalini önemsizleştiren” ifadelerle yer verilmesi, Japon militarizmin simgesi olarak görülen ve tartışmalı olan Yasukuni Tapınağının ziyaret edilmesi, Japonya'nın 1995 yılında ifade ettiği BMGK içerisindeki daimi üyeler arasında yer alma isteği ilişkilerde gerginliğe neden olan diğer faktörlerdendir (Harris, 2014, s. 174). İki ülke arasında geçmişten günümüze gelen güvensizlik hali mevcut

olsa da Çin pazarının büyüklüğünün farkında olan Japonya, Batı'nın ÇHC'ye ambargo uyguladığı Tiananmen olaylarından sonra Batılı ülkeleri bu karardan vazgeçirmeye çalıştığı da bilinmektedir (Harris, 2014, s. 175). İki ülke arasındaki Doğu Çin Denizi²⁴ üzerindeki egemenlik iddialarının neden olduğu tartışmaların dozajının artması gibi siyasi sorunlar yaşansa da iki ülke arasındaki sorunların ekonomik ilişkilerine zarar verecek boyutta olmasını istememektedir. Ekonomik ilişkiler ile siyasi ilişkileri ayrı tutmaya çalıştıkları da görülmektedir.

Japonya 2022'nin son aylarında yayımlamış oldukları ulusal savunma ve strateji belgesinde; İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra benimsemiş oldukları “*sadece savunma*” odaklı bir yaklaşımdan uzaklaşarak “*karşı saldırı*” yeteneğini geliştireceklerine ve savunma bütçesinin arttırılacağına değinilmiştir (Japan Ministry Of Defense, 2022). Söz konusu belgede, ÇHC'nin Tayvan çevresi ve denizlerdeki Japonların münhasır ekonomik bölgelerini ihlal eden faaliyetlerinin artmasından duyduğu hoşnutsuzluk ve Rusya ile askeri işbirliğini güçlendiren tatbikatlar nedeniyle ÇHC'nin Japonya ve uluslararası toplum için “*ciddi bir endişe*” ve “*güçlü bir tehdit*” haline geldiğine vurgu yapılmıştır (Japan Ministry Of Defense, 2022). Bu minvalde Japonya'nın yeni savunma politikasını şekillendirmesinde temel olan unsurun ÇHC ve aktif davranışları olduğu ileri sürülebilmektedir. Japonya'nın ABD dışında Avustralya ile yapmış olduğu savunma anlaşması, bölgesel oluşumlarına dâhil olmasının nedenleri arasında ÇHC'nin varlığı ve artan etkisi de önemli etkenler arasında olduğu aşikardır. Japonya, söz konusu belgede, Kuzey Kore'nin, menzili içerisinde Japonya'nın da yer aldığı nükleer ve kitle imha silahlarını geliştirmeye ağırlık vermesi nedeniyle Kuzey Kore'nin “*Japonya'nın ulusal güvenliği için her zamankinden daha ciddi ve yakın bir tehdit oluşturuyor*” cümlesi ile duymuş olduğu güvensizliği dile getirmiştir (Japan Ministry Of Defense, 2022).

3.4. Kore Yarımadası

Kore yarımadasının ÇHC ile olan ilişkilerinde denge unsuru belirleyici etmendir. ÇHC, Kore yarımadasının mevcut durumundan rahatsızdır ve 1950-1953 yılları arasındaki Kore Savaşı'ndan günümüze kadar gelmektedir. Kore Savaşı'nda

²⁴ Siyasi ve Bölgesel Güvenlik başlığında değinilmiştir.

ÇHC, komünist rejimi benimseyen Kuzey'deki Kim Il-Sung'ı desteklerken, ABD ve içerisinde Türkiye'nin de yer aldığı BM kuvvetleri Güney Kore'deki Syngman Rhe'yi desteklemiştir. Kore yarımadasındaki günümüze kadar gelen kutuplaşmanın izleri bu ise savaş ile atılmıştır. Kuzey Kore ise benimsemiş olduğu rejim, uygulamakta olduğu şiddet yanlısı sert politikaları ve uluslararası yaptırımlara maruz kalması nedeniyle ÇHC ile yakın bir ilişkiler kurmak zorunda kalan bir ülkedir. Güney Kore ise tam tersi kutupta yer almaktadır ve savunması ABD tarafından desteklenmektedir. Bu nedenler doğrultusunda Kore yarımadası günümüzde ÇHC-ABD rekabetinin bir sahası olarak karşımıza çıkmaktadır. Kore Savaşı'ndan sonra barış antlaşması imzalanmamış ve günümüze ateşkes ile gelinmiş olması bölgedeki gerginliğin dinmemesine neden olmuştur. Kore yarımadasındaki kuzey ve güneyinde bulunan Kore devletleri arasında günümüzde şiddetli çatışmaların yaşandığı savaş hali devam etmese de ara ara çatışmalar yaşanmaktadır.

Kuzey Kore'nin mevcut rejiminin değişmesi veya ülkedeki karışıklıkların artması durumunda ÇHC'nin maruz kalacağı göç gibi benzeri olumsuzluklar ve Kuzey Kore'nin Güney Kore'deki ABD varlığı ile arasında tampon görevi üstlenmesi nedeniyle ÇHC, Kuzey Kore rejiminin korunması gerektiğini düşündüğünden Kuzey Kore'yi ekonomik ve diplomatik olarak da desteklemektedir (Akçadağ Alagöz, 2019a, ss. 147-157). ÇHC, Kuzey Kore ile her ne kadar iyi ilişkiler içerisinde olsa da Kuzey Kore'nin bölgesel barış ve istikrarı tehdit eden saldırgan politikalar uygulamasından ve nükleer silah denemelerinden rahatsızdır. Bölgedeki gerginliğin artmasından kendisinin de olumsuz yönde etkileneceğini düşündüğü için Kore yarımadasının nükleer silahlardan arındırılmasını, barış ve istikrarlı güvenlik ortamının oluşturulmasını istemektedir.

Kuzey Kore'nin 1960'lı yıllarda başlayan ve giderek artan nükleer tehdidinin önlenmesi için ÇHC, Kuzey Kore ile ilişkilerde arabuluculuk rolü üstlenmektedir. Bu minvalde Kuzey Kore'nin 1985'de taraf olduğu ve 1993 yılında ise Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Antlaşması'ndan çekilme şeklinde almış olduğu karardan ÇHC'in arabuluculuğu ile vazgeçmiştir (Akçadağ Alagöz, 2019a, ss. 142-143). 2006'de Kuzey Kore'nin gerçekleştirmiş olduğu nükleer denemeleri karşısında ÇHC denemelerin durdurulmasını istemiş, 2007 Beijing Anlaşması ile Kuzey Kore bir nükleer tesisini kapatarak ara vermiş olsa da bir süre sonra tekrar nükleer denemelerine

başlamıştır (Akçadağ Alagöz, 2019a, ss. 149-151; Pekcan, 2019, ss. 134-135). 2006'da Kuzey Kore'nin nükleer denemesinden sonra ÇHC düşmanları veya rakipleri için kullandığı bir ifade olan “*rezil*” ifadesini kullanmıştır (Pekcan, 2019, s. 138). ÇHC, Kuzey Kore'nin ABD'nin neden olduğu güvenlik tehditlerine karşı nükleer silahlanmaya başvurduğunu düşünmektedir (Harris, 2014, s. 163). Ancak yine de bölgesel güvenlik endişesi ve kendi çıkarlarının olumsuz etkilendiği düşüncesi ile Kuzey Kore'nin nükleer denemeleri ile Güney Kore'ye karşı olan düşmanca davranışlarının ABD ile Güney Kore arasındaki ilişkileri derinleştirmesi ve Kore yarımadasında ABD'nin müdahalesine olanak sağlayacağı düşüncesi nedeniyle karşı çıkmaktadır (Harris, 2014, ss. 163-164). Bu nedenle Kuzey Kore'nin nükleer denemeleri sonrasında BM'de Kuzey Kore'nin karşısında yer almıştır. Rusya'nın Kırım ilhakından sonra BM'de, Kuzey Kore'nin Rusya'nın yanında yer alması iki ülke arasındaki ilişkileri derinleştirmiş ve Rusya'da karşılık olarak Kuzey Kore'ye yönelik insan hakları ihlalleri ve nükleer çalışmaları nedeniyle yaptırımların genişletilmesi kararına karşı çıkarak Kuzey Kore'nin yanında yer almıştır (Akçadağ Alagöz, 2019a, s. 150).

Kuzey Kore'nin hedef ülkelerinden olan Güney Kore'nin Devlet Başkanı Yoon Suk-Yeol ise Kuzey Kore'nin nükleer tehditlerinin sadece Güney Kore'yi ilgilendirmekten çıkarak tüm dünyayı tehdit eden “*çok vahim ve ciddi*” tehditler olduğunu ve bu tehditlerin önlenmesi için ABD ve Japonya ile olan ittifakları ile Güney Kore savunmasını güçlendireceklerini ifade etmiştir (Aparı, 2022).

ÇHC için Kore yarımadasında güvenliğin sağlanması için son derece önemlidir. ÇHC, Kore yarımadasına karşı geliştirdiği politikalarını iki ülkeyi de karşısına almamak üzere dengeli bir şekilde yürütmektedir (Akçadağ Alagöz, 2019a, s. 153). ÇHC'nin Güney Kore ile olan ilişkileri daha çok ekonomik düzlemde ilerlemekte olduğu görülmektedir. Güney Kore, Kuzey Kore'nin olası saldırılarına karşılık hem ABD'nin hem de ABD'nin hoşuna gitmese de ÇHC'nin desteğine ihtiyaç duymaktadır (Luttwak, 2016, s. 174). Bu nedenle ÇHC'yi karşısına almamak için, Güney Kore Çin'in hassas olduğu Dalai Lama konusunda ÇHC'nin tepki göstereceği hareketlerden kaçınarak Dalai Lama'ya vize vermemektedir (Luttwak, 2016, s. 176). 2017'de ABD'nin Güney Kore'ye yüksek irtifalı hava savunma sistemini yerleştirmesi karşısında Rusya ve ÇHC, bölgesel güvenliği tehdit ettiğini ifade ederek tepki

göstermiş ve aynı zamanda ÇHC ise bu sistemin casusluk amacıyla da kullanılabileceğini ifade etmiştir (Akçadağ Alagöz, 2019a, s. 157).

3.5. Türkiye Cumhuriyeti

Türkiye ile ÇHC arasındaki ilişkilerde belirleyici olan üç etmen bulunmaktadır. Bunlardan birisi ÇHC'nin Uygur Türklerine yönelik insan hakları ihlallerinden oluşan sert davranışlarıdır. Bir diğeri ise ÇHC'nin en önemli silahı olan ekonomik gücü ve nüfusedir. Ekonomik gücünün en temel göstergesi KVV projesi ve kalabalık nüfusunun turizm sektörüne yönelik cazibesidir. Son olarak ise Türkiye'nin Batı ile olan ilişkileridir. Türkiye Batı eksenli bir politika izlediği zaman ÇHC ile olan ilişkilerinde gerileme olurken, AB ve Batı ülkeleri ile olan ilişkileri olumsuz etkilendiğinde ise ÇHC ile olan ilişkilerinde iyileşme olmaktadır. Örneğin Türkiye'nin 2010 Anadolu Kartalları tatbikatına ÇHC'yi davet etmesi sonucunda ÇHC, ilk kez bir NATO üyesi ile askeri tatbikat gerçekleştirmiştir (Çolakoğlu, 2013, s. 262). ABD ise bu askeri tatbikatının yapılmasından rahatsızlık duymuş ve tatbikatın detayları hakkında Türkiye'den bilgi istemiştir (Çolakoğlu, 2013, s. 262). Hava tatbikatına ÇHC'nin davet edilmesi Çin ile olan siyasi ilişkilerin gelişmesine olumlu katkı sağlamıştır. Türkiye, ÇHC'nin Uygur Türklerine yönelik tavrını eleştirdiğinde ise ÇHC'nin tepkisi ile karşılaşmaktadır. Türkiye ve ÇHC arasındaki politikaların hızlı bir şekilde değişmesini Kadir Temiz (2017) siyasi ve stratejik vizyon eksikliğinden kaynaklandığını ileri sürmüştür (K. Temiz, 2017, s. 9). Çünkü iki ülkenin de sahip olduğu ideolojiler ve bakış açıları farklıdır. Nitekim ÇHC ile Türkiye'nin Kosova, Kıbrıs, Bosna Hersek, Ege, Karabağ ve Kuzey Irak'taki PKK'ya yönelik müdahalelerinde iki ülkenin politikaları birbirleri ile ters bir yönde olmuştur (Çolakoğlu, 2012, s. 58). Aralık 2022'de yapılan BMGK oturumunda ÇHC, Türkiye'nin Suriye'deki PKK/YPG mevzilerine düzenlemiş olduğu operasyonların Suriye'deki toprak bütünlüğünü tehdit ettiğini ifade ederek sınır ötesi operasyonları durdurulması ve sorunların diyalog ile çözülmesi gerektiğini dile getirmiştir. BM Türkiye temsilcisi Feridun Sinirlioğlu ise şu cümleler ile yanıt vermiştir:

“Hiçbir ülkenin terörle mücadele konusunda bize ders vermeye hakkı yok. Bugün duyduğumuz ve sınırlarımızı savunurken, halkımızı korurken ne yapıp ne yapmamamız gerektiğini söylemeyi kendinde hak gören açıklamaları reddediyoruz (...) IŞİD'le mücadele bahanesiyle bu terörist/bölücü örgütü desteklemek, her şeyden önce Suriye'nin toprak

bütünlüğüne yönelik güçlü taahhüdü yeniden teyit eden BM kararlarına aykırıdır" (*BM Güvenlik Konseyi'nde Çin ve Türkiye arasında Suriye gerginliği*, 2022).

2001'de ÇHC Devlet Başkanı Hui Jintao'nun Güney Kıbrıs Rum Kesimi'ne yapmış olduğu ziyarette Kıbrıs'ın bağımsızlığı ve toprak bütünlüğünü desteklediklerini açıklaması; Türkiye'nin, 2004'te Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin tanınması için Tayvan modelini olarak adlandırdığı modeli öne sürmesi de Türkiye'nin Çin ile olan ilişkilerini olumsuz etkilemiştir (Akdağ, 2019, ss. 49-50). Arap Baharından sonra ÇHC ve Türkiye'nin Orta Doğu'ya yönelik politikalarındaki çıkarların farklı olması ikili ilişkileri istikrarsızlaştıran bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır (K. Temiz, 2017, ss. 13-14).

ÇHC'nin en çok sorun yaşadığı iç bölge olan Sincan bölgesinin Türkiye ve Orta Asya'daki Türk Devletleri ile etnik, dil, din, kültürel gibi çeşitli alanlarda benzer özellikler taşımaları nedeniyle ÇHC, Türkiye'nin Orta Asya ülkeleri ile yakınlaşmasından endişelenmekte ve Türkiye'nin Orta Asya üzerindeki etkisinin artmasını istememektedir. Bu nedenle ÇHC'nin kurucu üyelerinden olduğu ŞİÖ'ye Türkiye'nin gözlemci üye olarak katılması konusunda ÇHC'nin isteksiz bir tavır sergilediği görülmüş olsa da Türkiye 2012'de diyalog ortağı olarak ŞİÖ'ye dahil olmuştur (Çolakoğlu, 2012, ss. 58-59).

Uygur bölgesinde soruna baktığımızda ise yakın zamanda en belirgin olan olaylar ise şu şekildedir. 1988'de ÇHC'nin Ankara Büyükelçiliği'nde görev yapan Uygur asıllı diplomat Muhammed Niyazi güvenlik gerekçesi ile Türkiye'ye iltica etmesi Türkiye'nin ÇHC ile ilişkilerini gerginleştirmiştir (Çolakoğlu, 2012, s. 55). 1990'lı yıllarda ise Başbakanlık yapan Mesut Yılmaz, Uygur Türklerinin Türkiye'deki toplantılara resmi düzeyde katılımı olmayacağı ifade etmiş ve dönemin bir diğer başbakanı olan Bülent Ecevit'te, Mesut Yılmaz'ın vurguladığı gibi ÇHC toprak bütünlüğüne saygı duyulduğunu ifade etmiştir (Akdağ, 2019, s. 48; Çolakoğlu, 2012, s. 56). 2000 yılında Demirel'in, Jiang Zemin'e Devlet Liyakat Nişanı vermesi Türkiye'nin ÇHC'ye önem verdiğinin ve ikili ilişkilerinin gelişmesini arzu ettiğinin bir göstergesidir (Akdağ, 2019, s. 48). İlerleyen yıllarda ise Türkiye'den ÇHC'ye giden siyasiler Sincan bölgesindeki Uygur Türklerini ziyaret etmiş ve 2003 yılında AKP Genel Başkanı olan Recep Tayyip Erdoğan'ın Türkiye ekonomisinden sorumlu kişiler

ile gerçekleştirmiş olduğu ziyarette Uygurların ayrılıkçı hareketlerine karşı olduğu şeklindeki söylevleri ÇHC basınında geniş yer bulmuştur (Çolakoğlu, 2013, s. 251). Türkiye'nin önceliğinin ekonomi olduğunu gösteren bu ziyaretten bir süre sonra ise ÇHC'nin Ukrayna'dan aldığı uçak gemisinin Türkiye'den geçmesine izin verilmesi karşılığında vermiş olduğu talepleri yerine getirmemesi ile ilişkilerin seyri değişmiştir (Çolakoğlu, 2013, ss. 251-252). 2009 Urumçi'de gerçekleşen olaylara ÇHC ile olan iliş kilerini bozmak istemeyen dünya kamuoyu tepki göstermezken Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Erdoğan'ın “*adeta bir soykırım. Gerekirse BM'ye götürürüz*” şeklindeki söylevleri ile dünyadaki en sert tepki gösteren ülke Türkiye olmuştur (Akdağ, 2019, s. 51; Çolakoğlu, 2013, ss. 260-261). 2009'da en sert tepkiyi gösteren ülke Türkiye iken ÇHC'nin günümüzde uyguladığı “*mesleki eğitim kampları*” adını verdiği toplama kamplarında Uygur Türklerine yönelik gösterdiği sert tavrına “*Çin tehdidi*” algısı içerisinde olan ABD ve Avrupa ülkeleri tepki gösterirken Türk etnik kimliğinin yoğun olduğu bir ülke olan Türkiye'den ise yeterli tepki gelmemektedir. Çünkü ÇHC, Türkiye ile olan ilişkilerinde ekonomik gücünün ağırlığını hissettirmeye başlamıştır. Türkiye'nin ÇHC'ye olan ekonomik bağımlılığını derinleştirmeye çalışarak Türkiye'nin hem Orta Asya'daki hem de Sincan bölgesindeki etkisini kendi lehine dönmesini sağlamayı hedeflemektedir. 2010'da Türkiye ve Çin birbirlerini stratejik ortak olarak adlandırmış ve yapılan anlaşmalarda ikili ticaretlerde iki ülkenin yerel parasının kullanılması ve hızlı tren yolu inşasında ortak üretim yapılacağı konusunda anlaşmalar yapılmıştır (Çolakoğlu, 2012, s. 60). 2020 yılında İstanbul'daki Kumport Limanı (%61'i) ile Yavuz Sultan Selim Köprüsü'nün (%51'i) ÇHC'li şirketler tarafından satın alınması ve ÇHC'nin Türkiye Varlık Fonuna para aktarması Türkiye'nin ÇHC'ye karşı olan ekonomik bağımlılığının artmasına neden olmuştur (Göksedef, 2021). Bu nedenle Türkiye, ekonomik olarak yaşadığı sıkıntı ve dış borçlarının artması gibi sebepler nedeniyle ÇHC ile ilişkilerinin iyi olmasını hedeflemektedir (Akdağ, 2019, ss. 51-53). Ayrıca KYY projesinin ekonomik ayağı ile demiryolu ayağının Türkiye üzerinden geçmesi de ikili ilişkilerdeki ekonominin ağırlığını arttıran bir unsur olmaktadır. ÇHC, Türkiye'yi ekonomik yönden kendisine bağımlı hale getirerek Türkiye'yi en önemli sorunlarından birisi olarak gördüğü Uygur Türklerinin kontrol altında tutulması için sergilemiş olduğu tavırlarda sessiz kalmasını sağlamaktadır.

3.6. Avrupa

ÇHC'nin Batılı ülkelere karşı olan yaklaşımı ve güvenlik algısının şekillenmesinde 19.yy'da İngiltere ile yaşanan Afyon Savaşlarından sonra başlayan "utanç yüzyılımı" döneminin etkisi yadsınamazdır. Afyon Savaşları ve sonrasında yapılan eşitsiz anlaşmalar, kadim Çin kültürünün değerli eserlerinin yok edilmesine neden olan 1860 yılındaki yangın, daha sonraki yıllarda halk ile misyonerler arasında meydana gelen ayaklanmalar, İngilizlerin Tibet'e saldırması, 1919 yılında 4 Mayıs Hareketine neden olan Çin'in Alman işgali altındaki toprakların Japonya'ya verildiği Paris Barış Konferansı ve iç savaş döneminde Batılı ülkelerin çıkarları nedeniyle milliyetçileri desteklemesi gibi sebepler doğrultusunda ÇHC, batıya karşı şüphe ile yaklaşmaktadır (Örmeci, 2020).

ÇHC ile AB arasındaki ilişkiler ilk resmi ilişkiler ÇHC'nin BM'ye üye olarak alınmasından sonra başlamıştır. 1989 Tiananmen Olayları sırasındaki ÇHC, tutumu nedeniyle eleştirilse ve yaptırımlara maruz kalsa da ilerleyen yıllarda ikili ilişkilerin kapsamı ekonomi, ticaret, toplumsal konuları da içerecek şekilde gelişmeye devam etmiştir (Akçadağ Alagöz, 2016, s. 39-41). 1978 yılında Avrupa Ekonomik Topluluğu ile taraflar birbirine "en fazla gözetilen ulus" statüsü tanınmış, 1988 yılında ise taraflar arasında diplomatik temsilci gönderilmeye başlanmış, 2001 yılındaki "kapsamlı ortaklık statüsü" ise 2003 yılına gelindiğinde "kapsamlı stratejik ortaklık" statüsüne dönüştürülmüştür (Akçadağ Alagöz, 2016, s. 39-40).

İkili ilişkilerde gelişmeyi sağlayan bir diğer faktör ise 2008-2009 ekonomik krizinden sonra görülmüştür. Bu kriz sürecinden çıkmaları için ÇHC, Avrupa ülkelerine yardım etmiştir. ÇHC'nin yapmış olduğu yardımın aslında Avrupa ülkelerine değil de Avrupa'nın ekonomisinin daralmasından olumsuz etkilendiği için "kendi ekonomisine" yardım ettiği ileri sürülmektedir (Akçadağ Alagöz, 2016, s. 42-43). Çünkü ÇHC'nin gelişme ve kalkınmaya devam edebilmesi için AB ile olan ticaret ilişkilerini sürdürülebilir kılmaları gerekmektedir. ÇHC için ekonominin gelişmesi devletin ve ÇKP yönetiminin varlığını sağlayacak olan temel etmenler arasındadır. Bu nedenler ekonomik ilişkileri siyasi ilişkilerden önde tutulmaktadır.

ÇHC'nin AB'ye karşı olan tutumunu anlayabilmek için yayımlanmış olan politika belgesine baktığımızda ÇHC'nin daha önceki belgelerinde ve verilen demeçlerde ifade edilen temel unsurların tekrar vurgulandığı görülmektedir. ÇHC'nin toprak bütünlüğü, egemenliği ve tek Çin ilkesine saygı gösterilmesi; insan hakları adına ÇHC'nin işlerine ve egemenliğine müdahale edilmemesi ile tarafsız ve adil bir yaklaşım sergilenmesi; Tayvan ile resmi ilişkilerde bulunulmaması ve ana karadaki Çin devleti olan ÇHC ile yeniden birleşmesinin desteklenmesi; ÇHC'ye ait olan Hong Kong, Makau, Tibet, Doğu Türkistan'ın bağımsızlık ile terör içeren faaliyetlerin desteklenmemesi gibi unsurlara tekrar vurgu yapılmıştır (*China's Policy Paper on the European Union*, 2018). Tek Çin ilkesine bağlı kalınmasının tekrar vurgulandığı belgede aynı zamanda, karşılıklı saygı, adalet ve eşitlik ilkelerine uygun davranılması, işbirliği, diyalog halinde olunması, kazan-kazan ilkelerinin desteklenmesi gibi çeşitli unsurlara ve dijital ekonomi, 5G, nesnelerin/araçların interneti, yapay zekâ ve akıllı ürünler konusunda işbirliği yapılmasına da vurgu yapıldığı görülmektedir (*China's Policy Paper on the European Union*, 2018).

ÇHC'nin Avrupa ülkeleri tarafından tehdit olarak algılanıp algılanmadığına bakılırken Birleşik Krallık (İngiltere) ayrıca değinmek gerekmektedir. Çünkü ÇHC'nin güvenlik algılamasında geniş yer kaplayan utanç yüzyılını yaşamasına neden olan birincil ülke İngiltere'dir ve Afyon Savaşları'ndan sonra Hong Kong'u 1997 yılına kadar yönetmiştir. Hong Kong, her ne kadar 1997 yılında ÇHC'ye geçse de İngiltere ile 1984 yılında yapılan anlaşma ile 50 yıl boyunca Hong Kong'un özerk statüsünün korunacağı konusunda ÇHC ve İngiltere anlaşma yapmıştır (Örmeci, 2020). Hong Kong'un yaklaşık yarım asır başka bir devlet tarafından yönetilmesi nedeniyle Hong Kong'daki İngiliz etkisinin hala sürüyor olması düşünüldüğünde ÇHC'nin, Hong Kong ve İngiltere'ye karşı güvensizlik algısı geliştirildiği düşünülmektedir. ÇHC'nin 2001 yılında Dünya Ticaret Örgütüne üye olarak kabul edilmesinden sonra iki ülke arasındaki ekonomik ilişkiler gelişmeye bağlamıştır. Her ne kadar 2010-2016 arasındaki yıllar “altın çağ” olarak adlandırılrsa da 2012 yılında İngiltere'de döneminin başbakanı olan David Cameron'un Dalai Lama ile görüşmesi ÇHC tarafından hoş karşılanmamıştır (Örmeci, 2020).

Bir diğer nokta ise ÇHC, Çin tarihinde yaşananları unutmamış bir devlettir. Bu nedenle ÇHC, İngiltere'de daha güçlü ve etkili bir devlet haline gelerek İngiltere'nin

ÇHC'ye karşı bir daha bu şekilde davranmamasını sağlamaya yöneliktir. ÇHC ise pek çok ülke gibi İngiltere'de de önemli şirket ve oluşumlarda yatırım yaptığı ve hisselerini satın alma yoluyla avantaj elde etmeye çalıştığı bilinmektedir. ÇHC, İngiltere ile arasındaki ilişkilerini bağımlılık düzeyine çıkartarak İngiltere'nin ABD karşısında kendisinden yana tavır almasını sağlamayı hedeflemektedir.

Ancak olaylar ÇHC'nin beklediği şekilde gelişmemektedir. Hint-Pasifik bölgesine yönelen İngiltere ise artan ÇHC etkisini dengeleyebilmek amacıyla ABD ve Avustralya ile savunma alanında işbirliğini arttıran ve güvenlik alanında ortaklık oluşturan AUKUS (Australia, United Kingdom, United State) Anlaşması imzalamıştır. Bu anlaşma ile Avustralya'ya nükleer enerjili denizaltı üretilebilmesi için teknoloji paylaşımı öngörülmüş ve ÇHC'nin siber saldırılarına maruz kalan Avustralya ile siber güvenlik, yapay zekâ alanında işbirliği yapılması kararı alınmıştır (Öncel, 2021). ÇHC ise yapılan bu anlaşmanın bölgesel silahlanmayı arttırarak güvenliği tehdit edeceği düşüncesiyle tepki gösterirken Fransa da Avustralya ile daha önce anlaşılmış olan 12 adet saldırı denizaltısının satılmasını öngören projenin iptal edilmiş olması nedeniyle “*sırtımızdan bıçaklandık*” diyerek tepki göstermiştir (Öncel, 2021).

Değinecek bir diğer ülke ise Fransa'dır. ÇHC'nin “*Ortak Kalkınma Vizyonu*” çerçevesinde Asya-Pasifik bölgesindeki ada ülkeleri ile ortak güvenlik ve işbirliği sağlama konusundaki çabaları Pasifik bölgesinde çıkarları ve deniz aşırı toplulukları olan Fransa'yı rahatsız etmektedir. ÇHC'nin Pasifik Okyanusundaki ada ülkelerden olan Vanuatu, Fiji, Samoa, Tonga gibi ülkelerde açmış olduğu büyükelçilikler (*Chinese Embassies-Oceania, t.y.*) ile Fransız Polinezyası'nın başkenti olan Papeete'de bulunan ÇHC konsoloslugu, Fransa'yı endişelendirmektedir. Fransa'nın bölgedeki etkisi giderek azalırken ÇHC ise artmakta olduğu görülmektedir. Fransız Polinezya'sı ABD'ye yakınlığı ve kaplamış olduğu deniz yetki alanı nedeniyle uzay ve uydu araçları gibi gözlem yapılmasına olanak sağlayan teknoloji ürünlerin kullanımı için sunmuş olduğu avantajlar nedeniyle önemli bir bölgedir (Milhiet, 2022). Fransa bu bölgeyi kimseye kaptırmayı istemediği gibi ÇHC'de bölgede etkisini arttırmaya çalışmaktadır.

ÇHC'nin ekonomik ortağı olan Almanya ile ilişkilerine baktığımızda ise Almanya'nın da diğer ülkeler gibi Pasifik bölgesine yönelik ilgisinin arttığı görülmektedir. Almanya ile ÇHC arasında demokrasi, insan hakları gibi konular

zaman zaman etkili olsa da ekonomik ilişkilerin ağırlığını koruduğu görülmektedir. Almanya, ÇHC'nin en fazla yatırım yaptığı ve ticaret kapasitesi geniş olan bir ülkedir ve Almanya'nın da ÇHC'de önemli yatırımları bulunmaktadır. Bu nedenle ekonomik ilişkilere zarar vermeyecek şekilde dengeli bir politika izlemektedirler. Ancak, Almanya'nın basına sızdırılan ÇHC'ye yönelik olan stratejik belgenin taslağında, AB'nin insan hakları ihlallerin söz konusu olduğu bölgelerde ithalat yapılmasını durduracak yönde karar alması durumunda karara destek verecekleri ifade edilerek ÇHC ile Almanya arasındaki ilişkilerde insan haklarının öneminin artırıldığı görülmektedir (Karadağ, 2022). Yani Almanya için ÇHC hem ortak hem de rakip durumundadır.

Avrupa ile ÇHC arasında ilişkilerinde bahsedilmesi gereken bir diğer olay ise Kuşak ve Yol Projesi'dir. ABD'nin güvenlik nedeniyle Avrupa devletlerinin ÇHC ile olan ilişkilerinin azaltılması konusundaki baskı ve söylemlerine rağmen Avrupa ile ÇHC arasındaki ekonomik ilişkilerin büyüklüğü ve KVVY projesi getireceği avantajlar nedeniyle ikili ilişkiler arasında denge gözetilerek ÇHC'nin sunduğu avantajlardan yararlanmaya çalışılmaktadır. Ancak bu projeden en kazançlı çıkacak olan ülkenin ÇHC olması projedeki ülkeleri dezavantajlı bir duruma düşürmektedir. ÇHC'nin proje kapsamında yapmış olduğu yatırımlar ve bölge ülkelerindeki önemli şirketler ile ortak olma gibi adımlarının artmış olması nedeniyle bazı ülkelerin projeye yönelik bakış açısı değişmektedir. Daha önce projeye katılacağını açıklayan İtalya 2022'de projeden çekildiğini duyurmuştur. Büyük bir proje olmasından dolayı ilginin yüksek olduğu KVVY projesi yerine ise AB alternatif arayışına girmiştir. Bu minvalde AB Komisyonu Başkanı Ursula von der Leyen ise 2021'nin sonlarında ÇHC'nin KVVY projesine alternatif oluşturabilecek “*Küresel Geçit*” stratejisini açıklamıştır (Şeker, 2021). Bu strateji ile “*dünya çapında*” yeşil ve dijital dönüşüm önceliklerini destekleyeceği, altyapı, ulaşım, enerji, sağlık, petrol ve doğalgaz gibi enerji hatları gibi çeşitli alanlarda yatırımların yapılacağı, “*sürdürülemez seviyelerde borç miktarıyla sonuçlanmayacağına*” ve insan hakları, hukukun üstünlüğü, çevrenin korunması, demokrasi gibi ilkeler doğrultusunda hareket edileceği ifade edilmiştir (Şeker, 2021).

ÇHC ile Avrupa ülkeleri arasındaki ilişkinin boyutu ekonomi ve ticaret üzerinde şekillense de son yıllarda ÇHC'nin etkisi ve gücünün artması ile ÇHC lehine karşılıklı bağımlılık gelişmesi nedeniyle güvenlik endişeleri meydana gelmektedir.

ÇHC, Avrupa ülkelerinin arasındaki görüş ayrılıklarından faydalanarak avantaj sağlamaya çalıştığı da ileri sürülebilmektedir (Akçadağ Alagöz, 2016, s. 51). Denge unsurunu ve ekonomik gücünü iyi kullanan ÇHC, AB ülkelerini ABD'den uzaklaşmasını ve kendisine bağımlı hale gelmesini sağlamaya çalışmaktadır. ÇHC, ABD'nin kaleleri olan AB ülkelerinin ABD'ye olan desteğini azaltmaya çalışmaktadır. Çünkü ÇHC günümüzde ABD ile girdiği savaşı tek başına kazanacak güce henüz sahip değildir. ABD ile arasındaki farkın azaltılması için gayret gösterirken ABD'nin etkisinin azalması ve güçsüzleştirilmesine yönelik ekonomik ağırlıklı adımlar atmaktadır. Ancak AB ülkelerinin de ekonomik bağımlılığın artmakta oluşundan rahatsız oldukları aşikardır. AB ile ÇHC'nin derinleşen güvensizlik algısı Afyon Savaşları gibi benzer bir olayı meydana getirir mi? Caşın vd. yapmış oldukları çalışmada (2020), AB ülkelerinin Asya'da askeri güçlerinin bulunmuyor olması nedeniyle ÇHC için hayati çıkarlarını tehdit etmediğini ve ÇHC ve Avrupa ülkeleri arasında bir savaş yaşanacaksa bu savaş Avrupa ülkelerinin içerisinde bulunduğu NATO'nun 5.Maddesi kapsamında²⁵ gerçekleşeceğini ancak Rusya ile ÇHC arasındaki savunma işbirliği nedeniyle Avrupa ülkelerinin Rusya ile karşı karşıya kalarak doğrudan ÇHC ile savaşıma ihtimalinin düşük olduğunu değerlendirmişlerdir (Caşın vd., 2020, ss. 585-589).

3.7. Birleşmiş Milletler (BM)

1945 yılında San Francisco Konferansı ile kurulan Birleşmiş Milletler, günümüzde uluslararası sorunlarda başvurulacak birincil kaynak haline gelmiştir. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) içerisinde daimi üye olarak bulunan ABD, SSCB, İngiltere, Fransa ve Çin devletinin veto hakkına sahip olması bu yetkiyi elinde bulunduran devletler için büyük avantaj doğurmaktadır. Bu durumdan rahatsız duyan ve ÇHC'nin yükselişini tehdit olarak algılayan Japonya ve Hindistan, günümüzde BMGK'de veto yetkisine sahip olan daimi üyelerin genişletilmesi gerektiğini savunmaktadır. Ancak ÇHC, bu duruma sıcak bakmamaktadır. Çünkü veto yetkisi ÇHC'nin uluslararası politika elini güçlendiren ve sorun yaşadığı ülkelere karşı

²⁵ Üye olan bir ülkeye saldırı gerçekleşirse üye olan diğer ülkelere de yöneltilmiş sayılacağını öngörmektedir.

kullanabileceği bir unsurdur. ÇHC için BM içerisindeki en büyük tehdit statüsünün tekrar değişmesi olacaktır. Çünkü ÇHC'nin BM içerisindeki statüsü oldukça yenidir.

Çin iç savaşından sonra ÇHC'ye yönelik uygulanan dışlanma politikası nedeniyle BM içerisinde Çin halkını temsil eden Tayvan'daki Çin Cumhuriyeti olmuştur. Ancak 1960'larda ÇHC'nin SSCB'den algılamış olduğu tehdidin boyutunun artması nedeniyle diğer blok lideri olan ABD ile yakınlaşmaları sonucunda Batılı ülkeler ÇHC'ye yönelik uyguladıkları dışlama politikalarında yumuşamaya gitmiş ve BM'nin 25 Ekim 1971 yılındaki 2758 sayılı kararı ile Çin devletini temsil edecek olan hükümetin Tayvan'daki Taipei hükümeti yerine Çin ana karasında egemenliğe sahip olan Pekin hükümeti olmasına karar verilmiştir. Bu olay hem BM hem de ÇHC'nin tarihinde bir dönüm noktası olmuştur.

ÇHC, Tayvan'daki Çin Cumhuriyeti'nin ayrı bir devlet olmayarak kendisine bağlı olduğunu sıklıkla ifade ettiği gibi BM içerisinde yer alan ülkelerin Tayvan ile diplomatik ilişki kurmamaları konusunda çaba göstermektedir. BM içerisinde yer alan ülkelerin neredeyse tamamı -Tayvan ile derin ilişkilere sahip olan ABD dahil-günümüzde Tayvan'ın, ÇHC devletine bağlı olduğunu kabul etmiştir.

ÇHC'nin BMGK içerisinde yer alarak veto yetkisine sahip olmanın getirdiği avantaj ile siyasi ağırlığını daha da arttırmaktadır. Bu nedenle ÇHC, BMGK içerisindeki daimi üye statüsü ve veto yetkisine zarar verecek eylemlerde bulunmaktan kaçındığı görülmektedir. BM'nin temel şartları ve barış içinde bir arada yaşamının beş ilkesine uygun davranılması gerektiğinin vurgulamakta ve ülkelerinin egemenliği, toprak bütünlüğü ve iç işleri olarak gördüğü olaylar karşısında çekimser kalarak denge oluşturmaya çalışarak çıkarlarını elde etmeye çalışmaktadır. Askeri kuvvet kullanılmasına da sıcak bakmamaktadır.

ÇHC'nin BMGK'daki yetkisini nasıl kullandığına bakacak olursak ÇHC, Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesi üzerine BMGK tarafından alınan Irak'ın Kuveyt'ten çekilmesi kararına destek verse de kuvvet kullanma kararına çekimser oy kullanmış, Bosna Savaşında da güvenli bölgelerin ve Barış Gücünün oluşturulması için olumlu yönde oy kullanırken ABD'nin Sırlara karşı harekât düzenlemesini kabul etmemiştir (Köksoy, 2019c, ss. 49-54). Benzer şekilde Kosova-Yugoslavya arasındaki olayların Yugoslavya'nın iç işleri olduğunu ve toprak bütünlüğünün korunması gerektiğini ifade

ederek Kosova'ya askeri harekât düzenlenmesini ise reddetmiş ancak BM'nin Kosova'da geçici bir yönetim kurması kararında ise çekimser kalmıştır (Adıbelli, 2009, s. 129; Köksoy, 2019c, ss. 58-59). Türkiye'nin Suriye'deki PKK/YPG terör oluşumlarına karşı düzenlemiş olduğu harekâtların, Suriye'deki toprak bütünlüğünü tehdit ettiğini ve operasyonların durdurulması ve sorunların anlaşma yoluyla çözülmesi gerektiğini ifade etmektedir (*BM Güvenlik Konseyi'nde Çin ve Türkiye arasında Suriye gerginliği*, 2022). Benzer şekilde Kıbrıs'ın bağımsızlığı ve toprak bütünlüğünü desteklediklerini açıklaması ile Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ve Türkiye Cumhuriyeti'nin karşısında yer almıştır (Adıbelli, 2016; akt. Akdağ, 2019, s. 50). Suriye'de de askeri müdahale yerine diplomasiyi savunmuş olsa da Rusya'nın 2015 yılında Suriye'deki Esad yönetimini destekleyen askeri müdahalede bulunmasını ise terörle mücadele olarak ele alarak söylemleri ile çelişen bir tutum sergilemiştir (Akçadağ Alagöz, 2019a, ss. 32-33). ÇHC ve Rusya, İran'ın nükleer programına karşı alınan yaptırım kararlarının çözüm getirmeyeceğini düşündüklerinden 2011 yılındaki yaptırım kararlarını veto etmiş ve diplomasi ile çözülmesi gerektiğini ifade ederken iki ülke aynı zamanda NATO'nun Libya müdahalesine de karşı olduklarını ifade etmişlerdir (Akçadağ Alagöz, 2019a, s. 32).

Toprak bütünlüğünün korunması konusunda kararlı olan ÇHC, Rusya ile ilişkilerine zarar vermemesi adına Rusya'nın faaliyetlerine karşı sessiz kalmaktadır. Rusya'nın Güney Osetya ve Abhazya'nın bağımsızlığını tanımamasına ve Kırım'ın ilhaki karşısında tepki göstermeyerek çekimser kalan bir yaklaşım sergilemiştir (Akçadağ Alagöz, 2019a, ss. 31-35; Güneş, 2015, s. 846). 26 Şubat 2022 tarihinde Rusya-Ukrayna Savaşı'nda Rusya'nın kınanması kararının alınmasına yönelik yapılan toplantıda Rusya ile ilişkilerinde gerginliğe neden olmaması amacıyla çekimser kalmıştır. Hindistan ve BAE'de çekimser oy kullanan ülkeler arasında olup Rusya'nın kararı veto etmesi üzerine ABD'nin BM'deki daimi temsilcisi olan Thomas Greenfield ise *"Bu kararı veto edebilirsiniz ama sesimizi veto edemezsiniz; Gerçeği veto edemezsiniz; İlkelerimizi veto edemezsiniz (...)"* cümleleri ile Rusya'ya karşı olan tepkisini sert bir şekilde göstermiştir (United Nations Security Council, 2022).

ÇHC, BM içerisinde bulunan statüsünü aynı zamanda bir kalkan olarak kullanmaktadır. İnsan hakları ihlalleri ve Sincan Uygur Özerk Bölgesi'ndeki ÇHC'nin insancıl olmayan davranışlarına ilişkin yapılacak olan BM toplantılarına engel olarak

karar çıkmasını engellemektedir. Veto yetkisine sahip olması ÇHC'nin etkisini arttıran bir unsurdur.

Bu başlık içerisinde değinilecek bir diğer unsur ise ÇHC'nin BM'ye şikâyet edilmesine neden olan Güney Çin Denizi'ndeki davranışlarıdır. ÇHC'nin, Güney Çin Denizi'nde tarihsel iddialara dayandırarak ilan ettiği “Dokuz Çizgi Hattı” bölgedeki hak iddia eden diğer ülkelerin egemenlik alanlarına da içerdiğinden uluslararası olarak tepki ile karşılanmaktadır. Bu konuya en fazla tepki gösteren ülkeler ise bölge üzerinde çıkarları olan ve ÇHC'nin artan etkisinden rahatsız olan ABD, Japonya ve bölge üzerinde hak sahibi olan Filipinler'dir. Filipinler ÇHC'nin kendi egemenlik alanını kısıtlayan eylemlerde bulunduğunu ifade ederek BM'ye başvurmuş ve tahkim davası açılmıştır. ÇHC, Vietnam, Malezya, Tayvan, Güney Çin Denizi üzerinde arazi genişletme faaliyetlerinde bulunurken Filipinler de dahil olmak üzere bölge üzerinde hak iddia eden ülkeler bölgedeki karasal oluşumlar üzerinde bina, tesis ve yapı inşa etmektedir (Kurt darcan, 2015a, s. 65). Spratly adalar grubu üzerindeki alanların büyük bölümün sular altında olup sular çekilince yüzeye çıkan cezir yükseltilerden oluşmaktadır ve BM Uluslararası Adalet Divanı'nın 2012'deki Nikaragua ve Kolombiya arasındaki ülkesel ve deniz alanlarındaki uyuşmazlığa ilişkin almış olduğu mahkeme kararında “*bir devletin karasuları dışında bulunan cezir yükseltilerin sahiplenilemeyeceğini ifade etmiştir*” (Kurt darcan, 2015a, ss. 65-68). Bu bilgiler ışığında ÇHC'nin tarihsel temellere dayandırarak üzerindeki egemenlik tesis ederek hak iddia ettiği karasal oluşumların hukuka uygun olmadığı görülmektedir (Kurt darcan, 2015a, s. 71). Güney Çin Denizi ile ilgili sorunlardan bir diğeri ise balıkçılık faaliyetleri ile ilgilidir. Güneydoğu Asya'da en fazla mercan türünü barındıran ve farklı türlerdeki balıklara ev sahipliği yapan Spratly Adaları bölge ülkelerinde balıkçılık faaliyetleri ile ilgilenenler için önemli gelir kalemini oluşturmaktadır (Kurt darcan, 2015b, ss. 93-94). ÇHC'nin Güney Çin Denizi'ne yapay adalar inşa etme şeklindeki doğaya zarar veren faaliyetleri bölgedeki canlı kaynaklarının azalmasına neden olarak sadece Güney Çin Denizi ve çevresini değil daha geniş bir alanı olumsuz etkilemektedir ve “*zaman ayarlı çevresel bir bomba*” olarak ifade edilmeye başlanması da ÇHC'nin faaliyetlerinin neden olabileceği sorunların büyüklüğüne dikkat çekmektedir (Kurt darcan, 2015b, ss. 92-95).

ÇHC, denizler üzerindeki oluşturmakta olduğu yapay adalar ve arazi genişletme faaliyetlerinin Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin çevre, deniz alanlarının korunması, insan sağlığı ve canlı kaynaklara zarar verecek davranışlarda bulunması gerektiğini ifade eden ilgili hükümlerini ve çevre hukukunu da ihlal ettiği görülmektedir (Kurdarcan, 2015b, ss. 96-99). Filipinler, BM'de açmış olduğu davada da bu unsurlara değinmiştir (Kurdarcan, 2015b, ss. 99-100).

3.8. Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ)

Devletler rakip olarak gördüğü ve tehdit algıladığı bir ülkenin karşısında tek başına etkili olamayacaklarını düşündükleri zaman caydırıcılık oluşturmak ve güvenliğini sağlama amacıyla hükümetlerarası-uluslararası olan çeşitli oluşumlara dahil olduğu görülmektedir. İkinci Dünya Savaşından sonra ABD liderliğinde Batı bloğu, tehdit algıladığı komünist SSCB yönetimine karşı özgürlük ve güvenliği sağlamak amacıyla 1949 yılında San Francisco Konferansı ile kısaca NATO olarak bilinen Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütünü kurmuştur. Batılı ülkelerin bu hamlesine karşılık vermek amacıyla SSCB'de çeşitli oluşumlar kurmuş olsa da NATO karşısında etkili bir oluşum oluşturamamıştır. Daha geniş bir alana yayılarak faaliyet gösteren NATO, günümüzdeki hala en önemli askeri oluşumdur. NATO'nun Soğuk Savaş döneminin sona ermesinin ardından Orta Asya'daki etkisini arttırmayı hedeflemesi nedeniyle bölgenin en önemli güçleri olan SSCB'nin halefi Rusya ve ÇHC, NATO'yu dengelemek amacıyla Şanghay İşbirliği Örgütü'nü kurmuştur.

ŞİÖ'nün temeli ise ÇHC, Rusya, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan arasında 1996 yılından itibaren sınırlarda bulunan askeri kuvvetlerin azaltılması ile başlayan görüşmeler sonucunda Şanghay Beşlisi veya Şanghay Paktı olarak adlandırılan oluşum ile atılmıştır ve 2001 yılında örgüte Özbekistan'ın da dâhil edilmesiyle Şanghay İşbirliği Örgütü (Shanghai Cooperation Organisation-ŞİÖ) kurulmuştur (Shanghai Cooperation Organisation, 2001). ŞİÖ'ne 2017 yılında Hindistan ve Pakistan, 2021'de de İran üye olarak katılmıştır. 2022 yılı itibariyle Afganistan, Moğolistan ve Belarus'un gözlemci üye olduğu örgütün diyalog ortağı statüsünde bulunan ülkeleri ise Türkiye, Azerbaycan, Ermenistan, Suudi Arabistan, Kamboçya, Nepal, Sri Lanka, Mısır, Katar'dır.

2001 yılındaki ŞİÖ kuruluş bildirgesinde ise ülkeler arasında karşılıklı güven ve dostluğu geliştirmek, siyasi, ekonomik, ticari, enerji gibi pek çok alanda işbirliğini arttırmak; bölgesel barış, güvenlik ve istikrarı korumak, demokratik, adil, rasyonel yeni bir uluslararası siyasi ve ekonomik düzenin kurulması gibi amaçlarla kurulduğu ifade edilmektedir (Shanghai Cooperation Organisation, 2001). Örgütün zamanla mücadele alanları genişlemiştir. Günümüzde ise bölgesel barış, istikrar, enerji, ekonomi, ticaret alanlarında işbirliğini arttırmak dışında terör, uyuşturucu, yasadışı suçlar gibi güvenliği ve istikrarı sarsan suç çeşitleri ile ortak mücadele etmek gibi konular da ilgilendiği alanlar arasında yerini almıştır (Arslan, 2019; Shanghai Cooperation Organisation, 2001).

ÇHC ve Rusya'yı, ŞİÖ'yü kurmaya iten asıl sebepler ise; ABD'nin Orta Asya'ya hakim olmasını engellemek, bölgedeki ayrılıkçı faaliyetlerin önlenmesi, ABD'nin hakim olduğu "*tek kutuplu dünya düzeni*" yerine "*çok kutuplu dünya düzenini*" oluşturmayı sağlamak gibi ortak hedeflerin dışında ÇHC'nin bölge ülkelerinin ekonomik açısından kendisine bağımlı olmasını sağlarken bölge ülkelerinin Doğu Türkistan bölgesinde yaşayan Uygur Türklerine destek vermelerini önlemek gibi özel amaçları mevcuttur ve yine SSCB'nin devamı olarak görülen Rusya'nın ise bir dönem kendi egemenliği altında olan Orta Asya'daki Türk devletlerinin ÇHC dahil başka bir ülkenin etkisi altına girmesini önlemeye çalışmak ve ÇHC'yi ŞİÖ sayesinde kontrol altında tutmayı sağlamak gibi özel hedefleri mevcuttur (Karaca, 2008, ss. 101-104). ÇHC, ŞİÖ'yü bireysel çıkarlarını gizlemek ve Rusya'nın adımlarını kontrol etmek amacıyla da kullanmaktadır (Adıbelli, 2009, s. 225; Akçadağ Alagöz, 2019a, ss. 101-104).

Orta Asya'da kendisinden başka bir gücün hâkim olmasını istemediklerinden birbirlerini örgüt içerisinde dengelemek ve ABD-NATO yayılmacılığına karşı durabilmek isteyen ÇHC ve Rusya'nın birbirlerinin faaliyetlerini kontrol etmek ve dengelemek amacıyla kullandıkları ŞİÖ içerisinde Rusya Hindistan'ın gözlemci üye olmasını teklif ettiğinde ÇHC ise Hindistan ile iyi ilişkilere sahip olmayan Pakistan'ın gözlemci üye olarak davet edilmesini teklif ederek dengeleyici bir politika yürütmüştür (Akçadağ Alagöz, 2019a, s. 104). ABD'nin şer eksenini tanımladığı İran'ın ŞİÖ'ye gözlemci statüsünde olsa da dahil olması ÇHC'nin, ABD'ye meydan okuduğunun bir göstergesi olarak ifade edilse de İran'ın ŞİÖ'yü kalkan olarak

kullanmaya çalışması sonucunda bu durumdan bir süre sonra rahatsızlık duyulmaya başlamıştır (Adıbelli, 2009, ss. 234-235). İran, ÇHC'nin hem ABD'ye hem de Rusya'ya karşı kullandığı önemli bir ülke konumundadır.

ŞİÖ'nün bölgesel güvenlik, ekonomik işbirliği ve bölgedeki ABD'nin varlığına karşılık geliştirilse de ÇHC ve Rusya'nın davranışları Karl W. Deutsch'un Güvenlik Topluluğu kuramı ile açıklanabilmektedir. Bu kuram, karşılıklı ilişkileri gelişen toplulukların ortak paydada buluşabileceklerini ve birbirlerine karşı olan güvenin artacağını ifade etmektedir (Dedeoğlu, 2020, s. 74). Bu yaklaşıma göre iki tür güvenlik topluluğu bulunmaktadır. Birincisi, sosyo-ekonomik açıdan benzer nitelikler taşıyan farklı toplumların bir araya gelmesi ile oluşan bir amalgam güvenlik topluluğu ikinci tür ise farklı niteliklere sahip olan devletlerin bir üst otorite [daha güçlü, gelişmiş] altında birleşerek meydana getirdikleri plüralistik güvenlik topluluğudur (Dedeoğlu, 2020, ss. 74-75). Amalgam güvenlik topluluğuna AB örnek verilebilirken plüralistik güvenlik topluluğuna örnek olarak ise NATO verilmektedir.

ŞİÖ oluşumunu “*Orta Asya'daki demokratik gelişmeleri engelleyen uluslararası kurumsal bir yapı*” olarak görenler ile ÇHC'nin Orta Asya'ya girmek için kullandığını; Rusya'nın ise örgüt ile ÇHC'nin etkisini arttırmasını engellemeyi hedeflediğini ve Orta Asya ülkelerinin ise bölgenin tek bir gücün etkisi altına girmesini önlemek amacıyla örgüt içerisinde ÇHC ve Rusya'yı dengelemeyi hedeflediklerini düşünenler de mevcuttur (Arslan, 2019, ss. 308, 323). ŞİÖ, Soğuk Savaş sonrasında yeni bağımsız olan ülkelerin uluslararası ortama uyum sağlama amacıyla geliştirdiği bir örgüt olarak da görülebilmektedir (Arslan, 2019, s. 294).

ŞİÖ, NATO tehlikesine karşı kurulan askeri bir ittifak olarak görenler mevcuttur. Aslında bu görüş yanlış değildir ancak eksiktir. ŞİÖ, Deutsch'un belirttiği bu türlerin bu türlerin ortasında yer alarak farklı bir türü oluşturmaktadır. ŞİÖ, NATO gibi toprak bütünlüğünü, egemenliğini koruma gibi hedefleri yoktur. Ancak bölgesel istikrar, güvenlik, sınır güvenliği sağlama, terör ve uyuşturucu gibi sınır aşan suçlar ile mücadelede ortak hareket etme imkânı sunmaktadır. ŞİÖ, sorunlar karşısında müdahaleci olmayan bir yaklaşım sergilese de üye ülkeler arasındaki karşılıklı güveni ve işbirliğini arttırmak amacıyla askeri tatbikatlar da düzenlemektedir (Arslan, 2019, ss. 301-302). Çünkü Orta Asya bölgesi hem ÇHC'nin hem de Rusya'nın tehdit

halkaları içerisinde yer almaktadır. Orta Asya’da meydana gelebilecek herhangi bir istikrarsızlık ve güvenlik sorunu kendi ülkelerini de tehdit edecektir.

Orta Asya’da güvenliği tehdit eden en önemli sorun ise istikrarsızlıktır. Bu nedenle, 2001 yılında 11 Eylül saldırısından önce bölgede istikrarı ve barışı bozan faaliyetlerin olması nedeniyle “*Terörizm, Ayrımcılık ve Aşırıçılıkla Mücadele*” konusunda işbirliği yaparak örgütün temel motivasyonu olan terörizm, aşırıçılık, ayrılıkçılık-bölücülük gibi faaliyetler ile mücadele etmek amacıyla istihbarat paylaşımı ve veri tabanlarının geliştirilmesini de içeren “*Teröre Karşı Bölgesel Yapı*” kurmuşlardır ve barış misyonları düzenlenmektedir (Arslan, 2019, ss. 296-300).

ŞİÖ içerisinde yer alan Orta Asya ülkeleri SSCB’den ayrılarak bağımsızlığını elde ettiklerinden ortak tarih, geçmişe sahiptir ve SSCB’nin halefi olan Rusya ile de tarihsel bağları vardır. Tacikistan dışındaki devletler ise Türk devletleridir. Güç olarak da örgütün en güçlülere Rusya ve ÇHC’dir. Gücü nasıl anlamlandırdığınıza bağlı olarak değişebilmektedir, ancak burada kast edilen uluslararası politikadaki sahip oldukları etkileme gücüdür. Dolayısıyla ne tam olarak birinci türde ne de tam olarak ikinci türde yer alır. ŞİÖ, kendisini güvenlik topluluğu yerine daha çok işbirliği topluluğu olarak adlandırırsa da içerisinde güvenlik kaygılarını da barındıran bir yapılanmadır ve bir askeri ittifak değildir. Zira ÇHC, askeri bloklaşmanın Soğuk Savaş döneminde kalan ve günümüzdeki konjonktürüne uyum sağlayamayan bir oluşum olarak görmekte ve askeri ittifakların tam bağımsızlığı engelleyebileceğini de düşündüğünden askeri ittifaklara dahil olmamayı tercih etmektedir (*China’s National Defense*, 1998). Ayrıca ÇHC, ŞİÖ’nün askeri ittifaka dönüşmesinin ABD ile arasındaki ilişkiyi gerginleştireceğini düşündüğünden ŞİÖ’nün ekonomi, enerji, işbirliği gibi konularda kullanılan bir örgüt olmasını istemektedir (Güneş, 2015, s. 857).

ŞİÖ, güvenlik ve ekonomi odaklı işbirliği politikaları benimsemiştir (Arslan, 2019, s. 306). ÇHC’nin güvenliğini sağlaması için ekonomik gelişmesini sürdürülebilir kılmasını önemli bir unsur olarak değerlendirdiğinden ŞİÖ, ÇHC’nin güvenlik konusundaki endişelerini azaltmaktadır. Çalışmaya yön veren hipotezlerden “*Şanghai İşbirliği Örgütü’nün (ŞİÖ) Çin Halk Cumhuriyeti’nin ulusal güvenliğine önemli bir katkısı vardır*” şeklinde oluşturulan H₂ hipotezinin doğru olduğu sonucuna ulaşılabilir. ÇHC, ŞİÖ içerisinde de temel dış politikası ve ilkelerine bağlı kalmaya gayret

göstermiştir. Önceliği ise siyasal sistem ve kalkınmasına politikalarına saygı duymak, işbirliği içerisinde olmak yani kısaca “*Barış İçinde Yaşamının Beş İlkesi*” olduğu görülmektedir.

ŞİÖ, nükleer güce sahip olduğu bilinen ülkelerin çoğunun üye olduğu dünyanın en kalabalık nüfusu ve dünyadaki en büyük pazar olabilecek durumda olması sebebiyle önemli bir oluşumdur. Ancak örgüt içerisindeki görüş ayrılıkları ve rekabet alanı nedeniyle örgüt potansiyelinin altında faaliyet göstermektedir. Bölgesel iki güç olan ÇHC ve Rusya’nın örgüt bünyesindeki çıkarları değiştiğinde örgütün işlevinin de sona ereceği ileri sürülebilmektedir.

3.9. Güneydoğu Asya Ülkeler Birliği (ASEAN)

İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra Güneydoğu Asya ülkeleri; komünizme karşı mücadele etmek, güvenliklerini sağlayabilmek, ekonomik kalkınma, barış ve istikrarın sağlanması, işbirliği gibi amaçlar doğrultusunda Güneydoğu Asya Anlaşması Teşkilatı (Southeast Asia Treaty Organization-SEATO) gibi bazı oluşumlar içerisinde yer almıştır. Bu oluşumlar Güneydoğu Asya Ülkeler Birliği’nin (Association of Southeast Asian Nations-ASEAN) temelini oluşturmaktadır ve ASEAN’ın ilk hedefi ise bölgedeki ülkelerin tek bir organizasyon altında toplanmasını sağlamak olmuştur (S. Temiz, 2019, s. 1320).

ASEAN ise 1967 yılında Endonezya, Malezya, Filipinler, Singapur ve Tayland tarafından oluşturulan “*tek vizyon, tek kimlik, tek toplum*” mottosu ile hareket eden; ekonomik, sosyal, kültürel, teknik, eğitim gibi alanlarda işbirliğinin sağlamak, bölgesel barış ve istikrar ve BM ilkelerine bağlılık gibi amaçlar ile hareket eden bir organizasyondur (ASEAN, 2022). ASEAN’da kurucu üyeleri dışında üye olan ülkeler: Bruney, Vietnam, Laos, Myanmar ve Kamboçya; ASEAN’ın diyalog ortağı statüsünde bulunan ülkeler ise AB, ABD, Kanada, ÇHC, Japonya, Güney Kore, Rusya, İngiltere, Hindistan, Avustralya ve Yeni Zelanda’dır; bunun dışında ise Türkiye, BAE, Pakistan, Norveç, İsviçre ve Brezilya’nın yer aldığı sektör bazında diyalog ortağı statüsü ve Almanya, İtalya, Fransa ve Şili’nin yer aldığı kalkınma ortakları statüsü bulunmaktadır (ASEAN, 2022).

Kültür Devrimi dönemine denk gelen ASEAN'ın kuruluş yıllarında Filipinler ile Tayland'ın ABD ile savunma işbirliklerinin olması nedeniyle ÇHC'nin, ASEAN oluşumdan rahatsızlık duyması gibi ASEAN üyeleri de ÇHC'nin kendi politikalarına karşı çıkmasından rahatsızlık duymuştur (S. Temiz, 2019, ss. 1322-1323, 1326). Her ne kadar kuruluş yıllarında belirgin bir şekilde olmasa da günümüzdeki en önemli Asya-Pasifik sorunu olan Güney Çin Denizi anlaşmazlığına taraf olan ülkelerin ASEAN içerisinde kurucu olarak yer alması ASEAN ile ÇHC arasındaki ilişkilerde belirleyiciliği yüksek olan bir etmendir. ASEAN mevcut anlaşmazlığın çözülmesi için sorunlara arabulucu olarak müdahil olmaya çalışmaktadır. Öyle ki, ÇHC'nin Güney Çin Denizi'nde Filipinler'e yakın bir noktada askeri tesisler inşa etmesi sonucunda çıkana anlaşmazlığa dahil olarak 2002 yılında tarafların sorunlarını barışçıl yollar kullanılarak çözmesi gerektiği, karşılıklı güvenin sağlanması bölgede gemi ve uçuş serbestliği tanınması, arama kurtarma ve uluslararası suçlar ile mücadelede işbirliğinin yapılması gibi çeşitli hususlarda anlaşmaların yapılmasını sağlamıştır (S. Temiz, 2019, s. 1329). Ancak Güney Çin Denizi'ndeki sorunlar hala devam etmektedir. Çünkü ASEAN'ın ÇHC üzerindeki etkisi büyük değildir ve denizler üzerindeki hak iddiaları ile çıkarlarının korunması ÇHC'nin taviz vermediği-veremeyeceği bir unsurdur.

ÇHC, ASEAN içerisinde ekonomik gücü sayesinde varlık göstermektedir. Japonya ve Güney Kore'den oluşan ASEAN+3 adlı bir oluşum içerisinde yer almaktadır. Ticaret ile ilgili yapılan çeşitli anlaşmaların dışında ÇHC ile ASEAN arasında 2010 yılında serbest ticaret alanı (CAFTA) oluşturulmasına yönelik adımlar atılmıştır (E. K. Sönmez, 2020, s. 39). ASEAN'ın en önemli ticaret ortaklarının arasında olan ve dünya nüfusunun ve ticaret hacminin önemli bir kısmını kaplayan bölgesel ülkelerden ÇHC, Japonya, Güney Kore, Yeni Zelanda ve Avustralya'yı da içerecek şekilde "*Bölgesel Kapsamlı Ekonomik Ortaklık Anlaşması*" imzalanmıştır (E. K. Sönmez, 2020, s. 39). Bu anlaşma ile ÇHC, ASEAN üzerindeki ekonomik etkisini arttıracığı ve oluşturacağı karşılıklı bağımlılık nedeniyle ASEAN üyelerini kendi yanına çekeceği düşünülmektedir.

Karaca'ya göre, ASEAN'a üye olmamasına rağmen dostluk anlaşması imzalayan ÇHC'nin serbest ticaret bölgesi oluşturulması önerisinin ASEAN tarafından kabul edilmesi ÇHC'nin iktisadi güç olarak kabul edildiğinin bir göstergesidir (Karaca, 2008, s. 41). Bu durumda çalışmanın başında belirtilen hipotezlerden olan H₅

“ÇHC’nin Güneydoğu Asya Ülkeler Birliği (ASEAN) ile arasında ekonomik güvenlik alanında işbirliği vardır” şeklindeki hipotezin sonucunun doğru olduğunu göstermektedir. ÇHC ve ASEAN arasındaki ilişkiler ekonomik ağırlıklı olarak şekillense de ÇHC’nin kendisinin merkezde olduğu yeni uluslararası düzenin oluşturulması için bir araç olarak kullandığı da aşikârdır (E. K. Sönmez, 2020, s. 49).

3.10. Dörtlü Güvenlik Diyalogu (QUAD)

Bahsedilmesi gereken bir diğer oluşum ise Asya’nın NATO’su olarak adlandırılan Dörtlü Güvenlik Diyalogu’dur (Quadrilateral Security Dialogue-QUAD). Japonya, ABD, Avustralya ve Hindistan tarafından Asya-Pasifik bölgesinde güvenliğin sağlanması amacıyla başlatılan bir ittifak girişimidir. Bu oluşumun ilk adımları 2007 yılında Japonya Başbakanı Şinzo Abe’nin girişimleri ile atılmıştır ve 2017 yılında Trump başkanlığında atılan adımlar ile resmi nitelik kazanmıştır (Örmeci, 2021). ÇHC’nin artan etkisi karşısında kendisini konumlandırmış olan QUAD, güvenlik ve askeri temelli bir oluşum olması nedeniyle “*Asya’nın NATO’su*” olarak adlandırıldığı da görülmektedir (Örmeci, 2021). Ancak Asya-Pasifik bölgesinde ÇHC’nin artan gücüne karşı dengeleyici rol oynaması düşünülen Hindistan’ın bağlantısız hareketinin temeline hareket etmesi, Japonya’nın anti-militarizmi benimsemiş olması, Avustralya’nın ise ÇHC ile olan ekonomik ilişkileri gibi sebepler QUAD ittifakının etkinliğini olumsuz yönde etkilese de oluşum ABD’nin desteği ile varlığını devam ettirmektedir (Örmeci, 2021). Bu unsurlar nedeniyle QUAD oluşumunun en temel sebebinin ÇHC’nin yükselişi olduğu görülmektedir.

QUAD üyeleri Asya-Pasifik bölgesinde ÇHC’nin artan etkisine karşı Malabar adı verilen denizaltı, destroyer, savaş-avcı uçaklarının kullanıldığı deniz tatbikatları düzenlemektedir. Konjonktüre göre başka bölgesel ülkelerde tatbikata dâhil edilmekte ve tatbikatın yapıldığı denizlerde algılanan tehditlere göre değişmekte olan bu tatbikatlar ABD ile Hindistan tarafından başlatılsa da zamanla Japonya ve Avustralya’da dâhil edilmiştir. 2020 yılında Kuzey Umman Denizi ve Bengal Körfezi etrafında gerçekleştirilen tatbikatta denizaltı, savaş gemileri, avcı uçakları, E-2C Hawkeye uçakları ile uçak gemisine sahip olan Hindistan ve ABD’nin uçak gemilerinin de katıldığı da bilinmektedir (Karagöz, 2020). 2021 yılında da Bengal

Körfezinde nükleer gemilerinin katıldığı enerji ile çalışan uçak gemisi ile katılan ABD, Japonya, Avustralya ve Hindistan donanmalarının yani QUAD üyesi ülkelerin katıldığı ortak tatbikat düzenlemişlerdir (Mercan, 2021). Bu tatbikatları düzenleyen ve katılan ülkeler ile tatbikatin yeri değişse de ortak noktası Asya/Hint-Pasifik bölgesi başta olmak üzere uluslararası etkisi artan ÇHC'ye karşı düzenlenmektedir.

Çalışmanın şekillenmesine yardımcı olmak adına belirlenen hipotezlerden H₇: “*Dörtlü Güvenlik Diyalogu (QUAD) ve ÇHC'nin arasında barış ve güvenlik alanında stratejik bir ittifak vardır*” hipotezinin sonucunun doğru olmadığı görülmüştür. Çünkü QUAD ittifakı ÇHC'nin karşısında ve ÇHC'yi dengelemek amacıyla oluşturulmuştur.

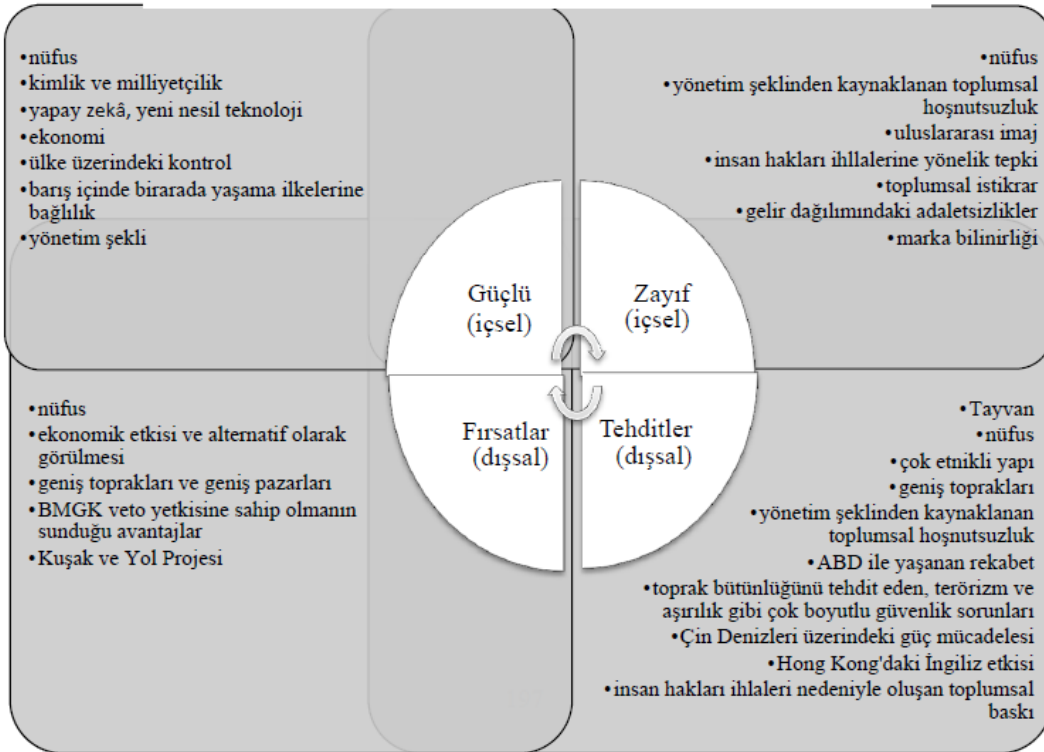
4. ANALİZ VE DEĞERLENDİRME

Bu kısımda daha önceki bölümlerde aktarılan olaylar ışığında analiz yapılacaktır. Önce SWOT yöntemi ile analiz yapılacak, daha sonra PESTEL yöntemi ile analiz yapılacaktır. Analizlerde ifade edilenler daha önceki bölümlerde açıklandığı için özet niteliği taşımaktadır.

4.1. SWOT Analizi

SWOT analizi yöntemi, 1960'lı yıllarda ABD'de geliştirilen ve belirlenen dört grubun İngilizce karşılıklarının baş harfleri ile adlandırılan bir analiz yöntemidir. Bu yöntemde ele alınan parametreler ise güçlü yönleri (strenghts), zayıf yönlerini (weakness), fırsatlar (oppurtunities) ve tehditlerdir (threats) (Yıldız, 2018). SWOT analiz yöntemi hemen hemen her alanda kullanılabilen bir yöntemdir. Bu bölümde ise daha önceki bölümlerde aktarılanlar SWOT analiz yönetimi ile ele alınarak değerlendirilecektir.

Şekil 5: SWOT Analizi

4.1.1. Güçlü (İçsel) Özellikler

a) Nüfus: ÇHC, dünyanın en kalabalık nüfusuna sahip ülkesidir. Kalabalık bir nüfusa sahip olmanın getirdiği insan gücü ÇHC için hem avantaj olduğu kadar aynı zamanda dezavantajdır. Nüfusun kalabalık olması işgücünü arttırdığı gibi ücretleri de düşürecektir. Bu nedenle de yatırımcılar için cazip hale gelmektedir. ÇHC’de ekonomik gelişmesini yoğun işgücü ve düşük ücretler ile sağlamış olduğu düşünüldüğünde (Sezen, 2011, s. 995) kalabalık nüfusu ÇHC için güçlü yanıdır. Ancak günümüzde ücretlerin düşük olmasının halkın tepkisine neden olduğu ve güçlü yönden zayıf ve tehdit yönüne doğru değişmektedir.

b) Kimlik ve milliyetçilik: ÇHC vatandaşları, Han Çinli kimliği ve Çin milliyetçilik değerlerini benimsemişlerdir. Yurtdışında yaşayan Çinlilerin diaspora faaliyetleri yürütmesi, Chinatown olarak bilinen yurtdışında Çinlilerin kalesi olarak görülen bölgeler oluşturulması; ÇHC’de ortaya çıkarak dünyaya yayılan koronavirüs döneminde yurt dışında yaşayan ÇHC vatandaşlarının ÇHC’ye tıbbi malzemeler ile maske, dezenfektan gibi koronavirüs döneminde sıklıkla kullanılan hijyen malzemeleri gönderdiğine ilişkin haberlerin varlığı düşünüldüğünde Çin milliyetçiliği kavramının oldukça gelişmiş olduğu görülmektedir. Yurtdışında yaşayan Çinlilerin o bölge halkından “*yabancı*” olarak bahsetmesi gibi (Jacques, 2016, s. 335) faktörler de ÇHC’nin güvenliğini sağlama konusunda önemli etkilere neden olmaktadır.

c)Yapay zekâ, yeni nesil teknolojiler: Yapay zekâ ve büyük veri teknolojisi konusunda önde gelen ülkelerden birisi haline gelmiştir. ÇHC yapay zekâ, büyük veri, nesnelerin interneti gibi yeni nesil teknolojiyi her alana dâhil etmektedir. ÇHC üretimi olan teknolojik ürünlerin istihbarat amacıyla kullanılması gibi düşünceler nedeniyle güvenlik gibi kritik alanlarda ÇHC üretimi teknolojik ürünlerin -özellikle Huawei-kullanılması nedeniyle çeşitli ülkeler tehdit algılamaktadır. ÇHC, çip gibi önemli teknolojik hammadde ürünlerinin üretiminde de önemli rol oynamaktadır. Sokaklarında en çok kameranın bulunduğu ülkelerden birisi olan ÇHC için yapay zekâ ve büyük veri teknolojisi toplumsal istikrar ve kontrolü sağlama, güvenlik, ekonomi

gibi hedefler doğrultusunda kullanması ve ileri teknoloji ürün üreten gelişmiş ülkelerden olması nedeniyle güçlü yanını oluşturmaktadır.

ç) Ekonomi: ÇHC'nin dünyanın en büyük ekonomileri arasında hızlı bir şekilde girmesi nedeniyle gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkeler dâhil pek çok ülkede yatırımlarının bulunması nedeniyle yatırımlara ihtiyaç duyan ülkeler üzerindeki etkisini arttırmakta ve uluslararası politikada elini güçlendirmektedir. ÇHC'nin en önemli silahı ekonomik gücüdür. Ekonomik gücünün oluşturabileceği olumlu etkinin farkında ÇHC, ekonomik gücünü pazarlık aracı olarak kullanmaktan çekinmemektedir. Borç verdiği ülkelerin kendisine bağımlı hale gelmesini sağlayacak borç diplomasisi uygulamaları ile de ekonomik etkisinin neden olduğu gücü kullanmaktadır.

d) Ülke üzerindeki kontrol: ÇHC hükümetinin ülke üzerinde yoğun bir kontrol ağı vardır. Yoğun bir şekilde kullanmakta olduğu kamera-takip sistemleri, sosyal-kredi sistemleri gibi geliştirmiş olduğu teknolojiler ile halkı üzerinde yoğun bir kontrol mekanizması kurmuştur. Koronavirüs döneminde ise halkın üzerindeki kontrol mekanizmalarının arttığı da görülmektedir. Halkın hareketlerini büyük ölçüde takip edebiliyor oluşu ÇHC'nin ülke içindeki kontrolünü sağlamasını kolaylaştıran bir etmen olmuştur.

e) Barış içinde bir arada yaşama ilkelerine bağlılık: ÇHC'nin kabul edildiği 1950'li yıllardan itibaren vazgeçilmez ilkeleri haline gelen bu ilkelere bağlılığını sık sık dile getirmektedir. Saldırgan tavırlar sergilemeyeceğini, uluslararası barış ve güvenliğini tehdit eden herhangi bir harekette bulunmayacağını ve diğer ülkelerin de bu ilkelere bağlı bir yönetimi benimsemesi gerektiğini yayımlamış oldukları savunma konulu resmi belgelerde sıklıkla ifade etmektedir. ÇHC'nin bu ilkelere olan bağlılığı uluslararası imajının olumlu yönde değiştirmeye katkı sunduğu gibi denge politikasını uygulamasında da ÇHC'ye yardımcı olmaktadır.

f) Yönetim şekli: ÇHC'nin benimsemiş olduğu kontrol merkezli yönetim sistemi ülke üzerinde ÇHC'nin ve dolayısıyla ÇKP'nin kontrolünü arttırmaktadır. Artan kontrol mekanizması sayesinde ülke içinde istikrarı sağlamak konusunda avantajlı bir durumdadır. Ancak ÇHC'nin benimsemiş olduğu yönetim şekli diğer ülkeler tarafından olumsuz algılanarak uluslararası imajını sarsan ve güvensizlik yaratan bir unsurdur. Bu nedenle güçlü yanlarının dışında zayıf yanlarının içerisinde de

yer almaktadır. Ancak, ÇHC vatandaşların diğer ülkeler ile olan iletişimin artması nedeniyle daha fazla özgürlük ve demokrasi isteyen vatandaşlar olsa da günümüzde ÇKP'ye üye olan ÇHC vatandaşlarının sayısının arttığı bilinmektedir. Bu nedenle çeşitli ülkeler tarafından olumsuz karşılanırsa da ÇHC için tehdit oluşturmamaktadır.

4.1.2. Zayıf (İçsel) Özellikler

a) Nüfus: ÇHC'nin geçmişte uyguladığı tek çocuk politikası ile nüfus sayısını azaltarak kontrol altında tutmaya çalıştığı bilinmektedir. Çünkü nüfusun çok olması daha fazla besin ve tüketime neden olacak. Ülkenin kişi başına düşen gelirini de azaltacak ve sosyal faaliyetler üzerindeki devletin rolü nedeniyle ekonomik gelişmeyi olumsuz etkilemektedir. Ancak nüfusun çok olması kadar az olması da dezavantajdır. Yaşlıların ve genç nüfusun çoğunlukta olması yine ülkenin ekonomisi üzerinde olumsuz etkileri olacaktır. Bunların dışında kalabalık olan bir grubu kontrol etmek, istikrar ve düzeni sağlamak daha az nüfusa sahip gruplar üzerinde hâkimiyet oluşturmaktan daha zordur. Bu nedenle ÇHC için fırsat olan ve güçlü yanını oluşturan nüfus aynı zamanda zayıf yanı ve de tehdit algıladığı bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Kalabalık nüfusu ve geniş topraklara sahip olmanın neden olabileceği sorunların farkında olan ÇHC bu nedenle toplumsal istikrar ve düzenin sağlanması konusunda son derece kararlı ve sert tutumlar izleyerek insan hakları ihlallerine neden olmaktadır. ÇHC, geniş toprakları ve kalabalık nüfusu, toplumsal düzeni ve ulusal güvenliği sağlayabilmesi için askeri gücü tercih olarak değil, zorunluluk olarak görmektedir (*China: Arms Control and Disarmament*, 1995). Askeri kuvvetlerin gelişmesine ağırlık vermesi de uluslararası politikada yanlış anlaşılmalara neden olmaktadır.

b) Yönetim şeklinden kaynaklanan toplumsal hoşnutsuzluk: Soğuk Savaş döneminden itibaren komünizm konusunda hassas olan Batı ülkeleri ÇHC'nin günümüzde de komünizm ile yönetilmesi nedeniyle rahatsızdır ve ÇHC'nin yönetim şeklinden dolayı duymuş oldukları huzursuzlukları dile getirmektedirler. ÇHC'nin dış dünyaya açılması nedeniyle diğer ülkelerdeki yönetim şekillerini gören halk ÇHC'nin toplumsal kontrol merkezli baskıcı, sansürlerin uygulandığı yönetimden hoşnutsuzluk

duyan vatandaşlarının olması da ÇHC'yi rahatsız eden bir unsurdur. Bu nedenle de bu analiz içerisinde zayıf unsurlar arasında yer almaktadır.

c) Uluslararası imaj: ÇHC'nin benimsemiş olduğu yönetim şekli, ketumluğu, açıklanan verilerin gerçeği yansıtmadığının düşünülmesi, askeri modernizasyona vermiş olduğu ağırlık, uçak gemisi ve nükleer silahların varlığı nedeniyle günümüzdeki önemli envanterlere sahip ülkelerden birisi haline gelmesi, baskıcı tutumları ve insan hakları ihlalleri nedeniyle uluslararası imajı olumsuzdur.

ç) İnsan hakları ihlalleri: Özellikle koronavirüs döneminde kullandığı uygulamaların Uygur Türklerini takip etme amacıyla geliştirildiği gibi etik olmayan tavırlar sergilemektedir. Uygur Türkleri, ÇHC'nin kendilerine yönelik adaletsiz tavırlarından rahatsızlık duysalar da ÇHC'nin "Yeniden Mesleki Eğitim" adını vermiş olduğu kamplar nedeniyle tepki göstermekten çekinmektedir. ÇHC'nin artan etkisi nedeniyle ve Uygur Türklerini sindirmiş olması nedeniyle şiddet eylemlerinde dozu arttırmaktadır. İnsan haklarını ihlal eden bu tavırları ve Uygur Türkleri gibi etnik azınlığa karşı sergilediği insancıl olmayan tavırları nedeniyle uluslararası tepkilere maruz kalmaktadır. Bu nedenle ÇHC hükümetin insan hakları ihlallerinde bulunması ÇHC için zayıf bir özelliktir ve değiştirilmesi gerekmektedir.

d) Toplumsal istikrar: ÇHC, toplumsal istikrarın sağlanması konusunda hassas bir yönetime sahiptir. Çünkü kalabalık nüfusu nedeniyle bir bölgede başlayacak olan istikrarsızlığın diğer bölgelere de yayılarak bir başkaldırı haline dönüşebilmesi ihtimali ÇHC yönetimini rahatsız etmektedir. Falung Gong hareketinin kısa süre içerisinde milyonlarca destekçisinin olması bu durumun bir örneğidir.

e) Gelir dağılımındaki adaletsizlik: ÇHC'nin deniz kıyısı olan bölgelerin iç kesimlerine göre daha fazla gelişmiş olması ve gelir dağılımının bu bölgeler üzerinde şekillenmiş olması ÇHC'nin zayıf yanını oluşturmaktadır. Ekonominin bir bölgeden ziyade ülke geneline yayılan bir dağılım sergilemesi daha efektif olacaktır.

f) Marka bilinirliği: Yapay zekâ ve büyük veri teknolojisi konusunda önde gelen ülkelerden birisi olmuş olsa da sanayisinin önce diğer ülkeler tarafından geliştirilen ürünlerin replikalarını üreterek gelişmiş olması nedeniyle ÇHC markalarına karşı güvensizlik yaşayanlar mevcuttur. ÇHC bu nedenle marka bilinirliğini

geliştirerek ticaret hacmini arttırmak ve ekonomik gelişmeyi sürdürmeyi hedeflemektedir. ÇHC'nin bu konuda son yıllarda gelişme gösterdiği de aşıkardır.

4.1.3. Fırsatlar (Dışsal)

a) Nüfus: ÇHC'nin kalabalık nüfusunun stratejik önemde olan alanlarda eğitim olarak nitelikli insan gücüne dönüşmesine ÇHC için doğru kullanıldığı takdirde önemli fırsatlar sunmaktadır. Nüfusun az olması nedeniyle işgücü yeterli olmayacağından diğer ülkelerden göç alınmaktadır. Alınan göç miktarı kontrol edilemediğinde başta güvenlik sorunları olmak üzere kültür gibi sosyal özellikler de zarar görmektedir. Dünyanın en kalabalık ülkesi olan ÇHC, kalabalık nüfusu sayesinde dünyanın pek çok yerinde ÇHC vatandaşlarının bulunduğu görülmektedir. ÇHC için vatandaşlarının farklı ülkelerde farklı pozisyonlarda bulunması istihbarat açısından fırsatlar sunmaktadır.

b) Ekonomik etki: ÇHC, dünyanın önemli ekonomik güçlerinden birisidir. Barış içinde bir arada yaşamının ilkelerine olan bağlılığı ve yatırım yapacağı ülkeler için ABD gibi Batı grubundan yer alan ülkeler gibi şartlar koşmuyor oluşu nedeniyle gelişmekte olan, yatırım ve finans sıkıntısı çeken ülkeler için önemli bir alternatif olarak ortaya çıkmıştır. Yatırım yaptığı veya kredi gibi ekonomik destekler sunduğu ülkeler ÇHC'nin desteğini kaybetmemek adına ÇHC'nin tepkisini çekecek davranışlarda bulunmaktan sakınmaktadır. Örneğin Türkiye'nin ÇHC içerisinde yaşayan Uygur Türklerine yönelik tavırlarında sessiz kalmasının ardında yatan en önemli sebep ise ÇHC'nin ekonomik desteğini kaybetmemek olmaktadır.

c) Geniş topraklar ve geniş pazarlar: ÇHC yatırım alan ülkeden yatırım yapan ülke konumuna gelse de nüfusu ve toprakları nedeniyle geniş pazar imkânı sunmaktadır. ÇKP hükümeti ÇHC içerisinde yatırım yapacak olan çok uluslu şirketler için ekonomik kalkınma, güvenlik ve istihbarat amacıyla bazı şartlar belirlemiştir. Belirlemiş olduğu şartlar yatırımcılar için dezavantaj oluştursa da pazar büyüklüğü nedeniyle yatırım yapmaktadırlar. Bu durumda da ÇHC için fırsattır. Hem ekonomik kalkınmasını sürdürmekte hem de belirlemiş olduğu şartlar nedeniyle şirketlerin işleyişi ve ürünleri hakkında bilgi sahibi olarak önemli avantajlar elde etmektedir. Bu nedenle pazar büyüklüğü, nüfusu ve geniş toprakları ÇHC için fırsat sunmaktadır.

ç) BMGK’de veto yetkisine sahip olmanın sunduğu avantajlar: ÇHC’ye siyasi ve uluslararası düzen konusunda avantaj sağlayan en önemli unsur ise BMGK’da daimi üye olarak yer alması ve veto yetkisine sahip olmasıdır. ÇHC, BM’de sahip olduğu yetkiyi tehdit algıladığı unsurları baskılayarak güvenliğini sağlama amacıyla kullanmaktadır.

d) Kuşak ve Yol Projesi: ÇHC’nin ekonomik ve siyasi gücü geliştiren en önemli projenin ise KVVY projesi olduğunu hatırlatmakta fayda vardır. Birden fazla ülkeden, deniz ve okyanuslardan geçen bu proje ülkelerin ticaret hacmini genişletecek ve ekonomik kazançlar elde edecektir. ÇHC ise genişleyecek olan ticaret hacmi sayesinde son zamanlarda büyümesi yavaşlayan ekonomisine tekrar ivme kazandırabilecektir. Gelişen ekonomisi sayesinde önemli aktörlerden olan ve ulusal güvenliğini ekonomik gelişmesine bağlayan ÇHC için bu proje oldukça önemlidir. Bu proje sadece ÇHC’ye değil taraf olan diğer ülkelere de ekonomik avantajlar sunacaktır. Bu nedenle projeye dahil olan ülke sayısı oldukça fazladır. Bu durumda projeyi başlatan ülke olan ÇHC’nin siyasi gücünü arttırmaktadır. Ancak bazı ülkeler bu proje sayesinde ÇHC’nin artan uluslararası etkisinin farkındadır ve projenin getirilerinden dolayı endişelenmektedir. ÇHC’nin bu projesi ile etkisinin daha da artacağını düşünen AB, bu projeye alternatif kendi projelerini geliştirmektedir (Şeker, 2021). Tehdit algılamalarına rağmen birçok ayağı ve kıtalararası farklı ulaşım ağlarına sahip olan bu proje hala pek çok ilgi odağındadır. Bu projenin başarılı bir hayata geçmesi ÇHC’nin dünya hâkimiyeti konumuna yükselmesinde kendisine büyük avantaj sağlayacaktır.

4.1.4. Tehditler (Dışsal)

a) Tayvan: Tayvan’ın ayrı bir devlet olarak kabul edilme olasılığı ÇHC’nin hassas noktasıdır. Tek bir devlet bölünmüş bir devlet yapısından daha güçlüdür. Uluslararası olarak ayrı, bağımsız bir devlet olarak kabul edilmese de Tayvan ile başta ticari ilişkiler olmak üzere çeşitli ilişkiler geliştirilmesi sayesinde Tayvan ekonomi önemli ekonomilerdendir. Bu ekonomik gücün ÇHC’ye dâhil olması ÇHC’nin en büyük silahı olan ekonomik gücünü daha da arttıracaktır. Ancak Tayvan konusunda ÇHC’yi rahatsız eden bölünmüşlük dışında Tayvan’daki ve Asya-Pasifik bölgesindeki ABD varlığıdır. Nasıl ki ÇHC ekonomik araçları kullanarak diğer ülkelerin kendisini

destekler kararlar almasını sağlamaya çalışıyor ise ABD’de Tayvan konusunu gündeme getirerek ÇHC’yi etkilemeye çalışmaktadır. İki ülke arasında bir savaş meydana gelecek ise ana konunun Tayvan olacağı düşünülmektedir. Tayvan, ÇHC’ye katılana kadar ÇHC için en önemli tehdit unsuru olmaya devam edecektir.

b) Nüfus: ÇHC’nin kalabalık nüfusu yoğun bir işgücüne olanak sağlasa da bu durum işsizlik ve düşük ücret sorununa neden olmaktadır. Bu durumda beyin göçü de dahil olmak üzere çeşitli göçlere neden olmaktadır. Ekonomik sıkıntılar içerisinde olan kişilerin manipüle edilerek taraf değiştirilmesini sağlamak da olasıdır. Bu nedenle kalabalık nüfusu işsizlik ve düşük ücretlere neden olduğundan toplumsal huzursuzluğu arttıran bir etmen olması itibariyle ÇHC için güvenliğini tehdit eden unsurlardan birisi haline gelmektedir. Halkın üzerine önemli etkilere sahip olan bir kişiyi manipüle ederek yanlarına çekmeyi başararak toplumsal kitleleri harekete geçirmeyi başaran ülkeler ÇHC üzerinde sorunlara neden olarak avantaj elde edebilmektedir. ÇHC için bu durumda tehdit algıladığı bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

c) Çok etnikli yapı, toprak bütünlüğünü tehdit eden terörizm ve aşırılık gibi çok boyutlu güvenlik sorunları: Bu grupların diğer ülkeler tarafından desteklenmesi nedeniyle en önemli güvenlik sorunlar arasında yer almaktadır.

ç) Geniş topraklar: Olası bir saldırı durumunda geniş topraklarının savunulmasının zorluğu nedeniyle geniş topraklara sahip olmak aynı zamanda tehdit unsurları arasında yer almaktadır.

d) Yönetim şeklinden kaynaklanan toplumsal ve uluslararası hoşnutsuzluk: Soğuk Savaş döneminden kalma düşünceler nedeniyle uluslararası olarak hoşnutsuzluk yaşandığı, toplumun ise daha özgür, daha demokratik bir düzene geçilmesi gerektiğini düşünenlerin var olması ÇKP rejimi için tehdit unsuru olabilmektedir.

e) ABD ile yaşanan rekabet: ABD’nin SSCB ve sonraki dönemde Rusya ile olan rekabetinin yerini günümüzde ÇHC almıştır. ABD’nin ekonomisi, uluslararası etkisi, askeri kapasitesi, ÇHC’yi çevreleyen davranışlarda bulunması, Tayvan’da bulunan askeri varlığı ve Tayvan ile sürdürdüğü ilişki gibi sebepler ÇHC için tehdit unsurudur. Bu nedenle ÇHC uluslararası politikada atmış olduğu adımları ABD’nin kendisine yönelik atmış olduğu adımları takip ederek atmaktadır. ABD’de de benzer bir yaklaşım söz konusudur.

f) Hong Kong'daki İngiliz etkisi: Eski Birleşik Krallık sömürgesi olan Hong Kong'da hala güçlü bir İngiltere etkisinin hâkim olduğu bilinmektedir. Hong Kong vatandaşlarının ÇHC'nin yönetimini isteyerek benimsememiş olmaları ve daha özgürlükçü, demokratik taleplerde bulunmaları ve Hong Kong'un gelişmiş sanayi ve ekonomiye sahip olmasından dolayı ÇHC'ye ihtiyaç duymaması ÇHC'yi endişelendirmektedir.

g) İnsan hakları ihlalleri nedeniyle oluşan baskı: ÇHC'nin uluslararası konularda en çok tepki çektiği konudur. ÇHC, insan hakları ihlalleri nedeniyle çeşitli yaptırımlara ve eleştirilere maruz kalması nedeniyle ÇHC için insan hakları ihlalleri nedeniyle maruz kalmış olduğu baskı tehdit unsuru oluşturmaktadır. ÇHC'nin en çok insan haklarını ihlal ettiği bölge ise Sincan Uygur Özerk Bölgesi ve Uygur Türkleridir.

4.2. PESTEL Analizi

Bu yöntem de SWOT analiz yöntemi gibi geniş bir kullanım alanına sahiptir. Bu analiz yönteminde politika (political), ekonomi (economical), sosyal (social-cultural), teknolojik (technological), çevresel (environmental), hukuk (legal) parametreleri kullanılmaktadır (Turkaya, t.y.). Bu bölümde PESTEL analiz yöntemi ile ele alından konulardan bazıları SWOT analiz yönteminde de ele alınmıştır. Tablo ise bölümün sonuna eklenmiştir.

4.2.1. Politika

a) Savunmacı, aktif dış politika: Ekonomik, askeri ve siyasi olarak daha güçlü bir hale gelen ÇHC uluslararası sistemde önemli lider ülkelerden birisi haline gelmiştir. Bu durum da ÇHC'nin izlemiş olduğu dış politikasında kendisine güven vermiş, kendi bölgesinden uzaklaşarak dünyanın geri kalanını da içerecek şekilde aktif ve daha kararlı adımlar atmasını sağlamıştır. ÇHC'nin her alanda artmakta olan etkisi bazı ülkeleri endişelendirerek tehdit algılaması geliştirmesine olanak sağlamıştır. Aynı zamanda Soğuk Savaş dönemindeki en önemli düşman olarak görülen komünizm ideolojisine yakın bir rejim ile yönetiliyor olması nedeniyle uluslararası barış ortamını tehdit eder nitelikte saldırgan davranışlarda bulunabileceğine yönelik endişeler de

oluşmaya başlamıştır. Nasıl ki, ABD liderliğinde batılı ülkeler, ÇHC'ye karşı tehdit algılaması geliştirdiyse ABD'nin kendisini çevrelediğini düşünen ÇHC'de benzer algılayış içerisinde. ÇHC'nin gelişmesinden duyulan uluslararası hoşnutsuzluk ve tehdit algılaması nedeniyle kendisine karşı olumsuz davranışlarda bulunulmasını önleyebilmek yani caydırıcılık oluşturabilmek amacıyla uluslararası barışı tehdit eden herhangi bir davranışta bulunmayacağı konusunda güvence verse de saldırıya uğraması durumunda ise karşı saldırıya geçeceğini ifade etmektedir. ÇHC'nin barış içinde bir arada yaşama ilkelerine aykırı davranışlarda bulunmaması da ÇHC'ye olumlu yansıyan bir diğer etmendir. ÇHC, çıkarlarını koruyabilmek ve etkisini arttırabilmek amacıyla kendi ilke ve değerlerinden ödün vermeden dünya siyaseti ile yakından ilgilenmektedir. Küçük büyük demeden pek çok ülke ile yakın ilişki geliştirmektedir ve bu ülkelere finansal ve altyapı desteği başta olmak üzere çeşitli destek sunmaktadır. Ancak ÇHC, diğer ülkelere bu desteği sunarken çeşitli şartlar öne sürmektedir. ÇHC'nin desteklerinden ve sunmuş olduğu avantajlardan mahrum kalmak istemeyen özellikle gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkeler ise ÇHC'nin bu isteğine uymak mecburiyetinde kalmaktadır. Bu durumdan rahatsız olan ABD gibi ülkeler ise ÇHC'ye karşı çeşitli ittifaklar oluşturarak ÇHC'yi dengelemeye çalışmaktadır. Bu nedenle, ÇHC'nin uygulamakta olduğu savunmacı ve aktif dış politikasının ÇHC'ye olan etkisinin nötr olduğu görülmektedir.

b) Rejimin güvenliği ve demokrasi: Çin değerlerini de içerecek şekilde sosyalizmi benimseyen mevcut ÇKP yönetiminin güvenliğini sağlamak ÇHC için öncelikli görevlerdendir. Çünkü devletin güvenliği, ÇKP güvenliği ile aynı düzlemde ele alınmaktadır. Bu nedenle ÇKP'nin meşruiyetini sarsacak ve halk tarafından tepki ile karşılanacak davranışlardan sakınmaktadır. ÇHC hükümeti dış politikasında diğer devletlerin ülke içindeki sorunlara müdahil olmasını engelleyecek dış politika ilkeleri benimsemiştir. ÇHC, ülke içinde de daha özgür bir yaşam isteyenlerin olması ve uluslararası tepkiler nedeniyle ÇHC'nin benimsemiş olduğu rejim ÇHC'nin hassas noktasıdır. ÇHC, demokrasinin benimsenmesi gerektiğine yönelik gelen eleştirileri ise her ülkenin kendisine özgü değerleri, kültürü, tarihi olduğundan bütün devletlere uyan tek bir demokrasi modelinin olmadığını ve, kendisini eleştiren ülkelere ise daha demokratik olduğunu ifade ederek yanıt vermektedir (*The State of Democracy in the United States*, 2021). ÇHC'nin kendisini ABD karşısında konumlandırmasına olanak

sağlayan mevcut rejimini koruyabilmek amacıyla aktif bir şekilde kullandığı kontrol mekanizması sayesinde ÇHC, vatandaşları üzerinde de kontrol mekanizması oluşturmuştur. ÇHC kullanmakta olduğu kontrol mekanizması sayesinde güvenlik ve istihbarat alanında çeşitli avantajlar elde etse de bu durumun hassas noktası olması düşünüldüğünde güvenlik ve istihbarat yaklaşımlarına etkisi nötrdür.

c) Tayvan: ÇHC'nin hassas noktasıdır ve ABD ile arasında gerginliğe neden olmaktadır. Çünkü iki ülkenin de Tayvan konusunda uygulamış olduğu politika farklıdır. ÇHC, Tayvan'ın kendisine barışçıl yollarla bağlanmasını isterken ABD ise tam tersi bir düşünce içerisinde. ÇHC, Tayvan'ın bağımsız tek bir devlet olma konusundaki isteğini engelleyebilmek amacıyla dış politika yalnızlaşmasını istemektedir. Tayvan ile diplomatik ilişki kuran ülkelere çeşitli yaptırımlar uygulamakta ve ilişkilerini askıya alacağını ifade etmektedir. Bu durumu savunma konulu belgeleri de dahil olmak üzere sık sık ifade etmektedir. ÇHC, uygulamakta olduğu sindirme ve baskı politikaları sonucunda uluslararası olarak iyice yalnızlaşan Tayvan'ın bir gün kendisine yakınlaşarak egemenliği altına gireceğini düşünmektedir. Tayvan konusunda izleyeceğini ifade ettiği saldırgan politikaları nedeniyle kendisine yönelik oluşan olumsuz algı nedeniyle Tayvan'ın ÇHC'nin güvenlik ve istihbarat yaklaşımlarına etkisi olumsuzdur. Çünkü ÇHC, kendisini bu konuda savunmasız görmektedir, ancak Tayvan'ın egemenliğinin kendisine ait olduğunu kabul ettirmek konusunda sabırlı ve kararlıdır.

ç) Denizlerdeki hak iddiaları ve çıkarlarını korumak: ÇHC'nin temel dış politika ilkeleri arasında yer almaktadır ve iddialarından asla taviz vermemektedir. Denizlerdeki iddiaları doğrultusunda yapı inşa ve arazi genişletme faaliyetlerinde bulunarak uluslararası kuralları ihlal etmektedir. İnşa etmiş olduğu yapay adaların askeri amaçla kullanabileceği ürünleri yerleştirmekte oluşu da saldırgan bir davranış olarak algılanmaktadır. İnşa etmiş olduğu adalar üzerindeki askeri yapılar kendi çıkarını koruma konusunda avantaj sağlayacağından güvenlik ve istihbarat yaklaşımlarındaki etkisi nötrdür.

d) ŞİÖ: ABD liderliğindeki gruplaşmaya karşı ve örgütün kurucularından olan Rusya'yı örgüt içerisinde kontrol etmek amacıyla kullandığı bir örgüttür. Tek başına uygulanan politikalardan ziyade topluluk halinde uygulanan politikaların etkili olma olasılığı daha yüksektir. Bu nedenle ÇHC, ŞİÖ içerisinde kendi çıkarları doğrultusunda

dış politika ilkelerinin benimsenmesini sağlayarak kendi çıkarlarını korumaya çalışmaktadır ve ŞİÖ, ÇHC'nin güvenlik ve istihbarat yaklaşımlarını olumlu yönde etkilemektedir.

e) Kuşak ve Yol Projesi: ÇHC için oldukça önemli olan bu proje, hem siyasi hem de ekonomik avantajlar sunmaktadır. Aynı zamanda da ÇHC için güvenliğini sağlamak için bir araçtır. Büyük ve birden fazla ülkenin katıldığı projelerde istihbarat hedeflerinin de olduğu gözden kaçırılmamalıdır. Projeyi başlatan ülke olan ÇHC'nin siyasi gücünü arttıran KVVY projesi, ÇHC'nin güvenlik ve istihbarat yaklaşımlarını olumlu yönde etkilemektedir.

4.2.2. Ekonomi

a) Ekonomik kalkınma: ÇHC hızla gelişen ekonomisi sayesinde uluslararası tanınan bir ülkedir. Bugünkü konumunu da ekonomik gelişmesine borçludur. Ekonomik kalkınma ve gelişiminin devamını sağlayamamak ÇHC için güvenlik sorunudur. Bu nedenle ekonomik istikrarını sağlayabilmek ÇHC için öncelikli konulardandır ve ekonomik istikrarını sarsacak davranışlarda bulunmaktan kaçınılmaktadır. ÇHC'nin uluslararası sistemdeki önemli aktörlerden birisi olmasını sağladığından güvenlik ve istihbarat faaliyetlerine olan etkisi olumludur.

b) Teknoloji: ÇHC ekonomik kalkınmasının sürekliliğini sağlayabilmek adına teknolojik gelişmeye önem vermektedir. Üretim süreçlerine robotlar, insansız araçlar gibi gelişmiş teknolojileri dahil ederek üretimde verimliliği arttırmakta ve dijital ödeme araçlarını da kullanmaktadır. Ancak ÇHC için teknoloji sadece üretim süreçlerine dahil edilen bir unsur değildir. Zira ÇHC ekonomik gelişmesine katkı sağlayan unsurların başında ise diğer ülkeler tarafından geliştirilen gelişmiş yeni nesil teknolojilere sahip olan ürünlerin üretim sürecine dahil bilgileri çeşitli istihbarat faaliyetleri sonucunda elde ederek kendi versiyonlarını üretmektedir. Piyasaya ürünün geliştiricisinden daha ucuz tutarlarda satarak elde etmiş olduğu pazar payı ile ekonomik kazançlar elde etmektedir. Bu nedenle teknolojinin ÇHC'nin güvenlik ve istihbarat yaklaşımlarına olan katkısı olumludur.

c) Artan uluslararası yatırımlar: ÇHC'nin artan yatırımları uluslararası ilişkilerde kullanabileceği en önemli silah ve caydırıcılık unsurudur. Çünkü ekonomi

ülkelerin elini güçlendirmektedir. Bir ülke ekonomik açıdan ne kadar bağımsızsa siyasi açıdan da o kadar bağımsızdır. ÇHC, yapmış olduğu yatırımlar sayesinde yatırım alan ülkeleri kendisine bağlamaktadır. Bu durum da ÇHC'nin elini güçlendiren bir unsurdur ve ÇHC'yi olumlu yönde etkilemektedir.

ç) ASEAN: ÇHC; ASEAN üyesi olmamasına rağmen ekonomik gücü ve nüfusunun sunmuş olduğu imkânlar sayesinde ASEAN ile ekonomi alanında işbirliği yapmaktadır. Ekonomik ilişkiler, güvenliği sağlayan bir unsur olduğu için ÇHC'nin güvenlik ve istihbarat yaklaşımlarına olan katkısı olumludur.

4.2.3. Sosyal

a) Kalabalık ve dengesiz dağılan nüfus: Kalabalık nüfus ÇHC için avantaj ve dezavantajdır. Çünkü kalabalığın istikrar ve düzenini sağlamak zordur. Kalabalık ve farklı etniklerden oluşan bir nüfusa sahip olmak çeşitliliğine neden olmaktadır ve çeşitliliğin olması kültürün zenginleşmesine olanak sağlamaktadır. Kalabalık nüfus ucuz işgücüne neden olmaktadır. Ucuz işgücü ise yatırımcıları çeken bir faktördür. Artan yabancı yatırımlar da ülkenin ekonomik gelişme ve kalkınmasına katkı sağlamaktadır. Yapılan yatırımlar sonucunda refah seviyesinde olumlu gelişmeler yaşayan insanların sayısında artış meydana getirirken adaletsizliği derinleştirmektedir. Ancak yatırımların getirilerinin tek bir bölgede (genelde kalabalık olan bölgelerde) toplanması sonucunda bölgeler arasında temel insani parametrelere ulaşım konusunda farkların olması ülke içinde göçe ve toplumsal huzursuzluğa neden olmaktadır. Gelir dağılımında artan adaletsizlik sonucu bölgede başlayan bir olumsuzluk diğer bölgelere de yayılabilmektedir. ÇHC'nin kalabalık nüfusu ve geni toprakların da meydana gelen en ufak bir olumsuzluk çıkış etkisi yaratarak huzursuzluğun giderilmesini zorlaştırmaktadır. ÇHC'nin uyguladığı tek çok politikası nedeniyle yaşlı nüfusa sahip olması ÇHC'yi olumsuz etkileyen bir faktör olarak karşımıza çıktığı da unutulmamalıdır.

b) Toplumsal istikrarın sağlanması ve insan hakları ihlalleri: ÇHC'nin en çok önem verdiği ulusal güvenlik konusudur. Çünkü kalabalık bir nüfusa sahiptir ve farklı etnik gruplar ülke sınırları içerisinde yaşamaktadır. Bu nedenle ÇHC toplumsal istikrarı sağlayabilmek adına etnik gruplara yönelik sindirme politikaları uyguladığı

gibi insan haklarını da ihlal eder davranışlarda bulunmaktadır. Geliştiren “Sosyal Kredi Sistemi” ise ÇHC’nin toplumsal düzeni sağlamak amacıyla geliştirdiği ve insan hakları ihlallerine neden olduğu gerekçesi ile uluslararası toplum tarafından eleştirilen bir sistemdir.

c) Konfüçyüs Enstitüleri ve diaspora faaliyetleri: Konfüçyüs Enstitüleri, ÇHC’nin Çin dilini, kültürünü tanıtmak amacıyla kullandığı sosyal araçlardır. Hemen hemen dünyanın her yerine yayılmış olmaları nedeniyle ÇHC’ye yönelik olumsuz algıyı değiştirme konusunda avantaj sunmaktadır. Bu tür enstitülerin diaspora faaliyeti de yürüttüğü bilinmektedir. Ancak ÇHC’nin diaspora amacıyla kullandığı asıl oluşum Konfüçyüs Enstitüleri değil Chinatown olarak adlandırılan Çin mahalleleri ve Çin restoranlarıdır. Konfüçyüs Enstitüleri ve diaspora faaliyetlerinin ÇHC’nin güvenlik ve istihbarat faaliyetlerinde olumlu yönde etkilediği görülmektedir.

4.2.4. Teknoloji

a) Yeni nesil teknolojiler: ÇHC, yeni nesil teknoloji konusunda lider sayılabilecek bir konumdadır. Ekonomik işlemler dahil olmak üzere yapay zekâ ürünleri ülkenin her alanında yaygın kullanım alanına sahiptir. Özellikle bu tür teknolojilerin kullanımı koronavirüs salgını sürecinde artmıştır. Yeni nesil teknolojilerin toplumsal alanda da artan kullanımı toplumları teknolojiye bağımlı hale getirerek “*süper akıllı toplum*” olarak adlandırılan “*toplum 5.0*” kavramının ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. ÇHC’nin salgın dönemi ve sonrasında uygulamış olduğu politikalar ve 6G teknolojisini geliştirme konusunda atmış olduğu adımlar ile ÇHC’nin “toplum 5.0” oluşumuna yönelik çalışmalara ağırlık verdiği görülmektedir. Bu adımlar ise güvenlik ve istihbarat faaliyetlerini olumlu yönde etkilemektedir.

b) Siber güvenlik: ÇHC’nin gelişmesine katkı sağlayan en önemli faktör ise siber istihbarat faaliyetlerinde bulunmasıdır. Bu faaliyetler sonucunda diğer ülkelerin önemli yapılarına sızarak elde ettiği veriler doğrultusunda yapmış olduğu üretimlerin satışlarıdır. Bu nedenle kendisi siber güvenliğin sağlanması konusunda hassastır. Ülke sınırları içerisinde internet erişimini kontrol etmesine olanak sağlayan “Büyük Güvenlik Duvarı” ise bu düşüncenin bir yansımasıdır. ÇHC’nin güvenlik ve istihbarat faaliyetlerinde olumlu yönde etkilediği görülmektedir.

c) Takip, kontrol sistemleri: Dünya üzerinde en çok kamera sistemine sahip olan ülkelerden birisidir. Olumsuz olaylarda başvurulan önemli bir araç olsa da halkın sürekli izlendiği izlenimine kapılmasına neden olmaktadır. Yapay zekâ entegre edilen yüz tanıma sistemlerine sahip olan kamera sistemlerinin özellikle Uygur Türkleri olmak üzere etnik grupları tespit ettiği ve kontrol ettiği ifade edilmektedir. ÇHC'nin güvenlik ve istihbarat faaliyetlerinde olumlu yönde etkilediği görülmektedir.

ç) Dijital ekonomi²⁶: ÇHC önemli araçlarını büyük oranda dijitalleştiren ve dijital ekonomi konusunda dünyadaki lider ülkelerdendir. 2010'lu yıllardan itibaren ağırlık verdiği dijital ekonomi ve kalkınma koronavirüs salgını sürecinde ağırlığını arttırarak ŞİÖ, ASEAN, G-20 gibi oluşumlar ile de dijital ekonomi alanında işbirliğini arttırmaktadır. ÇHC'nin güvenlik ve istihbarat faaliyetlerinde olumlu yönde etkilediği görülmektedir.

4.2.5. Çevresel

a) Çevresindeki ABD etkisi: ÇHC'nin çevresinde bulunan Japonya, Güney Kore ve Tayvan'da bulunan ABD varlığı ve güvenliklerinin ABD garantisi olması ÇHC'yi rahatsız etmektedir. Bölgesel büyük güçlerden olan Hindistan ve Avustralya'nın da ABD ile savunma alanı da dahil olmak üzere iyi ilişkilere sahip olması ÇHC'yi ABD tarafından çevrelenerek kapana kısıldığı düşüncesinin yerleşmesine neden olmaktadır. ÇHC'nin güvenlik ve istihbarat faaliyetlerinde olumsuz yönde etkilediği görülmektedir.

b) Uluslararası terörizm ve göç: En önemli çevresel sorunlardan birisidir. ÇHC, terör tehlikesinin kendi ülke sınırlarına da sıçrayarak güvenliğini tehdit edeceğini düşünmektedir. Bu nedenle uluslararası terörizmin önlenmesi konusunda adımlar atmaktadır. ÇHC'nin güvenlik ve istihbarat faaliyetlerinde olumsuz yönde etkilediği görülmektedir.

c) Tayvan: Olası saldırılarda ÇHC ana karası için kalkan görevi görecek Tayvan adasının egemenliğinin kendisine ait olduğunun kabul edilmesini sağlamak ÇHC hükümetlerinin öncelikli görevlerindedir. ÇHC'nin güvenlik ve istihbarat faaliyetlerinde olumsuz yönde etkilediği görülmektedir.

²⁶ Ekonomik güvenlik kısmı içerisindeki dijital ekonomi alt başlığına bakınız.

4.2.6. Hukuk

a) Şeffaf olmayışı: ÇHC'nin yayımlamış olduğu belgelerdeki verilerin özellikle de nükleer alanda olan belgelerin gerçek verileri yansıtmadığı iddiası nedeniyle ABD tarafından eleştirilmektedir. ÇHC ise bu iddiaların asılsız olduğunu hem yayımlamış oldukları belgelerde hem de yapılan konuşmalarda ifade etmektedir. Özellikle nükleer çalışmaları konusunda eleştirilerin odağında bulunmaktadır. ÇHC Dışişleri Bakanlığı sözcüsü Wang Wenbin, ÇHC'nin nükleer politikasının şeffaf olduğunu ve diğer devletlerin endişelenmesine neden olmadığını ifade etmiştir (Qingyun, 2022). Ancak yine de ÇHC, kendisine yönelik bu iddiaları bertaraf edememiştir. Bu durumda ÇHC'ye karşı duyulan tehdit algısının artmasına neden olmaktadır. Ayrıca koronavirüs döneminde de yayınlanan verilerin doğru olmadığına yönelik de eleştiriler almıştır. Güvenilirliğini sarsan bu eleştirilerin ÇHC'nin güvenlik ve istihbarat faaliyetlerini olumsuz yönde etkilediği görülmektedir.

b) İnsan hakları ihlalleri: ÇHC, insan hakları ihlali ve ayrımcılık konusunda sicili kalabalık bir ülkedir. Özellikle Uygur Türklerine yönelik bir devlete ve insanlığa yakışmayan tavırları nedeniyle başta ABD ve Almanya gibi batılı ülkeler dâhil olmak üzere sivil toplum kuruluşları tarafından eleştirilmektedir ve insan hakları ihlalleri nedeniyle ÇHC hakkında uluslararası yaptırım kararı alınmaktadır. ÇHC'nin güvenlik ve istihbarat faaliyetlerinde olumsuz yönde etkilediği görülmektedir.

c) Tartışmalı deniz alanlarında yapı inşa ve arazi genişletme faaliyetleri: ÇHC, çevresindeki denizlerde BM'nin kabul ettiği sınırlar dışında Hak iddia eden diğer ülkelerin sunmuş oldukları belge ve yapılan anlaşmaları da kabul etmemektedir. Çünkü ÇHC için, bir kez kendisine ait olan sonsuza kadar onundur (Jacques, 2016, s. 303). Bu düşünceden hareketle uluslararası hukuka uygun olmayacak şekilde denizler üsler de dahil olmak üzere doğal çevreye zarar verecek şekilde inşa çalışmalarında bulunduğu gibi değerli maden arama çalışmalarında da bulunmaktadır (Kabakçı, 2017; Kurtarcan, 2015a, s. 65; 2015b, ss. 96-99). ÇHC'nin güvenlik ve istihbarat faaliyetlerinde olumsuz yönde etkilediği görülmektedir.

Tablo 1: PESTEL Analizi

POLİTİKA		EKONOMİ		SOSYAL		TEKNOLOJİ		ÇEVRE		HUKUK													
P	E	P	E	P	E	P	E	P	E	P	E												
Kuşak ve Yol Projesi	Olumlu	Denizlerdeki hak iddiaları ve çıkarlarını korumak	Nötr	Tayvan	Olumsuz	Rejim ve demokrasi	Nötr	Savunmacı, aktif dış politika	Nötr	Tayvan	Olumsuz	Rejim ve demokrasi	Nötr	Ekonomik kalkınma	Olumlu	Kalabalık ve dengesiz dağılan nitifis	Olumsuz	Yeni nesil teknolojiler	Olumlu	Çevresindeki ABD etkisi	Olumsuz	Şeffaf olmayışı	Olumsuz
Şanghay İşbirliği Örgütü	Olumlu	ASEAN	Olumlu	Artan uluslararası yatırım	Olumlu	Teknoloji	Olumlu	Toplumsal istikrarın sağlanması ve insan hakları ihlalleri	Nötr	Uluslararası terörizm ve göç	Olumsuz	Siber güvenlik	Olumlu	Yeni nesil teknolojiler	Olumlu	Çevresindeki ABD etkisi	Olumsuz	Yeni nesil teknolojiler	Olumlu	Çevresindeki ABD etkisi	Olumsuz	Şeffaf olmayışı	Olumsuz
Kuşak ve Yol Projesi	Olumlu	Kuşak ve Yol Projesi	Olumlu	Artan uluslararası yatırım	Olumlu	Teknoloji	Olumlu	Konfüçyüs Enstitüleri ve diaspora faaliyetleri	Olumlu	Uluslararası terörizm ve göç	Olumsuz	Siber güvenlik	Olumlu	Yeni nesil teknolojiler	Olumlu	Çevresindeki ABD etkisi	Olumsuz	Yeni nesil teknolojiler	Olumlu	Çevresindeki ABD etkisi	Olumsuz	Şeffaf olmayışı	Olumsuz
		Dijital ekonomi	Olumlu	Takip, kontrol sistemleri	Olumlu	Uluslararası terörizm ve göç	Olumsuz	Tartışmalı deniz alanlarındaki yapı inşaa ve arazi oenisleme faaliyetleri	Olumsuz														

SONUÇ

Hakkında oldukça az bilginin olduğu ve belirsizlikler ile dolu olan ÇHC'nin güvenlik ve istihbarat alanlarındaki yaklaşımlarının uluslararası ilişkilere olan etkisi oldukça önemlidir. Hızlı bir ekonomik gelişme ve kalkınma sürecinden geçerek uluslararası sistemdeki dengeyi değiştirmekte olan ÇHC'nin hangi konuları kendisi için önemli gördüğü ve güvenlik algılaması geliştirmekte olduğu diğer devletler tarafından sıklıkla takip edilmektedir. Çünkü Asya'daki önemli güçlerden birisi olan ÇHC'nin küresel etkisi de hızlı bir şekilde artmaktadır. ÇHC'nin artan etkisi belirsizlikleri de beraberinde getirmektedir. ÇHC'nin askeri kapasitesinde köklü değişiklikler yaparak güçlü ve etkili bir askeri kuvvet oluşturmayı hedeflemesi saldırgan davranışlarda bulunacak olan bir ülke mi, değil mi sorularının da cevaplandırılmaya çalışılmıştır. ÇHC özelinde hazırlanan bu çalışma da ÇHC'nin güvenlik, güvensizlik algısı ile tehdit algılaması gibi konular üzerinde durulmuştur.

Yaşayan bir kavram olan güvenlik kavramı; ülkelerin tarihinden, kültüründen, yaşayış şekillerinden, bulunduğu jeopolitik konum gibi etmenlerden etkilenerek şekillenmektedir. Çünkü her ülkenin kullandığı politikalarını belirlerken kullandığı süzgeç farklıdır. ÇHC, Japonya, Rusya gibi ülkeler aynı coğrafi bölge içerisinde yer alsa da algılamış olduğu tehditler farklıdır. ÇHC ve Rusya, ABD'yi önemli bir tehdit ve rakip olarak gördüğü için güvenlik yaklaşımlarında ABD'yi karşılına aldıkları ve ABD'nin kendilerine yönelik olan politikalarının olumsuz etkilerini minimize etmeye çalıştığı bir politika benimserken Japonya'nın güvenliğine ise ABD önemli bir katkı sunmaktadır. Çünkü algılamış olduğu ve tehdit ve riskler farklıdır. İçerisinde farklı unsurları barındıran ve çok boyutlu olan güvenlik kavramı tehdit ve riskleri bertaraf ederek varlığın devamını sağlanması üzerine şekillenmektedir. Bu çalışmada ise ÇHC'nin güvenlik yaklaşımlarında ve uygulamış olduğu politikalarda etkisi olan tianxia kuramı, vergi/haraç sistemi ve Çinlileştirme gibi kavramların yanı sıra ÇHC'nin güvenlik yaklaşımlarında etkisi olan dönüm noktalarından bahsedilmiştir. Bunlar ise 1800'lerin ortalarında başlayarak Çinlilerin hafızasında derin izler barındıran aşağılanma duygusunun hakim olduğu utanç yüzyılına neden olan Afyon Savaşları; 1949 sonrasına kurulan ve çalışmanın ana konusunu oluşturan ÇHC ve Tayvan'ın ayrı bir varlık ortaya çıkması sonucundaki bölünmüş iki ayrı devletli yapı ve ÇHC'nin gelişme ve kalkınması için ekonomik gelişmenin şart olarak düşünülmesi

olmak üzere üç ayrı dönüm noktası olduğu ifade edilmiştir. Rejimin güvenliği, kimlik, milliyetçilik, barış içinde bir arada yaşama ilkelerine bağlılık, ABD'nin çevreleme politikasına karşılık kendi güvenlik duvarını oluşturmak ve caydırıcılık oluşturabilecek nitelikte askeri güç oluşturmak gibi etmenlerin güvenlik ve istihbarat yaklaşımlarında etkisinin olduğunu görülmüştür.

Mao'dan Xi Jinping dönemine kadar ki sürece baktığımızda ise liderlerin temel güvenlik konularının mevcut rejimin korunması, egemenlik, toprak bütünlüğü gibi konuların ortak olduğu görülmektedir. Xi döneminde kalkınma ve gelişmenin sağlanması için temel ihtiyaç olan enerji kaynaklarına ulaşım ticaret yollarının güvenliği, denizlerdeki ulaşımın kesintiye uğramaması gibi faktörlerin giderek önem kazandığı görülmektedir. Mao döneminde kendi iç güvenliğinin temel alındığı bir güvenlik yaklaşımının Deng döneminde uluslararası sisteme uyum sağlanması amacıyla değişen yaklaşımlarının Jiang Zemin dönemi ile birlikte artık uluslararası bir oyuncu olarak ortaya çıkma üzerine şekillendiği görülmüştür. Günümüzdeki Xi Jinping döneminde ise ÇHC'nin güvenlik öznesi olarak dâhil ettiği konuların küresel hale geldiği enerji, terör, bölgesel istikrar, uzay güvenliği gibi konuların da dâhil edildiği görülmüştür.

ÇHC'nin, ÇKP'nin güvenliğinin sağlanması gerektiğine oldukça önem vermektedir ve yönetim şekli nedeniyle eleştirilere uğramaktadır. Tek iktidar partisi sisteminin benimsendiği ÇHC'de iktidarda olan ÇKP'nin güvenliğinin sarsılması ve mevcut rejimde değişikliklerin olmasının ÇHC'nin güvenliğini tehdit ettiğini düşünmektedir. Çünkü ÇHC için ÇKP güvende ise ÇHC devleti de güvendedir. Bu nedenle atmış olduğu adımlarda ÇKP'nin meşruiyetini sağlamlaştırmaya katkı sunacak olan adımlar atmaktadır. Bu adımlar arasında en önemlisi ise ÇHC'nin uluslararası sistemde kabul görmesini sağlamış olan ekonomik gücünün etkisini dikkate alarak geliştirdiği politikalarıdır. Kalabalık ve farklı talepleri olan grupların varlığı nedeniyle güvenliğini sağlama konusunda tehdit algılaması geliştiren ÇHC'nin ekonomik istikrara önem verdiği görülmektedir. Ülke içindeki refahın artmasını sağladığı takdirde iktidarın meşruiyetinin süreceği düşünülmektedir. Bu nedenle günümüzde ekonomik güvenlik öncelik verilen bir alan haline geldiği görülmüştür. Ekonomik gelişmesinin sürdürülebilir olması için gereken enerjinin dışarıdan temin ediliyor oluşu nedeniyle enerji güvenliği ve enerji temininde kullanılan deniz yolları gibi boru hatlarının

güvenliğinin sağlanması da öncelik sıralamasına dahil edildiği görülmektedir. Caydırıcılık oluşturmak ve savunma amacıyla geliştirildiği ifade edilen askeri kapasitenin geliştirilmesi ve güvenliğinin sağlanmasının arkasında rejiminin güvenliğinin sağlanmasının yattığı görülmektedir. Çünkü ÇHC için ÇKP'nin varlığı mutlaktır. ÇHC devletinin güvenliği ile ÇKP iktidarının güvenliğinin aynı düzlemde ele alındığı görülmektedir. ÇKP'nin varlığını tehdit edecek her türlü davranışın önlenmesi konusunda son derece hassas olan ÇHC için alternatif olarak sunduğu mevcut rejimi ÇHC için temel güvenlik öznesi olduğu görülmüştür. ÇHC, ülkelerinin geçmişi, yaşayış şekillerinin farklı olması nedeniyle her ülkenin demokrasisinin kendisine özgü olduğunu ve bir ülkenin başka bir ülkeye kendi yönetim şeklini dikte etmesinin doğru olmadığını ifade ettiği görülmüştür. ÇHC kendisine yönelik gelen eleştirilere ise ABD'nin demokrasi anlayışının gerçek demokrasi kavramından uzak olduğunu, bahane ve süs amacıyla kullandığı para politikası oyunu olduğunu ifade ederek karşılık vermektedir. Bir ülkenin yönetim şekli, ideolojisi o ülkenin kendi iç işleridir ve diğer ülkelerinin karışmaması gereken ve korunmasını gerektiren bir alandır. Kabul edildiği yıllardan itibaren ÇHC dış politikasının değişmez ilkeleri arasında olan içişlerine karışmama prensibinin yer aldığı barış içinde bir arada yaşama ilkelerine de sıklıkla atıf yaptığı görülmüştür. Hem siyasi güvenliğini sağlayabilmek hem de diğer ülkelerin iç işlerine karışmasını önlemek amacıyla toplumsal güvenliğin sağlanması konusunda sert davranışlarda bulunması nedeniyle insan haklarını ihlal ettiği de göze çarpmaktadır. Çünkü kalabalık nüfusu nedeniyle başlayan bir eylemin kısa sürece yayılarak önlenmesi zor bir hale gelebilmektedir. Kalabalık nüfusu ve geniş topraklara sahip olması nedeniyle ÇHC için askeri kapasitenin güçlendirilmesinin zorunluluk olarak görülmesinden dolayı askeri modernizasyon çalışmaları ve kapasite geliştirmeye ağırlık verilmiştir. Çünkü bir devletin güvenliğinin sağlanma kapasitesini ölçen temel araç ise askeri kapasitedir. Ancak ÇHC, askeri kapasitesinin saldırı değil savunma odaklı olduğunu da sıklıkla ifade etmektedir. Herhangi bir saldırıda bulunmayacağını ama saldırı olursa da karşılık vereceğini vurgulayarak caydırıcılık oluşturmaya çalıştığı görülmüştür. Modernize, güçlü ve etkili askeri kapasite geliştirebilmek için fikri mülkiyet haklarını ihlal eder nitelikte siber uzaydan yararlandığı görülmüştür. Ayrıca yeni ürünler geliştirebilmek ve uluslararası olarak kabul edilmesini sağladığı için ekonomik güce de ihtiyaç duyulmaktadır.

Fabrikaların işler durumda tutulması için de enerji kaynağına kesintisiz ulaşım gerekmektedir. Bu nedenle ÇHC ekonomi ve enerji güvenliğine önem vermektedir.

Ulusal ve uluslararası her alanda güvenliği sağlayabilmek ve algılanan tehditleri önleyebilmek için karşı taraftan daha güçlü ve etkili bir yapıya sahip olmak gerektiği gibi karşı tarafın bir adım önünde olmanın gerekli olduğu da aşikârdır. Devletlerin bir adım önde olmasını sağlayacak etmen ise istihbarat faaliyetleridir. İstihbarat faaliyetlerinin temeli her ne kadar binlerce yıl öncesine dayansa da günümüzde artan uluslararası rekabet nedeniyle devletlerin bilgi edinme, haber alma gibi anlamlarla kullanılan istihbarat faaliyetlerine ağırlık verdiği görülmektedir. Düşmanın gücünün zayıflığa dönüştürülmesini sağlayan, aldatma sanatı olan istihbarat faaliyetlerinde sabırlı ve dikkatli yaklaşım sergilediği, eylem kararlarının her şeyden bağımsız olarak araştırarak önemsiz görünen bilgilere bile değer vererek gelecek için saklayan ÇHC istihbaratının kendi kültürünü oluşturduğu görülmüştür. Ayrıca ÇHC istihbarat örgütünün bakanlık düzeyinde oluşturulması da ÇHC'nin istihbarat faaliyetlerine önem verdiğini bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü başarılı istihbarat faaliyetleri olmadan güvenliğin sağlanabilmesi mümkün değildir. Zira istihbarat ve güvenlik kavramları birlikte ele alınması gereken, birbirlerinden beslenerek şekillenen kavramlardır. Bu nedenle bu çalışmada birlikte ele alınmıştır.

ÇHC'nin istihbarat yaklaşımlarının güvenlik yaklaşımlarından farklı olmadığı görülmüştür. Siyasi güvenliğinin korunması konusunda kararlı olan ÇHC, kendisine yönelik faaliyetleri önleyebilmek adına karşı harekete geçerek karşı politika ve propaganda faaliyetlerinde bulunmaktadır ve kontrol mekanizmalarını aktif bir şekilde kullanmaktadır. Kontrol mekanizmalarını kullanırken siber istihbarat araçlarından da yararlanmaktadır. Hem ülke için hem de ülke dışındaki faaliyetlerde aktif olarak kullandığı siber istihbaratın ise ÇHC'nin en çok aktif olduğu alanlardan birisi olduğu görülmüştür. Siber araçları ekonomik istihbarat amacıyla kullandığı da göze çarpmıştır. Elde ettiği istihbarat sonucunda ürettiği bilgiler sayesinde geliştirdiği ürünler ile pazarda kendisine yer bulmuştur. Özellikle savunma sanayisi şirketlerine yönelik siber istihbarat faaliyetleri ve teknolojiden yararlanarak askeri alanda topladığı istihbarat ile askeri kapasitesini geliştirdiği görülmüştür. Sinyal istihbaratı alanına da ağırlık vererek başta Güney Çin Denizi üzerindeki yapay adalar olmak üzere yerleştirdiği araçlar, kurmuş olduğu dinleme istasyonları ve fiber kablolar ile önemli

miktarda istihbarat toplayarak güvenliğini sağlamaya çalıştığı görülmektedir. ÇHC'nin istihbarat alanında en çok kullandığı yöntemin ise insan istihbaratı olduğu görülmüştür. Sahip olduğu ve inkâr edilemeyecek düzeydeki kalabalık insan kaynağı ÇHC'nin istihbarat alanında elini güçlendiren bir unsur olarak karşımıza çıktığı görülmüştür.

ÇHC'nin güvenlik ve istihbarat algısının nasıl şekillendiğini çeşitli parametreler üzerinden ortaya koyan bu çalışmada dört temel problem ve on adet hipotez belirlenmiştir. Belirlenen hipotezler çalışmanın içerisinde yer alan konular arasındaki ilgili yerlerde açıklanmıştır. Belirlenen on hipotezden ikisinin sonucunun doğru olmadığı görülmüştür. Çalışma için belirlenen ana problemler ve cevapları ise şu şekildedir:

- a) ÇHC'nin güvenlik yaklaşımlarının ulus devlet politikalarına etkisi hangi düzeydedir?

ÇHC'nin güvenlik yaklaşımlarındaki odak noktasının siyasi rejimin güvenliği ve istikrarın sağlanması, toplumsal huzur, istikrar ve Tayvan'ı da içerecek şekilde mevcut toprak bütünlüğünün korunması, ekonomik gelişme ve kalkınmanın sürekliliği şeklinde olduğu görülmektedir. Deng döneminden itibaren birincil güvenlik sorunu haline gelen ekonomik güvenlik, hem halk üzerinde hem de uluslararası alanda ÇHC'nin ve ÇKP rejiminin meşruiyetini sağlayan bir unsur olmuştur. Ekonomik gelişme ve kalkınmanın artması sonucunda artan refah seviyesi ve gelişen yaşam koşulları halk üzerinde olumlu etkiye neden olarak toplumsal düzen ve istikrarın sağlanması ile rejimin güvenliğinin sağlanması konusunda iktidara yardımcı olmaktadır. ÇHC'nin toprak bütünlüğünü koruma konusundaki hassasiyeti nedeniyle en büyük tehdit olarak gördüğü Sincan bölgesinde yaşayan Uygur Türklerine karşı insan haklarını ihlal eden, sindirme ve Çinlileştirme politikalarını ÇHC vatandaşları da dahil olmak üzere ulusal ve uluslararası tepkilere neden olduğu görülmektedir. ÇHC, ulus güvenliğini sağlama amacıyla belirlemiş olduğu politikalara uyulması için insan haklarını ihlal eder nitelikteki sert davranışlarda bulunmasının en belirgin ve yakın tarihli örnekleri ise koronavirüs döneminde görülmüştür. ÇHC'nin toplum sağlığını korumak amacıyla uygulamış olduğu tecrit politikaları nedeniyle ÇHC'de yaşayan pek çok insanın sıkıntılı süreçlerden geçtiği bilinmektedir. Dışarıya çıkmanın yasaklanması ve engellenmesi nedeniyle hayatını kaybedenlerin olduğu da medyaya yansımıştır.

ÇHC, ulus güvenliğini sağlamak amacıyla uygulamış olduğu sert politikaları ile halkının güvenliğini tehdit etmektedir.

b) ÇHC'nin istihbarat yaklaşımlarının ulus devlet politikalarına yansımaları hangi düzeydedir?

ÇHC'nin uyguladığı istihbarat yaklaşımlarının ulus devlet politikasına etkisini ise şu şekilde ifade edebilmek mümkündür. ÇHC, yüz tanıma sistemlerinin olduğu kamera gibi takip, kontrol sistemlerini yoğun olarak kullanmaktadır. Devletler, istihbarat faaliyetlerini tehdit algıladığı rakip ülkelere ve o ülke vatandaşlarına yönelik gerçekleştirmektedir. Ancak ÇHC için bu durum tam olarak böyle değildir. Öncelikle kendi ülke sınırları içerisinde yaşayan farklı etnik grupları kontrol etmek amacıyla kullanmaktadır. Başta Uygur Türkleri olmak üzere ülke içindeki etnik grupların kullandığı din ve dil gibi çeşitli amaçlar için kullanılan uygulama ve internet sitelerinin sahtelerini yaparak istihbarat faaliyetlerinde bulunduğu bilinmektedir. Çünkü ulusal güvenlik, ülke içinden başlamaktadır. ÇHC; toplumsal düzen, istikrar ve toprak bütünlüğü konusunda takıntılı denilecek kadar hassas ve kontrol merkezli bir yönetim anlayışını benimsemiştir. Öyle ki ÇHC'nin özellikle Uygur Türkleri gibi diğer etnik gruplara yönelik ülke içi istihbarat ağının teknoloji ile genişletilmiş olması etnik grupların kapana sıkışmış gibi hissetmesine neden olduğu görülmektedir.

c) ÇHC'nin güvenlik yaklaşımlarının uluslararası ilişkilere etkisinin düzeyi nedir?

ÇHC'nin tehdit ve çıkar alanının bölgesel olmaktan öteye giderek küresel boyuta ulaştığı görülmektedir. ÇHC'nin tehdit ve çıkar alanının küresel boyuta ulaşması ise ÇHC'nin askeri olarak gücünü arttırmasını zorunlu hale getirmiş ve modernizasyon çalışmaları yapılmasına neden olmuştur. ÇHC'nin ekonomik gücü dışında siyasi ve askeri gücünün de artması ÇHC'nin özgüvenini arttıran bir etken olsa da güvensizlik algısının da derinleşmesine neden olmuştur. Bu durum da ÇHC iktidarındaki Xi Jinping'in davranış ve politikalarını sertleştirmesine neden olmuştur. ÇHC'nin artan uluslararası etkisi, askeri gücü ile beraber iktidarın sert söylemleri ise "Çin tehdidi" kavramını ortaya çıkarmıştır. ÇHC ise geçmişte herhangi bir ülkeyi işgal etmedikleri gibi işgale ve haksızlıklara uğrayan bir ülke olduğunu, uluslararası barış ve düzenin koruması konusunda kararlı olduklarını, saldırgan değil savunmacı bir ülke olduğunu vurgulasa da kendisine yönelik saldırı olması durumunda karşı saldırıda

bulunabilecek güç ve kuvvete sahip olduklarını da dile getirmektedir. Bu minvalde ÇHC'nin askeri modernizasyonun savunmacı ve saldırgan arasında bir düzlemde ele alınarak caydırıcılık oluşturmak amacıyla geliştirilmekte olduğu görülmektedir. Çünkü güçlü envanterlere sahip olmak güvensizlik algısını gidererek özgüven sağlamaktadır ve ÇHC, yeni nesil silahların oluşturduğu caydırıcılık ve karşı koyabilme yetenekleri ile kendi güvenliğini sağlamaya çalışmaktadır.

ÇHC'nin davranışlarının uluslararası ilişkilere olan yansımada ÇHC'nin uluslararası barışı tehdit edecek şekilde bir savaş başlatır mı düşüncesinin hakim olduğu görülmüştür. Peki, ÇHC, algıladığı tehditler nedeniyle herhangi bir savaşa neden olur mu? Bu soruya ise şu şekilde cevap vermek mümkündür. Ancak böyle bir savaşın yaşanması ÇHC'nin yoğun çaba sarf ettiği saldırgan olmadığı, uluslararası barışı tehdit eden bir devlet olmadığı şeklinde oluşturmaya çalıştığı imajını sarsacaktır. Ancak ÇHC, ayrı bir devlet olarak kabul etmediği Tayvan'ın kendisine bağlanmasını sağlama konusunda son derece karardır ve Tayvan, ÇHC'nin hassas noktasıdır. Bu nedenle ÇHC'nin savaşa girme olasılığının en yüksek olduğu yer ise ayrı bir devlet olarak kabul etmediği ve kendisine bağlı olduğunu ifade ettiği Tayvan'dır. ABD'nin Tayvan'ı desteklemesi de ÇHC açısından işleri daha da karmaşıklaştırmaktadır. Çünkü ÇHC, her ne kadar askeri kapasitesini geliştirerek önemli askeri güçler arasında gösterilmeye başlasa da muhtemel bir savaşta olası rakibi olacak olan ABD'nin hala gerisindedir. Dahası askeri araçların kullanıldığı fiziksel bir savaşta yeterli tecrübeye sahip değildir. ÇHC, kazanacağından emin olmadığı bir savaşın içerisine dahil olmayacağından yakın zamanda bir savaşın başlaması olası değildir. Ancak bu, ÇHC'nin pasif bir politika izleyeceği anlamına gelmez. Aksine, başta Tayvan olmak üzere denizlerdeki çıkarlarını da korumak amacıyla taciz saldırılarına devam edecektir. ÇHC'nin gelişen etkisi ile söylemleri ve politikalarında ki agresifliği nedeniyle bu tür soruların daha fazla yankı bulacağı düşünülebilir.

ÇHC'nin güvenlik yaklaşımlarının uluslararası etkisini açıklarken değinilmesi gereken bir diğer nokta ise ÇHC'nin mevcut uluslararası sistemde değişikliklere neden olmasıdır. Kendi değer ve çıkarlarını da içerecek şekilde uluslararası sistemin değişmesini isteyen ve kendisini ABD karşısında alternatif olarak öne süren ÇHC'nin artan uluslararası etkisi, gücü ve caydırıcılığı nedeniyle uluslararası sistem değişmeye başlamıştır. ÇHC'nin artan etkisini dengelemek amacıyla diğer devletlerin çeşitli

ittifak ile işbirlikleri içerisine dahil olmaya başladıkları ve ÇHC'nin politikalarına karşılık politika geliştirildiği görülmektedir. Örneğin ÇHC'nin uyguladığı olduğu politikardan rahatsızlık duyan ülkelerin başında gelen ABD ile Asya-Pasifik bölgesindeki önemli güçlerden olan Hindistan, Japonya ve Avustralya, ÇHC'yi dengelemek amacıyla QUAD olarak adlandırılan bir ittifak içerisine dahil olmuştur. AB ise KVV projesine alternatif oluşturarak ÇHC'nin Avrupa'daki artan etkisine karşılık “Küresel Geçit” projesi oluşturma çalışmalarına başlamıştır. Kısacası uluslararası sistemi değiştirmekte olan ÇHC'nin hamlelerine karşılık devletler kendilerini bir satranç tahtası içerisinde bulmaktadır.

d) ÇHC'nin istihbarat alanında uyguladığı stratejilerin uluslararası ilişkilere yansımaları hangi düzeydedir?

ÇHC'nin uyguladığı olduğu istihbarat yaklaşımlarının uluslararası devlet politikasına olan etkisini ise şu şekilde ifade etmek mümkündür. İstihbarat yapılanmaları, karar alıcıların politikalarını etkilemektedir. Bir ülkenin başka bir ülkeye yönelik davranışlarında siyasi aktörlerin kişilikleri, taraflar arasında geçmişte yaşananlar ve gelecekte olması muhtemel olaylar, belirlenen devlet politikaları ve istihbarat raporları gibi faktörler etkili olmaktadır. ÇHC'nin başta ABD olmak üzere çeşitli ülkelerin savunma sanayisi alanında faaliyet gösteren şirketler başta olmak üzere stratejik konumda bulunan şirketlere yönelik istihbarat faaliyetleri yürütmektedir ve stratejik konumlara sızarak önemli bilgileri ele geçirmesi ülkeler arasında sorunlara neden olmaktadır. ÇHC; yerleşmiş olduğu fiber kablolar sayesinde Hindistan gibi rakip gördüğü ve tehdit algıladığı ülkeleri dinlemekte ve takip etmektedir. Ancak ÇHC'nin istihbarat amacıyla kullandığı en önemli silah ise telekomünikasyon ve teknoloji şirketi olan Huawei şirkettir. Huawei ürünlerinin ÇHC hükümeti tarafından istihbarat amacıyla kullanıldığı gerekçesi ile ABD gibi bazı ülkeler kısıtlama, yasaklama gibi çeşitli yaptırımlar uygulamaktadır. ABD ile ÇHC arasındaki ticaret savaşının bir ayağını da Huawei şirketi ile ABD'li telekomünikasyon ve teknoloji şirketi olan Apple şirketinin çıkarlarının ülke çıkarları haline gelmesi oluşturmaktadır. Kısacası ÇHC'nin istihbarat faaliyetlerine karşı koyabilmek başta ABD olmak üzere çeşitli ülkelerin önemli güvenlik maddesi haline gelmiştir.

KAYNAKÇA

- ABD-İran ilişkilerinde tarihe geçen rehine krizinin 42. Yıl dönümü.* (2021). euronews. <https://tr.euronews.com/2021/11/04/rehine-krizinin-40-yil-donumu-abd-iran-iliskilerinde-tarihe-gecen-olayda-neler-yasandi>
- Abdülkerim, M. (2005). Çin’de Yasaklanan Kült Falun Gong Üzerine. *Dini Araştırmalar*, 8(23), <https://dergipark.org.tr/tr/pub/da/issue/4460/61504>
- Adıbelli, B. (2009). *Pax Sinica: Çin’in Dünya Düzeni* (1. bs). IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Akçadağ Alagöz, E. (2016). *Ekonomik karşılıklı bağımlılık kapsamında AB-Çin ilişkileri*. <http://acikerisim.uludag.edu.tr/jspui/handle/11452/7284>
- Akçadağ Alagöz, E. (2019a). *21. Yüzyılda Rusya-Çin İlişkileri: Stratejik Ortaklık Mı, Konulmamış İttifak Mı?* Nobel Bilimsel Yayıncılık.
- Akçadağ Alagöz, E. (2019b). İç İstikrar, Refah ve Güç Hedefleri Ekseninde Çin’in Orta Doğu Politikası. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 15(29), <https://doi.org/10.17752/guvenlikstrjtj.554035>
- Akçay, N. (2019). Çin Ordusu’nun Küresel Yükselişi ve Modernizasyon Çabaları. *BİLGESAM, Doğu Asya ve Pasifik* (1399).
- Akçay, N. (2020). *Gelecekte bizi nasıl bir dünya bekliyor: Aslında biliyoruz!* Independent Türkçe. <https://www.indytrk.com/node/158166/t%C3%BCrkiyeden-sesler/gelecekte-bizi-nas%C4%B1l-bir-d%C3%BCnya-bekliyor-asl%C4%B1nda-biliyoruz>
- Akdağ, Z. (2019). Türkiye-Çin İlişkilerinin Tarihsel Gelişimi. *HAFIZA Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 40-57.
- Akın, A. Z. (2021). Diplomatik Anlaşmazlıklar Bağlamında Angela Merkel Dönemi Almanya’nın Çin Politikasına Sosyal İnşacı Yaklaşım. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(2), <https://dergipark.org.tr/tr/pub/bilgisosyal/issue/65975/903874>
- Alpaslan, K. (2019). İngiliz ordusunda LSD deneyi: Yoksa Sovyet icadı olmasın? <https://www.gazeteduvar.com.tr/dunya-forum/2019/12/07/ingiliz-ordusunda-lsd-deneyi-yoksa-sovyet-icadi-olmasin>. <https://www.gazeteduvar.com.tr/dunya-forum/2019/12/07/ingiliz-ordusunda-lsd-deneyi-yoksa-sovyet-icadi-olmasin>

- Anonim. (2019). *Ülkelerin Uydu Sayıları*. 29.12.2022 tarihinde <https://www.bilimseldunya.com/ulkelerin-uydu-sayilari/> adresinden erişildi.
- Aparı, S. F. (2022). *Güney Kore: Kuzey Kore'nin nükleer silahları artık tüm dünyayı tehdit ediyor*. 26.12.2022 tarihinde <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/guney-kore-kuzey-korenin-nukleer-silahlari-artik-tum-dunyayi-tehdit-ediyor/2708360> adresinden erişildi.
- APT 41 Group. (t.y.). Federal Bureau of Investigation. 28.06.2022 tarihinde <https://www.fbi.gov/wanted/cyber/apt-41-group> adresinden erişildi.
- Arı, Ö., & Kıran, A. (2011). Uluslararası İlişkilerde Sosyal İnşacılık. EKEV Akademi Dergisi, 15(46), 49-64. https://www.academia.edu/37971352/Uluslararası%C4%B1_%C4%B0li%C5%9Fkilerde_Sosyal_%C4%B0n%C5%9Fac%C4%B1%C4%B1k
- Arslan, İ. (2019). Şanghay İş Birliği Örgütü: Çıkarlar/Öncelikler ve Bölgesel İş Birliği Arasında Bir Denge Arayışı. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 15(30), <https://doi.org/10.17752/guvenlikstrj.620949>
- Arslan, A. (2022). *Çin komünist oligarklar yönetimine karşı ücretli köle Cu Yüencangların isyanına zemin hazırlanması*. Independent Türkçe. 07.07.2023 tarihinde <https://www.indyturk.com/node/503791/t%C3%BCrki%C3%87yeden-sesler/%C3%A7in-kom%C3%BCnist-oligarklar-y%C3%B6netimine-kar%C5%9F%C4%B1-%C3%BCretili-k%C3%B6le-cu> adresinden erişildi.
- ASEAN. (2022). ASEAN Main Portal. 30.12.2022 tarihinde <https://asean.org/> adresinden erişildi.
- Aşkın, M. (2010). Kimlik ve Giydirilmiş Kimlikler. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(2), <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ataunisobil/issue/2820/38014>
- Atağenç, Ö. (2012). Çin ve Hindistan'ın Deniz Stratejisi ve Hint Okyanusu'nda Güç Mücadelesi. *Bilge Strateji*, 4(6), 135-166.
- Ateş, A. (2022). 21. Yüzyılda Çin İstihbaratı: Kurumlar, Metotlar ve Rekabet. İçinde Y. Öztürk ve M. Demiray (Ed.), *ABD-Çin Rekabeti: Küresel Güç Mücadelesinin Dirilişi* (ss. 205-226). Orion Kitabevi. https://www.researchgate.net/publication/362593557_21_Yuzyilda_Cin_Istihbarati_Kurumlar_Metotlar_ve_Rekabet
- AVIC. (2022). Aviation Industry Corporation of China. 20.10.2022 tarihinde <https://en.avic.com/> adresinden erişildi.

- Aydın, F. (2020). Çin Dış Politika Dinamiklerini Anlamlandırmak. *İş ve Hayat*, 6(11), <https://dergipark.org.tr/tr/pub/isvehayat/823572>
- Aytekin, E. (2022a). Çin Dışişleri Bakanlığı: Tayvan sorunu, Ukrayna'dan farklı. 05.06.2022 tarihinde <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/cin-disisleri-bakanligi-tayvan-sorunu-ukraynadan-farkli/2526777> adresinden erişildi.
- Aytekin, E. (2022b). Kıtalararası fiber optik internet ağları ABD-Çin rekabetinde yeni cephe açıyor. 17.08.2022 tarihinde <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/kitalararasi-fiber-optik-internet-aglari-abd-cin-rekabetinde-yeni-cephe-aciyor/2662882> adresinden erişildi.
- Aytekin, E. (2022c). Çin, 2022'de ABD'nin "çip savaşının" etkilerini hissetti. 28.12.2022 tarihinde <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/cin-2022de-abdnin-cip-savasinin-etkilerini-hissetti/2772866> adresinden erişildi.
- Aytekin, E. (2023). Çin'de Komünist Parti yönetiminde siyasal iktidar tek elde toplanıyor. 19.05.2023 tarihinde <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/cin-de-komunist-parti-yonetiminde-siyasal-iktidar-tek-elde-toplaniyor/2845333> adresinden erişildi.
- Bainimarama, F. (2022). Pacific nations reject China security pact. 01.06.2022 tarihinde <https://sg.news.yahoo.com/china-eyes-security-pact-pacific-014117870.html> adresinden erişildi.
- Baiyi, W. (2001). The Chinese Security Concept and its Historical Evolution. *Journal of Contemporary China*, 10(27), 275-283. <https://doi.org/10.1080/10670560124748>
- Balding, C., ve Clarke, D. C. (2019). Who Owns Huawei? (SSRN Scholarly Paper Sy 3372669). <https://doi.org/10.2139/ssrn.3372669>
- Başer Topkan, A. (2020). Kuşak Ve Yol Girişimi'nin Jeopolitik Arka Planı. İçinde *Küresel Dünyada Jeopolitik Sorunlar: İşgal, İlhak ve Çatışmalar* (1. bs, ss. 125-147). Nobel Akademik Yayıncılık.
- Baylis, J. (2008). Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 5(18), <https://dergipark.org.tr/tr/pub/uidergisi/issue/39260/462353>
- Bayram, D. Ç., ve Arafat, M. (2018). Hindistan-Çin-ABD Üçgeninde "Hint-Pasifik" Kavramsallaştırması. *Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, 2(2), 69-102. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/bader/issue/41740/504043>
- Baysal, B., ve Lüleci, Ç. (2015). Kopenhag Okulu ve Güvenlikleştirme Teorisi. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 11(22), 61-96.

- BBC News Türkçe. (2020). ABD’de 4 Çinli subaya siber saldırı suçlaması. *BBC News Türkçe*. 05.06.2021 tarihinde <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-51450148> adresinden erişildi.
- Bıçakçı, S. (2019). Hibrit Savaş. *Güvenlik Yazıları Serisi*, 33. <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.32236.10883>
- Bilgiç, A. (2008). Güvenlik İkilemi’ni Yeniden Düşünmek: Güvenlik Çalışmaları’nda Yeni Bir Perspektif. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 8(29), 123-142. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/uidergisi/issue/39277/462533>
- BloombergHT. (2023). *Rusya:Çin’e enerji sevkiyatımız yüzde 40 arttı*. BloombergHT. 05.07.2023 tarihinde <https://www.bloomberght.com/rusya-cin-e-enerji-sevkiyatimiz-yuzde-40-artti-2331820> adresinden erişildi.
- BM Güvenlik Konseyi’nde Çin ve Türkiye arasında Suriye gerginliği*. (2022). euronews. 02.01.2023 tarihinde <https://tr.euronews.com/2022/12/22/bm-guvenlik-konseyi-oturumunda-cin-ve-turkiye-arasinda-suriye-gerginligi> adresinden erişildi.
- Bu bir ilk: Çin askeri üs açtı*. (2017). CNN TÜRK. 11.07.2022 tarihinde <https://www.cnnturk.com/dunya/bu-bir-ilk-cin-askeri-us-acti> adresinden erişildi.
- Bush, R., Glaser, B., ve Hass, R. (2021). Opinion: Don’t Help China By Hying Risk Of War Over Taiwan. *NPR*. <https://www.npr.org/2021/04/08/984524521/opinion-dont-help-china-by-hying-risk-of-war-over-taiwan>
- Caşın, M. H., Özgöker, U., ve Çolak, H. (2020). *Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikaları* (1. bs). Nobel Akademik Yayıncılık.
- Cesim, A. (2019). Tehdit Halkaları Ekseninde Çin Güvenlik Politikası. *Jandarma Sahil Güvenlik Akademisi*, 45-62.
- Chambers, D. I. (2012). The Past and Present State of Chinese Intelligence Historiography. *Studies in Intelligence*, 56(3). <https://silo.tips/download/the-past-and-present-state-of-chinese-intelligence-historiography>
- Chen, S. (2022). *China plans to start building first-ever solar power plant in space by 2028*. South China Morning Post. 08.06.2022 tarihinde <https://www.scmp.com/news/china/science/article/3180627/china-brings-forward-plans-space-solar-power-plant> adresinden erişildi.

- China Increasingly Relies on Imported Food. That's a Problem.* (t.y.). Council on Foreign Relations. 21.06.2023 tarihinde <https://www.cfr.org/article/china-increasingly-relies-imported-food-thats-problem> adresinden erişildi.
- China Institutes of Contemporary International Relations.* (t.y.). 26.01.2023 tarihinde <http://www.cicir.ac.cn/NEW/en-us/index.html> adresinden erişildi.
- China Law Translate. (2017). PRC National Intelligence Law (as amended in 2018). *China Law Translate.* 12.05.2022 tarihinde <https://www.chinalawtranslate.com/national-intelligence-law-of-the-p-r-c-2017/> adresinden erişildi.
- China: Arms Control and Disarmament.* (1995). Information Office of the State Council Of the People's Republic of China. 03.04.2022 tarihinde <http://www.china.org.cn/e-white/army/index.htm> adresinden erişildi.
- China's Arctic Policy.* (2018). The State Council Information Office of the People's Republic of China. 03.04.2022 tarihinde http://english.www.gov.cn/archive/white_paper/2018/01/26/content_281476026660336.htm adresinden erişildi.
- China's Military Strategy.* (2015). The Information Office of the State Council. 26.07.2022 tarihinde http://english.www.gov.cn/archive/white_paper/2015/05/27/content_281475115610833.htm adresinden erişildi.
- China's National Defense in 2000.* (2000). Information Office of the State Council of the People's Republic of China. 23.07.2022 tarihinde <http://en.people.cn/english/features/NDpaper/nd.html> adresinden erişildi.
- China's National Defense in 2010.* (2011). Information Office of the State Council of the People's Republic of China. 23.07.2022 tarihinde http://www.china.org.cn/government/whitepaper/node_7114675.htm adresinden erişildi.
- China's National Defense in the New Era.* (2019). The State Council Information Office of the People's Republic of China. 23.07.2022 tarihinde https://english.www.gov.cn/archive/whitepaper/201907/24/content_WS5d3941ddc6d08408f502283d.html adresinden erişildi.
- China's National Defense.* (1998). Information Office of the State Council of the People's Republic of China. 23.07.2022 tarihinde <https://www.fmprc.gov.cn/ce/celt/eng/zt/zfbps/t125252.htm> adresinden erişildi.
- China's Policies on Asia-Pacific Security Cooperation.* (2017). The State Council Information Office of the People's Republic of China. 10.11.2022 tarihinde

http://english.www.gov.cn/archive/white_paper/2017/01/11/content_281475539078636.htm adresinden erişildi.

China's Policy Paper on the European Union. (2018). Ministry of Foreign Affairs the People's Republic of China. 19.11.2022 tarihinde https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/wjdt_665385/2649_665393/201812/t20181218_679556.html adresinden erişildi.

China's Space Program: A 2021 Perspective. (2022). The State Council Information Office of the People's Republic of China. 04.02.2023 tarihinde http://english.www.gov.cn/archive/whitepaper/202201/28/content_WS61f35b3dc6d09c94e48a467a.html adresinden erişildi.

Chinese Embassies-Oceania. (t.y.). Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China. 27.12.2022 tarihinde https://www.fmprc.gov.cn/eng/wjb_663304/zwjg_665342/2490_665344/2492_665348/ adresinden erişildi.

Clarke, R. A., ve Knake, R. K. (2011). *Siber Savaş* (M. Erduran, Çev.). İstanbul Kültür Üniversitesi.

Clausewitz, C. von. (2019). *Savaş Üzerine* (H. F. Çeliker, Çev.; 2. bs). Alfa Yayınları.

Congar, K. (2020). *Çin: ABD'li firmaya satılacağına Tiktok'un kapatılmasını tercih ederiz.* euronews. 09.06.2022 tarihinde <https://tr.euronews.com/2020/09/12/cin-tiktok-un-abd-li-firmalara-sat-lmas-pekini-zay-f-gosterir-kapat-lmas-n-tercih-ederiz> adresinden erişildi.

Constitution of the People's Republic of China, (1982). 11.08.2022 tarihinde https://english.www.gov.cn/archive/lawsregulations/201911/20/content_WS5ed8856ec6d0b3f0e9499913.html adresinden erişildi.

Cybersecurity Law of the People's Republic of China (2017), (2018). 17.08.2021 tarihinde <http://newamerica.org/cybersecurity-initiative/digichina/blog/translation-cybersecurity-law-peoples-republic-china/> adresinden erişildi.

Çağlak, A. (2023). *Aykut Çağlak Twitter'da.* 09.03.2023 tarihinde https://twitter.com/hist_of_intel/status/1633880458437214210 adresinden erişildi.

Çakan, V. (2020). Japonya Ve Çin Arasında Senkaku (Diaoyu) Adacıklar Sorunu Üzerine Bir Değerlendirme. *Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(1), 1-8. <https://doi.org/10.34189/asyam.4.1.001>

- Çalışkan, G. (2021). *Çin'in Dünyada Askeri Üssü Bulunan Tek Yer: Cibuti*. Ankara Kriz ve Siyaset Araştırmaları Merkezi (ANKASAM). 12.07.2022 tarihinde <https://www.ankasam.org/cinin-dunyada-askeri-ussu-bulunan-tek-yer-cibuti/> adresinden erişildi.
- Çaşkurlu, S. (2022). ABD-Çin Hegemonya Mücadelesi: Kaya Gazı Devrimi, Yenilenebilir Enerji ve Nadir Elementler. *Fiscaoeconomia*, 6(1), 59-80. <https://doi.org/10.25295/fsecon.1041487>
- Çelik, K. E. (2017). Çin İstihbaratı: Deskriptif Bir Bakış. *Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), <https://dergipark.org.tr/tr/pub/asyar/422454>
- Çeliker, G. (2023). *Çin'de ülkenin ilk toryum reaktörü için işletim izni verildi*. 17.06.2023 tarihinde <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/cinde-ulkenin-ilk-toryum-reaktoru-icin-isletim-izni-verildi/2924999> adresinden erişildi.
- Çınar, Y. (2018). Çin Halk Cumhuriyeti'nin Çatışma Yönetimi Stratejisi Üzerinden Bir Dış Politika Okuması: 1990-2000 Yılları Arasında Çin-Kuzey Kore İlişkisi. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 333-341. <https://doi.org/10.18506/anemon.318307>
- Çıtak, E. (2017). *Güvenlik ve istihbarat: Yeni güvenlik politikaları ve Türkiye'de istihbaratın dönüşümü*. yeniüzyıl yayınları.
- Çiçekli, M. Y. (2022). *Tacikistan'da "Gizli" Çin Üssü*. *Stratejik Düşünce Enstitüsü*. 12.07.2022 tarihinde <https://www.sde.org.tr/mehmet-yahya-cicekli/genel/tacikistanda-gizli-cin-ussu-kose-yazisi-26517> adresinden erişildi.
- Çiftçi, H. (2017). *Her Yönüyle Siber Savaş* (2. bs). TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları.
- Çin kömür gücünü artırıyor mu?* (2022). Enerji Günlüğü. 27.03.2023 tarihinde <https://www.enerjigunlugu.net/cinde-140-bin-mw-komur-santrali-devreye-girecek-50389h.htm> adresinden erişildi.
- Çin Ukrayna'dan tarım toprağı alıyor*. (2013). BBC News Türkçe. 12.06.2023 tarihinde https://www.bbc.com/turkce/haberler/2013/09/130923_tarik_cin_toprak adresinden erişildi.
- Çin, ABD'den soya ithalatını askıya aldı*. (2019). Sputnik Türkiye. 12.06.2022 tarihinde <https://sputniknews.com.tr/20190601/cin-abdden-soya-ithalatini-askiya-aldi-1039220360.html> adresinden erişildi.
- Çin, Doğu Türkistan'da 115 milyar metreküp doğal gaz keşfetti*. (2019). euronews. 06.06.2023 tarihinde <https://tr.euronews.com/2019/10/04/cin-dogu-turkistanda->

115-milyar-metrekup-dogal-gaz-kesfetti-uygur-sincan-ozerk-bolgesi
adresinden erişildi.

- Çin'den pamuk almayı bırakan markalar sosyal medyada "saldırı altında". (2021). euronews. 13.03.2023 tarihinde <https://tr.euronews.com/2021/03/25/uygur-politikas-nedeniyle-cin-pamugunu-b-rakan-unlu-markalar-sosyal-medyada-sald-r-at-nda> adresinden erişildi.
- Çoban Oran, F. (2018). Post-Amerikan Dünya Düzeninde Kimlik Politikaları: Yeni Çin Kimliğine Karşı 'Büyük Amerika'. *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(2), 317-339. <https://doi.org/DOI:10.31454/usb.476898>
- Çolakoğlu, S. (2012). Türkiye-Çin İlişkileri: Tek Taraflı Aşk mı? *Ortadoğu Analiz*, 4(45), 53-66.
- Çolakoğlu, S. (2013). Türkiye-Çin İlişkilerinin Son On Yılı (2000-2010). İçinde S. Esenbel, İ. Togan, ve A. Atlı, *Türkiye'de Çin'i Düşünmek: Ekonomik, Siyasi ve Kültürel İlişkilere Yeni Yaklaşımlar* (2. bs). Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Dağ, A. E. (2016). *İngilizce-Fransızca-Türkçe Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Sözlüğü*. Vadi yayınları.
- Dağcı, K., & Keskin, M. (2013). Çin'in Doğu Türkistan Politikası ve Azınlık Hakları Bağlamında Hak İhlalleri. *Bariş Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, 1(2), <https://doi.org/10.16954/bacad.32267>
- Darıcı, A. B. (2020). *The Impact Of Artificial Intelligence Management Upon International Security*. 19/1(37), 24.
- Darıcı, A. B., ve Özdal, B. (2018). Analysis of the Cyber Security Strategies of People's Republic of China. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 14(28), <https://doi.org/10.17752/guvenlikstrj.495748>
- Davidson, H. (2020). *China's coronavirus health code apps raise concerns over privacy*. the Guardian. 01.05.2022 tarihinde <http://www.theguardian.com/world/2020/apr/01/chinas-coronavirus-health-code-apps-raise-concerns-over-privacy> adresinden erişildi.
- Dedeoğlu, B. (2020). *Uluslararası Güvenlik Ve Strateji* (4. bs). Yenyüzyıl Yayınları.
- Defense News. (2022). *Top 100 for 2022 defense companies*. 01.03.2023 tarihinde <https://people.defensenews.com/top-100/> adresinden erişildi.
- Demir, E. (2022). Demokrasiyi kim tanımlayacak: Çin modeli, Çin demokrasisi. *PolitikYol Haber Sitesi*. 29.06.2022 tarihinde

<https://www.politikyol.com/demokrasiyi-kim-tanimlayacak-cin-modeli-cin-demokrasisi/> adresinden erişildi.

Denk, B. E. (1999). *Egemenliği Tartışmalı Adalar Sorunu: Karşılaştırmalı Bir Çalışma (Kardak Kayalıkları, Spratly ve Senkaku/Diaouya Adaları Örnekleri)* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Ankara Üniversitesi.

Dillon, M. (2016). *Modernleşen Çin'in Tarihi* (A. Atılğan, Çev.). İletişim Yayınları.

Doğan, D. (2022). Gri Bölge Stratejileri Çerçevesinde Tayvan'ın Hibrit Tehditlerle Mücadele Stratejisi. İçinde A. M. Dündar, *Türkiye'de Tayvan Çalışmaları- III*. APAM. 10.08.2022 tarihinde <http://apam.ankara.edu.tr/wp-content/uploads/sites/485/2022/07/Turkiyede-Tayvan-Calismalari-III.pdf> adresinden erişildi.

Doğan, D. (2023). *Diren Doğan • 迪 朵安*. 16.01.2023 tarihinde <https://twitter.com/direndogand/status/1615042883018493957> adresinden erişildi.

Dulkadir, D. (2020). Dünya Güç Hiyerarşisinde Dönüşüm ve Çin'in Hegemonik Yükselişi. *Necmettin Erbakan Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 2(2), <https://dergipark.org.tr/en/pub/neusbf/issue/58473/811036>

Durdular, A. (2016). Çin'in "Kuşak-Yol" Projesi ve Türkiye-Çin İlişkilerine Etkisi. *Avrasya Etüdleri*, 49(1), <https://dergipark.org.tr/tr/pub/avrasya/392465>

Durul, T. (2017). *ÇKP'nin üye sayısı 89,5 milyona ulaştı*. 19.05.2022 tarihinde <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ckpnin-uye-sayisi-89-5-milyona-ulasti/852047> adresinden erişildi.

Dünyanın gündemini değiştiren balon: İstihbarat amaçlı mı, meteoroloji balonu mu? (2023). Dünya Gazetesi. 04.02.2023 tarihinde <https://www.dunya.com/dunya/dunyanin-gundemini-degistiren-balon-istihbarat-amacli-mi-meteoroloji-balonu-mu-haberi-684925> adresinden erişildi.

Editör. (2019). *Rusya ile Çin'in Açtığı 'Sibiryanya'nın Gücü Boru Hattı'nın Haritası*. Stratejik Ortak. 17.03.2022 tarihinde <https://stratejikortak.com/2019/12/sibiryanyanin-gucu-dogalgaz-boru-hatti.html> adresinden erişildi.

Eftimiades, N. (1993). China's ministry of state security: Coming of age in the international arena. *Intelligence and National Security*, 8(1), 23-43. <https://doi.org/10.1080/02684529308432189>

Ekrem, N. H. (2003). *Çin Halk Cumhuriyeti Dış Politikası (1950-2000)*. Avrasya Stratejik araştırmalar Merkezi Yayınevi (ASAM).

- Energy in China's New Era.* (2020). The State Council Information Office of the People's Republic of China. 15.04.2022 tarihinde https://english.www.gov.cn/archive/whitepaper/202012/21/content_WS5fe0572bc6d0f725769423cb.html adresinden erişildi.
- Ercilasun, K. (2017). Komünist İstihbarattan Bilişimci İstihbarata Çin İstihbarat Organları. İçinde Ü. Özdağ, *İstihbarat Örgütleri* (5. bs, ss. 187-216). Kripto.
- Erdem, A. K. (2022). *10 ülkede tarım arazisi kiralayacağı öne sürülen Türkiye, 33 yıldır GAP'ı bitiremedi... Halen proje kapsamındaki yüzde 34'lük alanda sulama yapabiliyor.* Independent Türkçe. 17.06.2023 tarihinde <https://www.indyturk.com/node/522881/10-%C3%BClkede-tar%C4%B1m-arazisi-kiralayaca%C4%9F%C4%B1-%C3%B6ne-s%C3%BCr%C3%BClen-t%C3%BCrkiye-33-y%C4%B1ld%C4%B1r-gap%C4%B1-bitiremedi> adresinden erişildi.
- Ergenç, C. (2022). *Çip savaşları niye önemli?* Evrensel.net. 18.08.2022 tarihinde <https://www.evrensel.net/yazi/91438/cip-savaslari-niye-onemli> adresinden erişildi.
- Erman, K. (2019). Çin Halk Cumhuriyeti Dış Politikasında Afganistan. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, 42, 154-176. <https://dergipark.org.tr/pub/kdeniz/issue/45733/534881>
- Fairbank, J. K., ve Goldman, M. (2006). *China: A New History*. The belknap press of Harvard Univeristy Press.
- Ferreira, C. M., ve Serpa, S. (2018). Society 5.0 and Social Development. *Management and Organizational Studies*, 5(4), 26-31. <https://doi.org/doi:10.20944/preprints201811.0108.v1>
- Flockhart, T. (t.y.). İnşacılık ve Dış Politika. İçinde N. Uslu (Çev.), *Dış Politika: Teoriler, Aktörler, Örnek Olaylar* (ss. 78-94). Röle Akademik Yayıncılık.
- Foreign Ministry Spokesperson Zhao Lijian's Regular Press Conference.* (2022). 14.08.2022 tarihinde https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/xwfw_665399/s2510_665401/202206/t20220610_10701735.html adresinden erişildi.
- Freedman, L. (2015). *Strateji* (H. Aksakal, Ed.; B. Ç. Dişbudak ve T. Belge, Çev.; Birinci basım). Alfa.
- Funaiole, M. P., Bermudez Jr., J. S., ve Hart, B. (2017). *China Is Ramping Up Its Electronic Warfare and Communications Capabilities near the South China Sea*. 19.01.2022 tarihinde <https://www.csis.org/analysis/china-ramping-its->

electronic-warfare-and-communications-capabilities-near-south-china-sea
adresinden erişildi.

- Glaser, C. (2011). Will China's Rise Lead to War? Why Realism Does Not Mean Pessimism. *Foreign Affairs*, 90(2), 80-91. <https://www.jstor.org/stable/25800459>
- Goldstein, J. S., ve Pevehouse, J. C. (2015). *Uluslararası İlişkiler* (2. bs). BB101 Yayınları.
- Göksedef, E. (2021). *Türkiye'den Sincan Uygur Özerk Bölgesi'ne heyet gidecek mi?* BBC News Türkçe. 09.09.2022 tarihinde <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-56422635> adresinden erişildi.
- Güneş, E. (2015). Çin-Rusya ilişkilerindeki asimetrik denge ve Amerika Birleşik Devletleri. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 70(4), 839-867. https://doi.org/10.1501/SBFder_0000002374
- Gürdal, E. (2021). ABD Ulusal Güvenlik Strateji Belgelerinde Çin'in Yeri Ve Hegemonik Düzen. *Güvenlik Çalışmaları Dergisi*, 23(2), <https://doi.org/10.54627/gcd.947822>
- Han, B. C. (2020). Viral Olağanüstü Hal Ve Yarının Dünyası. *Terrabayt*. 01.05.2021 tarihinde <https://terrabayt.com/dusunce/viral-olaganustu-hal-ve-yarinin-dunyasi/> adresinden erişildi.
- Harris, S. (2014). *Çin Dış Politikası*. Matbuat Yayın.
- Herz, J. H. (1950). Idealist Internationalism and the Security Dilemma. *World Politics*, 2(2), 157-180. <https://doi.org/10.2307/2009187>
- Hsieh, A. L. (1971). China's Nuclear-Missile Programme: Regional or Intercontinental?. *The China Quarterly*, 45, 85-99. <https://doi.org/10.1017/S0305741000010432>
- Inkster, N. (2013). Chinese Intelligence in the Cyber Age. *Survival*, 55(1), 45-66. <https://doi.org/10.1080/00396338.2013.767405>
- Işık, M. (2022). *Hibrit Savaş Nedir?* Stratejik Düşünce Enstitüsü. 17.10.2022 tarihinde <https://www.sde.org.tr/hibrit-savas-nedir-bolgesel-analiz-300> adresinden erişildi.
- İnayet, A. (2022). Çin'in Uygur Politikası. *Uygur Akademisi*. 11.12.2022 tarihinde <https://akademiye.org/tr/?p=7312> adresinden erişildi.

- İslam, M. N. (2019). Güç, strateji ve potansiyeller: Çin ordusunun temel yetenekleri ve unsurları üzerine bir inceleme. *Cappadocia Journal of Area Studies*, 1(1), <https://doi.org/10.38154/cjas.13>
- Jacques, M. (2016). Çin Hükmettiğinde Dünyayı Neler Bekliyor? (S. Oğuz, Çev.). Akılçelen Kitaplar.
- Japan Ministry Of Defense. (2022). *National Defense Strategy*. 04.03.2023 tarihinde https://www.mod.go.jp/j/approach/agenda/guideline/strategy/pdf/strategy_en.pdf adresinden erişildi.
- Jinping, X. (2015). *Remarks by H.E. Xi Jinping President of the People's Republic of China At the Opening Ceremony of the Second World Internet Conference*. 24.05.2023 tarihinde https://www.fmprc.gov.cn/eng/wjdt_665385/zyjh_665391/201512/t20151224_678467.html adresinden erişildi.
- Joffe, E. (1987). "People's War under Modern Conditions": A Doctrine for Modern War. *The China Quarterly*, 112, 555-571. <https://www.jstor.org/stable/653779>
- Jointly Build a Community with a Shared Future in Cyberspace*. (2022). The State Council Information Office of the People's Republic of China. 01.03.2023 tarihinde https://english.www.gov.cn/archive/whitepaper/202211/07/content_WS636894aac6d0a757729e2973.html adresinden erişildi.
- Kabakçı, F. (2017). *Güney Çin Denizi'nde gerilim tırmanıyor*. Anadolu Ajansı. 24.12.2022 tarihinde <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/guney-cin-denizinde-gerilim-tirmaniyor/749115> adresinden erişildi.
- Karabel, S. (2021). *Myanmar'daki güncel gelişmeler ve Çin-Myanmar ilişkilerinin dinamikleri*. Anadolu Ajansı. 01.11.2022 tarihinde <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/myanmar-daki-guncel-gelismeler-ve-cin-myanmar-iliskilerinin-dinamikleri/2164446> adresinden erişildi.
- Karaca, R. K. (2008). *Güç Olma Stratejisi Çin (Soğuk Savaş Sonrası Türkiye-Çin İlişkileri)* (1. bs). IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Karaca, R. K. (2017). *Çin'in Etkisinde Yeni Bir Çağ Mı; Türk-Çin İlişkileri Özelinde Bir Değerlendirme*. 193-207.
- Karaca, R. K. (2023). *Çin'in 2025'te günlük petrol talebi 16 milyon varil olacak*. Dünya Gazetesi. 04.06.2023 tarihinde <https://www.dunya.com/kose-yazisi/cinin-2025te-gunluk-petrol-talebi-16-milyon-varil-olacak/694537> adresinden erişildi.

- Karadağ, C. (2022). Almanya'nın Çin'e yönelik strateji belgesi medyaya sızdı. *Anadolu Ajansı*. 24.12.2022 tarihinde <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/almanyanin-cine-yonelik-strateji-belgesi-medyaya-sizdi/2740372> adresinden erişildi.
- Karagöz, A. (2020). Quad İttifakı Çin'in artan gücüne karşı Malabar tatbikatını düzenliyor. *DefenceTurk*. 29.12.2022 tarihinde <https://www.defenceturk.net/quad-ittifaki-cinin-artan-gucune-karsi-malabar-tatbikatini-yeniden-baslatti> adresinden erişildi.
- Kedikli, U. (2013). *Uluslararası Terörizm ve Devlet Sorumluluğu* (1. bs). Nobel Akademik Yayıncılık.
- Kelion, L. (2021). Huawei, Çin'de sokakta yürüyen Uygurların tespitini sağlayan teknolojinin patenti için başvuru yaptı. *BBC News Türkçe*. 13.05.2022 tarihinde <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-55647839> adresinden erişildi.
- Kılıç, Z. (2021a). Çin, Uygur Türkleri'ni Gözetlemenin Yeni Yolunu Buldu: Sahte Türk haber siteleri kuruyorlar. *Siber Bülten*. 13.05.2022 tarihinde <https://siberbulten.com/disinformaton/cin-uygur-turklerini-gozetlemenin-yeni-yolunu-buldu-sahte-turk-haber-siteleri-kuruyorlar/> adresinden erişildi.
- Kılıç, Z. (2021b). Çin Apple zafiyeti ile Uygur Türklerini hedef aldı. *Siber Bülten*. 13.05.2022 <https://siberbulten.com/dijital-guvenlik/cin-apple-zafiyeti-ile-uygur-turklerini-hedef-aldi/> adresinden erişildi.
- Kızartıcı, H. (2022). *Çin Ekonomisi ve Dış Ticareti*. 04.05.2023 tarihinde https://ticaret.gov.tr/data/6257ceee13b876385c84e8c5/Cin_Halk_Cumhuriyeti_Sektorel_Sohbet_Toplantisi_Sunumu.pdf adresinden erişildi.
- Kızıltan, A. (2004). Tek Kutuplu Bir Dünyada Çin Halk Cumhuriyeti'nin "Süpergüç" Olabilirliği. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5(1), 45-66.
- Kissinger, H. (2015). *Çin: Dünden bugüne yeni Çin*. Kaknüs Yayınları.
- Kolçak, H., ve Ercan, O. (2020). Baskı Altındaki Uygurlar: Doğu Türkistan'da Sürdürülen Sistemik İnsan Hakları İhlalleri. *Türk Dünyası Araştırmaları*, 126(248), <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tda/785695>
- Korkmaz, H. (2021). *Küresel Organik Kriz ve Yeni Soğuk Savaş: ABD ve Çin'in Sınırsız Stratejik Rekabeti*. Nobel Bilimsel Yayıncılık.
- Köksoy, F. (2019a). Çin Halk Cumhuriyeti Merkezli Tayvan, Tibet ve Doğu Türkistan Sorununun Amerika-Çin İlişkilerine Yansıması. *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 10(2), <https://doi.org/10.18354/esam.368201>

- Köksoy, F. (2019b). *Çin Halk Cumhuriyeti ve Siber Güvenlik*. 331-344. Uluslararası Güvenlik Kongresi (Kuram, Yöntem, Uygulama), sunulmuş bildiri.
- Köksoy, F. (2019c). *Kartal ve Ejderha'nın Valsi ABD-Çin İlişkileri (2001-2008)*. der yayınları.
- Kucuk, B. (2021). *Kazakistan, tarım arazilerinin yabancılar satılmasını yasakladı*. euronews. 23.05.2023 tarihinde <https://tr.euronews.com/2021/02/25/kazakistan-tar-m-arazilerinin-yabanc-lara-sat-lmas-ve-kiralanmas-n-yasaklad> adresinden erişildi.
- Kurtdarcan, B. R. (2015a). Güney Çin Denizi'nde Kriz: Çin Halk Cumhuriyeti'nin Ada İnşa/Arazi Genişletme Çalışmaları ve Bu Çalışmaların Doğurduğu Bazı Uluslararası Hukuk Sorunlarına Kısa Bir Bakış. *Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 10(131-132), 53-82.
- Kurtdarcan, B. R. (2015b). Güney Çin Denizi'nde Kriz: Çin Halk Cumhuriyeti'nin Ada İnşa/Arazi Genişletme Çalışmaları ve Bu Çalışmaların Doğurduğu Bazı Uluslararası Hukuk Sorunlarına Kısa Bir Bakış, Bölüm II: Çevresel Etkiler. *Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 10(135-136), 91-103. <https://www.jurix.com.tr/article/4939>
- Kurter, O., Temizkan, V., Yılmaz, K., ve Yetgin, M. A. (2021). *İşletmelerde Dijital Dönüşüm*. Detay Yayıncılık.
- Law of the People's Republic of China on National Defence*. (1997). 20.07.2022 tarihinde http://www.npc.gov.cn/zgrdw/englishnpc/Law/2007-12/11/content_1383547.htm adresinden erişildi.
- Lei, Z. (2022). *China to raise military budget by 7.1% this year*. 07.04.2023 tarihinde <https://www.chinadaily.com.cn/a/202203/06/WS62245064a310cdd39bc8aacb.html> adresinden erişildi.
- Li, M. (2020). *Has the internet helped China contain the coronavirus?* East Asia Forum. 30.04.2021 tarihinde <https://www.eastasiaforum.org/2020/02/26/has-the-internet-helped-china-contain-the-coronavirus/> adresinden erişildi.
- Liang, Q., ve Xiangsui, W. (1999). *Unrestricted Warfare*. Resmi olmayan çeviri. 15.05.2021 tarihinde <https://www.c4i.org/unrestricted.pdf> adresinden erişildi.
- Luttwak, E. (2016). *Çin'in Yükselişi Stratejinin Mantiğına Karşın* (P. T. Özer, Çev.). Doruk.
- Mattis, P. (2010). Shriver Case Highlights Traditional Chinese Espionage. *China Brief*, 10(22), 9-12. <https://jamestown.org/program/shriver-case-highlights-traditional-chinese-espionage/>

- Mattis, P. (2012). Beyond Spy vs Spy: The Analytic Challenge of Understanding Chinese Intelligence Services. *Studies in Intelligence*, 56(3).
- Mattis, P. (2014). *Five Ways China Spies*. The National Interest; The Center for the National Interest. <https://nationalinterest.org/commentary/five-ways-china-spies-10008>
- Mattis, P. (2015). *A Guide to Chinese Intelligence Operations*. War on the Rocks. <https://warontherocks.com/2015/08/a-guide-to-chinese-intelligence-operations/>
- Mattis, P. L. (2012). Assessing Western Perspectives on Chinese Intelligence. *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence*, 25(4), 678-699. <https://doi.org/10.1080/08850607.2012.678745>
- Menteş, N. (2019). *Çin için casusluk iddiası: "LinkedIn'ı kullanıyorlar!"*. Gzt. 13.05.2023 tarihinde <https://www.gzt.com/jurnalist/cin-icin-casusluk-iddiasi-linkedini-kullaniyorlar-3511425> adresinden erişildi.
- Mercan, A. F. (2021). *ABD, Avustralya, Japonya ve Hindistan donanmalarının "Malabar 2021" tatbikatı başladı*. Anadolu Ajansı. 05.03.2022 tarihinde <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/abd-avustralya-japonya-ve-hindistan-donanmalarinin-malabar-2021-tatbikati-basladi/2390686> adresinden erişildi.
- Mercan, A. F. (2022). *ABD, Güney Kore'de Uzay Kuvvetleri Komutanlığı kurdu*. Anadolu Ajansı. 05.02.2023 tarihinde <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/abd-guney-korede-uzay-kuvvetleri-komutanligi-kurdu/2763678> adresinden erişildi.
- Milhiet, P. (2022). *French Polynesia Has Its Own China Dream*. The Diplomat. 27.12.2022 tarihinde <https://thediplomat.com/2022/06/french-polynesia-has-its-own-china-dream/> adresinden erişildi.
- Milli İstihbarat Teşkilatı. (2002). *Milli İstihbarat Teşkilatı Tarihçesi*. https://www.mit.gov.tr/tarih_index.html
- Mining Weekly. (2022). *China has enough coal reserves to last another five decades*. Mining Weekly. 23.11.2022 tarihinde <https://www.miningweekly.com/article/china-has-enough-coal-reserves-to-last-another-five-decades-2022-09-21> adresinden erişildi.
- Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China. (2022). *Wang Yi Delivers a Video Speech at Symposium on "Dr. Kissinger and China-U.S. Relations"*. Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China. 01.06.2022 tarihinde https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/wjb_663304/wjbz_663308/activities_663312/202205/t20220531_10696556.html adresinden erişildi.

- Ministry of National Defense People's Republic of China.* (2022). 06.04.2023 tarihinde <http://eng.mod.gov.cn/index.htm> adresinden erişildi.
- MIT, Mossad casuslarını böyle yakalamış.* (2023). Hürriyet. <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/mit-mossad-casuslarini-boyle-yakalamis-42208038>
- National High-tech R&D Program (863 Program).* (2016). Consulate General of the People's Republic of China in New York. 01.05.2022 tarihinde http://newyork.china-consulate.gov.cn/eng/kjsw/std/201603/t20160305_5520599.htm adresinden erişildi.
- Nuclear Safety in China.* (2019). The State Council Information Office of the People's Republic of China. 04.05.2022 tarihinde http://english.www.gov.cn/archive/whitepaper/201909/03/content_WS5d6de122c6d0c6695ff7fb3d.html adresinden erişildi.
- Nye, J. S. (2020). *Yumuşak Güç* (R. İnan-Aydın, Çev.; 3. bs). BB101 Yayınları.
- Omonkulov, O. (2020). *Kuşak Ve Yol Projesi Bağlamında Çin-Orta Asya İlişkileri.* Bölgesel Araştırmalar Dergisi, 4 (1), 45-115
- Öncel, R. (2021). *5 Soru: AUKUS Güvenlik Ortaklığı Anlaşması.* SETA. 19.08.2022 tarihinde <https://www.setav.org/5-soru-aukus-guvenlik-ortakligi-anlasmasi/> adresinden erişildi.
- Örmeci, O. (2013). 21. Yüzyılda ABD-Çin Rekabeti. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 29, 1-14.
- Örmeci, O. (2015). *Asya'da Kriz Noktası: Senkaku Adaları.* 22.11.2020 tarihinde <http://politikaakademisi.org/2015/05/05/asyada-kriz-noktasi-senkaku-adalari/> adresinden erişildi.
- Örmeci, O. (2020). *Birleşik Krallık-Çin İlişkileri.* 20.11.2022 tarihinde <http://politikaakademisi.org/2020/01/07/birlesik-krallik-cin-iliskileri/> adresinden erişildi.
- Örmeci, O. (2021). *Dörtlü Güvenlik Diyalogu: QUAD.* 19.08.2022 tarihinde <http://politikaakademisi.org/2021/10/14/dortlu-guvenlik-diyalogu-quad/> adresinden erişildi.
- Özdağ, Ü. (2020). *İstihbarat Teorisi* (14. bs). Kripto Kitaplar.
- Özdemir, G. S. (2019). Artificial Intelligence Application In The Military: The Case Of United States and China. *SETA - ANALİZ*, 51.

- Öztürk, G. A. (2013). Uluslararası Çatışma Bölgeleri: Doğu Türkistan Ve İnsan Hakları İhlalleri. *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, 1(1), 67-79.
- Pande, S. (2000). Chinese nuclear doctrine. *Strategic Analysis*, 23(12), 2011-2035. <https://doi.org/10.1080/09700160008455178>
- Pekcan, C. (2016). Güney Çin Denizi Sorunu Çerçevesinde Çin-Hindistan İlişkileri. *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 19-32. <https://doi.org/10.31454/usb.376186>
- Pekcan, C. (2017). Konfüçyüs Felsefesinin Dış Politikaya Etkisi Bağlamında 2003-2013 Yılları Arası Çin-ABD İlişkileri. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 72(4), https://doi.org/10.1501/SBFder_0000002480
- Pekcan, C. (2019). *Çin Dış Politikası ve ABD İle İlişkiler*. Dora Yayınları.
- Pike, J. (1997). *Ministry of State Security—Organization—Chinese Intelligence Agencies*. Intelligence Resource Program. 19.01.2023 tarihinde <https://irp.fas.org/world/china/mss/org.htm> adresinden erişildi.
- Pirim, H. (2006). Yapay Zeka. *Journal of Yaşar University*, 1(1), 81-93.
- Qingyun, W. (2022). *China asks US to take nuclear disarmament responsibility seriously*. China Daily. <https://www.chinadaily.com.cn/a/202205/20/WS62879ee7a310fd2b29e5e159.html>
- Raska, M. (2015). *China and the 'Three Warfares'*. The Diplomat. 01.04.2023 tarihinde <https://thediplomat.com/2015/12/hybrid-warfare-with-chinese-characteristics-2/> adresinden erişildi.
- ROC National Defense Report 2021*. (2021). Ministry of National Defense Republic of China. 17.07.2022 tarihinde <https://www.ustaiwandefense.com/tdnswp/wp-content/uploads/2021/11/Taiwan-National-Defense-Report-2021.pdf> adresinden erişildi.
- Salman, Z. A., & Özbay, İ. (2019). Çin'in Orta Asya Politikası ve Kırgızistan. *Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(2), <https://dergipark.org.tr/tr/pub/asyar/652469>
- Sandıklı, A. (2009). Geleceğin Süper Gücü Çin. *Bilge Strateji*, 1(1), <https://dergipark.org.tr/tr/pub/bs/51066>
- Sanger, D. E. (2019). *Mükemmel Silah* (J. C. Yapıcıoğlu, Çev.). Profil Kitap.
- Seren, M. (2017). *Stratejik İstihbarat ve Ulusal Güvenlik*. Orion Kitabevi.

- Sezen, S. (2011). Küresel Bir Güç Olma Yolundaki Çin. *Mülkiyeliler Birliği Yayını*, 993-1025.
- Sezen, S. (2021a). Çin Arktika’da: Arktika İpek Yolu. *Mülkiye Dergisi*, 45(2), <https://dergipark.org.tr/tr/pub/mulkiye/issue/64281/975630>
- Sezen, S. (2021b). Çin Halk Cumhuriyeti’nin Siyasal Sistemi: Sürekliliği Koruyarak Değişmek. İçinde A. M. DüNDAR ve G. Kirilen, *APAM Çin Çalışmaları I: Tarih, Edebiyat, Ekonomi, Uluslararası İlişkiler* (ss. 1-30).
- Sezen, S. (2022). “Çin Modeli”nden anlaşılan nedir? 22.04.2023 tarihinde <https://www.ekonomim.com/kose-yazisi/cin-modelinden-anlasilan-nedir/647263> adresinden erişildi.
- Shanghai Cooperation Organisation. (2001). *Declaration on the Establishment of the Shanghai Cooperation Organization*. <http://www.gsdc.org/docs/open/regional-organisations/sco,%202001,%20establishing%20declaration.pdf>
- Sibeck, G. (2010). Chinese Corporate Espionage. *American Intelligence Journal*, 28(2), 66-71. <https://www.jstor.org/stable/44327161>
- Sönmez, E. K. (2020). Çin’in Bölgesel Hegemonya Araçları Olarak Asya Pasifikte Uluslararası Örgütler. *Doğu Asya Araştırmaları Dergisi*, 3(6), <https://dergipark.org.tr/en/pub/dasad/issue/55758/762877>
- Sönmez, O. (2020). *Ulusal Güvenlikte Yapay Zeka Kullanımı ABD ve Çin Örnekleri*. Nobel Bilimsel Yayıncılık.
- Sputniknews*. (2019). 13.06.2022 tarihinde <https://tr.sputniknews.com/rusya/201905301039207777-putin-dunyanin-efendisinin-kim-olacagini-anlatti/> adresinden erişildi.
- Stegen, K. S. (2015). Understanding China’s global energy strategy. *International Journal of Emerging Markets*, 10(2), 194-208. <https://econpapers.repec.org/article/emeijoemp/ijoem-04-2014-0059.htm>
- Stratfor Global Intelligence. (2010). *Intelligence Services, Part 1: Espionage with Chinese Characteristics*. Stratfor Global Intelligence.
- Şeker, A. U. (2021). AB, Çin’in Kuşak ve Yol girişimine “alternatif” program hazırladı. Anadolu Ajansı. 03.04.2022 tarihinde <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ab-cinin-kusak-ve-yol-girisimine-alternatif-program-hazirladi/2435875> adresinden erişildi.
- Şenol, S. (2020). Pont Saint Esprit (Lanetli Ekmek Olayı) Nedir? *MediumTürkçe Yayın*. 13.06.2023 tarihinde <https://medium.com/t%C3%BCrkiye/pont-saint-esprit-lanetli-ekmek-olay%C4%B1-nedir-b9965740c120> adresinden erişildi.

- Şimşek, G. (2023). *Rusya – Çin ilişkileri enerjide de derinleşiyor!* Habertürk 13.05.2023 tarihinde <https://www.haberturk.com/yazarlar/guntay-simsek-1019/3575487-rusya-cin-iliskileri-enerjide-de-derinlesiyor> adresinden erişildi.
- Tarhan, K. (2020). Covid-19 İle Mücadelede Güney Asya’da Siber Güvenlik ve İnsan Hakları. *Cyberpolitik Journal*, 5(9), 88-112.
- Temiz, K. (2017). Türkiye-Çin İlişkileri. *SETA - ANALİZ*, 196.
- Temiz, S. (2019). Asean’ın Bölgesel Sorunların Çözümüne Yönelik Sistematiği Ve Bu Bağlamda Asean – Çin İlişkileri’ne Bir Bakış. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 33(4), <https://dergipark.org.tr/pub/atauniiibd/issue/49762/533134>
- The China Threat*. (t.y.-a). Federal Bureau of Investigation. 28.06.2022 tarihinde <https://www.fbi.gov/investigate/counterintelligence/the-china-threat/chinese-talent-plans> adresinden erişildi.
- The China Threat*. (t.y.-b). Federal Bureau of Investigation. 28.06.2022 tarihinde <https://www.fbi.gov/investigate/counterintelligence/the-china-threat> adresinden erişildi.
- The Diversified Employment of China’s Armed Forces*. (2013). 04.04.2022 tarihinde http://english.www.gov.cn/archive/white_paper/2014/08/23/content_281474982986506.htm adresinden erişildi.
- The State of Democracy in the United States. (2021). Ministry of Foreign Affairs of the People’s Republic of China. 05.03.2022 tarihinde https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/zxxx_662805/202112/t20211205_10462535.html adresinden erişildi.
- The Taiwan Question and China’s Reunification in the New Era*. (2022). The Taiwan Affairs Office of the State Council and the State Council Information Office of the People’s Republic of China. https://english.www.gov.cn/archive/whitepaper/202208/10/content_WS62f34f46c6d02e533532f0ac.html
- Thomas, T. L. (2020). *The Chinese Way of War: How Has it Changed*. Mitre Corp Mclean Va Mclean. <https://apps.dtic.mil/sti/citations/AD1114504>
- Topcu, N. (2020a). Bir Siber Güç Olarak Çin’in Siber Güvenlik Stratejisi. *Cyberpolitik Journal*, 5(10), <http://cyberpolitikjournal.org/index.php/main/article/view/111>
- Topcu, N. (2020b). Orwell’in 1984’ü Çin’de Gerçek Mi Oluyor? Sosyal Kredi Sisteminin Geçmişi, Bugünü ve Geleceği. *İnsan ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(2), 684-695.

- Topcu, N. (2021). ABD'deki Çin Diasporasının Oluşumuna Giden Yol. *Asia Minor Studies*, 9(1), <https://doi.org/10.17067/asm.809396>
- Turan, İ. (2020). *Çin'in Enerji Güvenliği Politikası* (1. bs). Nobel Akademik Yayıncılık.
- Turkaya, A. (t.y.). *Pazarlama Stratejileri ve Reklamcılık Sunu 5*. 18.04.2023 tarihinde https://avys.omu.edu.tr/storage/app/public/abdulkerim.turkaya/121328/Paz.%20Str.%20ve%20Rek._Sunu_5.pdf adresinden erişildi.
- Türk devletlerinin milyarca metreküp doğalgazı Çin'e akıyor!* (2023). 15.06.2023 tarihinde <https://www.qha.com.tr/turk-dunyasi/turk-devletlerinin-milyarca-metrekup-dogalgazi-cin-e-akiyor-473387> adresinden erişildi.
- Türkoğlu Oğuz, G. (2018). *Tarım arazisine ihtiyaç her geçen gün artıyor*. Anadolu Ajansı. 15.06.2023 tarihinde <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/tarim-arazisine-ihtiyac-her-gecen-gun-artiyor/1144508> adresinden erişildi.
- Tzu, S. (2018). *Savaş Sanatı* (A. Demir, Çev.; 16. bs). Kastaş Yayınevi.
- U.S. Department of Defense. (2022). *2022 National Defense Strategy of The United States of America*. U.S. Department of Defense. 25.12.2022 tarihinde <https://media.defense.gov/2022/Oct/27/2003103845/-1/-1/1/2022-NATIONAL-DEFENSE-STRATEGY-NPR-MDR.PDF> adresinden erişildi.
- United Nations Security Council. (2022). *Russia blocks Security Council action on Ukraine*. UN News. <https://news.un.org/en/story/2022/02/1112802>
- Urumçi Kentindeki Yangının Ardından: Çin'in Politikaları Eleştirilerin Odağında. (2022). *Perspektif*. 12.12.2022 tarihinde <https://perspektif.eu/2022/11/27/urumci-kentindeki-yanginin-ardindan-cinin-politikalari-elestirilerin-odaginda/> adresinden erişildi.
- US-China Economic and Security Review Commission. (2016). *Chapter 2 Section 3—China's Intelligence Services and Espionage Threats to the United States* (2016 Annual Report to Congress, ss. 289-311). 30.01.2023 tarihinde <https://www.uscc.gov/sites/default/files/2019-11/Chapter%202C%20Section%203-%20China%27s%20Intelligence%20Services%20and%20Espionage%20Threats%20to%20the%20United%20States.pdf> adresinden erişildi.
- Uzgun, İ. (2020). Çin-İsrail İlişkilerinde Üçüncü Tarafların Etkisi. *Ortadoğu Etütleri*, 12(1), <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ortetut/709849>
- Üngör, Ç. (2009). Çin ve 3. Dünya. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 41, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iusiyasal/issue/595/5985>

- Varlık, A. B. (2012). Ulusal Güvenlik. İçinde Ü. Özdağ (Ed.), *21'inci Yüzyılda Prens: Devlet ve Siyaset Yönetimi* (ss. 613-648). Kripto Yayınları. https://www.academia.edu/2538511/Ulusal_G%C3%BCvenlik
- Varlık, E. (2020). CIA'in hacker grubu APT-C-39 11 yıl boyunca Çin'i hedef aldı Siber Bülten. *Siber Bülten*. 14.04.2022 tarihinde <https://siberbulten.com/uluslararası-iliskiler/ciain-hacker-grubu-apt-c-39-11-yil-boyunca-cini-hedef-aldi/> adresinden erişildi.
- Vogel, E. (2017). *Deng Xiaoping ve Çin'in Dönüşümü* (M. Leliç, Çev.). Modus Kitap.
- Waeber, O. (2012). Toplumsal Güvenliğin Değişen Gündemi. İçinde M. Aydın, H. G. Brauch, M. Çelikpaşa, U. O. Spring, ve N. Polat, *Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe* (1. bs, ss. 259-279). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Wang, M. (2020). *China: Fighting COVID-19 With Automated Tyranny*. The Diplomat. 14.05.2022 tarihinde <https://thediplomat.com/2020/03/china-fighting-covid-19-with-automated-tyranny/> adresinden erişildi.
- Wendt, A. E. (2013). Anarşi Devletler Ne Anlıyorsa Odur: Güç Politikalarının Sosyal İnşası. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 10(39), <https://dergipark.org.tr/tr/pub/uidergisi/issue/39287/462638>
- What Do We Really Know About China's Food Security?* (t.y.). 21.06.2023 tarihinde <https://thediplomat.com/2023/02/what-do-we-really-know-about-chinas-food-security/> adresinden erişildi.
- Wolfers, A. (1952). "National Security" as an Ambiguous Symbol. *Political Science Quarterly*, 67(4), 481-502. <https://doi.org/10.2307/2145138>
- WSJ: Çin'in BAE'de "gizlice" askeri tesis kurma girişimi ABD tarafından engellendi.* (2021). Habertürk. 13.07.2022 tarihinde <https://www.haberturk.com/wsj-cin-in-bae-de-gizlice-askeri-tesis-kurma-girisimi-abd-tarafından-engellendi-3258642> adresinden erişildi.
- Yalvaç, F. (2012). Rousseau'nun Savaş ve Barış Kuramı: Adalet Olarak Barış. İçinde M. Aydın, H. G. Brauch, M. Çelikpaşa, U. O. Spring, ve N. Polat, *Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe* (1. bs, ss. 17-41). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Yesevi, Ç. G. (2021). Uluslararası İlişkiler Bilim Dalında Sosyal İnşacılık Yaklaşımının İncelenmesi. <https://hdl.handle.net/11413/6366>

- Yetgin, M. A. (2020). *Covid-19'un Küresel İletişim ve Teknoloji Şirketleri Üzerindeki Etkilerine İlişkin Stratejik Bir Araştırma*. ECONDER 2020 3rd International Economics Business And Social Sciences Congress.
- Yetgin, M. A. (2021). *Çin İstihbarat Örgütünün Stratejik Analizi* (1. bs). Gazi Kitapevi.
- Yetgin, M. A., ve Turgut, A. (2020). *Koronavirüs Döneminde Dijitalleşme Ve İnsan Hakları İhlalleri: Güney Doğu Asya Ve Uzakdoğu Örneği*. 74-86.
- Yıldız, H. (2018). *SWOT Analizi Nedir, Yeterliliği Nedir?* 28.10.2022 tarihinde <https://www.haldunyildiz.com/swot-analizi-nedir/> adresinden erişildi.
- Yılmaz, S. (2016). Çin'in Nükleer Askeri Stratejisi ve Ulusal Güvenliği. *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1), <https://doi.org/10.17336/igusbd.68576>
- Yılmaz, S. (2017). 21. Yüzyılda İstihbarat. *21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü*. 19.01.2023 tarihinde <https://www.21yyte.org/tr/merkezler/islevsel-arastirma-merkezleri/istihbarat-arastirmalari-merkezi/21-yuzyilda-istihbarat> adresinden erişildi.
- Zhang, L. (2012). A Chinese perspective on cyber war. *International Review of the Red Cross*, 94(886), 801-807. <https://doi.org/10.1017/S1816383112000823>

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: PESTEL Analizi	213
--------------------------------------	-----

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Araştırma Yöntemi.....	15
Şekil 2: Güney Çin Denizi'ndeki İhtilafı Alanlar	63
Şekil 3: Doğu Çin Denizi'ndeki İhtilafı Alanlar.....	66
Şekil 4: Kuşak Ve Yol Projesi.....	107
Şekil 5: SWOT Analizi.....	197

ÖZGEÇMİŞ

Azime TURGUT; lisans eğitiminden önceki eğitimlerini Ankara'da tamamlamıştır. 2014 yılında başladığı lisans eğitimini ise Karabük Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat bölümünde 2018 yılında tamamlamıştır. Lisans eğitimi devam ederken 2016 yılında başladığı Anadolu Üniversitesindeki açık öğretim programlarında Kamu Yönetimi programından ikinci lisans eğitimini ise 2020 yılında tamamlamıştır. 2019 yılında ise Karabük üniversitesinde Bölge Çalışmaları alanında yüksek lisans eğitimine başlamıştır. Yüksek lisans eğitimi sürecinde Koronavirüs dönemindeki dijitalleşmeyi Asya bölgesinde çeşitli ülkeler üzerinden ele aldığı bir uluslararası kongreye katılmıştır. Aynı zamanda Orta Doğu bölgesindeki yer altı kaynaklarının uluslararası güvenliğe olan etkisini ele almış olduğu bir kitap bölümü yazmış ve editör yardımcılığı görevinde bulunmuştur.